

ARAKS

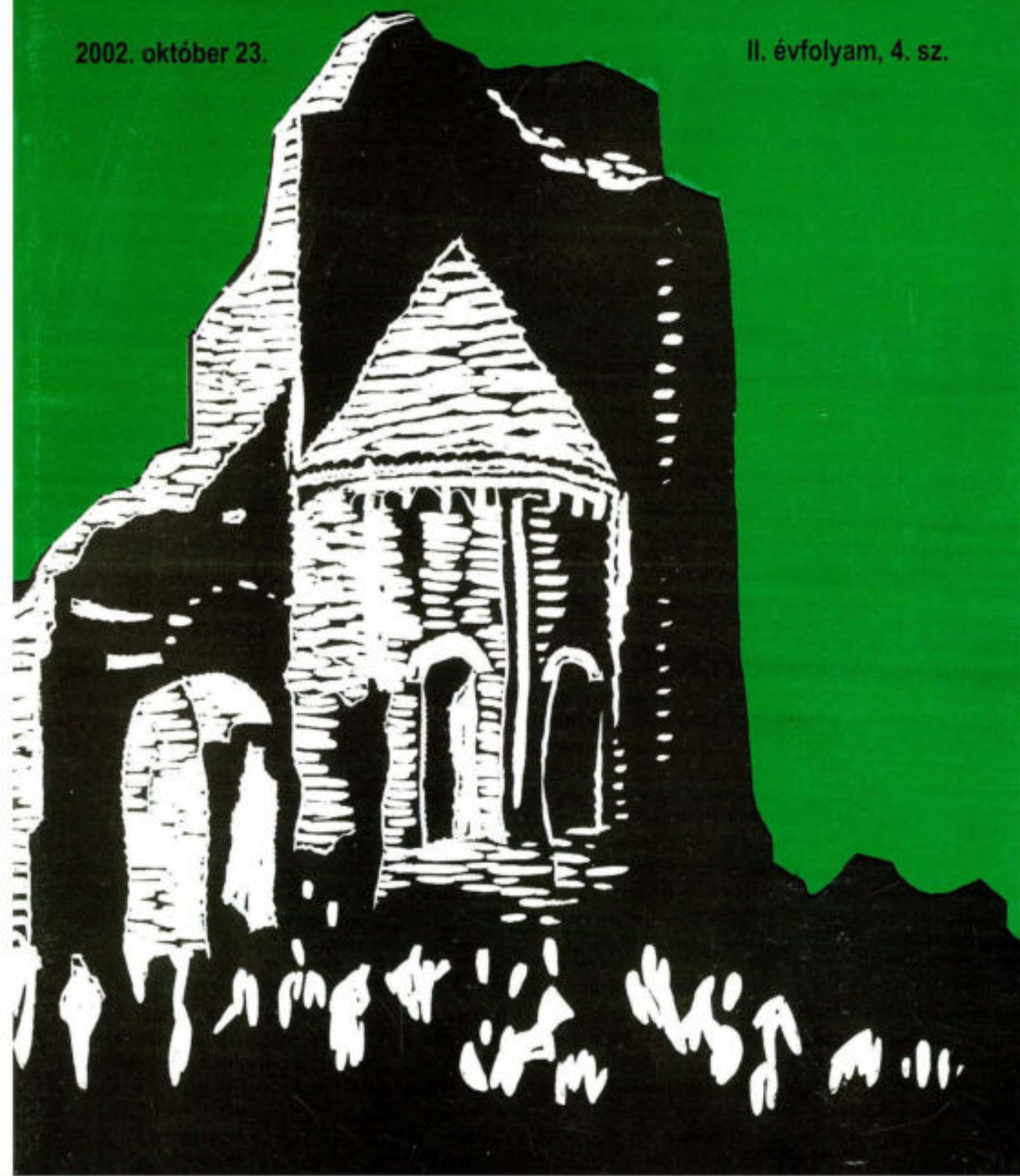

ISSN 1451-1762

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2002. október 23.

II. évfolyam, 4. sz.

ARACS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2002. október 23.

II. évfolyam, 4. sz.

Tartalom

Gubás Jenő: Még mindig kísérleti adás?	5
Ágoston Mihály: A délvidéki magyarság oktatásügyének anyanyelvűségi és egyéb vitális problémái az utóbbi tíz évben	15
Faragó Árpád: Nem zsákutca a műkedvelés – Gondolatok színjátszó mozgalmunkról	24
Szloboda János: Hogyan „szanálni” Trianont?	30
F. Cirkli Zsuzsa: Erkölcsi infernó Párizsban	37
Balla József: Három verse	39
Szakolczay Lajos: Egy realista álomlátó	42
Mirnice Károly: Tájjellegek szerinti önazonosság-tudat	44
Hajnal Jenő: Helytállni a történelem vizsgáján	54
Szemerédi Magda: Kis káté a pozitív energiáról	58
Vajda Gábor: Kétnyelvűség a Vajdaságban a hatvanas és hetvenes években	60
Burány Nándor: A vezérezredes utolsó levele	65
Uri Ferenc: A teljesebb igazság érdekében	77
Csorba Béla: A még teljesebb igazság érdekében	78
Bata János: Napló	80
Tomán László: Ellenkezőleg	84
Kopeczky László: Fára(ó)	89

Még mindig kísérleti adás?

Egy tévénező észrevételei

Tudom, nem mondok semmi újat és meglepőt, amikor azt állítom, hogy értékelés nélkül nincsen minőségi alkotás. Mégis az tapasztalható, hogy egyes kulturális tevékenységek kritikai számbavétele a délvidéki magyar művelődési közéletünkben hiányzik. Ilyen például a rádió- és a tévéműsorok kritikája. Annak ellenére, hogy az intézmények az alapítójuk számára minden évben elkészítik, s megvitatásra bocsátják évi teljesítményüket, amit általában vita nélkül mindig el is fogadnak, ez mégsem tekinthető megfelelő értékelésnek. Először azért, mert e beszámolókat minden intézmény saját maga készíti el, és természetes, hogy a legjobb színben tünteti fel a tevékenységét. Másodszor, az alapító sohasem a magyarság szemszögéből és értékrendszere szerint méri fel, s kéri számon az egyes intézmények teljesítményét, sőt az ilyen fajta tevékenység kifejezetten rossz pontnak számít. Így az ilyen jellegű értékelés kimarad a jelentésekből, még akkor is, ha netán az intézmény munkaprogramjába ilyen célok egyáltalán szerepelnek, figyelembe véve azt, hogy a hatalom által kinevezett vezetőknek a nagy többsége a túllihegett lojalitása miatt ezt nem is igényli. Harmadszor, az évi jelentések nem helyettesíthetik a rendszeres kritikákat és értékeléseket, mert más kategóriát képviselnek, s nem alkalmasak egy adott társadalom véleménynyilvánítására, még kevésbé az értékrendszerének a kialakítására. Végezetül pedig minden igazi alkotó igényli a megmérettetést, munkájának a minősítését. A gondot csak az jelenti, hogy a délvidéki magyar közéletben nem alakult ki egy egészséges kritikai párbeszéd, minekután az alkotók általában minden bírálatot, ha az egyértelműen nem pozitív, nem a művel szembeni kritikának, hanem a személyüket ért támadásnak nyilvánítják. Ettől függetlenül egy normálisan működő kulturális közélet kialakításához, illetve annak kialakulásához feltétlenül szükséges egy építő jellegű, érvekkel alátámasztott, s a bírálatokat mindig megindokoló kritika. Ezt a célt igyekszik szolgálni ez az Újvidéki Televízió műsorait értékelő írás is.

Ez alkalommal nincs szándékomban elemezni a műsorok politikai és pártpolitikai elkötelezettségét, hisz ismeretes, hogy az Újvidéki Televízió a délvidéki magyar médiumok közül a leginkább szolgálékú, s a leg-hívebb kiszolgálója volt mindig az adott hatalomnak, még akkor is, ha a korábbi magatartásukkal ellenkező elveket kellett vallaniuk. És mindez nem csak Fekete Elvira és Szakállas Ottó korszakára értendő, hanem sajnos a kezdettől egész a mai napig, azzal a megjegyzéssel, hogy ez a túllihegett lojalitás időszakoként erősebb, illetve gyengébb formában nyilvánul meg. Ezt a megállapítást már azért is helytállóan kell tekinteni, mivel az úgynevezett „rendszerátalakítás” után csupán a főszerkesztő került egy székekkel lejjebb, a többi lojális és megbízható vezető mind a mai napig a helyén maradt. Igaz Milenkovics Szvetisláv nyugdíjaztatása révén már nem lihegi körül a hatalmi vezetőket, de fiát azért biztonsági okokból sajnos még „ott felejtette.” Az is megállapítható, hogy a szerkesztéspolitikai nem a magyarországi polgári körökkel, s a nemzeti erővel, hanem a Magyar Szocialista Párt tagjaival, s annak kormányával szimpatizál (az elvtárs az elvtárssal), annak ellenére, hogy a hatalomváltás után Pestre szaladtak (akkor még az Orbán-kormányhoz) eldicsekedni „forradalmi győzelmüket”. De már ez is haladásnak számít (vagy csak mimikriának?), mivel Szakállas Ottó időszakában Thürmer Gyula volt a legkedveltebb magyar politikus. Az ő korszakához kötődik az a visszataszító intézkedés is, amelynek a következménye még mind a mai napig sajnos jelen van, és a hatalomnak a minden áron (akár gerinctelenül is) való megfelelés igyekezetét jelképezi. A Napjaink c. műsor indításakor ugyanis az adás kezdetén megjelenő szimbólum a piros alma volt. Ezt „valaki?” túl magyarkodónak találta, ezért a pirosat (morbid módon) kékre, „nemzeti színűre” változtatta. Az „ügyeletes cenzornak” úgy látszik ez sem volt elég, ezért több kék almát alkalmazott, minden másodikat félbevágatott, és így a kék színt a félbevágott fehér követi, amely a barnászörös alapon már a jugoszláv nemzeti színeket szimbolizálja. Ezt a nem-

zettudat-hasadásos intézkedést még népszerűsítették is oly módon, hogy a nézőket jutalom ellenében „kék alma-műremekek” készítésére buzdították. Így születtek giccsfestmények, kék almatorták vagy kézimunkák. Azok a megtévesztett nézők, akik nem vették észre ennek az agyafúrt ötletnek a magyarságtudatot romboló hatását, és a szereplési vágyukat is ki akarták elégíteni, kapva-kaptak ezen az (ördögi) alkalmon.

Most mégsem ezt, a tévé politikai magatartását kívánom górcső alá venni, hanem a televíziózás kultúráltságát, szakszerűségét, szerkesztéspolitikáját, az operatőri rátermettséget, a bemondók magatartását, s nyelvi készségét, valójában azt, hogy a délvidéki televíziózás túllépett-e a korábban feltüntetett „kísérleti adásokon”, és felnőtt-e a tévénézés európai színvonalához.

SZERKESZTÉSPOLITIKA

Szem előtt tartva az Újvidéki Televízió műsorainak a sokféleségét, nem lehet egy egységes, minden műsorra vonatkoztatható értékelést kialakítani. A Híradó alapján, amely a műsoridő legnagyobb részét képezi, s amely ezáltal, de a fontossága révén is a legmeghatározóbb a szerkesztéspolitikában, semmiképp sem lehet a tévét délvidékieknek (szerb szóhasználat szerint vajdaságinak) nevezni, mert a Híradó a belgrádi szerb nyelvű adás magyar nyelvű fordításából és az újvidéki városi tévé műsoraiból összeszerkesztett hírműsor, nagyrítván megtűzdelve egy-két délvidéki és magyarországi eseménnyel. Ahelyett, hogy az itt élőknek többnyire a környezetük eseményeit tudósítanak, a szerkesztők a dél-szerbiai, a kosovói, a belgrádi stb. eseményekről adnak jelentéseket. Ez a több mint 80 %-os arányeltolódás meghatározza az egész szerkesztéspolitikát. A tudósítók csak Temerinig, Óbecséig, a legjobb esetben Adáig jutnak el. A Tiszavidéken vagy Észak-Bácskában, a délvidéki magyarság nagy többségénél úgy látszik nem történik semmi említésre méltó esemény. Még mostohább elbírálásban részesül a nyugat-bácskai régió. Néha hetek, hónapok múlnak el anélkül, hogy a Híradóban helyet kapna. Még a doroszlói Durindó és a Gyöngyösbokréta átfogó ismertetése is kimaradt a műsorból, „műszaki okokra hivatkozva”. Minden Híradóban (kötelezően?) jelen van egy mezőgazdaságról szóló riport, amely némileg javít ezen az arányeltolódáson. Igaz, ez is többségében az óbecsei vagy adai nagygazdaságoknak a vezetőit szólaltatja meg, de az sem ritka, ha a Szerémségből (Ruma,

Pazova, Indija), sőt szűkebb Szerbiából (Szabács) tudósít a (valószínűleg szerb) riporter. Még mostohább sorsra ítéltetett a délvidéki magyar kultúra. Ha van is ilyen blokk, az főleg az újvidéki művelődési történetekről szól. Csáki Ágnes például csak az újvidéki szerb alkotók kiállításáról tudósít. Még szerencse, hogy a kritikáit nem ő, hanem a bemondó ismerteti, mivel riporter teljesítménye nem megfelelő. Ez egy „kényszerbeugrásból” állapítható meg, amikor egy (valószínűleg évi szabadságból eredő létszámhiány miatt) kishegyesi tudósítást kellett készítenie. Főleg a befejező mondatokon érződött, hogy a szöveget olvassa, és azt is nehezen. (2002. VIII. 9.) Ugyanez volt tapasztalható az adai riportnál is. (2002. VIII. 22.)

Pándi Oszkár is hasonlóan csak a székváros zenei eseményeiről számol be. Csupán külföldre vagy a JMMT által szervezett vajdasági zeneszerzők vándorkoncertjére volt hajlandó kimozdulni Újvidékről. És ha már szóba került e két munkatárs tudósítása, sajnálatlaltal kell megállapítani, hogy ezen kritikák miatt egyetlen alkotó sem fog megsértődni. Ez azért sajnálatos, mert ezek valójában nem valódi értékelések, hanem a dicséretetek áradata. Különösen vonatkozik ez Pándira, aki már-már egy külön dicsérő szögyűtményt alakított ki a „brilláns technikákból, a mélyen átélt játéktípusokból” stb. – amit mind a zeneiskola tanulóira, mind a legnevesebb művészekre egyaránt alkalmaz. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy minden művészt le kellene dorongolni, de egy reális értékelést, amiben van néhány észrevétel a még tökéletesebb szereplésre vonatkozóan, mint például a budapesti Magyar Rádió Új Zenei Újság című műsorában, valahogy úgy, ahogy azt elvámá a néző. De még sokkal inkább azt várnánk el, hogy a délvidéki magyar kultúráról kapjunk rendszeresen tárgyilagos, s a magyar értékrend szer szellemében készült tudósításokat. Ez lenne a legfontosabb feladata az Újvidéki Televíziónak, föltéve, ha a szerkesztéspolitikája magyar szellemiségű lenne. Sajnos ez nem tapasztalható. Összegezve az eddigieket: a huszonhárom vagy huszonnégy perces Híradóban általában csak három perc jut a délvidéki témáknak. Nem ritka, hogy még ennyi sem.

A Híradó „nagykorúságának” hiányát bizonyítja az a tény is, hogy sokszor nem rendelkezik képanyaggal, ami miatt sokkal jobban hasonlít a rádió híradására, mint televíziós műsorra. Azzal, hogy a képernyőn a szövegben említett város képe jelenik meg (néha a belgrádi riportoknál is csak ez látható), még nem válik az adás tévészerűvé. (A 2002. V. 30. világszépe vá-

lasztásról nem volt képanyaguk.) Még bosszantóbb, ha a nézőt kiskorúnak tekintik azzal, hogy a korábbi felvételeken nem tüntetik fel, hogy azok nem a riporttal azonos időben készültek. Az viszont már sértő, mert olyan naivnak nézik az embert, ha a bemutatott helyszín nem azonos a közölt szöveggel. Például a 2002. VI. 14. Híradóban Kasza az Országházban beszélt, a képeken pedig egy korábbi, a szabadkai Városháza dísztermében felvett felvételek voltak láthatók, minden erre vonatkozó utalás nélkül. A 2002. VII. 24-i tudósításba a szerbiai parlamentben Buba Morina és a milosevići kormány egyes tagjai voltak láthatók, ami hihetetlen, s ezek a hanyagságok a tévé hitelességét is kétségbe vonják. A 2002. VII. 30-ai riport szintén a szerbiai parlamentből tudósított, ahol Kasza mögött a szerbiai zászló mellett a magyar lobogó is ki volt tűzve. Az biztos, hogy a felvétel nem a szerbiai parlamentben készült. Az is sértő a nézővel szemben (akiről úgy gondolják, majd nem veszi észre, mert olyan naivnak tekintik), hogy a hosszabb tudósítói szövegeknél, mivel a helyszíni felvételek rövidre sikeredtek, ugyanazt a képsort többször is bevágják. Minden komoly szerkesztő ugyanis a feladat kiosztása előtt tudatában van annak, hogy az adott riport hány percig tarthat, és ha már az újságíró a stábbal együtt a helyszínre küldte, akkor érthetetlen, hogy az operatőr miért nem készít a megadott időtartamnak megfelelő (kétszer annyi) felvételt. Ez csak odafigyelést, igényességet és szervezettséget igényel. Az is zavaró, ha a bemondó felvezetői stílusban közöl egy hírt, a néző azt várja, hogy ezt egy képi riport követni fogja, miközben az adás egész más témával folytatódik. Például: 2001. X. 17-én. X. Y. sajtótájékoztatót tartott. Hogy mi hangzott ott el, arról nem lehetett megtudni semmit. Nem ritkák a fél információk sem. Pl.: 2001. XII. 9-én elmondták, hogy kiválasztották, s bemutatták az év legszebb magyar könyvét, de hogy melyik könyvről van szó, azt már nem közölték. Mindez megismétlődött a 11-ei Napjaink, majd másnap a Jelen-lét adásában is. A három riportból sem lehetett megtudni, hogy melyik könyvet tüntették ki. Vagy: 2001. XII. 10-én hírül adták, hogy Orbán Viktor Franciaországban tárgyalt, de azt elhallgatták (valószínűleg készakarva), hogy azért utazott oda, hogy átvegye a legmagasabb francia kitüntetést, amit külföldi személy megkaphat. A magyar szellemiség hiányát tükrözi a 2002. V. 27-ei Híradóban elhangzott azon hír is, miszerint ismertették, hogy Cannes-ban lengyel filmsiker született, de arról már hallgattak, hogy a rövidfilmek kategóriájában magyar film vitte el a pálmát, mint aho-

gyan a Híradóban nem lehetett szólni 2001. X. 23-án a magyar forradalomról sem. Magyarországról rosszat vagy semmit? Azt is el kellene már dönteni, hogy az Újvidéki Televízió hajlandó-e használni az itteni települések megnevezésekor a magyarországi Magyarországtató Intézet által összeállított Határon túli magyar helységnévszótárt. (Arany Lapok Kiadó, Budapest, 1990.) Mert ez az összevisszaság tovább már nem folytatható. Például a 2001. X. 19-én sugárzott adásban egyazon riportban hol Becskereket, hol Zrenjanint mondtak.

Újabban a Híradóban a különböző tudósításokat egy állandó „betét” választja szét, megszakítva, szét-tördelve az adás folytonosságát. Persze ezzel is kevesebb hírt szükséges a műsorba beszerkeszteni. Az viszont már teljesen érthetetlen, hogy milyen logika szerint iktatják be ezeket az elválasztó részeket, mivel nem a különböző témájú híreket választják el egymástól (külpolitikát pl. a belpolitikától, a művelődést a mezőgazdasági témáktól), jelezvén ezzel a témaváltást, hanem teljesen rendszertelenül, általában az azonos riportok közé teszik. Az is érthetetlen, hogy mi szükség van a közlésekhez (néha) háttérzenét beszerkeszteni. Talán azért, hogy a közlendőket rosszabbul lehessen hallani? A Jelen-lét 2002. V. 7-i adásában például Bada István nyilatkozatát a zene miatt nem lehetett megérteni.

A felsorolt hiányosságok esetlegessége természetesen attól is függ, hogy az adott műsort ki szerkeszti. A legkorrektebb szerkesztő Nagy Nándor és Márton Attila. Az előbbi mindig megfelelően öltözött, megadva ezzel a nézőnek a tiszteletet, beszédstílusa meggyőzően udvarias, pártatlan a szerkesztői viszonyulása, s nem hallgatja el, bocsánatkérően szóvá teszi az esetleges technikai hibákat. Ő a legigényesebb újságíró. Ugyanez mondható el Márton Attiláról is. Tehetséges, jól képzett, fiatal újságíró, s ha az „elvtársak” nem úzik el vagy lelkileg nem nyomorítják meg, nagy tévés karrier áll előtte, annak ellenére, hogy nem bemondói, inkább újságírói alkat. Egy dologban azonban el kell marasztalni. Az ő általa szerkesztett Híradókban ugyanis nincs vagy csak nyúlfarknyi a kultúránkról szóló riport. Ennek legbántóbb példáját tükrözte a 2002. szeptember 6-án sugárzott adás, amikor is egyetlen szó sem hangzott el a magyarkanizsai Írótaborról. Úgy viszonyult ehhez a szerkesztő, mintha Magyarkanizsán nem történt volna semmi sem. Ha már nem volt képanyaguk, akkor is (akár telefonos jelentésben) be lehetett volna számolni a délvidéki magyar ér-

telmiség e rangos eseményéről. Ez még akkor sem nézhető el, ha egy különálló művelődési műsorban beszámolnak az ott történetekről. Ez is azt bizonyítja, hogy az újvidéki tévé nem a délvidéki magyarság kulturális intézménye, hanem a belgrádi, s az Újvidéki Televízió magyar nyelvű változata.

Kiváló bemondói vénával Kartag Nándor és Buda Hajnalka rendelkezik leginkább. Az ő szövegmondásuk minden igényt kielégít, és bármelyik tévéstúdióban megállnák a helyüket. A szerkesztői tevékenységükről sajnos már nem lehet ilyen elismerően szólni. Nem kétséges, hogy Kartag a legjobb bemondó az Újvidéki Televíziónál, de túllihegett lojalitása, bártortalan magatartása és az „elvtársak” bírálatától való félelme rányomja a bélyegét egész szerkesztéspolitikájára. Az ő műsorában elképzelhetetlen, hogy arról a szavalóversenyről, amelyen a Szózat és a Himnusz volt a kötelező vers, elhangozzon az a verssor: „Hazádnak rendületlenül légy híve ó magyar...” vagy az a dalszöveg: „Boldog Asszonyanyánk ... Magyarországról, édes hazánkról, ne feledkezzél meg szegény magyarokról.” 2002. VII. 28-án az aracsi Pusztatemplom emlékünepségéről szóló riportjában is szívesebben beszélgetett egy pártfunkcionáriussal a torontáltordai eseményekről, mint a szervezővel a pusztatemplomról vagy Huzsvár püspök úrral a bánsági magyarságról. Nehogy azok véletlen fölvegyék a kegyetlen kisebbségi magyar sorsot. A riport végén persze (aminek nem is volt befejező mondata) nem a székelyhimnusz hangzott el, amely különben a műsor befejező száma volt, hanem a Honfoglalás c. film egyik zeneszáma. Ez Kartag számára természetes és helyes. Ezzel a riporttal kapcsolatban még meg kell jegyezni, hogy csak felületesen, csupán egy régebbi forrásmunkából tájékozódott a romtemplom keletkezésének időpontjáról, mivel az utóbbi időben a fellelt adatok alapján meg lehet határozni építésének dátumát. Említést érdemel az a szerkesztési elve is, miszerint nem mutatható be olyan magyar vonatkozású riport, amit ne követne a szerb megfellelője (Jelen-lét 2002. VIII. 27.), vagy ha netán közös műsorról lévén szó, akkor a kép nem a magyar, hanem a szerb fellépőket mutatja be. (Nehogy valaki magyarodással vádolja a szerkesztőt.) Erre a legjobb példa a 2002. VII. 8-i tudósítás, amely a törökbecsei (nem újbecsei, amint azt évekkel korábban nevezték) színházi estéről szól, ahol nem a magyarok, hanem a niši cigányok táncát mutatták be. A délvidéki magyarságot biztosan jobban érdekli az idegen, mint a sajátja! Ez a

magatartás sajnos minden szerkesztőre vonatkoztatható, de Kartagra a legjellemzőbben.

Buda Hajnalkánál más a helyzet. Az ő bemondói készsége is kiváló, dinamikus, meggyőző és szövegközlése hibátlan, bár a kötetlen beszélgetése néha lámpaláz (??) és mesterkéltségek. (Halló Tévé.) Szerkesztésmódjára viszont ránehezedik a feldolgozott téma kellő ismeretének a hiánya. Ez főleg az általa vezetett és szerkesztett Halló Tévé c. műsorban mutatkozott meg, amikor a kuruzslók kategóriájába sorolható „ingaszakértőket”, „energiaközvetítőket”, stb. népszerűsítette. Ezzel löbbit ártott a tudománynak, amelynek közkincsé tételére vállalkozott, mintha semmit sem tett volna, nem beszélve arról a számtalan megtévesztett, anyagi költségekbe vert egyénekről, akik egészségüket kockáztatva elhitték ezeket a badarságokat. De nem csak ebben nyilvánul meg egészségügyi ismereteinek felszínessége. (Azért hangsúlyozom az egészségügyet, mivel Buda Hajnalka általában ennek a témának a tudósítója.) Olyan egészségügyi témákért lelkesedik és tart bemutatásra alkalmasnak, amelyek már nem számítanak újdonságnak, s ezeknek a bemutatása is felületes. Viszont a valóban aktuális problémákat szó nélkül hagyja. Különben ő volt a már említett „kék alma” egyik népszerűsítője is.

Külön kategóriába sorolható Vojvodity Ágnes és Nyári Antal. Az előbbiről egyértelműen érezhető, hogy Szakállas Ottó „hagyatékán” nevelkedett, és ezt a szellemiséget képviseli még ma is, igaz sokkal mérsékeltebb formában.

Nyári a mellébeszélés, a „téma maszatolásának” az igazi mestere. A Napjaink c. műsorban már-már dühítő volt szemlélni, miként engedi szabadjárá a meghívott vendégek csevegését, hagyja szétfolyni a felvetett probléma tárgyalását és addig húzza az időt, hogy a nézői kérdésekre, amelyek esetleg kellő irányba terelhetnék volna a vitát, már nem kerülhet sor. Az ő műsorában rázós témák nem szerepelhetnek, de ha mégis fölvetődne, azt ügyesen megkerüli. Nyári semmitmondásának a legtipikusabb példája volt például a Jelen-lét 2002. IX. 3-ai adása. A torontáltordai történelmi tábor résztvevőivel készült majd félórás riportjában számára az jelentette a kultúránkról a beszámolót, hogy számtalan gyermekkel felolvasztatta az általános iskolai szinten begyűjtött és megírt munkákat, általában azonos tartalmú szövegeket, és unalomig „ragozta” azt az együgyű kérdést: szereted-e a történelmet? (Kérdezi ezt egy több éve dolgozó szerkesztő egy történelmi tábor résztvevőjétől. Biztos azért jöttek el a gyermekek,

mert nem szeretik.) Vagy: Sikerült-e barátságokat kötni? (Mi lehet erre a válasz?) Az viszont nem jutott eszébe (vagy nem merte, illetve nem akarta), hogy feltegye a tábor vezető tanárnak azt a kérdést például, hogy mennyire hiányos a gyermekeknek a magyar történelmi ismerete, vagy hogy a szülőföld múltjának ismerete erősíti-e a nemzettudatot (ez a fogalom Nyári számára valószínűleg tabu), miért nincs Torontáltordán tájház, amikor annyi régi ház olcsón eladó, és egyáltalán Bányában miért nincs egyetlenegy magyar tájház sem. Beszélgetés közben az operatőr bemutathatta volna a falu még fellelhető népi építészetét vagy az idős adatközlőket, a szerszámokat, illetve a falu mindennapos életét. Akkor nem lett volna szükség számtalanszor megmutatni, vágóképként alkalmazni Dobai János Torda monográfiáját. Nem jutott eszébe megkérdezni, hogy mit jelent a mind jobban öregedő falunak a fiatalok jelenléte, megmozdítja-e az ilyen jellegű tábor a falu kulturális életét, és még annyi húsbavágó kérdést feltehetett volna a magyar falvakkal és az oktatásunkkal kapcsolatosan. Az igénytelenség, az ötlettelenség, a bátortalan, megalkuvó magatartás és a riporter analphabetizmus következtében lehet csak ilyen unalmas, semmitmondó műsort készíteni. Vajda János Aracsról szóló könyvének ismertetőjét már nem is érdemes említeni, hisz Nyárinak erről semmi véleménye sem volt. Az ismertető abból állt, hogy a bemondóval felolvastatta a szerző előszavát. Hasonló módon zajlott le a 2002. IX. 5-ei Kontaktus című műsor is, amelynek sajnos szintén Nyári volt a szerkesztő-műsorvezetője. Nyári nem volt hajlandó meghallani a magyar nyelvű oktatás legfőbb problémáit. Egyszerűen elengedte a füle mellett, pedig már a beszélgetés kezdetén elhangzott az a vészes hír, hogy a niši cigánygyermek (valószínűleg valakinek a biztatására) megvárva az utolsó beiratkozási napot, amikor már nem lehet intézkedni, tömegesen beiratkoztak a szabadkai Széchenyi István Általános Iskolába. Nem a sándori vagy az újszedniki szerb tagozatokra, hanem épp a többségében magyar iskolába. Nem volt megjegyzése ahhoz sem, amikor Marcsók Vilma arra panaszkodott, hogy (a nagy demokráciánkban) csak a magyar tagozatoknak nincs elég hely a nagybecskereki középiskolákban. Valószínű, hogy ve-rejtkézni kezdett, amikor Balassa Júlia az önálló magyar iskolarendszer kérdését fölvetette, pedig ennek kellett volna lennie a műsor vezérfonalának. Mostanában a magyar oktatás kapcsán másról sem lehet hallani, mint a magyar nyelvű oktatásról az óvodától az egyetemekig, hisz egyedül ez jelenti a megmaradásun-

kat. Nyárit mégsem érdekelte ez a probléma, ezért gyorsan témát váltott, amiben sajnos a vendégek között is segítőkre akadt. Persze, lett volna lehetősége visszaterelni a beszélgetést erre a legfontosabb témára, de Nyárinak ez esze ágában sem volt. A délvidéki magyarság, de főleg az értelmiség kulturális igényeinek az ilyen méretű semmibevevése azok részéről, akiknek lehetőségük van minőségit alkotni, s mégsem teszik ezt, már bűnnek számít, annak ellenére, hogy az ilyenfajta „véleménynyilvánítás” a felettes elvtársaknál biztos dicséretet érdemel.

Hasonló mód kerüli a kényes témákat G. Fehér Gyula is. Érthetetlen viszont, hogy ő, mint az irodalom művelője, az élő műsorokban milyen nehezen, körülmenyesen, szürkén fejezi ki magát, holott azt várná el a néző, hogy ő mint a szép szó mestere, kötetlenül, folyamatosan, Kartaghoz hasonlóan képes társalgást folytatni. Zavaró a „hogya is mondjam” szavajárása is, hisz a nézőnek nincs lehetősége megkérni, hogy szíveskedjék, ha lehetne magyarul és folyékonyan.

Korrekt szerkesztői munkát végez Bágyi Ribár Renáta. Ő nem forradalmi lélek, nem akarja megváltoztatni a világot, nincs vágya kiemelkedni, magasba törni (legalábbis a látszat szerint). Beilleszkedik az adott helyzetbe, s a lehetőségekhez alkalmazkodva igyekszik becsületesen elvégezni a munkáját. Igaz, ez a magatartás nem tekinthető túl pozitív újságírói erénynek.

Meglepő színvonalat képvisel viszont Surányi Zoltán műsora. Ez az adás szinte berobbant az újvidéki televíziózásba, hisz olyan témákat dolgoz fel, mégpedig átfogóan, minden szempontot szem előtt tartva, amitől eddig mindenki elmenekült. Ha fel is bukkant olykor-olykor az ilyen jellegű téma, azt az újságíró igyekezett úgy elkenni, hogy a végén még a gondolatfelvevő sem ismert rá. Surányinak különösen az ifjúsággal foglalkozó műsora volt emlékezetes, és minden dicséretet megérdemel. Bármely tévéállomás büszkén vállalhatná a magáénak. Valamivel halványabb volt az értelmiségről szóló adás, bár ott sem a szerkesztő okolható. Inkább a vendégek összetétele lehet vitatható, hisz mindannyian egyetemi tanárok lévén, érthetően a felsőoktatás problémája felé terelték a beszélgetést, miközben az értelmiség feladatáról, főleg a kisebbségi körülmények közt élőkéről nem sok szó esett. Természetesen ez nem csorbitja a műsor erényeit, esetleg kíváncsossá teszi a folytatást. Hogy milyen minőséget képvisel Surányi, azt kiválóan érzékelni lehetett, amikor a műsort nem ő, hanem G. Fehér Gyula szerkesztette. Surányinak mondanivalója van, és ennek a közlése ér-

dekében dolgozza ki a koncepcióját, s célratorősen szerkeszti meg a műsorát. Ezzel szemben a 2002. VIII. 1-jén sugárzott Kontaktus c. adás, ha a meghívottak között nem lett volna ott Bicskei Zoltán és Póth Imre, az egész műsor egy szétfolyó, koncepció s mondanivaló nélküli, unalmas siránkozásban merült volna ki. Szerencsére Bicskei révén elhangzott néhány okos gondolat, mint pl., hogy miért költ az Újvidéki Tévé a nyugati kommerszfilmekre, amikor az itteni magyar filmesek olcsóbb dokumentumfilmjeit is vetíthetnék. Sajnos a műsorvezető erre, de a többi felvetett kérdésre sem adott választ, vagy ha ő nem tartotta magát erre illetékesnek, akkor jelezte volna, hogy utána néz a dolgoknak, s erről utólag értesíti a nézőket. Igaz ugyan, hogy a Magyar Szó 2002. VIII. 8. számában Serer Lenke azt állapítja meg, miszerint a meghívottak „... nem csak siránkoztak, hanem olyan ötletekkel is előálltak, amelyek a vajdasági (magyar) filmgyártást is talán elmozdítanák a holtpontról. ... Például elhangzott, hogy kellene” ... és itt jön a felsorolás, hogy mi minden kellene, s lehetne csinálni, ha pénz lenne. (Álmodik a nyomor.) Mi ez, ha nem siránkozás, persze Bicskeit kivéve.

Egy zavaró tényről azért mégis említést kell tenni. Surányi artikulációja és beszédkézsége nem rendelkezik bemondói erényekkel. Ha ezt meg tudná oldani, esetleg alkalmas műsorvezetővel, miközben ő a szerkesztői munkát irányítaná, a műsor az újvidéki televíziózás csúcsát jelenthetné.

Bálizs István szerkesztői tevékenysége átlagos, viszont a bemondói képessége enyhén szólva már nem üti meg ezt a szintet.

Bosznai Győző munkáján érződik a többéves tapasztalat, az erkölcsösség és a megfelelő nemzet tudat. Bár nem rendelkezik különösebb bemondói képességekkel, de a már említett tapasztalata, lassúbb olvasási stílusa, a bakizástól való félelme, átsegíti ezeken a nehézségeken. A Barázda mindenben megfelel az ilyen jellegű műsoroknak, bár Zs. Kapitány Éva kiejtésén nagyon érződik a szerb hangsúly és a kifejező-készsége is hagy némi kíváncsiságot.

A Faggató, amennyiben azt Rácz József vezeti, érdekes, figyelemreméltó. Ő nem kerüli meg a „kellemetlen kérdéseket,” ellentétben Kartaggal, aki mindig ügyel arra, hogy a válaszadót csak a legjobb oldaláról mutassa be. A nézőt sajnos nem csak ez érdekli.

A Körkép című művelődési magazin hasonló színvonalat képvisel, mint a Jelen-lét, hisz a szerkesztője is azonos.

Külön kell szólni a két legproblematiszabb műsorról, a sportról és a zenei adásokról. A sport évekig a Híradó befejező részét képezte, az utóbbi hónapokban azonban „modernizálták,” de lényegében csak annyi változott, hogy a bemondószerkesztők most kénytelenek köszönteni a nézőket. Korábban ez ugyanis nem volt szokásuk. Ez még sértőbb volt, amikor a 2001. X. 9-ei Híradóban a telefonon jelentkező sportriporter a tudósítását a következőképpen kezdte: „Jó estét kívánok Bordás Ákosnak”. A nézőknek sajnos már nem járt ez a tiszteletadás. A változtatás ellenére a balkáni színvonal továbbra is megmaradt. A Híradó bemondói (sőt a belgrádi sportriporter is) zakóban, nyakkendővel kénytelenek tűrni a meleget, amint az minden más tévéstudióban is szokásos, ellenben az Újvidéki Televízió sportújságírói gyűrött, rövid ujjú trikóban, kigombolt ingnyakkal „tisztelik meg” a kedves nézőket. Nekik ez a lezserség kijár? Biztosan azért, mert a „hatalomhoz való elkötelezettségük” töretlen. A tudósításuk szövege alapján ugyanis nehezen hihető, hogy hármuk közül bármelyikük is (Bordás Ákos, Burány Endre, Túró István) Dudás Károly leírt és mindig hangoztatott elvé vallanák, miszerint ő a magyarok és a jugoszlávok párharcában mindig a nemzetének szurkol. Ezt tartja érzelmileg elfogadhatónak. Minden más viszonyulás egy megfelelő nemzeti öntudattal rendelkező egyén számára csak képmutatás. Hogy a tudósításaikból mennyire hiányzik ez az öntudat, arra számtalan bizonyíték sorakoztatható fel.

Ők egyszerűen elhallgatják, a legjobb esetben csak mellékesen közlik a magyar sportsikereket. Valószínűleg úgy gondolják, hogy a délvidéki magyarságban túlságosan is buzog az önbecsülés, nem szükséges azt még jobban erősíteni, mert még megeshet, hogy lelassul a beolvasztásunk. Ezt pedig az „elvtársak” nem néznék jó szemmel. Az itteni magyarság önbecsülését legjobban épp a nemzeti sportsikerekkel lehetne növelni, ennek ellenére elhallgatták pl. az Egyesült Államokban elért ideai magyar öttusásikereket, a párbajtőr-világ bajnokságon megszerzett aranyérmet (2001. XI. 3.) a torna-világ bajnokság magyar ezüstérmét (2001. XI. 3.), Lékó sakksikerét, a súlyemelő világ bajnokságon elért magyar eredményeket, Lengyel Imre toronyugrásban megszerzett európai ezüstérmét, a vívó-világ bajnokságon megszerzett arany- és bronzérmét (2002. VIII. 22., sem VIII. 24.) stb., hogy csak a talvalyi és az ideai eredmények közül említsünk néhányat. Az Európa-bajnokságon a megszerzett nyolc ezüst- és egy bronzérem helyett ők csak háromról tudósítottak,

mert számukra a magyar siker, az nem siker. Ezzel szemben naponta beszámoltak a különböző tenisz-mérkőzésekről (gondolják, ez jobban érdekli az itteni magyarságot, mint a nemzet eredményei) és Szeles Mónikáról, akinek eddig még egyszer sem jutott eszébe, hogy legalább egy centtel segítse honfitársait, pedig lenne miből. Magyar eredményekről csak mellékesen, halkán szabad szólni, nehogy magyarkodásnak tűnjön.

Ezt az elfogadhatatlan szerkesztésével és viselkedési stílusát még tetézi a már-már minősíthetetlen szövegmondásuk. Nem ritka eset, hogy már az első mondatukban „bakiznak”, és ez mindvégig folytatódik. Bordás Ákosnak egyszerűen nem forog a nyelve, képtelen folyamatosan közölni mondanivalóját, gyakran elnyeli a magánhangzókat, sőt a szavakat is. Főleg az idegen nevek érthetetlenek tolmácsolásában. Sohasem a megfelelő helyen áll meg, hanem ahol épp elakad. Akkor nyel, sóhajtozik, levegőt vesz, csettint, cuppog vagy nyög, mert képtelen a folyamatos olvasásra. Bordás valószínűleg jó sportújságíró, de ennyi év után már be kellene látnia, hogy tévészereplésre, bemondásra alkalmatlan. Sokkal észszerűbb lenne, ha csak a szerkesztést és a szöveg megírását vállalná, míg a bemondást egy tapasztalt bemondóra bízna. Ez számára is megkönnyebbülést jelentene, hisz elkerülhetné a lámpalázás fellépést, a nézőknek nem kéne elszemvedniük a kínos szövegolvasást, a tévének pedig ez minőségi javulást eredményezne. Jó lenne, ha a főszerkesztő is ilyen irányú intézkedést kezdeményezne. Sajnos a többi sportriporter is hasonló problémával küszködik, amit végső ideje lenne megoldani.

A leggyengébb műsort Milenkovics Kamenko szerkeszti. Ha nem közvetítenék időnként Zentáról a Megzenésített versek c. rendezvényt vagy a különböző zenei fesztiválokat (Temerinből, Magyarokiszárról, Torontálvásárhelyről stb.) nem lenne érdemes róla szót ejteni. Még akkor is ezt kell megállapítani, ha bizonyítottan „a magyar nyelvű zenei produkciónak nagy keletje van, a rendszeresen jelentkező adások igen népszerűek”. (Magyar Szó, 2002. IX. 13.) Ennek két oka van. Az egyik, hogy a szórakoztató műsorok iránt, legyen az bármilyen műfajú, kifejezetten megnőtt az igény, ami még nem kell, hogy azt jelentse, hogy jóval a „Lagzi Lajcsi színvonal” alá lehet licitálni. A másik, hogy az átlagos tévéző kulturális igénye sajnos csökkenő irányt mutat, az elgondoltató, oktató műsorok (amint az olvasás) iránt is mind kevesebb az érdeklődés. Az „annyi becsmérelés” (Magyar Szó) miatt pedig

Milenkovicsnak magába kellene szállnia, és felkutatni mindazokat a hiányosságokat, ami miatt a műsorát elmarasztalják. Az a mindenkiel bizalmaskodó, tegeződő, pökhendi magatartása, túlzott gesztikulálása (néha már többet beszél a kezével, mint a szájával), bárgyú megállapításai hallatán a néző már-már nem tudja eldönteni, hogy mindezen bosszankodjon, nevéssen vagy sirjon. A csúcst az a szereplése jelentette, amikor pár évvel ezelőtt a zentai Énekelt versek rendezvényén, amit Petőfi születésének évfordulója jegyében rendeztek meg (rövidnadrágban és lezser öltözkében jelent meg, miközben interjúalanya zakóban, nyakendőben volt), azt a megállapítást akarta nyilatkozatából kikényszeríteni, persze, eredmény nélkül, hogy Petőfi költészete már nem vonzó a mai fiatalok számára. Mondja ezt a riporter egy Petőfi-émlékezőrendezvényen. A közvetítések időszakonkénti színhelye, a műpázsit, falusi házzal, kúttal, kerítéssel, művirágokkal, az izléstelenség és a giccs tetőfokát jelenti. Ezt népszerűsíteni már bűnnek számít.

AZ ADÁSRENDEZÉS RŐL

Végső ideje lenne már kiharcolni, hogy a műsor a megadott időben, pontosan kezdődjön. Bosszantó, és nem képviselhet az adás európai színvonalat, amíg az óra mutatója percekig körbe jár, a kedves néző pedig azon évődik, hogy nem csak a pénzét, hanem az idejét is rabolja a tévé. De ez még áldásos helyzet, mert Szakállas Ottó szerkesztő idején, a félórás műsor néha másfél órással késéssel kezdődött. Persze, ha akadt olyan türelmes (értsd balga) néző, aki hajlandó volt ezt kivárni. Nem lehet megérteni, miért tűri el a vezetőség, hogy a magyar nézőket, de a tévé munkatársait is másodrendű polgároknak tekintsék. Ha a szerb nyelvű híradó miatt a magyar sporttudósítást nem lehetett befejezni (2002. VIII. 3.), akkor miért szükséges a magyarságnak eltűnnie, hogy pl. a reklámok miatt a magyar adások késéssel kezdődjenek, de még inkább azt, hogy a magyar műsorok kezdésidejét a szerb vezetőség a kénye-kedve szerint helyezze át, mint tette azt például 2002. augusztusában mind a mai napig a Napjaink és a Jelen-lét időpontjával. Ha már **édeni kisebbségi állapotokat élvezünk** ebben az országban, akkor a magyar szerkesztőség miért nem állítja a szerb vezetőket a kamerák elé, készít erről a témáról is egy vitaestet, pl. a Napjaink egyik adásában. Persze, ha lenne a szerkesztőségben egy kis bátorság, tartás és önbecsülés, akkor szembesülhetnének a szerb nézők is,

hogy mennyire egyenlők azok a jogok, amelyeket a magyarság élvez.

Az adásrendezői hibákat sajnos nem csak kívülről álló körülmények okozzák. Nem ritka, hogy a képbejátszásnál az első szavak nem hallhatók (többek között 2001. X. 8. vagy 2002. IX. 3.). (Lehet ez vágási hiba is?) Történetesen, ha a tudósítás névvel kezdődik, s épp ez van levágva, akkor a néző előtt az egész tudósítás rejtély marad. Baj van a feliratokkal is. Számtalanszor nincs feltüntetve, hogy „korábbi felvétel”. Néha különböző helyszíneket ugyanazzal a felirattal jeleznek. (Pl. 2002. VIII. 4-én angliai és franciaországi képek követték egymást, s már az angliai képeknél megjelent a franciaországi felirat, majd ezt megismételték a francia helyzetjelentésnél is.) Az elnézés-kérés általában elmarad. Nem ritka a névtévesztés (pl. 2002. III. 12. Pásztor István tartományi képviselőt Sándornak keresztelték el, stb.) vagy a helyesírási hiba. Az viszont már mindenképp elvárható volna, hogy a Forum kiadóház nevét ne hosszú ó-val írják ki, még akkor sem, ha ez lenne a helyes, ugyanis az intézmény ezt a formát választotta és fogadta el nevűl. (Ez alól csak Bogdánfi Sándor képezhetett kivételt, az általa fordított Tito-művek bőrkötéses kiadványában, neki, érdemeit tekintetbe véve, ez úgy látszik szabad volt.) Gyakorlati a képcserék, (2001. X. 8-án egy másik értekezés képeit vágják be, v. 2002. III. 9-én v. VI. 24-én) vagy nem éles a kép (pl. 2002. III. 14-én v. 2002. IX. 15-én a magyarittabai Kossuth-ünnepségen v. 2002. IX. 23.). Torz a hang (pl. 2002. VIII. 6. Jelen-lét) vagy a már említett háttérzene érthetlenné teszi a szöveget. (2002. V. 7.) Az is megtörtént, hogy a szerb szöveget nem törölték le, minekután rámondták a magyart is. Így egyik sem volt érthető. (2002. IX. 18.) Sokszor kínos percek múlnak el a kép bejátszásáig, amikor a szerencsétlen bemondó kénytelen könyörgően félrenézni az adásrendezőre vagy a képernyőre. (2001. X. 14.) A Közel-Keletről olyan régi térképet mutattak, ahol a határok már több mint 50 éve megváltoztak. (2002. IX. 15.)

Természetesen a hibák gyakorisága sokban függ attól, hogy ki az adásrendező. Trnovác Ilonánál például csak végtelenül ritkán adódnak ilyen zavarok. Akár meg is lehet a névkiírás előtt tippelni, hogy az adáshibák nélküli Híradót Trnovác Ilona vezényelte le. Nem tudom, hogy a vezetőség valamilyen módon értékeli-e az ilyenfajta teljesítményt?

AZ OPERATŐRI MUNKA

Az átlagos néző nagy többsége általában nem érzékeny az ilyen jellegű mulasztásokra, nem annyira igényes, hogy ilyen követelményei is lennének. Mégis, ha egy tévészerkesztőség európai, és nem „a kísérleti műsorok” színvonalán kíván működni, akkor az operatőri munkát is ilyen szintre kell emelnie. Nem engedheti meg az olyan hibát, hogy a riportalany arcának közepét a mikrofon eltakarja (pl. a 2002. III. 9-i Jelen-lét műsorában Ádám Olga arcát „kettészelte” a mikrofon, vagy 2001. XI. 13-án ugyancsak a Jelen-létben Kasza Éva arcát szintén középen eltakarta a mikrofon). Az is óriási, bosszantó hiba, ha pl. a néptáncnál nem a táncosok lábát vagy a fejét, hanem a fenekét mutatja a kamera. (2001. XII. 11.) Megtörténik, hogy a kamera élesége nem a beszélőn, hanem a riporteren volt (2001. X. 8.), de még bosszantóbb, ha nem követi a riportalanyt. Az operatőri baklövésések olykor humorosak is lehetnek, persze nem az érintettek számára. Ilyen volt látható a 2002. IX. 8-i Körkép c. kulturális műsorban is, amikor a magyarkanizsai Író-táborról szóló tudósításban a koszorúzáskor a tévé képernyőjét teljes egészében kitöltötte az éppen lehajoló Pomogáts hátsó fertálya. Lehet, hogy ez is egy operatőri postmodern művészeti irányzat?

Összegezve ezt a témát, mindenképp megállapítható, hogy az operatőri munka nem éri el az európai színvonalat. Sokkal inkább a „kísérleti adások” szintjén áll.

RIPORTERI TEVÉKENYSÉG

Ezt a témát a szerkesztéspolitikánál már részben érintettük, és az is vitathatatlan, hogy erről lehet a legkevésbé általánosságokban beszélni. Vannak kiváló riporterek, mint például a Faggató című műsornál Rácz József. Viszont „dolgoznak” olyanok is, akik csupán a mikrofont tartják, s mindenre, bármit is mond a megkérdezett, helyeslően bólogatnak. Ha van is néha kérdésük, abban sincs köszönet, mert vagy olyat kérdeznek, amire egyértelmű a válasz (pl. Örül a kitüntetésnek? vagy Örül a nyereménynek? 2002. IX. 22.) Az is gyakori, hogy számtalanszor felteszik ugyanazt a sablonos kérdést: Tetszik a táborozás? v. Szeretsz strandolni? (a felelet általában igen, kivételes esetben nem). Mit szeretsz jobban, játszani vagy tanulni? Ezt kérdezi a riport az elsős kisdiktől. (Halló Tévét, 2002. IX. 22.) Az ilyen kérdések természetesen érdektelenné, s céltalan-

na teszik a riportot. Még bosszantóbb, és ez általános jelenség, hogy a kérdés nem is kérdés. Például: A temerini 44-es monográfiát többéves munka előzte meg. (2001. X. 30.) Mi itt a kérdés? Vannak, akik kerülnek a „rázós” kérdéseket, főleg a politikaiakat. Azt is mondhatnánk, hogy „elmaszatozzák” a problémát. Úgy, mint a Mátyás királyról és a molnár lányáról szóló mesében: mondanak is valamit, meg nem is, fel is vetik a témát, meg nem is, a konklúzió pedig mindig elmarad.

A legnagyobb gondot mégis az jelenti, hogy a riporterek nem készülnek fel az adott témakörből, ezért egyrészt a kérdéseik felemásra sikerednek, másrészt tárgyi tévedéseket vétene. Például: 2001. X. 30-án a Jelen-lét adásában Megyeri Lajos nem Kőművesné Nyári Márta versét zenésítette meg, hanem Kenyeres Kovács Márta: Fölszállott a sármány című költeményét. Vagy 2001. XI. 16-án msgr. Tietze Jenő preláthus úr nem Mohácsi, hanem Mocsáry Lajos-díjat kapott. Vagy 2001. XII. 9-én Buckó-gányó hangzott el egy művésztelep nevéként a Bucka-gányó helyett. Vagy 2002. V. 10-én az ismert holland politikus nem baloldali, hanem ultra jobboldali stb.

Bajok vannak a stílussal és az udvarias fogalmazással is. Például: (2002. II. 9.) nem „kidobták”, hanem kizárták a minisztert a kormányból. Vagy (2002. VII. 30., Jelen-lét) „Hogyan csapódtál a színház közelébe?” – hangzik el a kérdés a kerültél helyett. Nem meghirdették, hanem kihirdették a győzteseket (2001. X. 8.). A paprikatermés nem alábbhagyott (a szerb podbacila kifejezés tükörfordítása), hanem nem volt bőséges (2001. X. 8.). A Duna nem esik, hanem apad. (2002. VIII. 22.). Az „előrelátták” kifejezést (a szerb predvideti tükörfordítása) is ideje lenne már elfelejteni (pl. 2002. IX. 8.).

A BEMONDÓI TEVÉKENYSÉG ÉRTÉKELÉSE

Sajnos a bemondók egy jelentős része sem éri el az európai színvonalat, bár ezért főként nem ők a felelősek, sokkal inkább a szakemberképzés lehetőségének a hiánya. Ha nem az lenne a televízió vezetőségének a módszere, hogy a bemondójelöltek képzését az időjárás-jelentés beolvasatásával kezdenék, majd a képek alámondásával folytatnák, míg végül (szakemberhiányra hivatkozva) a mély vízbe dobják, azaz kamerák elé állítják őket, akkor az ilyen „szakembernevelés” után nem kell csodálkozni a szövegolvasás színvonalán. Ilyen elrettentő példa volt a 2002. VIII. 9-i Hír-

adóban is, amikor a láthatatlan, névtelen (valószínűleg) fiatal bemondójelölt, olyan szörnyű szerb kiejtéssel és hangsúllyal olvasta a szöveget, hogy az már botrányos volt. Valamivel jobb volt a női bemondójelölt, de az ő képalámondásán is érződött, hogy még képzetlen. A helyes az lenne, ha a jelöltekkel legalább fél vagy egy évig szakember foglalkozna, lehetőleg Budapesten, és ha ott igazolást nyernék, hogy megfelelnek, csak akkor szabadna bemondói feladatokat bízni rájuk. Ez mind a tévé, mind az alkalmazottak érdekét szolgálná. Sajnos az idősebb bemondók között is van néhány, akik nem érik el a megkövetelhető színvonalat.

Ennek ellenére mégis rendelkezik a tévé néhány kiváló bemondóval. Elsőnek Bosznai Tímeát kell megemlíteni, akinek kiejtése, hanglejtése, hangképzése, hangsúlyozása minden követelményt kielégít. Érti és értelmezi a beolvasott szöveget, kiejtésén nem érződik sem az újvidéki Telep „tájszólása”, sem a szerb nyelv hatására kialakuló magánhangzó-rövidülés sem. Megjelenése a képernyőn mértéktartó, kifinomult, esztétikus. Hasonló értékeket képvisel Kalmár Aranka is, aki tapasztalt, lámpaláz nélküli? (legalább is a nézőnek ez a benyomása), nyugodt szövegmondása mindig érthető. Az utóbbi időben nagyon sokat fejlődött Kruncz Anikó, de a szövegértelmezése néha még nem tökéletes, és a ragok, képzők vagy az alanyi és tárgyi ragozás használatánál is olykor-olykor „bakizik.” Ez állapítható meg Brücker Istvánról is, aki kezdetben borzasztóan lámpalázos lévén sohasem tudta, hogy az adott mondatnak (a végén) mi lesz az értelme. Úgy gondolta, ha nem áll meg a tévedésnél (és ezt többen is így teszik), akkor a néző azt gondolja majd, hogy nem a bemondó hibázott, hanem ő nem hallotta vagy értette félre a szöveget. Ez lehet, hogy hasznos hozzáállás, de nem túl „illendő.” Mindenesetre Brücker is nagyon sokat fejlődött, és remélhetően rövidesen kiváló teljesítményt produkál majd. Azt viszont szóvá kell tenni, hogyha a meghívott vendég zakóban tűri a reflektorok melegét, akkor a műsorvezetőnek sem illik ingujjra vetkőzni. (Halló Tévé, 2002. IX. 22.)

A bemondói teljesítmény értékelésénél mindenképp fel kell hívni a figyelmet néhány jellegzetes hibára. Kovilj (Felsőkabol) nem azonos Kovinnal (Kevevárával). (2002. VIII. 8.) A vājār nem szinonimája a bányásznak. (2001. X. 8.) Nem cigaretta, hanem cigareta. (2001. X. 12.) A szindikátus, magyarul szakszervezet. Strasbourg kiejtése Sztrázbúr, s nem Straszbúr, mint ahogyan a sztrájk sem a szerbes strájk. (2001. X. 19.) A bolgár nemzet nem Bolgáriában, hanem Bulgáriában él. Nem nyóc, hanem

nyolc óra. Nem médiák (kétszeres többes szám), hanem médiumok vagy média (2002. II. 11. Napjaink.) Nem professzor doktor X. Y., hanem doktor X. Y. professzor. A már említett ragok, képzők, alanyi ragozás, tárgyias ragozás, egyes szám, többes szám stb. úgy keverednek néha, hogy azt a nézőnek kell, ha érteni kívánja a szöveget, a helyükre tenni. A szerbes kiejtéssel (rövid magánhangzók, idegen mondat szerkesztés stb.) a szövegértelmezéssel és a vesszőnél történő levegővétellel is bajok vannak. Az is zavaró, ha a bemondó a kamerák előtt „nagyon szépen” akar beszélni, túlzottan artikulál, ami nem az egyéniségéből fakad. (Mint tette azt a 2002. július–augusztusi Jelen-lét fiatal riporternője.) Úgy gondolta valószínűleg, hogy otthon, a köznap életben természetesen beszélhet, de a tévében már „il-lő” hangsúlyozottabban ejteni a magán- és a mássalhangzókat. A szövegközlés minőségéről sokat elmond az az eset is, amikor a Híradóban (2002. VI. 17.) a bemondó annyira érthetetlenül olvasott be egy fontos jelentést, hogy azt az adás szerkesztőjének, Buda Hajnalkának azon nyomban meg kellett ismételnie. Hát ilyen is csak az Újvidéki Televízióban fordulhat elő.

A FŐSZERKESZTŐ MUNKÁJÁRÓL nem kívánok külön szólni, hisz azt a munkatársainak, s beosztottjainak munkája és teljesítménye teljes egészében minősíti. Csupán azt lehetne figyelemfelkeltés céljából megismételni, hogy a főszerkesztőnek bátrabban, elszántabban, akár a lemondásával is fenyegetőzve kellene a szerb vezetőséggel hadakoznia a magyar műsorok minőségi javulásáért és a pontos kezdési időpontjuk betartása érdekében. Semmiképp sem úgy, amint azt a Magyar Szó 2002. VIII. 25-i számában nyilatkozta. Arra az újságírói kérdésre ugyanis, hogy „a tévé vezetősége mellett kihez fordultak még követelésükkel” (a Napjaink és a Jelen-lét műsorkezdési idejének a visszaállítása érdekében) (a sz. m.), a főszerkesztő így nyilatkozott: „... Külön felhívással még nem fordultunk senkihez.” Vagy arra a kérdésre: „Több mint fél éve annak, hogy a magyar szerkesztőség 311-es szobájába beköltözött az RTV biztonsági szolgálata. Mi lett a sorsa annak a helyiségnek?” A válasz: „... ígéretet kaptunk mielőbbi visszaszármaztatására, de azóta nem történt semmi.” Hát nem is fog történni semmi, ha a főszerkesztő ilyen bátoratlanul, megalkuvón, pozícióját féltve viszonyul a jogfosztásunkhoz.

Természetesen a műsorok eszmeiségén (magyar szellemiségén) és felépítésének arányán (megfordítani az arányt, 20% külpolitika, 20% szerbiai hírek és

60% délvidéki magyar vonatkozású téma) mindenképp változtatni kellene. A 2002. VIII. 24-i Híradóban pl. egyetlenegy tudósítás sem hangzott el a délvidéki vagy az anyaországi magyarságról, de még (a szerb megnevezést használva) a Vajdaságból sem. Ilyenmód semmiképp sem válhat a tévé igazából **Délvidéki Magyar Televízióvá**, az itteni magyarsághoz hű médiummá.

Érthetetlen G. Fehér Gyulának a siránkozása is (Ki dönt helyettünk? / Magyar Szó, 2002. IX. 8.), amikor azon sopánkodik, hogy „helyettünk senki sem fogja kimondani, hogy azt akarjuk, a mi televíziónk ne csak hírműsorokból meg heti összefoglalókból álljon. ... Az a legnagyobb baj, hogy hallgatunk. A késő bánat elvét könnyebb követni. Közben majd megint mások döntenek helyettünk.” Nem tudom G. Fehér mit képzelt, ki-nek a feladata elkészíteni az Újvidéki Televízió magyar műsortervét. A szerb politikusoknak, akik legszívesebben megszüntetnék, vagy csak minimálisra csökkentenék a magyar adást, esetleg a nézőknek? Hát nem a magyar szerkesztőség vezetőinek a kötelessége és a feladata ez? Hát ki a legilletékesebb, a legszakavataltabb erre a munkára? Még akkor is ezt kellett volna már rég elkészíteniük, ha a tévé szerb vezetősége csak a terv töredékét hajlandó majd teljesíteni. De legalább lenne valamilyen hivatkozási alap, tiltakozási lehetőség. De így? Már azért is érthetetlen ez a felelősségát-hárítás, mivel a VMSZ, illetve az Ideiglenes Nemzeti Tanács már évekkel korábban kidolgozta a magyar sajtó, többek közt a tévé működésének kerettervét is, így ennek alapján csak pontosítani, azaz a tévére alkalmazni kellett volna ezeket a feladatokat. G. Fehér Gyulának az a megállapítása viszont, miszerint 12 évvel korábban „beleszólási joguk volt a nézőknek a műsortervbe” szemenszedett valótlanosság. Még ha jogukban is állt volna ez (ami nem igaz), de véleményüket nyilvánosan közreadni már senkinek sem lett volna bátorsága. (Nem is volt rá lehetősége.)

ÖSSZEGEZVE AZ ELMONDOTTAKAT:

a leírtakból egyértelművé válik, hogy az Újvidéki Televízió magyar szerkesztőségének munkája nem értékelhető európai színvonalúnak. Dolgoznak bár kiváló egyéniségek, de a tevékenység összességét tekintve elmarad a magyarországi, illetve az európai televíziózástól. Ezért több mint harminc év elteltével is nyugodt szívvel kiirhatják a műsorok kezdetén: KÍSÉRLETI ADÁS.

Szabadka, 2002. 09. 20.

A délvidéki magyarság oktatásügyének anyanyelvűségi és egyéb vitális problémái az utóbbi tíz évben

Identitás? Esetünkben lényege az anyanyelvünk. Aki tehát igazán akar nekünk vagy rajtunk segíteni, az azt abban tegye, hogy a délvidéki magyar gyerekek és fiatalok – az óvoda kezdésétől fogva az egyetemi diplomálásig – magyarul képzett pedagógusoknál, anyanyelvükön tanulhassanak. E tekintetben semmi olyan fontos és sürgős számunkra nem lehet, mint délvidéki és anyaországi erővel és fölügyelettel a magyarság többségének megfelelő helyen és időben létrehozni és működtetni olyan önálló magyar oktatási intézményt, amely illetékes, képes és kész lesz ezt a nemesebb célt jól szolgálni.

A többségitől eltérő nyelvű nemzeti kisebbség anyanyelvi megmaradásához „ész, erő és oly szent akarat” kell, amilyenre az ember általában nem képes nemzettudat nélkül. A nemzettudat azonban sehol a magyar nyelvterület elszakított részein nem volt és nincs úgy elfojtva, degradálva és besározva, mint ahogyan ezt hatalmi erejével a titoista magyar értelmiségi „elit” elérte. Ebből eredően anyanyelv tudatunk is egyre gyöngül abban a többnyelvű közegben, ahol az anyanyelv kisebbségi helyzetét nemcsak objektív kisebbségi diszkrimináció nehezíti, hanem politikai bizalmatlanság és hegemonizmus is.

1. A délvidéki magyarság oktatásügyét tájékoztatatlanságon és a titói „aranykor” nemzetromboló hamis legendáin alapuló tévhit szerint szokás megítélni – más-más okból – ideát és odaát. Az önálló magyar iskolákat Tito megszüntette még az ötvenes évek derekán („fúzió”). Magyar nyelvű vagy akár magyar tagozatú felsőoktatás pedig nálunk soha nem is volt a magyarszakos-képzésen kívül, valamint a néhány éves, viszonylag jelentéktelen szabadkai kísérlettől eltekintve (a Czupár vezette tanárképzésre gondolok).

Az ún. magyar tagozatok tartalmi és létszámbeli elsorvasztása pedig (magyar vagy nem magyar igazgatás alatt) azonnal elkezdődött, ahogyan létrejöttek a tagozatok. A magyar gyerekek (soha őszintén föl nem tárt okból) ott is áramlottak és áramlanak át a

szerb tannyelvű tagozatokba, amely iskolákban számukra még lenne anyanyelvű oktatás (igaz, többnyire már csak részleges). Tudva, de általában be nem ismerve ugyanis jelen volt a köztudatban a távlattalanság, vagyis az anyanyelvű középiskolák és az anyanyelvű egyetem hiánya.

Annak, hogy nem beszélhetünk a „magyar köz- és felsőoktatás” délvidéki problematikájáról, egyéb okai is voltak és vannak:

A magyar köz- és felsőoktatás nem terjed ki a délvidéki magyarság egészére, sőt a felsőoktatást alig érinti. Eleve igen kevés, bár e tekintetben sem lényegtelen, hogy Szabadkán egy-két szakon ma van magyar nyelvű oktatás is, de persze csak egy-két szemeszterben. Ez tehát szerb tannyelvű felsőoktatás, de olyan, amelyben a magyar hallgatók egy része ízelítőt kap az anyanyelvű szakismeretekből is. A középiskolákban alig jobb a helyzet a Délvidéken: néhol némelyik tantárgyat a magyar gyerekek anyanyelvükön tanulhatják. Számos településen viszont az általános iskolának már az alsó osztályait is csak szerbül végezhetik el, ill. másutt a meglevő anyanyelvi lehetőséget sokan nem veszik igénybe. Magyar tannyelvű óvodai tagozatból sincsen elég, magyar óvónőből sem, de e téren is jelentős az anyanyelv önkéntes föladása. Pontosabban: a szülők mondanak le gyerekeik anyanyelvének megtarthatóságáról.

Oktatás helyett oktatásügyről célszerű beszélünk, sőt gondolkodnunk is, mert az oktatás folyamatánál tágabb körű az a tényezőcsoport, mely az intézményes anyanyelvépítésnek és –megtartásnak meghatározója lehet. Idetartozik a tankönyv nyelvezete, továbbá a diákok anyanyelvén történő tanfelügyelés bármilyen formája, az intézmények igazgatása, az oktatókáderek nyelvi fölkészültsége stb.

Anyanyelvűségről és anyanyelvűsítésről is kell szólnunk a délvidéki magyar felsőoktatás létrehozása kapcsán. Ez időszzerű lehet mindenütt, ahol a nemzeti kisebbség anyanyelve eltér a többségétől, vagyis ahol egy-egy etnikum anyanyelve kisebbségi helyzetben él

(nem minden etnikum az anyanyelvében is kisebbségi!). Az ép anyanyelvűség ilyenkor nem eleve adott közállapot, hanem – objektív és szubjektív körülmények folytán – mércéje annak, hogy az a kisebbség közösségként és egyedi lakosként hol érvényesülhet anyanyelvén. Konkrétan: élete mely szükségleteiben, mozzanataiban érvényesülhet, boldogulhat a saját anyanyelve révén (az oktatásban, a kultúrában, a joggyakorlatban, a közlekedésben, az egészségügyben és más szolgáltatásokban), és mennyire anyanyelvűek azok a körülmények, melyek a többségiak számára eleve anyanyelven vannak megadva? – Az anyanyelvűsítés pedig logikusan nemcsak a meglevő jogrend ilyen célú módosítását igényelheti, hanem azt is, hogy a vonatkozó körülmények és feltételek a kisebbség anyanyelvén gyakorlatilag is biztosítva legyenek, illetve biztosíthatóak legyenek.

Az oktatásügy csonkaságából egyéb vitális gondok is származhatnak.

És származtak is. Pl. az anyanyelvi távlattalanság miatt mindmáig egyre többen mondanak le az anyanyelven folyó részleges(!) tanulás egyre gyérülő lehetőségéről, és ezáltal (nem akarva is) az anyanyelvűről. Az ilyen csonka anyanyelvűség, persze, már eleve elégtelen az anyanyelv távlati megtartására, úgyhogy az már az anyanyelvvesztés fölgyorsulásának egyik oka, amikor a diák vagy a szülő elutasítja ezt a lehetőséget.

Vitális kérdés pl. már az is, hogy aki anyanyelvén szeretné végezni hivatását, az pedagógusi és más verbális pályára nemigen vállalkozhat.

Az ún. vegyes házasságok nagyjából az nem anyanyelvű közép- és felsőfokú oktatás éveiben alakulnak ki, ennek pedig szinte kizárólagos következménye, hogy az ilyen házasságokban született gyerekek végül is a többségi szülő anyanyelvét öröklik, de ezt megelőzőleg gyakran anyanyelvi identitászavarban szenvednek. Ha pedig a két szülő más-más nyelvű kisebbséghez tartozik, ezek utódaira is általában az anyanyelvi elidegenedés a jellemző: rendszerint mindkét szülő lemond a maga vagy csak a gyerekei anyanyelvéről, és a többségi harmadik nyelvet választja.

Az anyanyelv csonka életéből származó vitális probléma: szociális lemaradás, kivándorlási igény, a művelődési élet zavarai, sorvadása, politikai feszültségek stb.

2. Az utóbbi tíz évben történelmi pozitív fordulatot jelenthetett volna a nemzeti félelem jelentős csök-

kenése, vagy konkrétan a 90-es évek elején az anyaországi (anyanyelvű) tanulási lehetőségek ugrásszerű javulása (ösztöndíj a határon túli magyar fiataloknak, mégpedig az anyaországi egyetemekre és főiskolákra mindaddig, amíg odaát ki nem épül a magyar kisebbség anyanyelvű felsőoktatása). De, sajnos, csaknem ekkora csalódást okozott, s majdnem ekkora visszaesést a hisztérikus kampány, hogy a határon túli magyar fiatalok „menjenek haza”, ill. „maradjanak otthon”.

Ezek az ösztöndíjazott fiatal magyarok ugyanis öt éven át nemcsak havi anyagi támogatást kaptak volna az anyaországtól (az anyaországban), hanem ráadásul legalább három olyan tényezőt, melyet odahaza a remélt majdani egyetemen sem kaphatnak meg soha: (1) kaptak (volna) jó anyanyelvi képzettségű tanárokat, (2) kaptak (volna) viszonylag szilárd anyanyelvi készséggel rendelkező sok (tehát spontánul hatni tudó) évfolyamtársat, azaz spontán anyanyelvi hatást, (3) és végül kaptak (volna) – bármelyik magyar egyetemi városban – olyan anyanyelvi és anyanyelvű külső háttérrel, melyhez hasonlót a határon túl eleve nem remélhetnek, s melyhez hasonlót elvárni szoktunk az angol-tanuláshoz angol nyelvterületen, a német nyelv jó elsajátításához Németországban.

Mindezek pozitív anyanyelvi hatását az öt-hat egyetemi év alatt maradandóan magukba szívták volna észrevétlenül – nem akarva is. Így tíz-tizenkét év alatt olyan új értelmiségi réteg kerülhetett volna haza (ha ezt az itthoni illetékesek is igazán akarták volna!), mely képes és hivatott lett volna ugrásszerűen javítani az otthoni értelmiségi anyanyelvhasználaton, továbbá az anyanyelvi példamutatáson és az (alapvetően fontos) anyanyelvtudaton. Iskolában, művelődésben és a magyar közélet más területein. – Odahaza ugyanis évről évre tovább hanyatlak a magyar értelmiség átlagos anyanyelvi érzéke és készsége, mivel az anyanyelvűségben egyre gyöngyöző oktatás alatt és környezetüktől mind kevesebb intézményes anyanyelvi fölkészítést kaphattak.

Csak hogy a kezdeti eszményi eséllyel nem tudtunk okosan élni (nemcsak mi, határon túliak, hanem általában mi, magyarok sem – legkevesebbé az illetékes magyar kormányok). Úgy ítélem meg: a „hazatérő” kampány zömében nemzetellenes sugallatra indult el többek között hatalomféltésből, közvetett és közvetlen beavatkozással, nehogy majd az ideát végzettek – a magasabb színvonalú anyanyelvi és szakmai képzettséggel – a kényelmetlen pozíciórivalitás mellett a nemzeti szellemet is magukkal vigyék haza. Azzal

ugyanis gyöngült vagy meghiúsult volna a titoista magyar vezetőréteg és szellem hegemoniája. Elsősorban ezért nem történt semmi annak érdekében sem, hogy a Magyarországon végzetek oklevélhonosítás és megfelelő álláshoz jutás reményében tömegesen hazatérhessenek.

Persze, a probléma vitalitása nemcsak abban nyilvánult meg, hogy az anyanyelvűsítés, valamint az anyanyelvűsödési fölzárkózás esélye az intenzív „hazatanácsolás” és elriasztás, fenyegetés miatt meghiúsult, hanem fölerősödve folytatódott a kivándorlási igény fokozódása, mégpedig éppen a fiatalok és a fiatal házaspárok (magyarok) távoztak Új-Zélandra, Dél-Afrikába és Kanadába – „ha már az anyaországnak” nem kellett.

Az ugyanis lényegében csak politikai háttérű „érv” volt és maradt, a határ mindkét oldalán, hogy fiataljaink azért ne tanuljanak ideát, mert később majd nem akarnak visszatérni, s akkor „nem lesz értelmisége az otthoni magyarságnak”. Persze, volt és van ebben valamennyi igazság, mint rendszerint minden tévedésben és megtévesztésben.

Csak hogy jellemző az otthoni magyarság kiszolgáltatottságára, hogy hiába hangzott és hangzik el azok intése, akik fölhívják a figyelmet, hogy magyarságunk így sem kap életképes értelmiséget (mert nem kaphat) azoktól, akik a föntiek miatt nem is tanulnak tovább, vagy szerbül tanulnak, illetve Nyugaton járnak már középiskolába is (mert „oda szabad menni”), s ott szerzik meg fölsőoktatási diplomájukat... és munkahelyüket. Vagy akik anyanyelvükön nem tanulhatván a nagyvilágba menekülnek a jobb élet és a kevésbé fájó megaláztatottság reményében.

Az elmúlt egy-két év fejleményei azonban másfajta reményt ébresztettek bennünk: hogy ti. a magyar kormány akarja, sőt valamennyire fogja is orvosolni – Erdély és más elcsatolt nyelvterületrészek egzakt támogatása után – azt a jelenlegi délvidéki fonákságot, hogy ott (egy idő óta) magyar fiatalok magyarországi ösztöndíjjal szerb tannyelvű fölsőoktatásban kérnek szakképesítést. Az ugyanis nemhogy az identitásuk (=anyanyelvük) megőrzését szolgálná, hanem gyorsítja beolvadásukat, nem akarva is.

3. Most az anyaországi támogatás közvetlen reális, indokoltan elvárható céljáról kívánok szólni. A majdani (esetleges) oktatási intézmény tervezése és létesítése szempontjából ez meghatározó fontosságú lehet.

A közvetlen célt olyasmittel határolnám el, ami tudatosan aligha fordul meg a fejünkben, de a megoldáskeresési vita hevében megtéveszthet bennünket, és megakaszthatja a valóban közérdekű szándék érvényesülését.

Nem tekinthetjük közvetlen célnak:

- hogy egyes délvidéki vagy anyaországi tanárok a Délvidéken magyar nyelvű fölsőoktatási intézmény létesítése által órát, tanácsot, dékáni hivatalt kapjanak, noha eleve fontos, hogy majd vállalják és végezzék alkalmas szakemberek az említett föladatokat;

- hogy a délvidéki magyarságnak is legyen végre lehetősége helyben tanulnia anyanyelvén, azaz legyen önálló magyar egyeteme, vagy hogy művelődési autonómiánkból legalább ez az alapvető elem megszülessen, habár a kettő együtt is elemi föltétele annak, hogy nemzeti kisebbségben is megtarthassuk anyanyelvünket;

- de azt sem tekinthetjük közvetlen célnak, hogy a magyarság ezáltal „végre otthon maradjon”, ahogyan ez gyakran elhangzik kevésbé dilettáns politikusok ajkáról is, jóllehet otthonmaradhatni(!) mindenkinek emberi joga, sőt többnyire igénye is, tehát a magyarságnak is, „még” egy kisebbségének is – de aligha otthona az, ahol nem érzi magát otthon,

- sőt azt sem tekinthetjük közvetlen célnak, hogy végre nyilvánvaló lehessen a közösségmegtartó alapföltétel azok számára is, akiket egyes részletek elvakítanak vagy megtévesztenek: egy-egy etnikai közösség kultúráját, de közösségi életét is csak az etnikum magvában, esetünkben a magyarságtömbben lehet megszervezni jól, és csak innen lehet működtetni életképesen (ez próbaköve is lehet majd annak, hogy közgondolkodásban fölérünk-e addig, amit kapni szeretnénk).

A közvetlen cél: a délvidéki magyarságnak az a nagy többsége, mely akar vagy szeretne közösségként is megmaradni anyanyelvében és nemzeti-részi identitásában, azt ebben a szándékában az e célból

pótolhatatlan önálló anyanyelvű fõlsooktatás is segíthesse, hatékonyan.

4. Figyelmet és szót érdemel az anyanyelv életképessége, amire az anyanyelvben is kisebbségi közösségnek elengedhetetlenül szüksége van a megmaradáshoz. Tehát arra van szüksége, hogy ezen a szinten elsajátíthassa, fejleszthesse (szerves összhangban az anyaország törzsmagyarságával) és megtarthassa. Persze, illúzió ez mindaddig, amíg a délvidéki magyarságnak nincsen teljes anyanyelvű oktatási rendszere, de ez számára távlatban is megkerülhetetlen, hogyha (kivülrekedtsége ellenére is, továbbtagolt közösségként is) lépést akar tartani az anyaországi nyelvfejlõdéssel – anyanyelvünk, nemzetünk egysége érdekében, de voltaképpen a fõnmaradásunkért.

Mert minden gyerek és fiatal, így a kisebbségi magyar gyerekek is, anyanyelvükön nemcsak könnyebben tanulnak a legfõlsõ fokon is, hanem az anyanyelvű fõlsooktatásnak más elõnyei ennél még lényegesebbek:

(I.) Anyanyelvünkön (miként a többségiak is) azonos idõben s erõvel több tárgyismeretet sajátítunk el, és az így szerzett tudásunk átéltebb, s az alkalmazhatósága nagyobb.

(II.) Az anyanyelvű fõlsooktatásban a hallgatók nemcsak szakismeretet sajátítanak el a szaktárgyak révén, hanem (miként a többségiak is) minden szakon, minden tantárgy minden óráján anyanyelvüket is építik (soha másutt nem pótolhatóan). Igaz, idegen nyelven is el lehet sajátítani szinte mindent, de ha azt az ismeretet anyanyelvünkön nem éljük át, annak a helyén anyanyelvi készségünkben nyelvi hézag (kommunikációbeli hézag) keletkezik és marad.

(III.) A peremmagyarság anyanyelvépítése az anyanyelvű fõlsooktatásban nem csupán folytatódik – ha jó ez a fõlsooktatás –, hanem nyelvünk egysége általa is erõsödik.

(IV.) Nemcsak a határon túli régió távlatában nincsen nemzeti megmaradás életképes anyanyelv nélkül, hanem az anyaországban sincs. Az együttes nyelvfejlõdés ezért is érdekében áll Magyarországnak is, a nemzet egészének is.

(V.) Az anyanyelvi kisebbségnek (az együttlépéshez, vagyis a nyelvi egységhez) sokszorta több és nagyobb anyanyelvi és anyanyelvű fõlkészültségre van szüksége, mint a többségi nyelvûeknek, így az anyaországiaknak is. Ez a többlet ahhoz kell, hogy a kisebbségi fiatalok anyanyelvi és szellemi fejlõdésükben majd tanulmányaik után is lépést tarthassanak az anyaországiakkal és a hazai többségiekkel, amikor már az idegen nyelvû vagy többnyelvû közegben intézményes anyanyelvépítõ támogatásra nem számíthatnak, de sokrétû anyanyelvi környezetre sem (boltban, közlekedésben, plakáton, munkahelyen, a médiában stb. stb.).

Hogyha tehát az, amit a délvidéki magyar fõlsooktatásért tenni akarunk, ezzel a közvetlen céllal összhangban áll, akkor (és csak akkor) remélhetjük, hogy az anyaország részérõl kapott vagy várható támogatást a délvidéki magyarság jól tudja és jól fogja fõlhasználni: hiszen az a délvidéki és az anyaországi magyarság érdekét egyaránt szolgálja.

Mindaz viszont, ami nem szolgálja a közvetlen célt, lehet tévedés, politikai stratégia, mely elkerülte a figyelmünket, de lehet fõlsoleges áltatás is, vagy éppen káros. Mint pl. az, amikor nem emberekben, hanem területben képzeljük el, fogjuk fõl vagy féltjük a magyar nemzetet.

5. Oktatásügyünk anyanyelvûségének orvosolhatósága szorosan összefügg többek között azzal, hogy a határon túli magyarság számbeli megoszlása hol milyen arányú. A szerb, bosnyák, montenegrói lakosságkeveredés pl. nem jelent egyidejûleg azonos fokú nyelvkeveredést is, mivel egy az anyanyelvük. Még a horvát–szerb érintkezés nyelvi következménye sem hasonlítható a magyar–nem magyar együttlétéhez. Márpedig ilyenekre kell gondolnunk: magyar–szerb, magyar–román, magyar–ruszin stb. A teljes lakosság számaránya tekintetében a délvidéki magyarság nyelvterületét három olyan sávra tagolhatjuk, melyek között többnyire nem éles a határ, sem nem egyenes vonalú.

A magyarság számaránya legnagyobb a tömbzónában. Ez elsõsorban Északkelet-Bácska, valamint a bánági oldal Tisza menti szakaszának északi része, vagyis a Bajmók, Pácsér, Kishegyes, Zenta, Padé, Törökkanizsa által körülhatárolt terület. A többi Tordáig, Tamásfalváig, Versecig, Székelykevéig, Torontálvásárhelyig, Maradékig, Gombosig, Bezdánig a szõrvány. A tömbzóna és a szõrványterület közötti viszony-

lag keskeny érintkezési sávot pedig peremnek nevezhetjük.

A tömbzóna rendkívül fontos szerepet tölthet be a határon túli magyarság művelődési és közösségi életének majdani megszervezésében, irányításában, a kéaderképzésben, valamint az anyaország és a Délvidék közötti kapcsolatok kialakításában és fönntartásában. Reméljük, hogy már a közeljövőtől kezdve. Súlyos csapás volt a magyarságra (nemcsak a Délvidékre), hogy ezt a vitális szerepet megvonták a tömbtől, tudatosan, főleg 1945-től kezdve.

A peremsáv vállalhat fontos szerepet a szórvány és a tömb közötti kapcsolatok fölgyorsításában és részleges irányításában. Ilyen szerepet tölthet be Óbecse, Törökkanizsa, Temerin, Bajmok, Kossuthfalva.

A szórványterület, mint általában, igen nagy, a magyarság itteni összlétszáma pedig kicsi. Megszerveződésére vannak alkalmas etnikai szigetek, mint Magyarcsernye, Muzsla, Torontálvásárhely, Székelykeve, Újvidék, Bácskertes, Zombor, Doroszló stb.

6. Látszólag talán nem is ide tartozik, de mind ezt célszerű számba vennünk, ha meg akarjuk érteni a 90-es években, de főleg az elmúlt fél évszázadban végbement létszámbeli, művelődési és oktatásbeli leépülést, a nemzettudat sorvadását, pontosabban elfojtását, valamint a peremre helyezett művelődési központ alkalmatlanságát és janicsárszerepét, ill. meddő küzdelmét a ráosztott szerep és az irányítók ellen. Másrészt pedig ez a negatív (nemzetromboló) összjáték vezetett oda, hogy a kitűnő földrajzi fekvésű és patinás művelődési múltú Zenta döbbenetesen lemaradt a fejlődésben; Szabadka viszont urbanisztikai és etnikai elhivatottsága ellenére sem hozhatta létre a kisebbségi magyar kultúra egységét, kellő szervezethez, a magyar nyelvű fölsőoktatást, egyszerűen mindazt, amit Újvidék hivatott volt létre hozni vagy megakadályozni.

Okulnunk nem lenne nehéz akár az utóbbi tíz évből, akár az elmúlt negyvenből, csak az a kérdés: akarunk-e, ill. merünk-e okulni, s vállaljuk-e szándékunkért vagy az alkalom elfecsérléséért, pusztán elszállításáért a nemzeterkölcsi felelősséget.

A kisebbségi helyzet beálltával vagy kialakulásával minden etnikum többé-kevésbé diszkriminálódik. Diszkrimináltsága részben föltétlenül objektív, azaz a többségi állam akarva sem szüntethetné meg a kisebbségi helyzetből adódó anyanyelvi hátrány egy részét,

részben viszont többnyire szubjektív. Nos ennek a hátrányos megkülönböztettségnek a csökkentését első sorban az anyaország lenne képes vállalni és szolgálni, mégpedig kormánya és bizonyos intézményei révén – természetesen a többségi állam egyetértésével, sőt lehetőleg bizonyos fokú együttműködésével. Mind az objektív, mind a szubjektív diszkrimináltság hatékony csökkentését.

7. Eddig jórészt azt tapasztalhattuk, hogy az államnyelv tanítása kötelező tantárgyként végignyúlik minden oktatási fokon, s többnyire az anyanyelvi (vagy más) órák kárára. Okulásként is fölfoghatjuk, hogy az ilyen oktatás nem sokat ér, főleg, hogyha benne a parancs vagy a kényszer jelenti a lényegét, nem pedig a nyelvelsajátítás eredményessége. De egy esetleges új egyetem arculatában fölfoghatjuk szemléletváltásnak is, hogy anyanyelvből eleve több kell és másképpen (sőt nem is csupán a nyelvi kisebbség számára!), továbbá államnyelvből és világnyelvekből is jóval több kell (de önként és más módszerrel) – a magunk érdekében és a magunk szakmai igényével. Tehát eleve nem úgy, hogy a szerbet magyaroknak szerbetanár adja elő anyanyelvként, mert vele jobbra csak az időt vesz el a többi tárgytól.

Az államnyelv és a világnyelvek jó és célszerű fölvállalása semennyire sem terhelheti az oktatás anyanyelvűségét, de a kontrasztivitás tudatosításával pl. mindkettő fordítható nemcsak személyi szabadságunk növelésére, hanem anyanyelvünk épségben való megtartására is. A többnyelvűség a kisebbségnek nem kevésbé igénye, mint az anyaországi magyarnak, ezért a határon túli magyar kisebbség anyanyelvű fölsőoktatásában intézménynek és diáknak egyaránt vállalnia kell a kisebbségi nyelv helyzetéből eredő többletmunkát. Meg kell és meg lehet találni a módját annak, hogy az anyanyelvű fölsőoktatás a diák számára mégis vonzó, sőt kifizetődő és még könnyebb is legyen.

Nem úgy kellene föltennünk a fő kérdést, hogy vállaljuk-e a többletmunkát, hanem hogy mennyire nem akarunk lemaradni az érvényesülésben, és mennyire akarunk megmaradni nyelvközösségünkben. Az anyaország nemcsak anyagilag támogat bennünket ebben, sőt annál sokkal több az, amit létével és közelségével, kapcsolatokkal és szakemberekkel, együttműködéssel és anyanyelvünk egységes múltjával és jelenével szellemi forrásként megtestesít és ad. Részünkről azonban többre lenne szükség közgondolkodásból is,

anyanyelvtudatunk bátrabb megvallásából is, a talpon maradás akarásából is.

A huszonegyedik század várhatólag többletvállalást ró minden kelet-európai kis népre, amelyik megtartva anyanyelvét, tovább akarja építeni nemzeti kultúráját. (Csak megjegyzem: ez nem a távoli jövő, hanem már benne járunk; tehát nemcsak az utókor sorsa, hanem a mai fiataloké is.)

8. Önálló magyar felsőoktatási intézmény létrehozása és működtetése számunkra az egyik legsürgősebb hamleti kérdés, illetve a legégetőbb létigény. Nem új, de még esélyes, hogy használna. És még lehetséges lenne. Ma sem főlöszlegesen azonban előrebocsátunk: nem az anyanyelvüket föladvék áltatására, ill. megnyugtatóra szolgáló „anyanyelvápolás”-féle akció a téma. Sem az anyanyelvű felsőoktatás illúzióját tápláló „lektorátus”-ok létesítése, melyek ugyan egy már létező anyanyelvű felsőoktatást áldásosan egészíthetnének ki, de azt semennyire sem pótolhatják, semennyire sem helyettesíthetnék. Sőt ezek magukban azt a veszélyt rejtik, hogy megtévesztően az anyanyelvűsítés megoldottságának látszatát keltenék. Ilyen értelemben tehát az ún. lektorátusok minálunk átmenetileg sem tölthetnének be pozitív szerepet, hanem csak ártanak.

Az intézmény önállósága több okból lenne fontos, de az okulási „gyűjtemény”-ből most csak egyet említek. A szavak általában túléltek jelentésüket. Sok mai szavunk jelentése is „devalválódott” a közelmúltban. Helyenként és koronként más-más módon. Pl. a „magyar tagozat” valamikor azt jelentette, hogy egy-egy iskolai osztálynak olyan tagozata, ahol a magyar diákok tanulnak anyanyelvükön, és ahol minden tantárgy tanítása magyarul folyik. Csakhamar azonban megindult a jelentésváltozás, és már elég régóta azt jelenti: olyan tagozat, ahová a magyar gyerekeknek egyre kisebb része jár, és ahol a tantárgyaknak egyre kisebb hányadát adják elő a diákok anyanyelvén.

Az elmúlt évtizedek tapasztalata arra kötelez bennünket, hogy a magyar oktatási intézmény – ha lesz – önálló is legyen, de magyar vezetéssel, hogy majd önállósága által ne alkalmazzasson ún. „belső megoldás”-t a tan nyelv és a tanári kar fokozatos elidegenítésére.

Szemléletünket, sajnos, annyira áthatotta a szódevalválás divatja, hogy többnyire egykedvűen vesszük tudomásul, hogy amit hallunk, olvasunk, azon

igen gyakran más valóságot kell értenünk. Egy mai példa is ideállítandó.

Az egyik beszámolóból való ez a rögtönzött idézet: „A kétszáznegyven magyar ajkú hallgatóból 195-en tanulnak magyarul.” A naiv kívülről ezt így értheti: a magyar hallgatók nyolcvan százaléka anyanyelvén tanul. Csakhogy nem erről van szó, hiszen mind-egyikük szerbül tanul, azaz egyikük sem az anyanyelvén. Csupán annyi igaz a látszattól ugyanis, hogy némely szakokon némelyik tantárgyat az első egy vagy két szemeszterben magyarul is előadják.

9. Miben s mért tekinthetjük (erkölcsileg) jogosnak, hogy az anyaország – ha úgy dönt – ebben segítse a határon túli magyarságot? Természetesen, okkal nem úgy tettem föl a kérdést, hogy mennyiben jogosak az elvárásaink az anyaországgal szemben, hiszen cselekvően csak Magyarország kezdeményezhet ebben, és nyilván nem a rész és egész viszonyában fog fölmerülni a kérdés gyakorlatilag, hanem szuverén államok között, a mi esetünkben Magyarország és Szerbia között (hogya megtörténik).

A gyakorlati választ illetékes helyen adhatják meg, de minket, magyar kisebbséget érint és érdekel nemcsak a válasz, hanem a jogi háttér, a segítségkonceptió alapja is.

A trianoni elcsatolással a magyar nemzet egy részének anyanyelve kisebbségi (= diszkriminált) helyzetbe került, s ennek meg is lett a hátrányos következménye, különösen a második világháború után, noha a látszat és a propaganda a Délvidékkel kapcsolatban elmentéses tévhitet keltett.

Az anyanyelv használata, fejlesztése és megtartása általánosan elismert emberi jog: minden embert megillet. Mivel viszont bármelyik anyanyelv csak közösségekben születik meg, csak közösség fejlesztheti, és közösség tarthatja meg: eleve kollektív emberi jogról van szó.

Nyelvközösséget nemcsak térbeli és időbeli egységben foghatunk föl, hogya egyébként az ilyen közösség tagjait aktív kommunikáció fizikai lehetősége fűzheti össze. Ez az aktivitás érvényes a történeti folyamatoságra is, hiszen Balassi, Pázmány, Petőfi a mai és a jövőbeli magyarokhoz is szól. Múltunk írott hagyatéka sok tekintetben vitális szerepet játszik mindennapjainkban, és amit ma írunk, mondunk, teszünk, zömmében a jövőnek is szól, vagyis a múltban, a jelenben és a jövőben élő közösségünknek.

Egy-egy utódállam, ill. általában a többségi hatalom eleve és objektíve sem képes teljesen megszüntetni a nemzeti és anyanyelvi kisebbség anyanyelvi diszkrimináltságát, s már csak azért is emberi joga a kisebbségnek, hogy maga keressen orvoslást, ill. enyhítést hátrányos társadalmi helyzetére. Nos, a legtöbb és a legjobb segítséget e tekintetben a nemzet szellemi központja és alapforrása nyújthatja: az anyaország.

Az anyaországnak mint államnak a segítségnyújtás nemcsak jogában áll, hanem erkölcsileg (de csupán úgy) el is várható tőle, hiszen jogutódja annak az államnak, melynek polgárai voltak az elcsatolt területeken élő emberek. Az itt élő (itt rekedt) magyarság anyanyelvi forrása és létfeltétele azonban a trianoni döntéssel hirtelen megszakadt. Az új állam ugyanakkor nem tudta és nem tudhatta megadni a kívül rekedt magyarságnak azt a folyamatos és mindennapi anyanyelvi életerőt, melyet addig Magyarország biztosított neki mint nemzet- és országrésznek.

A fentiek tudatában is közeledhetünk a délvidéki magyar felsőoktatás létrehozásának kérdéséhez. De ebből az is adódik, hogy legsürgősebb és legindokoltabb egy olyan karnak a létrehozása és működtetése, mely a helybeli magyarság anyanyelvére legnagyobb mértékben van, ill. lesz v. lehet hivatva kihatni. Ez pedig a pedagógusképzés: tanárok, tanítók, óvónők képzése. Ha ugyanis ez nem működik vagy nem jól működik (pl. nincsen jól anyanyelvűsítve, nincsen célszerűen elhelyezve, megszervezve), akkor a magyar felsőoktatás többi ágában a magyarság és támogatója nem remélhet kapni életképes anyanyelvi főkészültségű hallgatókat a délvidéki iskoláktól, sem adni olyan magyar értelmiséget, mely képes lesz megfelelni a kornak és a közvetlen célnak.

Végül pedig: az említett kollektív jog érvényesítését magyar vagy nem magyar részről akadályozni súlyos jogsértés lenne. Sajnos, még mindig ott tartunk, hogy ez kellő éberségünk és józanságunk mellett is bekövetkezhet, de elhárítása rajtunk is múlik: türelmes, tapintatos, logikus érvelésre kell törekednünk, és hasonló lépésekre.

10. Az elmúlt évek és évtizedek tapasztalata arra mutat, hogy a magyar kisebbség számára nemcsak az volt nagy hátrány, hogy nem volt anyanyelvű felsőoktatása, hanem az is, hogy a szerb nyelvű képzésért a magyar hallgatóknak le kellett utazniuk Újvidékre vagy Belgrádba, de ott általában nem számíthattak diákkothoni elhelyezésre sem, hanem drága albérletet

fizettek (és fizetnek), vagy ezt nem győzván anyagi erővel, abbahagyták tanulmányaikat. (E tekintetben is jellemző volt a magyar értelmiségi „elit” közönye!) Amikor viszont végre Szabadkán is nyílt valami lehetőség az anyanyelven való tanulásra (ha csak részlegesen is), nem is a legnépszerűbb szakokon, akkor magyar diákok tömegesen jelentkeztek, és ugyanitt magyar szakemberek egyre többen vállalták, hogy magyar nyelven (is) tanítanak. (Ilyen volt, már említettem, néhány éven át a tanárképzés, és ilyen lett később a közgazdaságtan, az építészet stb.)

A magyar nyelvű felsőoktatás megteremtésében tehát nem lenne szabad megismételnünk a régi hibákat, téves lépéseket. Első lépés lehetne a piramist talpára állítani, ahogyan ezt már negyvenötben kellett volna, hogyha az illetékeseknek és kiszolgálóknak nem éppen az lett volna a céljuk, hogy a magyarság identitástudatát elsorvasszák elsősorban az anyanyelv „intézményes leépítésével”, valamint anyanyelvtudatának deformálásával és elfojtásával. A piramis pedig akkor áll talpán, hogyha a magyar kisebbség művelődési, közösség-szervezési és irányítási központja ott lesz, ahol zömében él a magyarság: Északkelet-Bácskában.

Második lépésként azt tartom elérendhetetlennek, hogy igényeink megvalósítását ne az eddigi demagóg szokás szerint kezdjük el, hogy ti. „tudunk szerint” mire van lehetőség és jogi keret, mert akkor megtörténhet, hogy az elvesztett pénztárcát megkeresni azért megyünk egy másik utcába, mert ott világosabb van. A többségi nemzetek sem ezt teszik szerte a világon, és Jugoszláviában sem. És ne spekuláljunk bizonyos meglevő intézmények és munkaközösségek „inkorporálás”-ára, mert erre alkalmasak nincsenek! Ha ugyanis lennének, akkor most nem az anyaországtól remélnénk (vagy szeretnénk remélni) kezdeményezést, s nem itt tartana anyanyelvi megmaradásunk ügye.

A nyilvánvaló cél az új magyar értelmiség képzése. Ehhez nagy körültekintéssel és elszántsággal kellene részben keresnünk és megtalálnunk a megfelelő lehetőséget, részben pedig megteremtünk. Szerencsés körülmény, hogy ehhez már a hazai (délvidéki) magyar szakemberek között is vannak alkalmasak számosan, s köztük remélhetünk olyanokat is, akik vállalnák a kezdeti nehézségeket és az elvszerű irányvétel. Önzetlenül. De nem kevésbé szerencse, sőt óriási előny, hogy az anyaország földrajzilag közel van. Okkal remélhetjük, hogy kiegészítésül (jó) vendégtanárok megfelelő számban és felelősséggel segítenének,

amíg csak kell. Átmenetileg így biztosítva lenne az oktatás megszervezése és folyamata a kívánt minőségi színvonalon.

Vannak avatott szakembereink, akik megbízható mérésekkel is ki fogják mutatni: melyik sürgős szakra lenne elegendő elsőéves jelentkező (legalább öt évig). Amire viszont csak később vagy később sem nyithatunk anyanyelvű szakot vagy kart, azzal a szakkal mi legyen? Ennek megválaszolását ilyenkor nem kellene megkerülnünk. Ettől a választól is függ a reális diákmegosztás és az esetleges indulás sikere. Tehát: amire odaát nem nyílnak anyanyelvű szak, viszont a Délvidéknek olyan szakvégzettségű magyar káderekre szüksége lesz (persze, nem mindegy, hogy ezt ki hogyan állapítja meg!), arra a szakra fiataljainknak az anyaországban kellene anyanyelvű lehetőséget nyitni, akár otthoni, akár magyar ösztöndíjjal, hogy szükséges anyanyelvű képesítésüket, otthoni majdani tevékenységükhöz, ezek is megszerezhessek.

Meglehet, hogy egy előre lezárt támogatási stratégiával szemben a fentiek főlegesen vagy naiv, netán illuzórikus gondolatok, de alapját képezik az általam már jelzett közvetlen célnak.

Aligha vitatható, hogy idejében kell szólnunk az esetleges kisebbségi felsőoktatás arculatáról, hiszen a sajátosságok éppen a kisebbségi helyzetből eredő megszervezésben érvényesítendők leginkább. Pl. abban, hogy egy délvidéki leendő magyar pedagógusnak jobb, ha kétszakos képzést kap, mert akkor majd egyik tárgyat sem kényszerül szakképzetlenül előadni, másrészt könnyebben talál állást egyazon intézményben. A szükséges szak- és tudományágak rugalmas párosításával csökkenteni lehetne a karok számát – a minőség károsodása nélkül.

11. Bármennyire is már nemzetközi ügyé vált a kisebbségek felsőoktatásának az ügye, egy-egy kisebbség oktatásügyének egészétől ilyenkor ezt nem célszerű elválasztanunk, amikor egyre általánosabban érezzük úgy – a politikai és egyéb fejlemények ellenére is –, hogy a kulcskérdés megoldásának további halogatása esélyvesztéssel járna. Mert az alap és a falak szerepét tölti be az alap- és a középfokú oktatás; s ha ezek tovább sorvadnak, a „tetőzés” szándéka értelmét veszti. (Hogy az összefüggés fordítva is igen erős, arról fentebb, a távlatatlanság kapcsán már szóltam.) Legalább tehát elvben érintenünk kell az általános iskolák és a középiskolák anyanyelvűsítésének a kérdését, a diákokhozonok létesítéséét, sőt mivel a középisko-

lák minőségi működésétől függ, hogy honnan milyen hallgatók kerülhetnek majd a felsőoktatásba, a középiskolai diákokhozonok földrajzi megoszlása, elhelyezkedése igen fontos lehet. De magyar nyelvű középiskolák nyitása még inkább.

12. Amíg abban nem állapodtunk meg nyíltan, hogy akarunk-e anyanyelvünkben közösségként is megmaradni, addig elvszerűtlen lenne vitát nyitnunk arról, hogy kell-e a Délvidéknek önálló magyar felsőoktatás, illetve hogy megmaradásunkhoz ez maximum vagy minimum lenne. Még ha az kezdetben kisszámú korból állna is.

13. Sajátos kisebbségi helyzete miatt a határon túli magyarság felsőoktatásának sajátosak lehetnek (majd) a minőségi jegyei is, ezt ilyenkor figyelembe vehetjük: ilyen az anyanyelv-központúság, továbbá az előadók anyanyelvi és szakmai fölkeszültsége, a jegyzetek nyelvezete, a felelősségvállalás, a szakkönyvtárak, a kapcsolatteremtés más egyetemekkel (elsősorban az anyaországiakkal) stb. Minden igény az etnikum helyzetéből és a közvetlen célból vezetendő le.

A téma taglalásában túlnyomórészt azzal foglalkoztam, vagy az érdekelt, hogy majd mit kellene tennünk vagy elkerülnünk a jobb holnapokért, fejtegetésemet mégis a magyarság oktatásügyének jelenlegi problematikájával zárom, innen válogatok gondolatokat.

- Évente, félévente fogynak a magyar tagozatok. (Szóltam az okáról.)
- A magyar tagozatokon egyre kevesebb tantárgyat adnak elő a diákok anyanyelvén.
- Számos, magyarok által is lakott településen nincsen magyar tagozat, még óvodai fokon sem.
- Igen sok magyar diák ott is szerb tagozatra jár, ahol, ha csonkán is, van még magyar tagozat.
- A magyar tagozatokon nyelvezetileg zömmel gyönge tankönyveket használnak: ezek fordítással készülnek, s a fordítók gyakran nem szakképzettek: sem a tantárgy szaknyelvét, sem a magyar köznyelvet eléggé nem ismerik.

- Egyre több tantárgyhoz nincs is magyar tankönyv.
- Az idegen nyelveket eleve szerb tankönyvből tanítják, mégpedig többnyire szerb pedagógusok szerb nyelven.
- A tantárgyi versenyeken, ha városi vagy országos a rendezvény, a magyar versenyzők nem anyanyelvű tesztet kapnak (a többségiekkel ellentétben).
- Az anyaországi tantárgyi versenyeken a délvidéki magyar diákok rendszerint csak jelképes létszámban vesznek részt, vagy gyakran sehogyan sem.
- Az anyaországi diákversenyeken a határon túliakat indokolatlanul szerepeltetik a vendéglátók a degradáló „határon túli” kritériummal, melyet csak a kisebbségben élő magyarokra alkalmaznak. Úgy tudom azonban (vagy csak úgy remélem), ez a megkülönböztetés megszűnőben van.
- A tanfőlügyelők vagy tanácsosok leginkább szerbek, s azok, nem tudván magyarul, többnyire nem is végeznek teljes értékű főlügyeletet a magyar tagozatokon.
- Teljes anyanyelvűség még az újvidéki magyarszamos-képzésen sincsen, noha az immár több mint negyven éve működik.
- A Bánság és a Szerémség egyes részein a magyar gyerekek is csak cirill betűvel tudnak írni, pedig magyar az anyanyelvük.

Tévhit az, hogy ha túléltek a tatárjárást és a török hódoltságot, akkor anyanyelvünk hogyan élné túl az új évszázadok kihívásait. Esélyünk valóban van a megmaradásra, amíg béke van, s amíg éberrel figyeljük az anyanyelv, a világnyelv és a nyelvek mai szerepét és életföltételeit; és remélhetőleg lesz is esélyünk, hogyha és amíg összefogással és okosan építjük tovább a magyarság anyanyelvét, és ha összefogással és okosan védjük általában a kis nyelvközösségek létérdekeit.

Budapesten, 2002. augusztusában.

Nem zsácutca a műkedvelés Gondolatok színjátszó mozgalmunkról

Gyakran tapasztalom, hogy amikor amatőr színjátszásunkról beszélek, írok, sokan úgy vélik, hogy a mozgalom iránti elfogultságom fogalmazza gondolataimat, mondataimat. Nem szeretnék ezzel kapcsolatban magyarázkodni, azonban nem titkolom, hogy nagyra becsülöm az amatőr színjátszók munkáját. Ez azonban semmiképpen sem téveszthető össze az elfogultsággal. Az amatőrök rajongása, feltétlen művészszerete és természetesen az a munka, amelyet sokszor szinte lehetetlen körülmények között fel tudnak mutatni, mindenképpen megérdemli azt, hogy színjátszó mozgalmunkra odafigyeljünk. S ha ezt az „odafigyelést” nem a felületesség, az érdektelenség határozza meg, hanem ha művelődési életünk szerves részének tekintjük a színjátszó mozgalmat és úgy is viszonyulunk hozzá, egy pillanatig sem kérdőjelezve meg a mozgalom létjogosultságát, életképességét, akkor érthető, hogy sokan nemcsak nagyra becsülik színjátszóink munkáját, hanem mélységes tiszteletet is éreznek azok iránt, akik nem zsácutcának tekintik a műkedvelést, hanem egy minden mással egyenértékű emberi magatartás termékének!

A többség azonban nem így vélekedik sajnos, ha a mozgalom iránti megbecsülésről beszélünk, sok jót nem mondhatunk. Valahogy mostohagyermekként kezelik. Tudomásul veszik, hogy van, hogy évről évre (szinte már kampányszerűen) a különböző szintű és rangú találkozók a mozgalom életjelet ad magáról és ezzel aztán ad acta, minden marad a régiben! Már ami a mozgalom iránti magatartásunkat illeti. Mert azért érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy mit is jelent, jelenthet számunkra az a szívet melengető lelkesedés, amellyel az óvodai és iskolai színjátszás sok száz kis színésze felmerészkedik oda a világot jelentő deszkákra, mit jelent, jelenthet számunkra az a tény, hogy Vajdaságszerte mind több és több színjátszó csoport kér és talál otthonra a művelődési egyesületekben és a csoport tagjainak a száma, bizony, már az ezret is megközelíti! Megszólaltak-e ezzel a jelenséggel kapcsolatban a színházi szakma elismert tudorai? Egyál-

talán figyelemmel kísérik-e mindazt, ami a mozgalmunkon belül történik? Vagy talán rangon alulinak tartják, hogy egyáltalán az amatőrökkel foglalkozzanak!?

Írásaimban gyakran találhatóak olyan idézetek, amelyeket Németh Lászlótól és Sütő Andrástól „kölcsönzök”. Teszem ezt abban a reményben, hogy egyesek talán majd elgondolkoznak az idézetekben megfogalmazottakon. A magyar irodalom két óriása ugyanis nem tartotta rangon alulinak, hogy az amatőrökkel foglalkozzon, előadásairól, szerepükről írjon! Németh László és Sütő András is örömmel ült be az amatőr színjátszók előadásaira. Utána elbeszélgetett velük, buzdította, további munkára ösztönözte őket.

Németh László jegyezte meg: „Komolyan veszem a műkedvelőket. A magyar drámai játék forradalmát várom tőlük.” Ugyancsak a nagy író írta: „Egyik oldalon a mindennapos színházi üzem, a zsöllyében kihaveró polgár, a szemponttalan áhítathiány; a másikon: az egyszeri látvány ünnepélyessége, papként föllépő színészek s a nézőtérben egy világnézetben összekapcsolt megtisztulók. Meg kell tehát teremteni a színjátszást a színházakon kívül. Erre pedig egy mód van: a legmagasabbra törő műkedvelés!”

S mi a véleménye Sütő Andrásnak a műkedvelő színjátszásáról?! „A műkedvelés nyilvános tanulás, önevelés, ismerkedés a szellem értékeivel – és nem utolsósorban: az anyanyelviség jó értelemben vett kultusza!” S a következő sorokat is Sütő András írta le: „A műkedvelő mozgalom nem tökéletes vállalkozás: a nép önmagáért és önmagának játszik. Miért ne vinné színpadra Arisztophanészt is, ha úgy tetszik neki? Nemzetiségi állapotunkban a magyar klasszikusokról nem is beszélve. Sajnos, még eleven a hivatali felfogás, miszerint a műkedvelő játékost más kosztra kell fogni: igényei, képességei nem azonosak a hivatásos színészével. Én azt mondanám: játsszék Shakespeare-t is, ha akar, teljesítményét ugyanis eleve nem szabad a hivatásos színpadéhoz mérni.”

Nem tudom, hogy ki mit olvas majd ki ezekből az idézetekből, én csakis a műkedvelő színjátszás iránti

megbecsülést érzem, azt az egyértelmű magatartást, amely a segíteni akarás szándékával fordul a mozgalom felé, amely világosan tudunkra adja, hogy a két nagy író nem tartja rangon alulinak, hogy a magyar műkedvelő színjátszással foglalkozzon. Még hozzá érdemben! Sajnos itt nálunk, szűkebb pátriánkban, az ilyen magatartásformával nemigen találkozunk, legalábbis ami irodalmunk nagyjait illeti (gondolok itt mindenekelőtt színházművészetünk tudoraira)! S talán éppen ezért felesleges is lenne ezzel a témával foglalkozni. Ugyanis ha a szakma legilletékesebbjei nem érzik annak szükségét, hogy a mozgalom ügyes-bajos dolgaival, esetleg színjátszóink produkcióival foglalkozzanak, akkor az embernek valóban nincs mit mondanivalója!

Azonban a mozgalom iránt megnyilvánuló pozitív viszonyulást önmagunktól is számon kérhetnénk. S számon is kell kérni! Mert ha feltesszük a kérdést, hogy mennyire érezzük magunkénak a mozgalmat, milyen mértékben támogatjuk, akkor bizony eléggé lesújtóak lennének a válaszok. Mert ugye más az őszinte, önzetlen támogatás, az, amikor a szívós, áldozatkész emberek elkötelezettségével sorakozunk fel a mozgalom mögé, és mindenképpen más az, amikor csak üres, közhelyektől hemzsegő retorikával igyekszünk meggyőzni színjátszóinkat, hogy nincsenek egyedül, hogy van, aki „gondjukat viseli”?! Ez az utóbbi „változat” a múltban is, de sok esetben ma is, színjátszó mozgalomunk életképességét igyekezett /igyekszik megkérdőjelezni! Több évtizedes tapasztalat mondatja ezt velem. A hangoztatott „jóindulatnak”, „segíteni akarásnak” leújtó KÖVETKEZMÉNYEIT, sajnos, nagyon sok esetben érzékeltem nemcsak műkedvelő színjátszóinkkal, hanem bizony hivatásos színházainkkal kapcsolatban is!

Őszintén bevallom, hogy nem szívesen beszélek erről a kérdésről. Mélységes csalódottságot váltott ki bennem, hogy a közhelyeket pufogató nemzettársaim színházi életünk egésze ellen üggyködtek, s ezek színházi életünk legszomorúbb fejezetei. S ami még ma is foglalkoztat: az ok! Hogy tulajdonképpen miért is volt honfitársainak szüksége arra, hogy például hivatásos színházaink felszámolásában a főszerepet játszóak el? Nem epizodisták kívántak lenni színházaink tragédiájában, hanem sokkal többre vágytak! Vajon miért? S miért volt szálla a szemükben színjátszó mozgalomunk? Miért kellett minduntalan azt hangoztatni, bizonygatni, hogy fejlődőképtelen, hogy a dilettantizmus határozza meg mozgásterét? S azután ott volt a műkedvelők műsorpolitikája. A bírálatok pergőtüzét zúdi-

tották rá közéletünk magyar ajkú „személyiségei”. A népszínműveket, a népi komédiát, a primitívnek minősített misztériumjátékokat ostromolták. Azt, hogy színjátszóink sikerrel mutattak be drámákat, komoly színműveket, észre sem vették vagy talán nem is akarták?! Számukra fontos volt falhoz állítani mindent.

S még egy dologról szólni kellene. Az idén hetedik alkalommal rendeztük meg a Vajdasági Magyar Amatőr Színjátszók Találkozóját. Miért csak hetedik alkalommal? – kérdezhetnénk. Hát nem furcsa, hogy például, a szlovák, a román és a ruszin műkedvelő színjátszók már rég túl vannak a harmincadik ilyen jellegű találkozásukon? Rendben van az, hogy ők a hetvenes évek elejétől rendszeresen, minden évben megtartják, bensőséges ünneppé avatják színjátszóik találkozásait? Persze, hogy rendben van! Még mennyire, hogy rendben van! Ellenben az semmiképpen sincs rendben, hogy a magyar színjátszókat megfosztották az ilyen lehetőségtől. S most újfent visszakanyarodok műkedvelő színjátszásunk azon „jótevőjéhez”, akik ebben a kérdésben sem vállaltak csupán epizódszerepet. Ők voltak azok, akik arra hivatkozva, hogy az ilyen egy nemzetiségű találkozó a „magyarkodás”, a „nemzetieskedés” melegágya, egyszerűen megakadályozták a magyar színjátszók találkozásának a megszervezését. Ezért van az, hogy mi csak még a hetedik találkozásnál tartunk. S hogy „már” ott tartunk, azt kizárólag a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetségnek köszönhetjük! Ugyanis a szövetség illetékesei voltak azok, akik határozottan, eltökélten szembeszálltak minden öröklődött ellenvetéssel, kiálltak a találkozó mellett és ma már örömmel állapíthatjuk meg, hogy ez a találkozó valóban színjátszóink igaz, őszinte ünnepévé vált, hogy a mozgalom előbbrelépésének, kibontakozásának a motorja lett!

Tehát színjátszásunknak az állandó jellegű nehézségek mellett (anyagi gondok, káderproblémák, színpadhiány stb.) szembesülnie kellett azzal a „jóindulattal”, „segíteni akarással”, amivel közéletünk eminens személyiségei viszonyultak hozzá! S ez bizony nem volt könnyű. Sok csalódás, keserűség maradt az önzellen „támogatók” tevékenysége után! Tulajdonképpen mi is motiválta „nemzettársainkat”, hogy az egzekutorok szerepében tetszelegjenek?! Társadalmi pozíciójukat féltették? A hatalom iránti lojalitásukat akarták, kívánták bizonyítani? Mindenesetre tisztességtelen volt az a szerepvállalásuk, amivel csírájában elfojtották a színjátszásunk erősödését, újjászületését célzó megnyilvánulásokat!

Ha most, fellélegezve, azt érezzük, állítjuk, hogy szerencsére mindez már a múlté, hogy a megbízott egzekutorok ideje lejárt, akkor tévedünk!

Az elmúlt esztendőben, a Vajdasági Magyar Amatőr Színjátszók kikindai találkozóján fiatal pályatársamat köszönhettem, aki családi okok miatt otthagyta a színházat és egy bánáti kisváros művelődési központjában helyezkedett el. A magyar színjátszó csoport vezetését bízta rá. Boldogan újságolta, hogy jó képesű, tehetséges csoportot sikerült összehoznia és már egy egész estét betöltő színdarabot is előadtak, méghozzá sikerrel! – S miért nem vagytok itt a találkozón? – kérdeztem nem titkolt csodálkozással. Kissé zavartan válaszolt: – Főnökeim azt javasolták, hogy jobb, ha távol tartjuk magunkat az ilyen „egynemzetiségű” találkozóktól. – Egyszerűen letaglózott a válasz! Hát még mindig vannak, akiknek szálla a szemében az ilyen jellegű rendezvény? „Magyarkodás, nemzetieskedés” – hallom visszacsengeni a múltból a vádakat! Meddig? Ki tudná, ki tudja megmondani hogy meddig tart még ez az esztelen vádaskodás?!

Színjátszó mozgalmunk átvészelte a viharos idöket, a létjogosultságát állandóan megkérdőjelezők elvtelen „ügyködését”! Igaz, számtalanszor térdre kényszerítették, de az is igaz, hogy mindig volt annyi ereje, hogy talpra álljon, hogy továbbléljen!

Ezzel kapcsolatban a nagybecskereki Madách Amatőrszínház példáját említem. Előzetesként néhány szó a Madáchról. Az ötvenes évek legelején alakult. Az új társulat gerincét a nagybecskereki Petőfi Művelődési Egyesület színjátszói képezték. 1952. október 12-én tartotta meg első bemutatóját. Bródy Sándor: A tanítónő című színművét mutatták be Nyáray Rezső rendezésében. Az idén október 15-én, a Madách fél évszázados jubileuma alkalmából újra A tanítónő kerül majd közönség elé Barácius Zoltán rendezésében.

1953-ban a Madách már akkor rendkívül erős társulatát „átigazolták” az akkor alakult első hivatásos nagybecskereki (és bánági) magyar színházba! Két rendhagyó évad következett. Az újonnan alakult társulat igazi színházi élményt nyújtó előadásokkal lepte meg a közönséget. A nagybecskereki magyar színház megalakulásának minden tekintetben színháztörténeti jelentősége volt! Létjogosultságát megkérdőjelezni egyszerűen nem lehetett! Vagy mégis?!

1955 tavaszán felszámolták a nagybecskereki magyar színházat (a zombori magyar színházzal szinte egyidejűleg?). A váratlan felszámolás okaira, a miértekre a mai napig sem kaptunk érdembeli választ.

Szélnek eresztették a társulatot és ezzel befejezettnek tekintették az „ügyet”! Hogy mit érzett a színházához őszintén ragaszkodó közönség, és hogy mit érzett maga a társulat, azt nagyon nehéz lenne most, közel fél évszázad után megfogalmazni. Képzeli csak el, hogy azok, akik ott voltak a színház születésénél, akik abban a csodálatos ünnepi hangulatban álmaik, vágyaik megvalósítását vélték felsejleni, a művészemberek, akik a közönséggel együtt könnyes meghatódottsággal köszöntötték a születés pillanatát, alig két évvel később térdre kényszerültek! Az emberekben egy világ dőlt össze. A döbbenet, a csalódottság, a keserűség, az igazságtalanság embert megalázó érzése hallgattatta el, kényszerítette némaságra a társulatot. Mert mit is lehetett volna mondani! A tények önmagukért beszéltek. A színház nem volt többé!

El kellett mindezt mondanom, mert érzékeltetni kívántam a színház felszámolása utáni hangulatot, azt a letargikus állapotot, amely minden tekintetben azt sejtette, hogy a színházcsinálók hite megtört, s mélységes elkeseredésükben végleg feladják álmaikat, a színházzal kapcsolatos elképzeléseiket.

Nem ez történt! A színház ugyan megszűnt, de a Madách nem adta fel. Igaz, miután szélnek eresztették a társulatot, sokan elmentek, de akik maradtak, azok csatlakoztak a fönix madár módjára újraéledt, újrainduló Madách Amatőrszínház lelkes kis csapatához, hogy folytassák azt, amit a hivatásos nagybecskereki magyar színház célul tűzött ki maga elé.

Csodálatos évadok következtek. Az igényes repertoár, a hivatásos színházi szakemberek segítsége (főleg a rendezőkre gondolok) a Madách társulatát nemcsak a vajdasági magyar színjátszás élvonalába emelte, hanem országos viszonylatban is a legrangosabb amatőr színházak közé sorolta. 1963-ban a Madách Amatőrszínház lelkes gárdája ott volt a hvári országos fesztiválon. Jugoszlávia legjobb amatőr társulatai vettek rajta részt. S micsoda társulatok! A szlovén, a szerb és a macedón amatőr színjátszás reneszánszát élte. S akkor megjelenik egy kis vajdasági együttes és elviszi a legjobbaknak kijáró díjat, ugyanis a fesztivál aranyplakettjével tért vissza Nagybecskerekre!

A Madáchnak tehát volt ereje, hogy továbbléljen, hogy a hivatásos társulat feloszlátása után összeszedje magát és kemény, folyamatos munkával évtizedeken át a mai napig őrizze, éltesse a nagybecskereki, a bánági magyar színjátszást!

Sajnos ugyanezt nem mondhatjuk el, ha a zombori és a topolyai hivatásos magyar színházak felszámolását, illetve az azt követő esztendőket vesszük górcső alá. A zombori magyar színházat, a becskerekéhez hasonlóan, 1955 tavaszán a topolyai Járasi Magyar Népszínházat pedig 1959-ben „likvidálták”. Az előbbi két évadot, az utóbbi tizet élt meg. A felszámolás körülményeiről ugyancsak szükségtelen szót ejteni, ugyanis a „módszer” teljes egészében megegyezett a becskerekéivel! S még valami! Az említett három hivatásos magyar színház szilárd alapjai a színjátszó mozgalomban gyökereztek. Nagybecskerek, Topolya és Zombor műkedvelő színjátszásának rendkívül gazdag hagyománya és persze magas színvonala tette lehetővé a színházalapítást (akkoriban magasabb fokú szakmai képzésre lehetőség még nem volt)! A mozgalom (ez megkérdőjelezhetetlen tény) bölcsője volt hivatásos színházainknak!

Amit a nagybecskereki esettel kapcsolatban elmondtam: a fönix madárra való hivatkozás, az újrakezdés szívet-lelket melegítő ténye a topolyai és a zombori színházra már nem vonatkozik. Ugyanis a két város színjátszóinak, a társulatok felszámolása után, nem volt erejük az újrakezdéshez. Kezdetben el sem akarták hinni, hogy „letessékelték” őket a színpadról. Azután, ahogyan ráeszméltek a valóságra, a reménytelenség, a kilátástalanság szegődött melléjük.

Zomborban a hatvanas évek közepéig tartott ez az állapot. Utána Thália papjai újra egymásra találtak. A színpadon bemutatott produkciók a zombori műkedvelő színjátszás régi, tiszteletet parancsoló rangját példálták. Aztán megint csak elhallgattak a műzsák. A nyolcvanas években újabb nekifutás történt. Újra figyelemreméltó előadások születtek, de hiányzott a folyamatos munka, ezért a mai napig sem sikerült egy erős, a folyamatos munkában szakmailag „megedzett” társulatot összehozniuk, arra építeniük! A zombori magyar színjátszásnak komoly, nagyon gazdag múltja van! S ez kötelez!

A topolyai műkedvelő színjátszásnak ugyancsak gazdag múltja van. Hivatásos színházuk is arra épült. Kiváló, tehetségesebbnél tehetségesebb színészekkel ismerkedhettünk meg. Ragyogó előadások követték egymást. Azután, mint derült égből a villámcsapás, már ez a színházunk sem volt. S most, így közel négy és fél évtized távlatából, úgy érzem, hogy Topolya viselte el a legnehezebben a váratlan, értelmetlen csapást, színháza megszüntetését. Ugyanis a mai napig nem sikerült talpra állítani a város színjátszását, nem sikerült ér-

demben ott folytatni, ahol 1959 decemberében az akkori művészemberek abbahagyták! S őszintén megmondom: mindenképpen lehetőséget kellene találni, hogy a topolyai színjátszás felzárkózzon, hogy újra ott legyen a vajdasági magyar színjátszás élvonalában. Nem akarom elhinni, hogy ez nem történhetne meg!

Tehát a zombori, de főleg a topolyai hivatásos színház felszámolása igen komoly következményekkel járt. Színjátszó mozgalmunkra nézve mindenképpen. Azonban szem előtt kell tartanunk, hogy egyedi példáról van szó. Általánosítanunk semmiképpen sem szabad. Ugyanis a stagnálás, a megrekedés kórokozói manapság is jelen vannak a mozgalomban, nem nehéz őket felismerni. Ellenben nagyon nehéz hatásos gyógyszer találni ellenük! Felsorolok néhány példát, amelyekben nem a hivatásos színház megszűnése okozta a színjátszás megrekedését.

A Kanizsai Amatőrszínház 1958. október 30-án alakult meg. 1992-ben megszűnt (a színházépületet 1991-ben eladták). Kanizsa volt az otthona a Tiszai Ünnepi Játékoknak. Minden tekintetben a magyar színjátszás fellegetvára volt. Minderről ma már csak múlt időben szólhatunk. Az elmúlt évtizedben nem sikerült újjáéleszteni a mozgalmat, nem sikerült a város műkedvelő színjátszásának hagyományait tovább gazdagítani!

Újvidéken (a Telepen) 1951. október 15-én megalakult a Petőfi Sándor Amatőrszínház. 1957-ben, sajnos, már felbomlott. Rövid működését nemcsak a tömegesség, hanem mindenekelőtt a minőség jellemezte. A hatvanas évektől kezdve már csak néha-néha jelentkeztek a színjátszók. Csak remélni merjük, hogy az új évezredben, az újvidéki Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület színjátszó csoportja újra a mozgalom egyik tartópillére lesz!

A szabadkai Népkör kétségtelenül a vajdasági magyar műkedvelő színjátszás bölcsője volt! Ez tény. S úgy gondolom ezt mindannyian tudjuk szűkebb pátriánkban. Viszont az is tény, hogy ma nem az! S habár az utóbbi évtizedekben néha felcsillant annak a lehetősége, hogy a Népkör színjátszása visszaszerzi régi rangját, sajnos, mégsem történt meg. Úgy érzem, hogy joggal várhatjuk el a megújulást sürgető lépéseket, azt a törekvést, amely alapjaiban megváltoztatja majd a Népkör színjátszóinak jelenlegi státusát!

De sorolom tovább azoknak a helységeknek a nevét, amelyeknek színjátszása (műkedvelőkről van szó) adósa a mozgalomnak: Ada, Mohol, Kossuthfalva, Temerin, Szenttamás (az utóbbi két helység színjátszói néhány évvel ezelőtt még figyelemreméltó eredménye-

ket mutattak fel). Természetesen nem végleges a névsor, azonban elegendő arra, hogy elgondolkozzunk rajta!

Tehát jónéhány helyen meglepő módon, főleg a nagyobb községekben, központokban a mozgalom negatív megítélése a stagnálás, a megrekedés elemeit erősítette, erősíti. Mert ha nem becsüljük a színjátszóink munkáját, ha felesleges időtöltésnek tartjuk tevékenységüket, akkor érthető, hogy a színjátszók lelkesedése is alábbhagy, sőt egyszerűen megszűnik! Ez az igen gyakran tapasztalt meg nem értés, azoknak a passzivitása, akiknek módjukban állna, hogy segítsék, támogassák a mozgalmat, évtizedek óta kerékkötője működvelő színjátszásunk erőteljesebb, egészségesebb kibontakozásának. S éppen ezért én ezúttal sem az anyagiakra hivatkozom, nem annak hiányával igyekszem igazolni egyik-másik helységünk színjátszásának a stagnálását! Semmiképpen sem! Ez mellébeszélés lenne! A probléma szőnyeg alá söprése. A hiba bennünk van. Magatartásunkban! A mozgalom iránti viszonyulásunkban! Mert nagyon sok esetben az erkölcsi támogatás, az a szándék, hogy egyértelműen felsorakozunk a mozgalom mögé, eleve lendületet ad/adhat színjátszóink munkájának. Mert ha az ember érzi, hogy megbecsülik azt, amit csinál, hogy odafigyelnek munkájára, örömmel megy fel oda a világot jelentő deszkákra és teszi a dolgát, ami bizony nem más, mint SZOLGÁLAT!

Az elgondolkodtató példák mellett a mozgalom pozitív irányú megnyilvánulásait is meg kell említeni. S mindjárt jóleső érzéssel hangsúlyozni kívánom, hogy a pozitív megnyilvánulásoknak a száma messzemenően meghaladja a negatív példák számát! S tulajdonképpen ez a tény alapozza meg a mozgalom létjogosultságát. Ez a tény villantja fel azt a lehetőséget, amely működvelő színjátszásunk megújódását sejteti a szó igaz értelmében. Amikor ilyen következtetést fogalmazok meg, akkor mindig John Steinbeck örökérvényű mondatai jutnak eszembe: „A színház a világ egyetlen olyan intézménye, amely négy évezred óta haldoklik, de sohasem adja meg magát. Szívós, áldozatkész emberekre van szüksége, ezek tartják életben.”

Szívós, áldozatkész emberek pedig vannak itt a mi kis közösségünkben. Emberek, akik komolyan kötődnek a mozgalomhoz. S ha ez a mozgalom iránti elkötelezettség a város vagy falu illetékeseiből sem hiányzik, akkor ott igazán nem kell tartanunk a stagnálás, a megrekedés veszélyétől.

Kikinda kétségkívül a vajdasági magyar színjátszás egyik erős központja. Habár már a XIX. század derekán hírt adnak magukról a színjátszók, a mozgalomban való rendszeres jelenlétüket a negyvenes évek közepétől jegyezzük (kezdetben a József Attila Művelődési Egyesület, később pedig az Egység Művelődési Egyesület ad otthont a rendkívül tehetséges társulatnak). A kikindai Egység színjátszóink munkáját ma is, mint közel hatvan évvel ezelőtt (1995-ben került sor az Egység fél évszázados jubileumára), a minél komolyabb szakmai képzés, felkészültség és a nagyon igényes műsorpolitika jellemzi! Ezeket a szempontokat sohasem adta fel a társulat. Rangját a mai napig megőrizte!

Ha valaki azt állítja, azt mondja, hogy egyoldalú a vajdasági színjátszók műsorpolitikája, akkor az nagyon téved. Egyszerűen nem követi a mozgalom belüli történéseket (ez is egyfajta magatartásforma). Pedig ha tárgyilagosak akarunk lenni, akkor bizony érdemes lenne egy kissé odafigyelni, hogy tulajdonképpen mi is történik, mit is játszanak azok az amatőrök?! Ezért talán ajánlanám, hogy a káán is csomót keresők tanulmányozzák át a zentai szintársulat repertoárját! Nemcsak a jelenlegit, hanem nyugodtan belelapozhatnak az elmúlt évek, évtizedek repertóriumába! Megítélésem szerint műfaji sokszínűség fogadja az „érdeklődőket”! Mert a zentai színjátszók munkáját az jellemzi és persze az a törekvés is, amely a színjátszás kitaposott talaján új utakat kívánt és kíván ma is fellelni! S teszi ezt sikerrel! S egy olyan szinten, amelyről csak az elismerés hangján szólhatunk.

Újfent csak a teljesség igényére vagyok kénytelen hivatkozni. Ugyanis a pozitív példák taglalásával egy külön írásban kellene foglalkozni. Egy ilyen túlságosan is vázlatos, egyéni meglátásokat, tapasztalatokat megfogalmazó reflexiókra épülő írás nem igen dicsékedhet a teljesség igényével! Azonban szükségesnek tartom felsorolni azokat a színjátszó társulatokat, csoportokat, amelyek, folytatva színjátszásunk gazdag hagyományait, nemcsak életben tartják színjátszó mozgalmunkat, hanem új, sokat ígérő távlatokat nyitnak meg előtte. Ezek: Bajmok, Csóka, Kisoroszi, Bácskertes, Muzsla, Bácsfeketehegy, Bácsföldvár, Kula, Bezdán, Szilágyi, Óbecse, Doroszló, Torontálvásárhely, Tornyos, Tóba, Magyarcsernye, Zentagunaras, Királyhalma, Ürményháza, Nemesmilitics, Ludas, Székelykeve! Természetesen ez a névsor is korrigálásra szorul, hiszen nap mint nap, újabb és újabb helységekben kap lángra színjátszásunk (po-

zitiv példának említhetném még meg a szabadkai Csáth Géza Művészbarát Kör színjátszóinak munkáját!

Gyakran feltesszük a kérdést, hogy tulajdonképpen mi is a feladata, szerepe színjátszó mozgalmunknak? Ilyenkor mindig a magyar színjátszás kezdete jut eszembe, az, amikor a színészek ekhósszekerei voltak nemzeti létünk végvárai. Példájuk örökérvényűen fo-

galmazza meg a színművészet társadalmi hivatását (és ez vonatkozik műkedvelő színjátszásunkra is)! Legyen a színház a nemzet lelkiismerete! Legyen közösségformáló erő, hiszen a leghatékonyabb művészi lehetőség „közös dolgaink rendezésére”! S ma sem írhatunk, mondhatunk mást – aktualizálva József Attila sorát: „Ez a mi munkánk; és nem is kevés”.

Tekintet

Hogyan „szanálni” Trianont?

„Ki szépen kimondja/ a rettenetet, azzal föl is oldja” – csengtek fülembé Illyés Gyula verssorai Tóthfaluba igyekezvén a Trianon a magyarság tudatvilágában elnevezésű tanácskozássra. S bár tudván tudtam, hogy Trianonról – Raffay Ernő: Magyar tragédia – Trianon 75 éve című könyvének és e tárggyal foglalkozó megannyi más, figyelmet érdemlő munkának az elolvasása után már aligha hallhatok valami újat, de azért reménykedtem, hogy a tanácskozás ezúttal nem áll meg a tények felsorolásánál, hanem az egybegyűltek a sorsdöntő kérdésre is megpróbálnak majd megnyugtató feleletet adni: „És most mit tegyünk, hogyan tovább?”

Sajnos, ez nem történt meg! Gambetta itt is idézett figyelmeztető tanácsát: „Sose beszélni róla, de mindig gondolni rá!” – mi csak részben fogadtuk meg, és még ennek is örülnünk kell, hiszen a Trianon óta eltelt nyolcvan-egynéhány év óta megszállóink-rabtartóink minden elképzelhető és elképzelhetetlen dolgot elkövettek, hogy töröljék egyéni és kollektív tudatunkból a szörnyű, talán csak Moháccsal összehasonlítható szerencsétlenséget és égbekiáltó igazságtalanságot. Trianonról megfedkezni viszont annyit jelent, mint lemondani nemzeti önazonosságunkról, s az igazságtalan trianoni, valamint a negyed századra rá következő, nem kevésbé igazságtalan versailles-i béke jogtalan haszonélvezői éppen ezt követelték tőlünk pusztán életünk „nagylelkű” megkímélésének ellenében.

Ezért hát mégsem volt hiábavaló ez a tanácskozás, s ezért nem hiábavaló egyetlen könyv, egyetlen írás, újságcikk, de még a szemek titkos összevillanása sem, amely azt jelenti: „Emlékezz Trianonra!” Mert e végzetes sorscsapás óta eltelt immár 82 év alatt legalább három, rabságban élő magyar nemzedék cseperedett fel a területének és népességének kétharmadánál többet elvesztett haza határain túl, akiknek nem volt szabad még meg sem tudniuk, hogy miért lett belőlük a saját szülőföldjükön másodrendű polgár, elnyomott pária, netán „fehér bőrű néger”. S a múlt század negyvenes éveinek derekától az anyaország magyarságának

is egy olyan agymosáson kellett átesnie, amelynek célja a bolsevista „nemzetköziség” nevében a történelmi tudat teljes eltörlése, sőt „átformálása”. Ez az agymosás egyébként olyan hatékony volt, hogy hajdani magyarországi látogatásaink során még meglett, tehát a „visszacsatolás” idején már nem gyermekcipőjüket taposó emberek is ránk csodálkoztak: „Hát maguk, külföldi létükre, hol tanultak meg ilyen jól magyarul?”

Nem árt újra és újra elmondani nemzeti tragédiánk hiteles történetét, s közben elgondolkodni annak okairól és következményeiről. Elgondolkodni arról, ami egyébként itt, Tóthfaluban is elhangzott, hogy a nemzetek és országok sorsáról szinte isteni onnipotenciával döntő és határozó győztes nagyhatalmak jelen levő képviselői (a „Tigrisnek” becézett francia Clemenceau kivételével) vajon valóban a Beneš–Masaryk kettős álnok ravaszkodásainak és körmönfont hazudozásainak felülő, naiv, tájékozatlan, jóhiszeműen együgyű bácsikák voltak-e, vagy tudatos célul tűzték ki Magyarországot és a magyar nemzet teljes tönkrétételét, ellehetetlenítését? S vajon miért tették ezt alig több mint fél évszázaddal a dicsőséges magyar polgári forradalom és szabadságharc után, melynek leverésekor – Vörösmarty Szózatát parafrázálva – „az ember millióinak szemében gyász könny ült”, s az emigrációba kényszerült szabadsághősöket, Kossuth Lajossal az élükön, a világ minden táján grandiózus méretű rokonszenvtüntetések és szeretetnyilvánítások fogadták? Mi volt az oka, hogy a „győzők” mit sem törődtek a haldokló költő, Ady Endre utolsó kérésével, és „csak azért is” de még milyen kegyetlenül megtiporták a magyar szíveket!

S a második megtiprás alkalmával még Churchill angol miniszterelnök is elegáns könnyedséggel feledkezett meg Teleki Pál tragikus halálakor tett ígéretéről, hogy a háború befejezése utáni béketárgyaláson egy széket jelképesen üresen fognak hagyni a háborúba való belépés ellen öngyilkosságával tiltakozó magyar miniszterelnöknek. (Így aztán a második Trianon még az elsőnél is kegyetlenebbre sikeredett.)

Mindez vagy legalábbis mindennek a nagyobb része elhangzott ugyan a tóthfalusi tanácskozáson (amely valójában nem is volt igazi tanácskozás, hiszen az előadásokat követő vita ezúttal elmaradt, bár az utólagos – írásos – hozzászólások még azzá tehetik, amihez az itt olvasható szöveg is egy szerény hozzájárulás kíván lenni), bennem azonban nem kevés hiányérzetet hagyott, mintha csak egy egyébként helyes orvosi diagnózis felállítását nem követné a terápia meghatározása, hanem a beteget egyszerűen a sorsára hagynák. (Az egészségügy jelenlegi állapotában sajnos ez a hasonlat nem is tűnik annyira abszurdnak!) Elvártam volna, hogy megvitassuk: a múlt és a jelen áldatlan kisebbségi helyzetén vajon határmódosítással, a határok „légisítésével”, a nemzetközi kisebbségvédelmi szervezetek és szervek segítségének, netán beavatkozásának a kieszközlésével vagy az adott állami keretek törvényhozásában való aktív részvétellel kell és lehet-e javítanunk.

Az nem lehet vitás, hogy a dolgok jelenlegi állása szerint a passzivitás, azaz ha nem teszünk semmit a helyzet megváltoztatása végett, az anyaország határain kívül rekedt nemzetrészek teljes felszámolásához fog vezetni, mégpedig nagyon is belátható időn belül. Ma, a XXI. század hajnalán a Balkán és Kelet-Közép-Európa államai – melyek közé a hajdani Osztrák-Magyar Monarchia utódállamai is tartoznak – vezető politikusaik bevallott vagy titkos céljuk még mindig a tiszta nemzetállam létrehozása, ahol a kisebbség, a „mátság” nem a sokszínűség előidézte gazdagodást, csupán zavaró körülményt, a boldogulás akadályát jelenti (vagy azzá van minősítve), amelyet minél előbb eliminálni kell, ha másként nem megy, hát békés asszimilálás, de ha alkalom adódik, úgy kényszerű kitelepítés, vagy végső esetben – mint volt szerencsétlenségünk többször is megtapasztalni – akár népirtás, genocídium árán is! (Hála istennek, ez a „végső megoldás” a mai civilizált világban már egyre szalonképtelenebb módszerré minősül!)

Minthogy azonban minden létező a megsemmisülés ellen küzd, és a fennmaradásra törekszik, így a szóban forgó magyar nemzeti kisebbségnek is ez a célja és szándéka, melynek biztosítására – úgy látszik – valóban itt az utolsó óra. A megmaradás legradikálisabb eszköze természetesen az asszimilálásra törekvő többségtől való elkülönülés, elszakadás (szeparálódás, szecesszió), amely lejátszódhat belső gettósodás vagy határmódosítás útján is. Az előbbi a mi esetünkben nem kivitelezhető (bár az „államalkotók”

ennek szándékával már többször is meggyanúsítottak bennünket) a délvideki magyarság csekély létszáma, civilizációs szintje és vegyes lakosságú területen való elhelyezkedése miatt.

Ami a határmódosítást illeti, az természetesen nemcsak erőszakos, hanem békés megegyezés útján létrejövő is lehet, csak hogy erre a jogtalanul megszerzett területek birtokosai részéről semmi készséget sem látok. A nemzetközi politikai helyzet is olyan, amely inkább a status quo fenntartását tartja előnyösebbnek, mint a hajdani történelmi igazságtalanságok és jogtalanságok jóvátételét. A Trianon óta eltelt több mint nyolcvan év és a II. világháború befejezése utáni több mint fél évszázad céltudatos kisebbségellenyomó és telepítési politikája már egyébként is annyira megváltoztatta az etnikai arányokat és fellazította az anyaország határai mentén élő magyarság kezdetben jelentős, kompakt tömbjeit, hogy az annak idején még elképzelhető „néprajzi” határok ma már jóval inkább közelítenének a trianoni politikai határokhoz, bár még most sem esnének teljesen egybe azokkal.

Csak hogy a mai nagyhatalmak sem mutatnak semmi hajlandóságot abban az irányban, hogy – akár konfliktusok árán is – rendezzék a ma még szemmel láthatóan világszerte megoldatlan nemzetiségi kérdéseket. („Eklatáns” példa erre, hogy a Szaddam Huszein vezetése alatt álló Irakot megrendszabályozni készülő Egyesült Államok már jó előre biztosította a NATO-szövetséges Törökországot, hogy az iraki rezsim megdöntése esetén sem fog hozzájárulni az ottani kurd kisebbség elszakadásához és független államának létrehozásához. Megjegyzendő, hogy a kurd nép lélekszáma meghaladja pl. a szerbekét, s noha egy tömbben, de több szomszédos ország területén élnek, melyek ugyan időnként egymással is hajba kapnak, ám rögtön egyezsége jutnak, mielőtt a kurd kisebbség függetlenségi törekvésének a letöréséről van szó. Ugyanez a helyzet a baszk kérdésében Francia- és Spanyolország között.)

Sajnos ma a világ államainak sorában alig akad olyan, amely a kisebbségi kérdést a néprajzi és a politikai határok közelítésével kívánná megoldani, mint hogy egyetlen ilyen kísérlet is könnyen dominóeffektust (s netalán háborúkat) vonhatna maga után. A határövezetekben élő, rendszerint vegyes lakosság – kölcsönös megegyezésen alapuló lakosságcsere nélkül – egyébként sem tenne lehetővé egy mindenkit egyaránt kielégítő megoldást, legfeljebb a magukat kisemmizetteknek, megrövidítetteknek, netán identitásukban veszé-

lyezettetteknek érzők számát lehetne némileg csökkenteni, de ez újabb gondok létrehozásával járna.

A kisebbségi kérdés számunkra kedvező megoldása a határok „légiesítése”, amely történhet államközi megállapodásokkal vagy a közös Európához való csatlakozás útján. Elmondhatjuk ugyan, hogy az előbbi megoldásra voltak és vannak biztató kezdeményezések, kísérletek, hiszen a nemzetközi gazdasági és kulturális együttműködés minden normálisan gondolkodó államférfi által könnyen belátható államérdek, csak-hogy amikor a kisebbségi kérdéstről van szó, akkor az államférfiúi bölcsesség gyakran csődöt mond, átadván helyét a nemzeti önzésnek és szűkkeblűségnek. És ez a jelenség nemcsak itt, a bércei Balkánon meg a borsos verte Kárpát-medencében figyelhető meg. Sok helyütt a „fegyverrel meghódított” területeket még ma is kizsákmányolni való gyarmatoknak, azok (főleg idegen ajkú) népét pedig robotra kényszeríthető vazallusoknak tekintik, maguk viszont szívesen játsszák a felsőbbrendű „fehér szahib” szerepét, akit a hódítás jussán méltán megillet a könnyebb (vezetői) munka, a nagyobb fizetés, egyszóval: a privilegiált helyzet.

A határok „légiesítésének” és a kisebbségi jogok „európai szintű elismerésének” szép szövegei mellett azt tapasztalhatjuk, hogy az „államalkotó” többség még mindig gyanakodva figyeli az anyaországi újság- és könyvbehozatalt, a határővezetben az anyaország felé forduló tévé-antennákat (szerencsére a parabolaantennák és a kábeltelevíziózás korában ez már egyre kevesebbet irritál!), de a hazai törvényeink által egyébként engedélyezett anyanyelvű iskolák, iskolai tagozatok, egyetemi karok és főiskolák megszervezésére, megnyitására irányuló kezdeményezéseket (hogy külföldi előadók, tanárok foglalkoztatásáról ne is beszéljünk!), művelődési rendezvényeinket, anyanyelvünk és nemzeti jelképeink (himnusz, zászló, címer) használatát is. Ugyanakkor szeretnék a külföld szemében a nemzeti tolerancia, a megértés és nagyvonalúság látszatát kelteni, amihez kisebbségi politikai elitünk kormányzati szerepvállalásával hajlandó is a szükséges dekorációt szolgáltatni – némi anyagiakkal és pozíciókkal járó viszonzás ellenében. Ez persze a többségieket is gyakran kellemetlen, már-már a tudathasadást megközelítő helyzetbe hozza. S mindehhez járul még a bítangul szerzett jószág esetleges elvesztésétől való rettegés, ami lélektanilag megérthető ugyan, ám meg nem bocsátható, mert ettől megszabadulni csakis a meglopottak teljes kártalanítása vagy teljes eliminálása árán lehet, melyek közül az utóbbi ugyan biztató ala-

posszággal, de nem elég gyorsan halad akár itt, a Délvidéken is...

Sajnos, a kisebbségekhez való illetén viszonyulás az akadályok között annak is, hogy Kelet-Közép-Európa és a Balkán arra igényt tartó államai egyazon időben váljanak az Európai Unió tagállamaivá, ami ugyan a nemzetiségi kérdések közül sokat megoldana, de valószínűleg nem mindent. Mert bár tapasztalom nincs ezen a téren, de el tudom képzelni, hogy egy német anyanyelvű egyén azért nem egészen úgy érzi magát Dél-Tirolban vagy Elzászban, mintha Ausztriában, illetőleg Németországban élne, bár kétségkívül sokkal jobban, mint egy magyar Horvátországban, Jugoszláviában, Romániában, Szlovákiában vagy Ukrajnában. (Szlovéniát azért nem említettem, mert ott már alig van magyar, és nem hinném, hogy ez az állam részéről történt „agyonédelgetés” következménye.) A felsorolt államok eltérő (netán hosszabb) időszak folyamán történő EU-felvétele inkább növelni, semmint csökkenteni fogja a kisebbségi gondokat. Féltő, hogy mire ránk kerül a sor, már mi is Magyarországhoz vagy Szlovéniához hasonló „előnyös” helyzetben leszünk a kisebbségek lélekszámát tekintve. (Hacsak egy „kedvező” világpolitikai fordulat ismét a „többségi nemzet” nyakába nem zúdit néhány millió albánt és muzulmán!)

„Mit van tennünk?” – kérdezhetném Arany János Ősszel című költeményét parafrázálva, de azért talán mégse kössünk ki Ossziánál, akinek költői tárgya „enyésző nép, ki méla kedvvel múltján borong”. Ehelyett próbáljunk felocsúdni a nyolc évtizedes letargiából, és a lehetőségekhez képest változtatni eddigi sanyarú helyzetünkön. Elsősorban azzal, hogy darabokra töredezett politikumunk, kölcsönös támogatás helyett egymást marcangoló pártjaink, az elburjánzó és mindenre rátelepedő professzionális politikai elit helyett próbáljunk civil szervezeteinkre (mint amilyen a szóban forgó tanácskozásnak otthont adó Intézet is) támaszkodni, azt minél jobban működtetni és újakat létrehozni. (Persze, azért az sem ártana, ha „csúcspolitikusaink” végre szót értenének egymással, és egyesítenék erőiket, de őket ismerve erre alig van remény, hiszen egy, a romániaihoz és a szlovákiaihoz hasonlóan egyesített jugoszláviai-szerbiai-ajdasági magyar pártban mit is keresne öt-hat elnök, háromszor-négyszer annyi alelnök és megannyi – a jó ég tudja, honnan és miből – fizetett funkcionárius?!)

A tennivalókat illetően – ha csak elméleti síkon is – vizsgáljuk azért meg a leghatékonyabbnak tűnő al-

bán példát! (Egyébként mondhattam volna ír, román, szlovák, ukrán példát is, hiszen mindezek hozzánk, magyarokhoz képest egyaránt sikermemzetek!) Csak-hogy ennek a példának a követésére a magyar népesség egyszerűen nem alkalmas. Nem létszámbeli okokból, hiszen székelyföldi vagy felvidéki lakóhelyükön arányszámuk nem rosszabb, mint az albánoké Kosovóban. Csakhogy a magyarság, úgy látszik, nem volt és nem is lesz képes a Kárpát-medence belakásához szükséges szaporaságra (hiába biztatja erre szavakkal és példamutatással a zentai Burány doktor úr!), sem mások kiszorítására vagy beolvasztására, mint azt szomszédai részéről a saját bőrén tapasztalhatta és tapasztalja is. (Igaz, ez sem válik be mindig, csakhogy ami nem megy a horvátokkal és a bosnyákokkal, az annál jobban megy a délvidéki magyarokkal szemben, s még csak egyetlen golyót sem szükséges kilőni hozzá!)

Vajon enerváltságunk, belenyugvásra való hajlamlunk, „ázsiai” közönyünk-e az oka, de mindenképpen sajnálatos tény, hogy a jugoszláv polgárháború idején a Tisza-vidéki háborúellenes tiltakozáson kívül alig történt a részünkről valami kísérlet is arra, hogy beleszóljunk sorsunk további alakulásába. A szerb menekülteknek a Vajdaságba tódulása (800 000-ből 500 000) és az etnikai arányok gyökeres (és a nemzetközi kisebbségvédelmi egyezmények által tiltott) megváltoztatása ellen még a tiltakozásra sem futotta pártjaink vagy civil szervezeteink erejéből. (Nem a világnyelvek ismeretében való szinte már közmondásos járatlanságunk ennek az oka?)

Talán Adynak van igaza, aki A hőkölés népe c. versében ezt írja rólunk, magyarokról:

*Betyár urai így nevelték,
Nem rúg vissza, csak búsan átkoz,
S ki egyszer rúgott a magyarba,
Szinte kedvet kap a rúgáshoz.*

Persze, az erőszakról való ösztönös irtózás, a konfliktusok békés, tárgyalásos megoldására való törekvés tekinthető a civilizáltság, a kulturáltság megnyilvánulásának és egyben tanúbizonyságának is, csak-hogy az a kérdés, mit lehet ezzel elérni még a XXI. században is? A mai „civilizált” világ is jobbra csak az erőszak nyelvén ért, a leghatásosabb ékesszólás, a leglogikusabb okfejtés sem ér annyit, mint „az öklök érve”, az erőszakról való vissza nem rettenés. Mert bár az erőszakos határmódosítás a fentebb már ismertetett okokból a nagyhatalmak részéről eleve visszautasított

megoldás, azért világszerte jöttek és jönnek létre újabbnál újabb államok és „autonóm” területek, harcolnak ki maguknak kisebb-nagyobb népcsoportok és nemzetrészek viszonylag magas fokú önkormányzatot. Igaz, az anyaországhoz való csatlakozást (visszacsatolást) még a legerőszakosabb fegyveres konfliktusok árán sem sikerült senkinek elérnie, de egy állam területi felosztását a különböző etnikumok között annál inkább. (Ciprustól Jugoszlávián és a Szovjetunió át Palesztináig és Kosovóig?)

Csoóri Sándornak Duray Miklós Kutyaszorító c. regényéhez írt előszavában olvashatjuk: »Végül is a baszkok lőnek, az írek robbantanak – miért nem követik példájukat például az erdélyi magyarok vagy a szlovákiaiak?» E kihívó kérdést nem én rögtönöztem most, hanem radikális olasz értelmiségiek dobták magasba évekkel ezelőtt. Mit válaszolhattam volna nekik? Nem azzal a közhellyel érveltem, hogy Közép-Európában a kisebbségek semmiképpen se juthatnak fegyverhez, hanem azzal, hogy még a fegyverkezés fölviányozó gondolatához sem jutnak el. Tudniillik ahhoz, hogy egy gondolat, egy érzés, egy igazság életképes legyen, legalább két ember egyetértésére van szükség.

Természetesen nem azt akarom mindezzel mondani, hogy nemzetiségi jogaink védelmében nekünk is fegyvert kellene ragadnunk, mint azt hajdani honfitársaink, a kosovói albánok tettek. Ehhez túl kevesen vagyunk, és túl vegyes lakosságú területen élünk (bár ez az utóbbi körülmény a horvátországi és boszniai szerbeket egy csöppet sem zavarta), és – ami a legfontosabb – egy ilyen kétséges vállalkozáshoz anyaországunk részéről sem számíthatnánk semmiféle támogatásra a fentebb említett nemzetekkel ellentétben. A legfőbb ok azért mindenképpen az a civilizációs szint, amelynek birtokában túlnyomó többségünk (köztük jómagam is) már visszaborzad minden erőszakcselekménytől, de ugyanakkor az értelem szava is azt súgja, amit egyik világos pillanatában Dobrica Ćosić szerb „írófejedelem” és jugoszláv köztársasági exelnök így fejezett ki: „Mindent fel lehet áldozni a nemzetért, kivéve a nemzetet magát!” Sajnos, a legutóbbi anyaországi politikai események tükrében kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy az ottani magyar népességnek legalább a fele a nemzet egészének az érdekében még ennél jóval kisebb áldozatvállalásra sem érez késztetést...

De hát akkor mégis mit tehetünk a minket, délvidéki magyarságot egyre inkább fenyegető asszimilációs veszélyével szemben? Hiszen a mi esetünkben

egyáltalán nem csupán irodalmi fordulat már a Kölcsey-féle tragikus jóslat:

„És más hon áll a négy folyam partjára,

Más szózat és más keblű nép...”

de talán még Vörösmarttyé sem a sírról, „hol nemzet süllyed el”. Hiszen az utóbbi tíz év horrorfilmbe vagy –regénybe illő történései annyira megtizedelték sorainkat, méghozzá a családalapításra és nemzetgyarapításra alkalmas, produktív ifjúságot sodorva magukkal, hogy már-már felmerül a kérdés: jelen van-e még az a bizonyos „kritikus tömeg”, amely alá csökkenve már nem állítható meg az etnikum teljes felmorzsolódása, eltűnése? Erre a kérdésre azonban egyelőre a legutóbbi népszámlálás adatai sem adnak feleletet, hiszen – nem tudni, mi okból – a május végére közzétételre ígért adatok még most, szeptember derekán sem ismeretesek. Feltételezhetően a nemzetközi egyezmények által tiltott nemzetiségi arányok megbontásának a cél eltitkolása céljából, bár – ha ez ellen mi magunk nem tiltakozunk – az illetékes nyugati diplomatáknak emiatt aligha lesz álmátlan éjszakájuk. (Különösen azoknak a menekültügyi „szakértőknek” nem, akik pénzadományok gyűjtésével támogatják az elűzött szerbeknek a magyar határ közelében való letelepítésére alkalmas épületek emelését.)

Márpedig miránk és különösképpen kisebbségi politikusainkra (tisztelet a kevés kivételnek) inkább jellemző a meghunyászkodás, a jámbor alázat, a többséggel való együttműködési készség, mint a bátor, karakán kiállás eddig kivívott vagy ezután kivívandó jogaink mellett. Figyeljük csak meg, hogyan viselkedik az egyszerű délvidéki magyar, ha egy hivatalban, a bíróságon, a rendőrségen vagy egy nyilvános közintézményben (bankban, postán, állomáson) nem értik meg anyanyelvén elmondott kérését/kérdését! Alázatos, bocsánatkérő mosollyal vált át a „hivatalos” többségi nyelvre (még ott is, ahol a lakosság többségét a „kisebbség” képezi), s „csupa fül” módjára igyekszik megérteni az idegen nyelven sokszor kedvetlenül, morcosan elhangzó választ, utasítást, hálás pislogással nyugtázva, ha esetleges nyelvtani botlásait a felsőbbrendű nyelvi műveltség birtokában levő „hivatalos” személy netán elnéző lekicsinyléssel kiigazítja. S ugyanez játszódik le boltokban, elárusítóhelyeken, szolgáltató műhelyekben, ahol tulajdonképpen az eladó, a szolgáltató érdekében állna, hogy szót értsen a vásárlóval, a megrendelővel. De nem: inkább az utóbbi pironkodik, restelkedik az „államnyelv” hiányos ismerete miatt. („Civilizált” országokban – akár itt, a szomszédságban

is – ez messze nem így működik.) Ahelyett, hogy egyszerűen sarkon fordulna, vagy követelné, hogy hívjanak az ő nyelvén beszélő ügyintézőt, eladót.

Megfigyelhető, hogy a jelenlegi rendhagyó gazdasági viszonyok között a nagyfokú munkanélküliség is főként a kisebbséghez tartozókat sújtja. Ha legalább ott megkövetelnénk a kisebbségi nyelv ismeretét az ügyfelekkel, vásárlókkal, páciensekkel stb. érintkezőktől, ahol a kisebbség(ek) a lakosság jelentős részét képezi(k), számos kisebbségi juthatna munkához, egzisztenciához, megélhetéshez. S feltehetően a „többséghez” tartozók közül is éreznének egypáran késztetést, hogy – mint évtizedekkel ezelőtt – némi jártasságra tegyenek szert a kisebbségi nyelv(ek)ben.

Hiányoljuk a magyar többségű helyi önkormányzatok elszántságát, célratörőségét, hogy az eddig már kivívott kisebbségi jogokat érvényesítsék. Hiányoljuk a két- vagy többnyelvű nyilvános feliratokat, amelyek nemcsak az eligazítást szolgálják, hanem annak jelzését is, hogy az adott területen, helységben a kisebbség nyelve kötelező használatban van, és azzal teljes jogúan élni is lehet. Elvárjuk az erélyesebb, keményebb fellépést a nyelvhasználati jogok csorbulása esetén, s ha nem is a kommunista egypártrendszer idején szokásos „kulcsrendszer”-t kérjük számon, de megköveteljük, hogy igenis mindenütt és minden téren legyen lehetséges az összes lakossági nyelvek használata. Ezzel nem a „gettósodást” vagy a „szeparálódást” kívánjuk előmozdítani, hanem annak a lehetőségét, hogy mindenki, aki csak akar, a saját szülőföldjén élhessen és boldogulhasson, ne kelljen senkinek a kenyér, a megélhetés után kutatva távoli országrészekbe vagy külföldre vándorolnia, s ott elveszítenie anyanyelvét, nemzeti identitását.

Követeljük, hogy az anyanyelvű iskoláztatás joga az óvodától az egyetemig ne maradjon papírra vetett „írott malaszt”, hanem a kisebbség nyelvét megfelelő szinten beszélő pedagógusok foglalkozzanak a kisebbségi tanulókkal, az oktatás-nevelés minden szintjén. Akár a „numerus clausus” annak idején annyira kárhóztott jogszabályát is elfogadnánk, mert bár ez a törvény azt a célt szolgálta, hogy egyes magyarországi kisebbségek ne juthassanak be lakossági részarányukat meghaladó számban az oktatási intézményekbe, mi boldogok és elégedettek lennénk, ha kisebbségi fiataljaink legalább ilyen arányban volnának jelen a közép- és felsőoktatási intézményekben, és ott anyanyelvű oktatásban részesülhének.

Elvárjuk az általunk megválasztott képviselőktől, tanácsnokoktól és a közeljövőben megalakuló Magyar Nemzeti Tanács tagjaitól – nemkülönben tartományi minisztereinktől, hogy bátran, következetesen és megalkuvás nélkül álljanak ki kisebbségi nemzeti érdekeik mellett, ha kell, kormányzati, ha ez nem megy, úgy ellenzéki pozícióban is, ám ezt ne egyéni érdekeik és késztetések alapján döntsék el, hanem a választóikkal fenntartott szoros kapcsolat útján figyelemmel kísért közérdek vonalán. S ugyanakkor választópolgáraink is kísérik figyelemmel, hogy kik és milyen intézmények, pártok és szervezetek azok, akik és amelyek valóban a kisebbségi érdekeket tartják szem előtt, és a méltatlanktól vonják meg bizalmukat!

Elvárjuk politikusainktól, hogy nyelvünk, kultúránk védelmében ne csak anyaországi kormányzati szervekhez, alapítványokhoz forduljanak az oktató-nevelő és művelődési intézményeink, egyesületeink, könyv- és lapkiadónk működtetéséhez szükséges pénzeszközök, segélyek, támogatások „kikoldulása” végett, hanem elsősorban azokhoz a jugoszlávai-szerbiai-vajdasági kormányokhoz-minisztériumokhoz, amelyeknek ez a támogatás alkotmányos, sőt nemzetközi egyezményeken alapuló kötelezettségük, amelyről még/már az ominózus trianoni békeszerződés is megemlékezik (sajnos a 45-ös versalles-i már nem)! S ha ez az állami támogatás netán elmaradna, vagy nem érné el az összlakossági részarányhoz képest minket megillető mértéket, úgy képviselőink (Nemzeti Tanácsunk, kisebbségügyi miniszterünk, ombudsmanunk) ne vonakodjanak a kisebbségvédelemmel megbízott nemzetközi fórumokhoz folyamodni, s ha kell, akár azt követelni, hogy Jugoszlávia vagy Szerbia tegyen eleget a nemzetközi szerződésekben foglalt kötelezettségeinek, vagy ha arra nem képes, úgy mondjon le a kisebbségek által lakott (határ menti) területekről (békés-megyezéses határmódosítás).

Most, Kossuth Lajos születésének 200. évfordulóján elevenítsük fel a nagy hazafi és államférfi egyik követésre méltó gazdasági és politikai létesítményét, a Védegyletet, amelynek célja és eszköze az osztrák elnyomás súlyos körülményei között a magyar termékek pártolása és vásárlása volt a divatos külföldi áruk helyett. Nos, a mi Védegyletünk egymás anyagi, erkölcsi és gazdasági támogatásában találja meg célját és értelmét! Segítsük egymást az érvényesülésben, ne tűrjük, hogy az újabban betelepültek kiszorítsanak bennünket a vállalkozásokból, a kereseti lehetőségekből! Ne engedjük, hogy utódaink munka- és érvényesülési

lehetőségek híján meghasonlott semmittevőkkel vagy otthonukból kiűzött Gastarbeiterekké váljanak! Ne hagyjuk kitépni gyökereinket az áldott bácskai, bánsági vagy akár szerémségi szülőföldről, hiszen van annyi jussunk nekünk is itt élni, mint bárki másnak! Ezt a jogunkat viszont csak úgy érvényesíthetjük, ha megköveteljük a már annyiszor meghirdetett, majd visszavont nemzeti és nyelvi egyenjogúság valóságos megteremtését, melynek eredményeként legalább itt, a Vajdaságnak nevezett, vegyes lakosságú területen csak az lelhesen otthonra, aki tiszteletben tartja mások ugyanerre való jogát, aki hajlandó megtanulni a velük együtt élők nyelvét, megismerni és elfogadni azok kultúráját!

Nem azt kívánjuk, hogy nézzük le, marasztaljuk el a „kockabetűs” írással rögzített irodalmat, a bizánci stílusjegyeket viselő műemlékeket. De ne is értékeljük azokat saját irodalmunk, műalkotásaink fölé! „Varietas delectat” – (a változatosság gyönyörködtet) tartották az ókori latinok, s Isten nem azért teremtett bennünket különféleképpen, hogy a vizsály magvait hintse el közöttünk, hanem hogy gyönyörködni tudjunk egymás hagyományaiban, művészetében, másságában. Hiszen ha az egyformaság állt volna a Teremtő szándékában, akkor virágból is csak csupa rózsát vagy tulipánt teremtett volna! A vajdasági etnikumok sokfélesége, az egymás mellett létrejött kultúrák gazdagsága már magában is páratlan értéket képvisel, de csak akkor, ha e kultúrák közötti kapcsolat nem egyoldalú, csakis a többség kultúrájának a befogadására irányuló, hanem bi-, illetőleg multilaterális, oda-vissza ható és átjárható. Ne elégedjünk meg tehát azzal, hogy megteremtjük anyanyelvű oktatási rendszerünket, elektronikus és nyomtatott sajtónkat, művelődési intézményeinket és szervezeteinket! Követeljük meg, hogy a többségi nyelvű iskolák tanulói is ugyanannyit tudjanak a mi múltunkról és kiválóságainkról, mint mi az ő népükéről, hogy az ő sajtójuk, könyvkiadásuk is annyit foglalkozzék velünk, mint mi övelük (gondoljunk csak a fordításirodalom aránytalanságaira). Ismerjük és becsüljük meg egymást, de az erre való törekvés semmiképpen sem lehet egyoldalú.

Csak hogy elegendő vagyunk-e még mindennek az eléréséhez, sőt: kikényszerítéséhez? Itt, a Délvidéken talán nem. De az egész Kárpát-medencei magyarság összefogásával és a nemzetközi fórumokon való okos lobbizással mindenképpen. Ezért is van szükségünk okos, művelt, világnyelveket beszélő fiatalokra, akik világszerte méltóan képviselhetnék minket, mint ahogy azt nálunk kisebb nemzetek fiai is teszik. Csak hogy elmaradottságunkban, másodrangú helyzetünk-

ben, a jugoszláv szellemű bolsevista-szocialista ideológiában történt neveltetésünk folytán hogyan termeljük ki ilyen ifjúságot? Nem azért vezetgette népét Mózes negyven éven át a Sinai pusztaságban, mert nem tanult földrajzot, hanem hogy kihadjon az egyiptomi húsfazekak mellett felnőtt nemzedék. Csakhogy nekünk már aligha van negyven évünk, hogy eljussunk a Kánaánba!

Megint csak Kossuthot idézzük: „Már olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosoknak is meg kellene bocsátanunk”. Mi is olyan kevesen vagyunk, hogy maradék csekély erőnket nem fecsérélhetjük el meddő pártvitákra, személyes sérelmek megtorlására.

Ám ez még nem jelenti azt, hogy apa- és anyagyilkosainknak, nemzeti érdekeink, anyanyelvünk, kultúránk áruba bocsátóinak is megbocsássunk! Őket könyörtelenül le kell lepleznünk, hogy továbbléphessünk azon az úton, amely közösségünk remélhető érvényesüléséhez, felvirágzásához vezet. Már csak azért is,

*„Hogy néhány maradt sereghajtó
Törötte, fogyva azt ne vallja:
Ezért a népért úgylis mindegy,
Ebsorsot akar, hát – akarja.”*

(Ady)

Inga

Erkölcsei infernó Párizsban?

A francia királyok kéjlakától a királygyilkosság miatt kiutasított kislányig

Várossy Jucika mindössze négyéves kislány volt 1934 tavaszán, akinek még – korából kifolyólag – halvány fogalma sem volt a világ nagy dolgairól. Szülei, nagyszülei rég elsírátták a hazavesztést, és ha nehezen is, de kezdtek beleszokni a kezdetben elviselhetetlennek tűnő helyzetbe. Igaz, akkor már a Délvidéken az utcán is meg mertek szólalni magyarul az emberek, de magyar zene csak a hatóságoknál tett előzetes bejelentés s az onnan kapott jóváhagyás birtokában csendülhetett fel, akkor is csak zárt körben, négy fal között. Nos, Jucikát a Pesten élő szülők lehozták Zomborba, a nagymamához és a nagypapához egy kis vidéki levegőt szívni. A tündérien szép kisleány vígan töltötte napjait, s legfőljebb a nagyszülők érthetetlen felindulásából sejtette, hogy nem kis dolognak számít az, hogy meghalt a király. Azt persze nem tudhatta, mit jelent a merénylet szó, azt viszont igen, hogy egy király halála mégsem hétköznapi esemény, hiszen a népmesékből ismerte Mátyást, az igazságost és azt a Nevenincset is, aki agyafűrt módon kísérel meg elsózni a már-már nyakára öregedő királyleányt. Gyermei naivitással ezek közé sorolta be Sándort is, akinek a halálhíre csakugyan felkavarta a kedélyeket. Futótűzként terjedt a királymerénylet következtében bekövetkezett jobblétre szenderülésének a híre.

A merényletet követő napok egyikén Jucika nagypapája azzal tért haza a városból, hogy „Jucikát kiutasították az országból”. „De hát Jucikának semmi köze a merényletkez...” – ámuldozott a nagymama legalább olyan naivitással, amilyen az unokáját jellemezte. „Bizony, Jucika nemkívánatos személy lett. Huszonnégy órán belül el kell hagynia az országot. Minden idegen állampolgárt kiutasítottak, s Jucika is közéjük tartozik.”

A nagymama sehogyan sem értette, miként vonatkozhat egy ilyen rendelet a négyéves gyermekre, azt meg végképp nem fogta föl, hogy a határon senki nem mehet ki, tehát a csöppnyi gyermeket egyedül kell útnak ereszteni abba a nagyvárosba, ahová azokban a napokban sem üzenni, sem táviratozni egyszerű halan-

dónak nem lehetett. Ilyen körülmények közt azonban nem lehet kétségbeesni, mert minden perc drága, s a leleményes ötlet még megmentheti a helyzetet. Tudta ezt jól Jucika nagyanyja, s azon nyomban cselekvéshez látott. A legerősebb vászonlepedőt darabokra szabta, mindegyik kockára ráírta nagy betűkkel: „Várossy Jucika vagyok, négy éves, az anyukámhoz utazom Pestre, kérem, segítsenek”, s a rongydarabokból egyet-egyet rávarrt unokája ingére, kabátjára, kiskosarára. Mire kiértek a vasútállomásra ott már tolongott a tömeg, ami alaposan ráijesztett az addig bátorságot mímelő nagypapára. Jucikát egészen a határig kísérte, onnan pedig néhány bizalomkeltő utastársra és sorsára bízta.

Jucika ma sem tudja, milyen módon értesült a sajtó az ő érkezéséről, de amikor Pesten leszállt a vonatról, villogtak körülötte a fényképezőgépek vakui, úgy fogadták, mint egy sztárt, s az aggodalomtól halálsápadt mama is ott várta, tárt karral.

Várossy Jucika fotója a kabátjára varrt szöveggel bejárta az egész világot, még a londoni lapok is közölték, valami ilyen címmel: „Ettől a kislánytól félnek!”

A kislány csak felcseperedve tudta meg és sokkal később értette meg, miért kellett sebtében elutaznia a nagyszülőktől, akkortájt, amikor nagybátyja néhány évre „eltűnt” s akkor tért haza, amikor ő már csaknem elfelejtette. Jani batya magyar katonaként került orosz kézre, s lévén a háborúnak vége, az oroszok felkínálták Titónak az akkor már ismét jugoszláv állampolgárokká vált magyar hadifoglyok átadását. Titónak azonban úgy látszik nélkülük is elég gondja volt, s azt üzenté vissza a ruszoknak, nem tart igényt a magyar foglyokra. Az orosz tiszt kijelentette a Pesttől északra elfogottaknak, hogy leviszik őket Szegedre, s utána menjen, ki merre lát. Bevagonírozták őket, s elindult a szerelvény. Két nap után aztán kezdett gyanússá válni a dolog, egy hét után pedig már mindegyik tudta, hogy a vonat a szülőföldtől nagyon messze zakatol. Három évet húzott le Szibériában, s minden bizonnyal haza sem tér, ha néhány szerencsés körülmény nem játszik

a kezére és nem olyan edzett, hogy kibírja a káposztaleveses trakta mellett végeztetett rabszolgamunkát.

Várossy Jucika története nem egyedülálló (sőt!), de annyiból mindenképp érdekes, hogy a róla készült fotókra annak idején fölfigyelhetett úgymond az egész világ. S a cikk olvastán, a kép láttán felébredő döbbenet vajon meddig tartott? Pedig ennek a kislánynak a történetében és a beszédes fényképeken ott volt a trianoni tragédia minden velejárója és következménye, s talán csak a pusztá szerencsén múlt, hogy ez a történet jól végződött, szinte mesébe illőn: a kiutasított, nagyszülei mellől elparancsolt négyéves kislány anyja karjában pihenhetette ki az út fáradalmát.

Megkésett a nyugati sajtó ezzel a cikkel, Várossy Jucika sztorijával, mégpedig sokat késett, megbocsáthatatlanul sokat, s mint mindig, akkor is pongyolaság jellemezte. Ugyanez a szenzációhajász nyugati sajtó 16 évvel korábban hatalmas összegeket zsebelt be az uszításért. A magyarországi és amerikai Védőkar Mozgalom trianoni határozatokat fölülvizsgáló nemzetközi tudományos bizottságának vizsgálati anyagában, Henri Pozzira, a trianoni tanácskozás részvevőjére hivatkozva olvashatjuk, hogy a nagyhatalmi célok kiszolgálásáért a Temps 4 milliót, a Journal de Débats 200 ezret, a Figaro 100 ezret, a Daily Mail 1 millió fontot, a Gaulois 30 ezer, a Radical 20 ezer és négy reggeli lap 75-75 ezer frankot kapott. Nem tudni ki mindenki részesült még azokból a megvesztegetési pénzekből, amelyek a közvélemény átállítását célozták 1918-ban, de talán már jóval korábban is. A már említett bizottság megállapítása szerint Románia 10 millió aranyat, Szerbia úgyszintén 10 milliót, s feltételezések szerint a többi utódállam még ennél is nagyobb összegeket „adományozott”, s nem vitás, hogy ezt egyik sem tehette önerőből, valakik hathatósan támogatták őket.

Hihetetlen, hogy mindez megtörténhetett, s még hihetlenebb, hogy ennyi idő után is alig tudunk róla valamit, nemcsak mi, a legérítettebbek, de mások sem, pedig a trianoni szerződés nem csak a magyar nép és országának sorsát pecsételte meg, hanem az általunk évszázadokon keresztül tatártól, töröktől oltalmazott keresztény Európáét is.

De tetézhető e bizzar történelmi színjáték pikáns részletekkel is, ugyanis bebizonyosodott, hogy a francia királyok kéjlakában a hely szellemének megfelelő körülmények is adódtak, nevezetesen: a területeket megkaparintani szándékozók saját hazájuk előkelő társasági hölgyeit is bevetették „minden eshetőségre”, ha netán meginogna valamelyik „ítélőbíró” kezében a toll, s ma már az sem titok, hogy ezek a valóban ámulatba ejtő hölgyek nem csak teával és aprósüteménnyel kedveskedtek a marcona politikusoknak. Madame Alexandrenak s az öt nyelvet beszélő kis Dorinának a történelmi szerepét a hatalom birtokosai nem látták jónak kitergetni, hiszen még a pajzánkodással szemben oly elnéző franciák sem vették volna jó néven a Hotel des Reservoirs-ban, a Maximban, a Park Monceau-ban és a Champ Elyséen zajlott bájolgásokat.

Ennyi idő távlatából feltétlenül szükséges lenne a legapróbb részletekig feltárni a történeteket, meg nem feledkezve a budoár-történetekről, hiszen az alapos tényfeltárásig csak találgathatjuk, mekkora szerepe volt a gyengéd női kezek simogató melegének országunk s népünk szétpackázásában. Mára a nyilvánosság is hozzáadódott a dekameroni történetekhez, hiszen az anyaország kereskedelmi adói folyamatosan „egyenest adást közvetítenek a kuplerájból”, talán sorunk története is számot tarthatna a nyilvánosság érdeklődésére.

A sakál évada

*Hol van a hegy,
hol a kőtáblák,
hol a szó, mely hitet ad,
emberhez méltót?*

*Hol van a puszta,
melyben negyven nap
akaratot szül,
hol a látnok,
kiben az akarat tetté érik,
s ki magányából megtérve
népet talál?*

*És hol van a nép,
mely másnapos tántorgásában
még józanító igét remél?*

*Buggyant izgalmaitokban
vihogjatok csak a költőn
– ezen „anakronizmuson” –
őt nem vakítja
a lakályos puszta délibábja,
ő az, ki újra értelmet ad
a kisavazott, centrifugált, szintetizált,
maghasított, kíváncsisággá csócsált szónak,
mely a fúga bársony tónusában
szétsugárzik majd a térben,
mint sok milliárd éve
elhalt pulzások fénye.*

Alkony, madárhanggal

Malátaillat a sörgyár körül,
márvány, s krómozott fémlapok
verik vissza a megtörő fényeket
az irodaház üvegfalán túl,
hol takarítók mint pantomimtáncosok
hajlonganak a falanszter-színpadon,
az aszfalton fény és hangorgia,
kipufogógáz maró szaga,
s tör előre, mámorittasan
a lengéscsillapított, légkondicionált,
acél-, nikkel-diadalmenet,
tülkölve fröccsenti a járdára
az elartikulátlanodott tömeget.

Te ott állsz szemben,
az út túlfelén,
én meg itt,
nézelődünk közönyösen,
s olykor összefonódik tekintetünk.
Kamaszok suhannak tova görkorcsolyán,
kigyózva kerülgetve a járókelőket,
aztán te elsétálsz mellettem,
rám még csak röpke pillantást sem vetve,
így hát megmaradsz, megmaradok idegennek.

Kavargó esőfelhők úsznak el
a toronyházak felett,
s a parkban fel-felrikkant egy madár
– hangjában időtlen mocsarak
alkonyati nyugalma –
misztikus üzenetével e komputerizált világ
hitehagyott emberét megborzongatva.

Pax americana

Felzabálnak múltat, jelent és jövőt,
„fogyasztanak” és így lőn:
világosság és létüknek értelme,
mehetnek másnap a plázába
újabb izgalomra, dőzsölésre.

Habár lélek és értelem fuldokol
e csámcsogó mocsárban,
kultúrnépnek véli magát e horda,
s ha valamely nép másként gondolja,
IMF-, CIA-ügynök vagy B 52-es tanítja!

Van pribékjük, ezer,
aki mindent követ,
Londonban, Tűzföldön,
Budapesten... ügyel,
hogy a nép ne gondoljon másra,
csak dőzsölésre, fogyasztásra.

Van tejútnyi cifra szemét:
Calvin Klein s Ella Bache...
lopja meg a szemét,
Warner Brothers
veszi el az eszt.

De így is akad
átalkodott makacs.
Köti magát: ígérjenek vagyont,
ő biz nem lesz fogyasztóbarom,
de marad zulunak, magyarnak, dánnak:
s a reuterok mindjárt fasisztáznak!

Gyors hire kel a bűnnek:
„Szenátus vessen arra követ –
aki bennünket nem követ!”,
küldi parancsát a követ
– az éber, héber némbor.

Bölcsek írják alkotmányba már,
hogy mi a csámcsogási szabály.
S ha e földön mégis lenne
felforgató, zavarodott elme,
akinek van hozzá mersze,
hogy neki ne kelljen e béke:
azt gumibot tanítja rendre!

Foglalják már a szabályt
törvénybe, alkotmányba,
vivat pax americana,
vivat pax americana...!

2002. július. 29.
Brisbane
Ausztrália

Egy realista álomlátó

Búcsú Gion Nándortól

Csendes szavú Gion Nándor, te az életünkbe szőlővessző-korbáccsal belehasító Virágos Katona, mit tettél velünk? Szíved óráját megállítotad – elég volt ebből a balkáni szenvedésből! –, hogy most már végképp mi nézzünk szembe a sorssal, hőseid sorsával, amint minden cselekedetükkel megidézik ama halhatatlan, általad halhatatlanná tett Kálváriát. Iszonyúan nehéz örökség. Te csak tudod, aki a szenttamási létből – a magyarokat, svábokat és szerbeket egyként fullasztó, ugyanakkor a küzdés nagyszerűségét előhívó porból – tornyokat építettél. Kilátókat, amelyekről – könyveid tanúsítják – az igazság keresésébe csaknem belerokkanó, de emberibb arcú embereket lehet látni. Akik a keresztút történeteit nézve is önmagukat ostromozzák. Hogy mért nem születtek egy másik világra, hogy miért nekik kell eltemetniük – békéseknek, a mindent elszennvedőknek – a testvéreink hazudott ellenség fegyvereitől kimúlt halottaikat.

Közép-Európa, s benne Jugoszlávia a sok ajkú népeket eggyé olvasztani igyekvő kohójával, huzatos hely, öngerjesztett villámok hasította táj, ahol a Tisza-parton még évtizede is csontok álltak ki a földből. A Tito partizánjai által meggyilkolt magyarok csontjai. Neked, Nándi, ezt a Trianon által szabdaltságot adta a végzet. Életed nagyobb felében – újságíróként, rádiószerkesztőként, színházigazgatóként és mindvégig tüntetőnemesen mesélő íróként itt álltad a sarat. Olykor a politikával is érintkezve, a politika szülte kényszer által is cselekedve, de a tűz sosem tudott annyira bekomozni, hogy a tisztességeden folt esett volna. A kisebbségi író, ha vállára veszi övének terhét, akarva-akaratlan nemzetiségpolitikus is: védője, gyámoltója a szegényeknek, az asszimiláció csapásait elszennvedő nyelvkárosultaknak.

S te éltél-haltál népedért, a tájért, a bácskai aranyat hol sárként, hol gyémántként megélő különös sorú embereiért. Csodáltad őket elemi erejű életörömükért, kitartásukért, kalandból kalandba rohanó romantikájukért. Mintha mindannyian azzal akarnák túlélni a gonoszt, hogy félelemmel teli humorral, ám mégiscsak

kacagtató módon, szívárványt ültetnek föléje. Csodáltad őket, s ebből a keserű boldogságtudatból merítettél szépprózád színeit: a gyerekkor réjtje fölött áthúzó sárkányból, amely szinte eltérítette a bombázó repülőket. Mondataid, a gyerekhőseid szájából elhangzottak is, a legtermészetesebben folynak. Úgy szépek, ahogyan vannak. Akárcsak az arcsi követ, őket se lepi be, századok múltán se, a moha. Mert ugyanazon a talpkövön nyugszik ember és táj, templomrom és metaforaház – mindeniknek a túlélés mint bölcsselem az alapja. Írtad, Nándi, belénk sulykoltad ezerszer: az igazin, az igazságon nem foghat ki az idő. Ezért találtál ki, te Csehovba oltott Krúdy, új és új történeteket. Ezért vetted magadra – ez volt a te Golgotád – a sorsüldözöttek kevés örömmel tarkított szenvedéseit, jöllehet – akárcsak egyik regényed hőse – mindig tevéhaton szerettél volna utazni bibliai tájakon. Ám ez csupán álomkiruccanás maradt! Burai J., egyik kedvenc gyerekfigurád így álmodhatta meg magának az angyal vigasság éneklése helyett a talált pénz keltette pillanatnyi boldogságot.

És veled együtt látjuk, Nándi, aki gyerekkori halálaidat szerencsésen túlélte, ám ezt a mostanit nem, a „fényből és virágból” fonott novellák, az álmodat a valósággal vegyítő regények hőseinek – Romodának, az ácsnak, Szent Jánosnak, a méhésznek, Kordovának, a késdobálónak, az öreg Madzsájnak (Ezen az oldalon), valamint Török Ádámnak, Rojtos Gallainak, Lilikének és Rézinek (Virágos katona) eme, régi feledhetetlen alakoknak a vonulását. Hímes réten lépegetnek, és mégis mintha harcmezőn, talán innen van örömük, bánatuk, zavarodottságuk. Nemcsak karakterarcukat látni, hanem a rajtuk világító szeplőket is. Realista álomlátó a mikroszkopikus közelítésnél aligha adhat az olvasónak nagyobb édességet.

És te mindezt tudtad. Alteregőd, M. Holló János (Izsakhár) színházi látcsöve, amellyel környezetének történeteit vizslatta, az élességet, a nagyítás hatásfokát tekintve, fölért a legpontosabb katonai kukkerrel.

Látták-e ilyen alaposan életművedet a ma annyira divatos esztétikát valló dadogók? Itt már alighanem

el kell hallgatnunk. Jóllehet nem egy irodalmi díjjal büszkélkedhetsz, a legnagyobbat, a Kossuth-díjat mindig valamilyen furcsa széjjárás eltérítette tőled. És most már, bár posztumusz-kitüntetések is léteznek, alighanem örökre.

De a gazdagságodat ezután sem ez fogja jelenteni, hanem szavaidnak hitele. Az a mondatonként cselekvő erkölcs, ami nélkül nincsen igazi életmű.

Gion mester, Nándi barátunk, a Magyar Írószövetség és a Magyar Művészeti Akadémia nevében bocsúszom tőled. Legyen könnyű az álmod! Ahová mész, onnan is sugározzál vissza, legyél föld alatti Nap. Továbbra is szükségünk van kozmosz erejű fényedre.

Vonal

Tájjellegek szerinti önazonosság-tudat

*„Nekünk, magyaroknak, a Tisza a nemzeti folyónk,
de ezt a nagy, nyugodt és veszedelmes Dunát is
szeretjük... A nemzeti elemet a néző szem számára
az ember és az ember jelei adják hozzá a tájakhoz,
a természethez. A ma és a múlt látható jegyei.”*

Szabó Lőrinc

Bevezető

A sorsdöntő politikai és történelmi események után, melyek a volt JSZSZK térségében 1991–2001 között lejátszódtak, s amelyeknek egyidejűleg résztvevője és szenvedő alanya volt a délvidéki (jugoszláviai, szerbiai, vajdasági) magyarság is, joggal lehet az elemző demográfus szemére vetni, hogy miért az 1991. évi népszámlálási adatok alapján körvonalazza a magyarság jelenlegi demográfiai helyzetét. Ugyanis 2002-höz képest az 1991. év ma már távoli, szinte ókori történelemnek tűnik használhatatlan, idejelműlt és a jövőt illetően esetleg megtévesztő adataival. Érthető tehát, hogy jobb lenne a 2002. évi szerbiai népszámlálásból meglátni a jelenlegi és megrajzolni a jövőre érvényes demográfiai folyamatokat. E népszámlálás megtartása azonban az egész ország területére vonatkozóan 2002-ben is bizonytalan, ismeretlenek ugyanis az ország végleges határai. Szolgáljon mentségemre azonban, hogy a demográfiai folyamatok a társadalom mélyebb rétegeiben játszódnak le. Olyanok, mint a mélytengeri áramlatok, amelyekre nem hat a víz felszínének fodrozódása. A demográfiai folyamatok sem változtatják meg máról holnapra irányukat, véletlen vagy megtervezett napi politikai események és intézkedések nem befolyásolják. Ezért talán mégsem lesz fölösleges kimondani bizonyos, 1991-ig mindenképpen érvényes, de ma is védhető igazságot. Ezenkívül e tanulmány szerzője kísérletet tesz és néhány új javaslatot ad a szórványosodásfolyamat küszöbértékének meghatározására.

Általános demográfiai helyzet és közeli kilátások

Ha az 1910. évi népszámláláshoz mérjük az 1991. évi állapotot, a magyarok száma a Vajdaságban 85 064 fővel csökkent; ha az 1961. évihez hasonlítjuk, amikor a Vajdaságban legtöbben vallották magukat magyarnak (442 561 fő), akkor 103 071 fővel; ha az 1981. év az összehasonlítási alap (385 356 fő), akkor 45 865 magyarral lett kevesebb. Egy gyorsuló ütemű csökkenésbe van betekintésünk. Az 1991. évi népszámlálás szerint a Vajdaságban 339 491 fő vallotta magát magyarnak. Ennek a lélekszámnak kettő, kétszázötven egy százaléka szintén külföldön tartózkodott, vagyis az országban állandóan tartózkodó magyar népesség száma az említett számnál kisebb volt.

A fenti számadatokból látható, hogy az utóbbi egy évtizedre esik a vajdasági magyarság számcsökkenésének csaknem a fele. Bácska népességének az 1910. évi népszámlálás szerint 44,8%-a volt magyar anyanyelvű és 23,4%-a német. Az 1991. évi népszámlálás szerint a magyar nemzetiségűek száma Bácska népességében csak 26%-ot tett ki. A Bánság népességében az 1910. évi népszámlálás szerint 19,0%-nyi magyar anyanyelvű volt és 21,9% német. Az 1991. évi népszámlálás szerint a Bánság összes népességében a magyar nemzetiség számaránya 11,3% volt.

A magyarság aránya a Vajdaság összes népességében 28,3%-ról 23,9%-ra, majd 18,9%-ról 16,9%-ra csökkent a fent említett népszámlálási években kapott eredmények összehasonlítása alapján. Ugyanakkor a szerbek az 1910-ben minden bizonnyal túlbecsült 33,8%-ról 56,9%-ra emelték arányukat, s ezzel elérték az egy évszázadon keresztül oly nagyon áhított abszo-

lút népességi túlsúlyt a Vajdaságban. A szerb politikai és értelmiségi elit a Vajdaság birtokbavételének első számú garanciáját a szerb népesség abszolút etnikai túlsúlyában látja. Ebből is következtethetünk arra, hogy az előállt állapot egyáltalán nem véletlen események és a természetes népmozgalomban bekövetkezett események eredménye. A szerbek aránya a Bácskában az 1910. évi népszámlálás szerint 17,9% lehetett, a Bánságban pedig 41,3%. Ez az arány 1991-re tehát alaposan megváltozott.

A magyar népesség korösszetételében a húsz évnél fiatalabb korcsoport népességi aránya 1921-ben 46%-ot tett ki, 1991-ben pedig ennek még a felét sem, csak 21%-ot. Ugyanakkor a hatvanéves és ennél korábbi népesség aránya 8,9%-ról 24,1%-ra nőtt. Mi több, az 1991. évi népszámlálás adatai alapján az is megállapítható, hogy a hatvanöt évnél idősebbek aránya az összes népességben már meghaladta a 17%-ot.

Mint a népességtudományból ismeretes, a népesség öregedésének a határértéke a 30 éves átlagos életkorban állapítható meg. Az átlagos életkor a vajdasági magyaroknál 1921-ben 25 év lehetett (becslések szerint), 1971-ben már 37,7 és 1991-ben meghaladta a 41,5 évet.

A népességtudomány az öregedés indexének határértékét (a 0–19 éves és a 60 éves és idősebb korcsoport aránya) 0.4000 értékben állapította meg. A vajdasági magyaroknál ez az index 1921-ben 0.200 lehetett (becslésem szerint) 1971-ben 0.730 és 1991-ben 1.142 volt. A vajdasági magyar népesség öregedése tehát csaknem háromszor gyorsabb volt az elfogadható határértéknél. (A szerb nemzetiség idevágó jelzőszámai rosszak, és egyre gyorsuló rosszabbodásra utalnak. Ennek ellenére, úgy tűnik, egy évtizedes előnyben vannak a magyarokhoz viszonyítva, s éppen ezért elkecsesedett harcot vívnak az asszimilálás jogáért a nemzetiségekkel szemben.) A vajdasági magyar népesség ilyen korösszetétele és egyre gyorsuló öregedése nem kedvez a népesség reprodukciójának. Pontos kimutatható, hogy a vajdasági magyar népesség életében az 1963. év volt a legutóbbi, amikor még reprodukálta önmagát. A vajdasági magyarok születési arányszáma 1991-ben bizonyíthatóan 10,6 ezrelék volt (a szerbeknél 11,3 ezrelék), a halálozási arányszám pedig elképesztően magas – 18,9 ezrelék (a szerbeknél 12,7 ezrelék). A természetes szaporodás hiányából bekövetkezett népességcsökkenési arányszáma -8,1 ezrelék volt (a szerbeknél -1,4 ezrelék). Ezek az arányszámok 2001-ig még tovább romolhattak a ma-

gyaroknál, de a szerbeknél is még gyorsabb romlás állhatott be. (Mivel erről nincsenek egzakt ismereteink, most ezzel nem is foglalkozunk.)

A vajdasági magyar népesség vitális indexe 1991-ben (a születések és a halálozások viszonya) -0,57 ezrelék volt (a szerbeknél -0,89 ezrelék). Az ilyen népességnek biztos, hogy az egyharmada, de jól lehet már a fele nem alkot jövőképet. A népesség 30–50%-a a magán- és közéletében a „csinálják most már mások” elvéhez tartja magát.

Mivel az 1981–1991 közötti évtizedben a vajdasági magyar népesség csökkenése már meghaladta az átlagos évi 1,5%-ot, továbbá a korcsoportok között megbomló-romló arány és a népesség természetes csökkenése nyomán is arra lehet következtetni, hogy az 1991–2001 közötti időszakban (még akkor is, ha semmi más változás nem történt volna a népesség életében – elsősorban a külső vándormozgalomban –, csupán a természetes népmozgalom), az előállt arányokból kifolyólag a népesség csökkenése tovább gyorsulhatott: minden bizonnyal megközelítette vagy esetleg el is érte az évi 2%-os átlagos csökkenést. Már most előre kell bocsátani, hogy azt, ami a vajdasági magyar népesség természetes népmozgalmában történt, nagymértékben befolyásolta a belső és külső vándormozgalom, valamint a kitelepítések és betelepítések politikája. Ezt az igazságot nem lehet semmilyen, ún. tudományos érvekkel érvényteleníteni vagy megcáfolni. Folyamatban van a vajdasági magyar népesség erőszakos asszimilációja, és nem a természetes asszimilációja (amely a munkaerő szabad akaratú vándormozgalmából következik az ipar és kereskedelem szükségletei szerint). Állami erőszakos beavatkozás irányítja már több évtizede a népmozgalmat.

A regionális önaazonosság-tudatot meghatározó demográfiai tényezők

A vajdasági magyar népesség regionális önaazonosság-tudatát meghatározó tényezők gazdasági, politikai és művelődési-oktatási jellegűek. A demográfiai tényezők a népességmozgalom egészében elemezhetők és tárhatók fel. Valamennyi népességmozgalmi tényezőt kiértékelni itt most nem lehetséges, még csak felsorolni sem. Csupán néhány szembevetéssel meghatározó demográfiai tényező elemzésére van lehetőség. Ezek közé tartozik elsősorban a szórványosodás erősödő jelensége.

A szórványosodási jelleget erősítő tényezők sokasodása

A délvidéki (jugoszláviai, szerbiai, vajdasági) magyarság földrajzi-területi elhelyezkedése messze lenyúlik az Al-Dunáig. Az utolsó magyarlakta települések Belgrád közelében (Budapesttől 400 kilométerre), továbbá Smederevóval szemben a Duna bal partján (Budapesttől csaknem 500 kilométerre) és igen közel a Kazán-szorozhoz vagy a Vaskapuhhoz találhatók.

A török hódoltság után teljesen érthető észjárás-hoz igazodva mindenhol, ahol azelőtt magyar népesség élt a Magyar Királyság területén, kezdett visszatelepülni a magyarság. Nem mások szálláshelyére, hanem a sajátjára. A visszatelepülési folyamat befejezését a történelmi események nagyon szerencsétlen alakulása megakadályozta és leállította. **Csakis mai szemmel nézve állapítható meg, hogy a vajdasági magyarság mostani területi elhelyezkedése tragikusan szerencsétlen és nagyon sebezhető, nemcsak az erőszakos, de még a természetes asszimiláció szempontjából is. Ahogy távolodunk északról dél felé, úgy nő a falusi szórványtelepülések száma és a magyar szórványnépesség aránya. Szinte azonosképpen, ahogy távolodunk a Tisza tengelyében nyugatról keletnek, s átkelünk a Bácskából a Bánságba, rohamosan nő a magyar szórványtelepülések és népesség száma és a köztük lévő távolság is. E települések között ugyanis leggyakrabban nincs közvetlen és gyors kommunikációs lehetőség még ma sem. Az úthálózatba történő beruházásoknál (a titói korszakban is) éberren vigyáztak arra, hogy két magyar település között ne legyen közvetlen kapcsolat.**

A Tisza mint kínai fal

Eretnek gondolatként hathat, de a Délvidéken, a vajdasági magyarság életében a múltban, de részben most is, a Tisza olyan, mint a nagy kínai fal. A kisebbségi sorsban eltöltött 80 évből 70-en keresztül inkább elválasztotta a bánsági magyarságot a bácskaitól, semhogy összekötötte volna. (Volt idő a II. világháború alatt, amikor szinte lehetetlenné tette a két tájegység közötti kapcsolatot.) A bánsági magyarok mindig úgy érezték magukat, mint az a kínai, aki a nagy falon kívül rekedt, és ezért Trianon óta állandóan törekednek Bácska felé. A Tisza torkolatánál és a Duna könyökka-

nyarulatában is vannak szórványjellegű magyar települések. E települések szórványjellegét azonban a legújabb kori politikai események (a németek kitelepítése és a kolonisták betelepítése) idézték elő.

Bármilyen hihetetlen, de igaz, hogy a kisebbségi sorsban élőknek sokkal nehezebb egy szórvány jellegű településről elköltöznie, mint egy olyanról, amelyben a magyarság tömbben él. Mégis ez történik.

Az 1991. évi népszámlálási adatok szerint a Vajdaságban a 463 településből 410 abszolút többségi település volt, a magyarok azonban ezek közül csak 80 településen (a szerbek pedig 293-ban) képeztek abszolút többséget. A magyarok 6 településen relatív többségben voltak.

A vajdasági magyarság 13,5%-a 248 olyan településen élt, amelyen 5-1000 fős közösséget alkotott (összesen 45 729 fő); 10,3%-a olyan 24 településen élt, amelyen 1000-2000 lélekszámú közösséget alkotott (összesen 34 895 fő); 23,6%-a olyan 25 településen élt, amelyen 2000-5000 fős közösséget alkotott (összesen 80 162 fő); 13,5%-a olyan 7 településen élt, amelyen 5000-10 000 lélekszámú közösséget képezett (összesen 45 945 fő); végül 8 településen 10 000 főnél nagyobb közösséget képezett (132 760 fő).

A magyarok 51 bácskai településen (az összes települések egyharmada) 50%-nál nagyobb, vagyis abszolút többségben voltak. Ezek között 19 olyan település volt, ahol a bácskai magyarság több mint 90%-os többségű volt. A 10 000 lakosú vagy ezt meghaladó helységek közül csak 6-ban érte el a magyarok száma az abszolút többséget. Ezek: Ada, Magyarkanizsa, Topolya, Óbecse, Zenta és Temerin. Szabadkán a magyarok relatív többségben voltak, arányuk 43,8%-ot tett ki.

Nem volt mindig ilyen lesújtó a helyzet. Hiszen nem is olyan régen, 1948-ban a magyarok még Bácska összes népességének 38,1%-át, 1981-ben 28,8%-át és 1991-ben csak 26,1%-át képezték.

Bácska 165 települése közül 60-ban a Vajdaság valamelyik nemzetisége abszolút, vagyis 50 — 75%-os többséget alkotott. Közöttük azonban csak 19 volt magyar. Bácskában 50 olyan település volt, ahol valamelyik nemzetiség 75,11–90,0%-os többséget képezett; ezek közül azonban csak 15 volt magyar. S végül Bácskában 34 olyan település is volt, amelyen valamelyik nemzetiség aránya meghaladta a 90%-ot; közülük azonban csak 19 volt magyar.

Mivel Bácskának szinte minden településén élt magyar, a felsorolt adatokból jól látható a szórványjel-

leg, és hogy vele szemben milyen arányú a szerb többség (72 településen 50,1 — 90%-os az abszolút szerb többség).

A Bánságban a magyarság helyzete az előzőnél is sokkal rosszabb volt. A magyarok a Bánságban élő összes népesség 18,2%-át képezték, 1948-ban, 13,7%-át, 1981-ben és 11,2%-át 1991-ben. A Tisza bal partján és Észak-Bánságban jelentős számú magyar élt. A Bánságban 1991-ben 176 település volt, ezek közül 47-ben valamelyik vajdasági nemzetiség 50,1 - 75,0%-os többséget képezett; közülük csak tíz volt magyar; 57 olyan település volt, ahol valamelyik vajdasági nemzetiség 75,1 - 90,0%-os többséget képezett; közülük csak 3 volt magyar. S végül a Bánságban 53 településen valamelyik vajdasági nemzetiség több mint 90%-os arányban volt jelen; közülük azonban csak 11 volt magyar. A felsorolt adatokból látható, hogy a Bánságban a magyarság még nagyobb mértékben szórványosodott, a szerb többség dominál a népességi arányokban (111 településen 50,1 - 90%-os az abszolút szerb többség). A Bácskában 21, a Bánságban 19 településen egyik nemzetiségnek sem volt abszolút többsége.

A Szerémségben az 1991. évi népszámlálás szerint 122 település volt. A magyarok azonban csak 2 kicsiny faluban képezték 75,1-90,0%-os többséget; csak egyben volt 90%-os többségük – mint az ismertes a legújabb háborús eseményekből – csak 1991-ig. A vajdasági magyarság nem is olyan régen még szép számban élt a szerémségi bányavárosokban (Beocsin és Vrdnik), de Ürögön, Rumán és Mitrovicán is (művelődési egyesületük is volt).

A demográfusok különböző mércéket alkalmaznak egy település szórványjellegének megállapításánál. Ilyen mérce lehet például a település kisebbségi népességének aránya az összes népesség százalékában. Általában ezt a százalékot ötben állapítják meg. Egy másik mérce szerint azon a településen él a kisebbségi népesség szórványban, ahol kevesebb, mint 50 főt számlál. Lehetséges, hogy ezek a mércék helyesek és érvényesek más országokra vonatkoztatva. A Vajdaságban viszont az tapasztalható, hogy olyan nagy településeken, ahol a magyar népesség aránya meghaladja a 40-50%-ot, mégis csak már évtizedek óta magyar tannyelvű nyolcosztályos vagy négyosztályos általános iskola, művelődési egyesület és szó szerint semmilyen (még kocsmái) társasági élet sem, semmilyen magyar közösségi élet. Amikor ugyanis egy 1000 magyar lakosú településen a születési ezrelék 14,3 alá

esik, először veszélybe kerül a népesség reprodukciója, majd nemsokára a teljes nyolcosztályos, később pedig a négyosztályos anyanyelvű oktatás (a törvény szerint 15 tanuló szükséges egy kisebbségi tagozat fenntartásához), végül ezzel együtt előbb-utóbb leépül a művelődési, társasági és nemzetiségi-közösségi élet. A Vajdaságban a 312 magyarok által is lakott település közül 220-ban a magyarság száma nem érte el a település összes népességének az 5%-át. Ezekben 11 000 magyar élt, az összes népesség 3,2%-a. Nem kevésbé jelentős, hogy csak 69 olyan település volt, ahol a magyar népesség száma meghaladta az 1000 főt. Hosszú távon vizsgálva az állapotot, s feltételezve, hogy a születési ezrelék továbbra is a 10 körül fog mozogni, helyesebb lenne a szórványosodás kezdete küszöbértékeként alapul venni azokat a településeket, ahol a magyarok száma megközelíti vagy meghaladja a 2000 főt. A jövőben csak ezek a települések számíthatnak arra, hogy megtartó erejük lesz, vagyis megmarad a magyar tannyelvű általános iskolájuk, a művelődési egyesületük és közösségi életük. Olyan település, ahol az 1991. évi népszámlálás szerint 2000-nél több magyar élt, mindössze 47 volt. A 47 település közül azonban csak 13 volt a Bánságban; ezek is egymástól távol.

Árnyalatnyi különbségek az azonosságtudatban, tájegységek szerint

Úgy tűnik, ez a mérce jobban közelít a valós tényekhez, főleg ahhoz, ami várható. Csakhogy e mérce alapján egy elméleti modellben, illetve az elvárásokban elképesztő zavarok mutatkoznak. Ugyanis Nagybecskerek (pontosabban Muzsla) kivételével szinte minden bánsági városban már régóta akadozik a magyar tannyelvű nyolcosztályos, illetve négyosztályos általános iskola megszervezése. A népszámlálás adatai szerint Kikindán 5932, Versecen 2155, Pancsován 4052 magyar élt. Ez a lélekszám minden további nélkül elég kellene, hogy legyen egy etnikai közösség minden intézménye működtetéséhez. Ennek ellenére Versecen már csaknem két évtizede megszűnt a magyar tannyelvű oktatás, és a többi magyar intézmény is haldoklik. Hasonló a helyzet Kikindán és Pancsován is, bár ezekben a városokban még működnek (noha egyre nehezebben) magyar általános iskolai tagozatok.

Ha a bánsági magyar ember biztos akart lenni abban, hogy meg tud maradni magyarnak, mindent úgy készített elő az életében, hogy amikor majd gyermekei

nagyobbak lesznek, átkel a Tisza bácskai oldalára. Teljesen tudatában volt annak, hogy másként nem őrizheti meg magyarságát. Természetesen más árnyalatbeli különbségek is vannak a bácskai és bánági magyarság önzonosság-tudatában. A bánági magyar önzonosság-tudata nagyobb mértékben üldözött és menekülő jellegű. A bácskai magyar, ha meg akarja őrizni önzonosság-tudatát, annak lehetőségét nem a Bánágban keresi; elzárkózik annak még a gondolatától is, hogy kelet felé vegye az irányt. (Szinte alig van bácskai tanár, orvos, újságíró, aki hivatástudatból munkát vállalt volna valamelyik bánági magyarlakta településen és közösségben. Ezt életcéljával és érvényesülésével teljesen ellentétesnek, áldozatnak tekintette volna.)

Észrevehető az is, hogy a bánági falusi magyar, ha biztosan meg akarta őrizni magyarságtudatát, ennek garanciáját sohasem abban látta és kereste, hogy beköltözzön valamelyik nagy bánági városba; csak azok költöztek be a nagyobb bánági városokba, akik előtt egyedül a nagyobb kereseti lehetőség lebegett. A bánági falusi magyar tudat alatt és tudatosan is a társadalmi felemelkedés esélyét és az élet minőségét Észak-Bácska városaiban és falvaiban kereste. Az elmúlt évtizedek depopulációja miatt Szabadka magyar népessége nagymértékben csökkent volna. Ez azonban nem következett be, mert a bánági falvakból már több évtizede költözik be a falusi népesség magába a városba és a körülötte lévő kisebb településekre. Csak jóval kisebb számú bánági magyar költözött be Újvidékre (főleg értelmiségi). A bánági falusi magyarok nem hittek a titói korszakban terjesztett ámitó illúzióknak és megtévesztő ígéreteknek, amelyek a testvériség-egységre hivatkoztak.

A bácskai falusi magyar is tudatában volt annak, hogy ha meg akarja őrizni magyarságtudatát, nem dél felé kell mennie, hanem észak felé indulnia. Szinte nincs érzékelhető számú magyar népesség Észak-Bácskában, amely elköltözött volna Dél-Bácskába, Újvidékre és az Újvidék körüli településekre. A vajdasági magyarság nagy része Újvidéket a szerbek által mesterségesen kialakított és a szerbeket kiszolgáló magyar értelmiségi központnak tekinti, amely képtelen felvállalni a magyarok önzonosság-tudatának megőrzését. Érdekes az is, hogy az elmúlt évtizedekben nagyon kevés magyar vagy horvát parlamenti képviselő vagy tisztségviselő maradt meg Belgrádban vagy Újvidéken. Annak ellenére, hogy minden esetben nagy lakást kínáltak fel számukra Belgrádban vagy Újvidéken (s köz-

ben megtarthatták előző vagyonukat is), szinte valamennyi visszaköltözött észak-bácskai környezetébe. Ez is egyik ambivalenciája volt ennek a korszaknak.

Azáltal, hogy a bánági magyarok tömegesen vállalták a Bácskába való áttelepülés nehézségeit, rájuk alig volt hatása a kétszínű titói rendszer által gerjesztett jugoszláv válság tömeges hisztériájának, a hazug ígéreteknek és illúzióknak. A bánági magyarok számos rokoni, baráti, vállalkozói, munkaadói-munkavállalói kapcsolatuk folytán szorosan kötődtek a száműzött és kiirtott bánági németekhez. Közvetlenül az I. és a II. világháború után a nacionalizált vagyonú középosztályhoz tartozó bánági magyarok Németországba és Ausztriába költöztek. Később is, amikor már megerősödött, megszilárdult a szocialista rendszer, a dél-bánági magyarság tömegesen disszidált, majd 1970-től külföldön munkát vállalt, vagy végleg kivándorolt az óceánon túli országokba. Tette ezt viszonylag könnyű szívvel, mert úgy érezte, hogy a magyar közösség megfeledezett róla. A bácskai magyarok e tekintetben másmilyenek, itt a tulajdonviszonyok is befolyásolták jellemüket. Nehezebben mozdultak, s ha mégis, akkor Magyarországot és az európai országokat választották úti céljukként. A távozó bánági magyarok nem sírtak vissza az odahagyott szülőföldet, mert becsapottnak érezték magukat. A bácskaiak, ha el is mentek, nagyon nehezen tették, és emlékeikben mindig visszajárnak az odahagyott szülőföldre.

A bácskai városokban élő magyarok jelentős része (elsősorban Újvidéken és Szabadkán) a titói rendszer konszolidációs szakaszában tömegesen vallotta magát jugoszlávnak, gyermekeit szerb tantervű iskolába járatta; hogy vezetői munkakörbe kerüljön, tömegesen belépett a kommunista pártba, a társadalmi felemelkedés és érvényesülés rejtett juttatásait és adományait kutatta, stb. A magyar anyanyelvet beszélő jugoszlávok száma nem volt csekély: 1981-ben meghaladta a 12 000 főt. Ennél is nagyobb volt a szerb anyanyelvű magyarok száma – 33 000 fő. Ők közvetlenül (nem közvetve, a jugoszlávon keresztül) keresték a beolvadás lehetőségét a szerb társadalomba. Érdekes azonban, hogy az ilyen nemzetiségi politika céljai nem valósultak meg teljesen. A megfigyelések azt mutatják, hogy 1991–2001 között a magukat jugoszlávnak valló magyarok és a szerb anyanyelvű magyarok is ugyanolyan nagy számban hagyták el az országot, mint az etnikai magyarok. A titói kommunista párt által diktált nemzetiségi politika voltaképpen teljes csődöt mondott. A mindennapi magán- és közéletben ma már ritkán ta-

lálkozunk Veres Draganokkal, Szabó Milicákkal vagy Illity Jánosokkal és Novákovity Ibolyákkal. Biztosan állítható, hogy nagyon sok magyar közvetlenül olvadt be a szerbségbe; nem kevés megváltoztathatta a vezetéknevét is, csak hogy gyermekei minél sikeresebben érvényesüljenek. Mégis ők képezik a kisebbség részét, a nagyobbik részük az elmúlt tíz év alatt kivándorolt. Gyakran volt hallható, hogy „ne éljünk se az anyém, sem a tiéd szerint, menjünk máshova”.

A városok elszarbesedése (a multietnicitás és multikulturalizmus vége)

Adósak maradtunk a felelettel arra a kérdésre, hogy miként lehetséges, hogy azokban a városokban is, ahol 3000 - 10 000 lélekszámot meghaladó magyar közösségek vannak, mégis veszélybe került a magyar önazonosság-tudat, a közösségi élet, minden magyar nyelvű intézmény. Vajon ez a gyenge és tovább gyengülő nemzeti önazonosság-tudatra vezethető-e vissza, vagy valami másnak a következménye; egyszerűen és mindig a városi élet velejárója?

A nemzetiségek egymás közti viszonyaira érzékeny, normális közéletben, normális politikai állapotok között abszurdumnak tekinthető, ha egy városban egy 3000 - 5000 lélekszámot számláló etnikai magyar közösség képtelen anyanyelvi, oktatási, művelődési és társasági intézményeket igényelni, még akkor is, ha netán ez a közösség a város összes lakosságának kevesebb mint 10%-át teszi ki (például ez az eset Újvidéken; az újvidéki magyar közösség nagy lélekszámú, s ma már szintén a szórvány minden jellegét magán viseli). E közösségek mindig bőséges adót fizettek az államkasszába, hogy abból visszakapjanak annyit, amennyi kellett volna ilyen jellegű szükségleteikre. Mégsem ez történt a múltban, hanem az ellenkezője. Ez a politikai érzéketlenség a szerb nemzetnek az állami erőszakra támaszkodó törekvéseiből táplálkozik, és állandóan frusztrálja a városi magyar kisebbségi közhangulatot, és mindennapjaiban aláássa a közösségi törekvéseket. A többségi szerb etnikum nem a politikai, hanem a mindennapi társadalmi életben diszkriminálta a magyar városi kisebbségi közösségeket.

A magyar kisebbség politikai lejáratására alkalmazott módszerekben a többségi szerb közösség kifogyhatatlannak bizonyult. A városi magyar közösség által létrehozott szinte minden intézmény működését lehetetlenné tette, állandó bizonytalanságban tartotta, s ezáltal értelmetlenné tette a hozzájuk való tartós kö-

zösségi ragaszkodást. Minden kisebbségi erőfeszítést, amely arra irányult, hogy a városi környezetben is létre lehet hozni tartós közösséget és értékeket, állandóan bomlasztottak, neveltségessé tettek, marginalizáltak, s mindenekelőtt lehetetlenné tették, hogy gyökeret verjen, hagyománnyá alakuljon. Városi környezetben lehetetlenné tették a kis etnikai közösségek kialakulását és fennmaradását. Évtizedeken át megtagadtak minden anyagi támogatást a közösségi életet megtartó városi rendezvényektől. (Megengedték, hogy évente egyszer falusi folklórszemlét tartson a vajdasági magyarság.) Ha ennek ellenére mégis létrejöttek a városi társasági élet egyes formái, azonnal működésbe lépett a szerb városi közösség elitélő közhangulata; utat engedtek a huligán szélsőséges szervezeteknek, amelyek pogromszerűen megzavarták a magyar fiatalok társas összejöveteleit, táncmulatságait stb. Mára odáig fajult a helyzet, hogy még Szabadkán sem tudnak a magyar fiatalok társasági életet élni úgy, hogy azt ne igyekeznének lehetetlenné tenni szerb szélsőséges elemek. A szabadkai magyar fiatalok ehelyett kijárnak a környező falvakba szórakozni, diszkózni, társasági életet élni stb. A szerb népesség beáramlása a vajdasági városokba, s ezek elszarbesítése nagy méreteket öltött az elmúlt évszázadban. A szerbek előzönlítették a városi kávéházakat, szórakozóhelyeket – s nemcsak az állami intézményeket és munkahelyeket.

A múlt évszázad kezdetén, 1910-ben a bácskai és bánási városok összes népességében a szlávok részesedése 38% volt; becslésem szerint a szerbeké nem haladhatta meg a 25%-ot. Ugyanakkor a magyaroké 43,1%-ot tett ki; a németeké 16,5%-ot. A XX. század végén, 1991-ben a szerbek része Vajdaság összes városi népességében elérte az 55,2%-ot, a magyaroké pedig visszaesett 17,7%-ra. Az összes szerb népesség 54,2%-a városban élt a Vajdaságban. A szerbek átvették a németek helyét a városokban, de azon felül is jócskán biztosították abszolút és relatív többségüket. Olyan túlsúlyt teremtettek maguknak, ami által gyakorlatilag a városi társadalom minden kulcsfontosságú helyét magukénak mondhatják, s ezek a magyar kisebbséggel szemben tudatosan elnyomó közhangulatot és köztudatot árasztanak. **Soron van és megállíthatatlan, hogy a magyar kisebbséget teljesen majorizálják a vajdasági városokban. Emiatt a vajdasági városokban mindenütt (még az iskolaudvaron is, ahol a magyar gyerekek behúzódnak egy eldugott sarokba, és halkan beszélgetnek) a megalázott, meghunyászkodó, magatehetetlen, önszerve-**

zódásra mindinkább képtelen magatartás és magyar önazonosság-tudat vált uralkodóvá. A magyar közösség gazdasági vállalatok, intézmények, szórakoztatóhelyek és központok működtetésére képtelen a városi környezetben. A vajdasági városokból száműzték a független és büszke magyar polgári tudatot.

Miért van így mindez?

A kitelepítések és betelepítések szerepe a regionális önazonosság-tudat alakulásában

1918-ban állami szervezéssel elkezdték a szerbek betelepítését a Vajdaságba. Az 1921-1941 közötti időszakban 100 000 szerbet telepítettek be. Közülük csak a Bácskába 29 465 telepes került, Bácska akkori összes népességének 4%-a. A Bánságba 54 665 kolonista érkezett, Bánság akkori népességének 10%-a. A Szerémségbe betelepítettek száma 8765 kolonista, Szerémség összes népességének 2%-a. (Szerémségben ez is elég volt ahhoz, hogy az ottani magyarság megélhetés nélkül maradjon, beköltözzön Újvidékre, és ott nincstelen proletárként keresse a megélhetés nem létező lehetőségeit.) A kolonisták 133 településre költöztek be. Ezekből 45 a Bánságban volt, 64 Bácskában és 24 Szerémségben. Bácskában 16 új települést építettek számukra, olyan helyeken, ahol szükségesnek tartották a magyar népességi túlsúly letörését.

A németek, a zsidók és részben a magyarok helyére 1945–1948 között állami szervezésben 41 600 szerb háztartást telepítettek a Vajdaságba, 246 000 családdal. Ők megkapták az elűdözött vagy elpusztított németek és zsidók házát, földjét és termelőeszközait.

A Vajdaságban a szerb népesség jelentős része balkáni, főleg hegyvidéki és karsztvidéki eredetű lett. A németek elűdözése és kiirtása után – akikkel a magyarság évszázadokon keresztül legszorosabb rokoni, baráti, vállalkozói kapcsolatokban élt –, egy korábban állandó törzsi harcokhoz szokott és anarchikus szervezettségben élő, az idegenektől mindig ellenségesen elzárkózó és velük szembeforduló népesség került a Vajdaságba. Ez a népesség nehezen jellemezhető másként, minthogy képtelen volt a más etnikumok iránti megbecsülésre és a velük való együttműködésre. Bár-

milyen hihetetlen is, de a törzsi észjárásba, magatartásba és értékítéletekbe szervesen épült be a kommunista totalitarizmus ideológiája. E népesség minden polgári értéket elutasított. („Csak törzsem tagja számíthat segítségemre, támogatásra és megbecsülésre.”)

A szocialista rendszer kiépítése során ez a törzsi értékrendhez igazodó népesség a munkában csak egy mércéhez ragaszkodott mindig – az egyenlősdihez, a társadalmi életben pedig – az előjogokhoz. Talán ez az, ami legjobban megkülönböztette az őshonos magyar kisebbségtől, amely mindig is a jó és becsületes munka igazságos megjutalmazását tartotta értékmutatónak. A jugoszláv társadalomban minden bizonnyal a munka szerinti javadalmazás tagadása volt az, ami a legtöbb magyart kivándorlásra ösztönzött. A munka szerinti javadalmazás hiánya és a kisebbségi jogok érvényesítésének szűkös lehetősége volt az, ami mint negatív tényező a legjobban beitatódott a vajdasági magyarság önazonosság-tudatába. A munkaegyenlősdi a magyarok kizsákmányolása rejlett. A betelepített népesség abban is különbözött az őshonos magyaroktól, hogy az ipari fegyelmet semmibe vette, rendszeres munkához nem szokott, stb. Az őshonos magyarság ilyen népesség szorításába került a németek kiűzése és elpusztítása után; nem talált segítőre az ilyen gondolkodással szemben. A szerb betelepítések a Vajdaságba 1948 után sem szűntek meg. Ezzel egyidejűleg megkezdődött a magyar népesség disszidálása, majd kivándorlása az óceánon túli országokba. A vendégmunka-vállalás Nyugaton a vajdasági magyarság érdeklődésének a középpontjába került. A már Nyugaton élő magyaroknak, s nem kevésbé a németekkel ápolott rokoni, baráti, munkáltatói és munkavállalói kapcsolatok ápolásának köszönhetően megállás nélkül szivárgott a vajdasági magyar népesség Nyugatra.

Nem lankadó külső vándormozgalom tájegységek szerint (1981-1991 között)

A nyugati országokban tartózkodó vendégmunkásokra és családtagjaikra vonatkozó szerb adatok megbízhatatlanok. (Ha például a Németországban dolgozó jugoszláv vendégmunkások számát összehasonlítjuk német és szerb forrásokkal, kétszeres a különbség). Hivatalos adatok szerint 1971-ben 20 000 magyar nemzetiségű vendégmunkás tartózkodott a nyugati or-

szágokban. (Ekkor még a családtagjaikat nem írták össze.) Valószínű, hogy 1971–1991 között 1000 vajdasági magyarra számítva legkevesebb 40–60 magyar nemzetiségű vendégmunkás tartózkodott Nyugaton. Őket és családtagjaikat is a vajdasági népességhez számították. Összeírásuk a családtagok kijelentései alapján történt.

A tartós vendégmunka-vállalás majdnem mindig külföldi letelepedéssel végződik. Ha a munkát adó országban akadálya van, a vendégmunkás továbbvándorol egy másik országba.

Sokáig az a hír járta, hogy 1981–1991 között a Nyugat teljesen elzárkózott a keleti országokból érkező újabb vendégmunkások és bevándorlók elől. A statisztikai adatok azonban mást mutatnak. Ezek szerint 1981–1991 között a JSZK-ból (Kis-Jugoszlávia területéről) 172 467 fő vándorolt ki, köztük Crna Gorából 32 386 fő, Közép-Szerbiából 45 529 fő, Vajdaságból 32 340 fő és Kosovo-Metohijából 62 212 fő. Ez a vendégmunka-vállalás és kivándorlás most már sokban különbözik a két világháború közötti kivándorlástól a szerbek esetében is. Akkor ugyanis nagyon kevés szerb, illetve pravoszláv vallású hagyta el Szerbiát, illetve a Dunai Bánságot munkakeresés céljából. Akkor ez főleg a nemzeti kisebbségeket sújtotta. A mostani kivándorlás már érinti a szerbeket is, de még mindig nem olyan mértékben, mint a kisebbségeket.

Mielőtt rászakadt az országra az etnikai belháború tragédiája, előszelét már 1981–1991 között érezni lehetett. Aki tehette, kereste a kivándorlás lehetőségét. Ha a Vajdaságból kivándoroltaknak csupán 20%-a volt magyar (alábecsült adat), ez is azt jelentené, hogy 1981–1991 között a vajdasági magyarság a külső vándormozgalomban elvesztette népességének 2%-át. Ez magában véve is nagy veszteség. Mivel a vendégmunka-vállalás és a kivándorlás elsősorban a családalapító korcsoportokat érinti, a közvetett veszteség (amely majd a népesség depopulációjában lesz kimutatható a későbbi évtizedekben) sokkal nagyobb.

A magyar nemzeti önzonosság-tudat és önismeret kifejezésének lehetetlenné tétele az országban messzemenő következményekkel járt a mindennapi életben és a társadalmi élet minden megnyilvánulásában. A többségi nemzet még a vegyes etnikumú falvakban is elzárkózott attól, hogy akár egy falusi teke- vagy labdarúgócsapatba magyar nemzetiségűt is bevegyen. Tapasztalható volt ez a vegyes etnikumú városokban is (még Újvidéken is, ahol pedig valamennyi etnikai közösségnek nagy sporthagyománya van). Eluralkodott a

nemzeti önzés és irigység a többségi nemzet részéről. A Szerbiában élő magyarok nem tudták kifejezésre jutatni alkotóképességüket. Ugyanakkor sok esetben a Nyugaton világhírű tudósok, művészek, műszakiak, sportolók lettek. Ebből is lehet látni, mit jelent a társadalmi környezet az önzonosság-tudat és önismeret akadálytalan kimutatása terén.

Összegezés

Minden romlás kezdetének oka az iskolai nevelés és oktatás. Miután 1918-at követően elűzték vagy kitoloncolták a magyar polgári rétegeket a Délvidékről, és a nagybirtokokon élő bérlők ezreit fosztották meg megélhetésüktől, tették nincstelen városi proletárrá, az iskolai oktatás évtizedeken keresztül a magyarok nemzedékeivel azt hitette el, több-kevesebb sikerrel, hogy a magyarok a Délvidéken jövevények, és a szerbek képezik Vajdaság egyetlen és igazi őshonos népességét. Olyan meghatározó tényező ez, amely, ha évtizedeken keresztül tanítják és sulykolják az emberekbe (márpedig nemcsak a monarchofasiszta, de a szocialista Jugoszláviában és a mai Szerbiában is ezt tanítják az iskolákban), végül mégsem marad hatástalan, és elhomályosítja a magyar nemzetiségi önzonosság-tudatot és önismeretet, az egyén magatartását és viselkedését bátoratlanná teszi. Az efféle tanítást csak részben képes ellensúlyozni a családi környezet, de nem semlegesítheti.

Egy nem demokratikus hagyományokon alapuló országban nincs még külső ráhatási lehetőség sem, amivel legalább részben ellensúlyozható volna ez a negatív befolyás.

Miért lép így fel a szerb állami, politikai és közéleti elit? Azért, mert aki jövevénynek érzi magát itt (vagy bárhol), sokkal könnyebben távozik az országból, mint aki az ősi föld jogos tulajdonosának tartja magát. Aki jövevénynek számít, annak üzött és menekülő önzonosság-tudata és önismerete van. A szerb elit ilyen értelemben „tudományos alapon” alakítja a köznevelés céljait a nemzetiség rovására. Ez az oka, hogy például a vajdasági magyar népesség jóval kisebb mértékben vett részt a belső, mint a külső vándormozgalomban. Ez a kisebbség reakciója az ilyen állami kisebbségi politikára. Inkább elmegy az országból, mintsem kizsákmányolt legyen és megvetettnek érezze magát.

A demográfiai tényezők árnyaló hatását nem lehet figyelmen kívül hagyni. A szerb közeletnek a magyar önzonosság-tudatot és önismeretet elhomályosító törekvései nem hatnak azonos erővel minden földrajzi környezetben, korcsoportban és szociális rétegben.

A vajdasági magyarok önismeretét behatárolja a népesség nagy arányának a szórványjellege, a példátlan méretű külső vándormozgalom és az etnikai egyedüllét, amely a németek kiűzése és kiirtása után bekövetkezett.

1. Pognutu glavu sablja ne seče (a lehajtott főt a kard megkíméli) – tartja a szerb közmondás. Aki behódol („mától kezdve nem vagyok magyar, hanem szerb vagy jugoszláv”) – elsősorban faluhelyen számíthat arra, hogy a szerbek befogadják.

A szerbek az egyént befogadják, de a közösséget vagy a saját közösségéhez ragaszkodó embert nem fogadják el. A csak néhány tucat vagy néhány száz lelket számláló magyar falusi közösség keveset tehet magyar önzonosság-tudata és önismerete megőrzéséért, képtelen népességének megújítására. Ezekben a szórványokban elképesztően nagy a magyar nemzetiségű aggregények száma. Lehet ez lemondás is, vagy tiltakozás a kisebbségi sors ellen, de szociálpatológiai állapot. Az ilyen kis falusi közösségek a szerb túlsúly következtében képtelenek bármilyen társadalmi-társasági életet élni, vagy művelődési intézményt működtetni. Sorsuk a biztos beolvadás és kihalás. Jelenleg a beolvadásnak vagy kihalásnak ebben a stádiumában van, és ellene nem tehet úgyszólván semmit 50 000 – 60 000 magyar falusi népesség. (Csupán a helyszűke miatt nem soroljuk fel azokat a falusi településeket, ahol már ennyire előrehaladott a beolvadás vagy a népesség teljes kihalása.) Amikor a régebbi és mostani szerb politikai propaganda a „békés együttélést” példázza, általában ezeket a településeket tartja követendő példának.

2. A közösségi önszerveződéshez szükséges magyar népességi lélekszám alsó határa, határértéke 2000 főben állapítható meg településenként. A születési arányszám alacsony szintje, az elkerülhetetlen külső és belső vándormozgalmi veszteség és a vegyes házasságok ezt a küszöböt még inkább rontják. Ez a lélekszám sem lesz tartós, ha a külső vándormozgalom és a vegyes házasságok aránya nem mérséklődik. Kizárólag azokra az elszigetelt jellegű falusi (és nem városi) településekre fog vonatkozni, amelyekben a magyarok az összes népességnek legalább kétharmados többségét képezik (nagyon kevés az ilyen település).

3. Csalóka és felületes az a benyomás, hogy az 1991. évi népszámlálás szerint mégis van 46 olyan település, ahol a magyarság biztonságban van, biztosan megmarad, ápolhatja és megőrizheti magyar önzonosság-tudatát és önismeretét. Az észak-bácskai és a Tisza menti településeket kivéve, szinte minden más településen (elsősorban a bánsági részen, de most már Nyugat- és Dél-Bácskában is) a magyarságot erősen majorizálja a szerb népességi többség.

4. Míg az előző évtizedekben a falvak lakói vettek részt a magyar népesség belső és külső vándormozgalmában, az 1981-1991-es időszaktól kezdve ez már a városi népességet jellemezte. A jövőben ez hatványozottabban így lesz. A bácskai magyar falusi népesség szorosan kötődik a mezőgazdasági, élelmiszeripari és kisipari foglalkozásokhoz. A jugoszláv gazdasági hanyatlásnak természetesen nincs nyertese. Talán a magyar falusi mezőgazdasági népesség egy részének a Tisza mentén van esélye a túlélésre, s arra, hogy megmaradjon a szülőföldön. A jugoszláv gazdaság, mindenekelőtt az ipar teljes csődjé az egész magyar városi népességet érinti. A magyar városi népesség 60-70%-a elvesztette munkahelyét a szocialista nagyüzemekben. A munkanélküliség első számú vesztese már több évtizede, de az 1981-1991-es időszak óta kifejezetten a magyar városi népesség. Ennek következtében a magyar városi népesség egy része kiátástalan helyzetbe került (szürkegazdaságból, csempeésből él), a másik része mindent elkövet, hogy elhagyja az országot, kivándoroljon Nyugatra vagy Magyarországra. A szerb fiatalok többsége is azt mondja és vallja, hogy el kell mennie az országból, ha érvényesülni akar.

5. Különösen tragikus a bánsági magyarság sorsa. Kétszer kényszerült és továbbra is folyamatosan kényszerül újabb és újabb vándormozgalomra. A szocialista iparosodás idején először bevándorolt a bácskai és részben a bánsági ipartelepekre, ahonnan megélhetés híján éppen most kényszerül továbbvándorolni külföldre. A bánsági magyarságnak az a része, amely átkelt a délvidéki magyarságot sokáig elválasztó Tiszán, aránylag jól tartja magát Észak-Bácskában. E régió népességét megújította. Itt ugyanis kifejezett volt a magyar népesség depopulációja és jugoszlávvá válása. A Bácskába költözött bánsági magyarság erős magyar önzonosság-tudatának köszönhetően a helyzet sok tekintetben megállapodott.

A Bánságban maradt falusi és városi magyar népesség nagy részének azonosságtudata azonban az

állandó üldözöttség és menekülni vágyás tüneteit mutatja. (Mint mondtuk, ez a bácskaiakra kevésbé jellemző.) A bánsági magyarság nagyobb része Nyugatra vándorol, az észak-bácskai inkább Magyarországra. Természetesen csak árnyalatnyi különbségekről lehet beszélni, amelyek az 1991-ig feltérképezett népesedési folyamatok ismeretéből következnek.

Az 1991-2001 közti időszakban lejátszódott népességi folyamatokat a demográfus nem ismeri, amíg az újabb népszámlálás adataihoz nem jut, de a politológus-szociológus kifejtheti meglátásait e folyamatok lényegéről. A pontosabb demográfiai leírásra várni kell, amíg közzé nem teszik a 2002-es szerbiai népszámlálás eredményeit.

Irodalom

1. Dr. Jovan Đuričić: Stanovništvo Bačke, Novi Sad, 1989.
2. Etnički sastav stanovništva Srbije i Crne Gore i Srbi u SFR Jugoslaviji, Stručna knjiga, Beograd, 1993.
3. Banat, Novi Sad – Timisoara - Szeged, 1997.
4. Dr. Branislav S. Đurđević: Posleratno naseljavanje Vojvodine, Matica srpska, Novi Sad, 1995.
5. Stanovništvo i domaćinstva SR Jugoslavije prema popisu 1991, Stanovništvo 47, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1995.
6. Vojvodina – znamenitosti i lepote, NIP Književna zadruga, Beograd, 1968.
7. Nikola Gaćeša: Agrarna reforma i kolonizacija u Bačkoj 1918-1941, Matica srpska, Novi Sad, 1968.
8. M. Erić: Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918-1941, Sarajevo, 1958.
9. Branislav Bukurov: Bačka, Banat i Srem, Matica srpska, Novi Sad, 1978.
10. Arpad Lebl: Mađari u Vojvodini, Godišnjak istorijskog društva Vojvodine, Novi Sad, 1973.
11. Dušan Breznik: Razvitak stanovništva Jugoslavije u posleratnom periodu, Institut društvenih nauka, Centar za demografska istraživanja, Beograd, 1974.
12. S. Čurčić: Promene broja stanovnika Vojvodine registrovane propisom 1981. godine, Zbornik radova Prirodnomatemičkog fakulteta, knj. 11. Novi Sad, 1982.
13. S. Čurčić: Promene broja stanovnika Vojvodine tokom poslednjih sto godina, Zbornik radova Prirodnomatemičkog fakulteta, knj. 9. Novi Sad, 1979.
14. Ruža Petrović: Demografski razvitak Vojvodine, Centar za političke studije, Novi Sad, 1973.
15. Kornel Đerd: Neke odlike posleratne urbanizacije u Vojvodini, Zbornik radova Prirodnomatemičkog fakulteta, knj. 9, 1979.
16. Branislav Bukurov: Klasifikacija vojvođanskih gradova, Zbornik radova Prirodnomatemičkog fakulteta knj. 2, Novi Sad, 1973.
17. Vladimir Đurić: Neki procesi u razvitku seoskih naselja u Jugoslaviji, SANU, Cvijićev zbornik, Beograd, 1969.
18. M. Ban: Naselja u Jugoslaviji i njihov razvoj u periodu 1948-1961, Institut društvenih nauka, Centar za demografska istraživanja, Beograd, 1970.
19. N. Carić: Neki problemi gradskih naselja u svetu i kod nas. SANU, Cvijićev Zbornik, Beograd, 1968.
20. Dr. Slobodan Čurčić: Etničke promene u Vojvodini u periodu 1880-1910 godine, zbornik Matice srpske za društvene nauke 98, Novi Sad, 1995.
21. Zbornik Matice srpske za društvene nauke, 102-103, Novi Sad, (A Vajdaság népességfejlődésének szentelt szám)

Helytállni a történelem vizsgáján*

Tisztelt Ünneplő Közönség! Kedves Barátaink!

Nagy öröm és megtiszteltetés számomra, hogy az Aracs Társadalmi Szervezet a Művelt Faluért Aracs-díjat odaltéelő bizottsága nevében köszönthetem Önöket, abból az alkalomból, hogy a dr. Benák József egyetemi tanár, Bicskei Zoltán grafikus, filmrendező, dr. Gubás Jenő nyugalmazott főorvos, az Aracs Társadalmi Szervezet elnöke és Hajnal Jenő magiszter, bizottsági elnök összetételű bizottság döntése alapján az ötödször kiosztásra kerülő Aracs-díjat, amely Szervátiusz Tibor kispasztikájából, Boros György készítette díszoklevélből és pénzjutalomból áll, ILLES SÁNDOR írónak, újságírónak, műfordítónak, az 1944-es temerini kivégzések első megörökítőjének és MATUSKA MÁRTON közíróknak, az 1944–45-ös délvidéki események krónikásának, az idén negyedszer kiosztásra kerülő Aracs-éremet, amely Kutas Ágnes budapesti szobrászművész műve, s amelyet az ugyancsak Boros György által készített díszoklevél és pénzjutalom egészít ki, pedig HERNYÁK GYÖRGY főrendezőnek és KOVÁCS FRIGYES színművésznek, színházigazgatónak, a huszonöt éves Tanyaszínház megálmodójának és alapítóinak (megosztva), továbbá MSGR. TIETZE JENŐ pápai prelátnak, általános helynöknek, nagybecskereki plébánosnak, a Jugoszláviai Máltai Szeretetszolgálat lelki vezetőjének és VAJDA JÁNOS tordai tanárnak, az Aracs Pusztatemplom Műemlékvédő Társaság elnökének ítélte oda.

Rajtuk kívül külön is üdvözlöm – akár eljöhettek ünnepségünkre, akár csak lélekben vannak velünk – a korábbi években Aracs-díjjal, illetve Aracs-éremmel kitüntetetteket is. Köszöntöm tehát ÁGOSTON MIHÁLYT, a nyelvtudományok doktorát, az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékének ny. tanárát, UZON MIKLÓS doktort, ny. ügyvédet, a szabadkai székhelyű Kosztolányi Dezső Diákszegélyező Egyesület tiszteletbeli elnökét, KISS ANTAL ny. bácskossuthfalvai református esperest, DR. SZÖLLŐSY VÁGÓ LÁSZLÓ ny. szabadkai újságíró, a pszichológia-tudományok doktorát, népművelőt,

a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség főtítkárát, DR. BURÁNY BÉLA ny. zentai orvosprofesszort, néprajzkutatót, közíró, FT. UTASI JENŐ tothfalusi-oromi plébános urat, CIRKL RUDOLF nyugalmazott díszlet- és kirkatrendezőt, helyismereti kutatót, a zombori Petőfi Sándor Művelődési Egyesület Műemlékvédő és Hagyományápoló Szakkörének alapítóját és DUDÁS KÁROLY író, újságíró, szerkesztőt, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség elnökét, akik az elmúlt négy évben részesültek Aracs-díjban.

Üdvözlöm KRIZBAI HAJNALKA tanítónőt, lapszerkesztőt, a verseci Petőfi Sándor Kultúregyesület szakvezetőjét, BORSÓS TAMÁS hertelendyfalvi nyugalmazott zenetanárt, a Tamási Áron Székely-Magyar Művelődési Egyesület titkárát, KOVÁCS ENDRE nyugalmazott doroszlói mezőgazdasági mémököt, néprajzi gyűjtőt, VUJKOVNÉ LIPPAY ETELKA népművelőt, a szabadkai Nép kör aktivistáját, ERDEI ERNŐ ny. pancsovai erdész mérnököt, a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület titkárát, SZTÁNICS FERENC ny. kisoroszi tanító urat, helyismereti kutatót, SZALAINÉ KÁROLYI PIROSKA és SZALAI JÁNOS nyugalmazott doroszlói pedagógus-házaspárt, Nyugat-Bácska művelődési és oktatási életének lelkes szervezőit, VARGA SÁNDOR nyugalmazott hertelendyfalvi tanítót, Dél-Bánság művelődési és oktatási életének buzgó szervezőjét és VARNYÚ ILONA óbecsei magyartanárnőt, a Középiskolások Művészeti Vetélkedőjének egykori főszervezőjét; valamennyien az utóbbi három évben kapták meg az Aracs-éremet.

Kedves Ünnepeltek!

A dicséretet, amelyet ma elmondhatok Önökről másoktól érdemelték ki úgy, hogy az egyszerre illeti a szerepet és a szerep betöltőjét is, s nem csupán a szerep végén, de egy-két nagy jelenet után is.

Akit most elsőként szeretnék köszönteni, sajnos betegsége miatt nem lehet közöttünk. De örülnünk kell, ha most nem is lehet velünk, hogy irodalmunk e nagy, jelentős alakja, múltunk, életünk egyik alapozó fontos-

ságú úttörője, ha fáradtan, egészségben megtörtén, de itt él még közöttünk. Ezúttal azt kívánjuk: erősödjék meg, jöjjön újra közénk, hogy még sok évig hasznunk és örömünk lehessen bölcsességéből, tudásából, tiszta és világos írói ítélőképességéből s nem utolsósorban megnyerő emberi kedvességéből. Mert ILLÉS SÁNDOR író, újságíró, műfordító ilyennek ismerjük és szeretjük.

1914. február 12-én Temerinben született. Mindössze 18 éves, amikor első verseskötete megjelenik. 1936-tól kezdve újságíró, kezdetben a zombori *Új Hírek* szerkesztője, majd a *Délvidék* főszerkesztője. A háború végén haditudósító. Rövid amerikai hadifogság után visszatér Temerinbe, de miután bizalmas értesítést kap, hogy letartóztatási parancsot adtak ki ellene, átszökik Magyarországra. Veres Péter karolja fel, s megbízásából a *Friss Újságot* szerkeszti, majd annak a kommunisták általi felszámolása után a *Szabad Szóhoz* kerül. 1950-től 1984-ig (nyugdíjba vonulásáig) a *Magyar Nemzet* című napilap főmunkatársa. 1992–1993-ban Antall József miniszterelnök javaslatára nyugdíjasként elvállalja a veszprémi *Új Hírek* napilap főszerkesztői teendőit. Jelenleg – idős kora ellenére – tárcáit gyakran hallhatjuk a Magyar Rádió hullámhosszán, illetve olvashatjuk a *Magyar Nemzetben* és az *Új Emberben*.

Illés Sándor jellegzetes műfaja a regény, valamint a tárcanovella, de ifjúkorában a *Kalanyában* és a *Hidban* lírai költészettel és faluszociográfiával is kísérletezett. Műfordítóként figyelme elsősorban a horvát irodalom felé fordult, többek között sikerrel ültette át magyar nyelvre Miroslav Krleža *Filip Latinovicz hazatérése* című regényét. Krležához egyébként személyes barátság is fűzte. Jelenleg a Horvát–Magyar Baráti Társaság elnöke. A két kultúra kapcsolatainak ápolása terén végzett áldozatos tevékenységéért Zrinyi-díjjal tüntették ki. Gazdag életművét csaknem 20 regénye, két elbeszéléskötete, egy-egy riportkönyve, szociográfiai és verseskötete, valamint össze nem gyűjtött írásainak sokasága jelzi.

Noha a második világháború végének magyaruldózása szülőföldjének elhagyására készítette, munkássága során mindvégig figyelemmel kísérte és kíséri az itthoni történéseket, és művei többségének tárgya, szereplőinek életszemlélete, magatartása és sorsa elválaszthatatlan a Bácskától, a Délvidéktől. Művei közül kiemelkedő jelentőségű a *Sírató* (Budapest, 1977, Szépirodalmi Kiadó), amelyben az 1944-es magyarellenességek tragikus tablóját rajzolja meg sajátos, pszichológiai módszereket is felhasználó, a vallomásosságot sem nélkülöző regényírói eszközökkel.

chológiai módszereket is felhasználó, a vallomásosságot sem nélkülöző regényírói eszközökkel.

Úgy véljük, hogy az Aracs-díj odaítélésével a délvidéki magyarság nem csupán Illés Sándort, hanem mindenekelőtt önmagát tiszteli meg, hiszen olyan alkotót tüntet ki, akit a „hivatalos” vajdasági magyar irodalomtörténet és kritika évtizedekig elhallgatott, a bácskai és a bánsági magyar olvasók szeretetéből azonban sohasem sikerült őt kiszakítani: népszerűsége megérdemelt és máig töretlen.

Hölgyeim és Uraim!

A dicséret most elsősorban illesse a szerepet. A százszor elintézett kérdések azáltal elevenülnek meg, hogy ki teszi fel azokat: nem ők méretnek újra s újra: ők mérik az embereket. Így mérték MATUSKA MÁRTON újságíró is az örök magyar kérdések, s írásai révén a délvidéki magyarságot is, amikor feltárta a negyvennégy végi, illetve negyvenöt eleji, a bácskai, bánsági, baranyai és szerémségi magyarokon esett tragikus eseményeket. Adatgyűjtését azóta is folytatja. Nagy szerepe van abban, hogy Mojzes Antal feldolgozta és kiadta a Bajmokon lezajlott vérengzés eseményeit, Forró Lajos a Magyarkanizsán, Adorján és Martonoson, Szloboda János a Zentán, Teleki Júlia pedig a Csúrogon történeteket, és hogy – hála Sinkovics Ferenc szorgalmas kutatásának – összeállt a Szabadkán és környékén kivégzettek névsora is. Matuska Márton könyvével nem várt sikert aratott, beutazta vele a fél világot Ausztriától Ausztráliáig, épp csak idehaza hallgatott róla a kritika, mintha még mindig abban a bennszívásban élt volna, mint csaknem fél évszázadon át a könyv szereplői: ne szóljunk a megtorlás borzalmairól, temessük magunkba, feledjük el. A kutató bátorsága mindnyájukénál nagyobb és határozottabb volt: ha végre lehetőség nyílt kimondani az igazságot egy szörnyű, ám mindaddig eltitkolt perben, a további hallgatás az elkövetett bűnök cinkosává züllesztene bennünket.

„Az ember igazolja a művet, de előbb magát kell igazolnia a művel. Nemcsak Segesvár magyarázza Petőfit, de megfordítva is” – vallja Illyés Gyula. Így igazolja Matuska Márton is minden gáncssal, váddal és bántó szóval szemben a mű, amely ha kell, immár önmagát írja.

Kedves Egybegyűlteik!

Az imént idézett Illyés Gyula egyik naplótöredéke szerint „a kultúra úgy siklik a századokon át, akár jelképe, a kígyó: ki-kibúvik bőréből”. Amit külső ismeretjelének hiszünk, ami felé már messziről tisztelettel közeledtünk, arról igazán csak a szentségtörő megtáptáskor derül ki, hogy üres bőr. Maga az eleven állat, új színben ragyogva már messze jár.

Ebben az ünnepélyes pillanatban most két olyan emberről szeretnék beszélni, akik ezt a halott bőrt igyekeztek mindig gyorsan összemorzsolni, hadd haladjanak gyorsabban az utánuk jövők; ne álldogáljanak levett kalappal olyasmi előtt, amire a babona szerint rögtön rá kell hágni sarokkal. Ők mindig tudták, vagy legalábbis sejtették, hol rejtőzik az a kultúra vagy az az emberi légkör, amelyet a kultúra teremtett, amikor igéből testté lett, amikor társadalmilag is kezdte megvalósítani magát. Évtizedeken át mindent megtettek azért, hogy elhiggyük nekik, kultúra – esetükben mindenképp a színházban megmutatkozó kultúra – nélkül nem élhetünk, és magunkat védjük, amikor ők féltjük. De hol is védjük? Hiszen napjainkban is csak abból tudjuk, hol kell érte harcvonalba állni, hogy látjuk az ellenséget, s nem abból, hol van a mi védeni valónk. Vagy mégsem? **HERNYÁK GYÖRGY** főrendező, tanszékvezető egyetemi tanár és **KOVÁCS FRIGYES** színművész, színházvezető mégis harcba indult, s huszonöt évvel ezelőtt közösen létrehozták a Tanyaszínházat, amely azóta is a délvidéki magyar színházi élet nélkülözhetetlen tartozéka. Minden nyáron majd egy hónapos turnét tart vidékünk színházi előadást alig vagy sohasem látó falvaiban, s így a délvidéki magyar színjátszás egyik legeredetibb kezdeményezésévé válhatott a népi, vásári színjátszás egykor igen kedvelt formáival szórakoztatva a Bácska és a Bánság magyar településeit, legeldugottabb tanyáit is. A fiatal művészekből álló társulat évről évre megújulásra képesen járja vidékünket, s hirdeti azt az elkötelezettséget, amely később újabb színházalapításokban (Tájszínház, H-group, Kosztolányi Dezső Színház) meg színházi műhelyekben (Topolyán, Szabadkán, Zentán, Újvidéken, Magyarokán és máshol) teljessé válhat.

Miből fakadt ünnepeltjeinknek ma is dúsan áradó szenvedélyes tenni akarása, egészséges türelmetlensége? A művészek érzékenységgel és a nyelv titkait ismerő szakemberek értelmével ugyanis jól tudják,

hogy mennyire fontos lehet a közösséget igénylő és a közösséget teremtő színház egy kisebbségi létbe kényszerült közösség fennmaradásában. Érdemük, hogy világosan látták, s ma is vallják, csak az egész nemzeti közösségünkre hatni képes mozgalommal érhető el ez a nemes célkitűzés.

Kedves Barátaink!

MSGR. TIETZE JENŐ 1938. december 5-én született Nagybecskerekben. Ott is szentelték pappá 1963. december 8-án. Előbb szülővárosában volt káplán (1964), majd Versecen (1965) majd ismét Nagybecskerekben (1967), ahol 1974 óta plébános, püspöki tanácsadó (1983), 1988-tól általános helynök, 1989-től pedig pápai prelátus.

Tietze Jenő római katolikus prelátus, a Bánság szívében tevékenykedik, Nagybecskerekben, a püspöki székhelyen. Az ő áldásos munkásságát nem egy kiemelkedő esemény jellemzi, hanem egy több évtizedes, serény munkával betöltött folytonosság, amely főképpen három területre terjed ki: lelkesítő tevékenységére, az egyházi vagyon védelmére, valamint humanitárius munkájára. Az utóbbi évtizedek társadalmi forrágában Tietze Jenő a nagybecskereki parókia élén állt, és a szövevényes helyzetekben is azon fáradozott, hogy megőrizze, védje és a lehetőségekhez mérten felújítsa az egyházi épületeket, kegyhelyeket.

Jelentős és dicséretes továbbá az a tevékenysége, amit mint a Máltai Szeretetszolgálat lelki vezetője látott el a humanitárius csomagosztásoknál. Sok bányászati rászoruló részesült eddig a nagybecskereki parókian ingyen gyógyszeradományban vagy más segélycsomagban. E cseppet sem könnyű munkát Tietze prelátus úr felügyelte, koordinálta, a csomagok kirakódásától kiosztásukig. Ez gyakran egész napos elfoglaltságot, szervezést, munkát vett igénybe. Sokan hálásak neki azért, hogy a mögöttünk maradt nehéz években, a nincstelenséggel küszködőkön tudott segíteni, valamit tudott nyújtani a rászorulóknak. Hiszen a közelmúltban voltak időszakok, amikor a bányászati magyarság (de természetesen a többi rászoruló is) nem is remélhetett máshonnan segítséget, csak a nagybecskereki plébániától, amely valójában a külföldi segélyelosztás fontos bányászati központja volt (és maradt). Sokan álltak ott sorban naphosszat segélyért várva, és sokan kaptak is! Ezt évek múltán sem felejtik el az emberek, akiknek akkor igen nagy szükségük volt arra a bizonyos kis élelmiszer-csomagra.

Most, hogy úgy tűnik, immár magunk mögött hagytuk e nehéz éveket, nem maradhat meghálálatlan azoknak az odaadó, szerény embereknek a munkája, akik a bánáti rászorulókon a legsúlyosabb időkben segítettek. Éppen ezért, azaz sok fáradozásáért, értékes humanitárius munkájáért tüntetjük ki msgr. Tietze Jenőt Aracs-éremmel.

Kedves Hallgatóság!

„A történelem úgy nevel, hogy néha kezdőket állít hatalmas feladat elé; rendezésében az az izgató, hogy eladdig dilettánsokra bíz óriási szerepet; így vizsgáztatja őket, így ad nekik helyet egy csapásra a csillagok soraiban...” (Illyés Gyula). Ilyen feladat nehezedett Vajda János tornatanárra is azzal, hogy 1946-ban Aracson, a „Magyar utcában” megszületett, hiszen

gyermekként már a Pusztatemplom vonzáskörébe került, amely azóta sem engedte el. Három évvel ezelőtt megalakította az Aracs Pusztatemplom Műemlékvédő Társaságot azzal a céllal, hogy támogatókat toborozzon a Pusztatemplom megmentésére, amely vallomása szerint „az itteni fogyatkozó magyarság zászlóhordozója, jelképe, szeme fénye, melyet meg kell vigyázni a következő nemzedékek részére. Segélykiáltó szavunkat meg kell hallaniuk az arra illetékes személyeknek, mert ha nem, akkor a Pusztatemplommal együtt el fogunk tűnni erről a vidékről”.

Ezt a kapott feladatot Vajda János hallatlan bátorsággal, szívóssággal és kitartással igyekszik ellátni, küldetését segítse ez a kitüntetés is.

Szabadka, 2002. szeptember 13.

* Elhangzott az Aracs Társadalmi Szervezet 2002. évi díjkiosztó ünnepségén

A díjazottak

Kis káté a pozitív energiáról

A nehéz helyzetek egyes embereket megerősítenek, megedzenek. „Emberpróbáló idők!” – szoktuk mondani. Ha a kisebbségi létet is úgy fogná fel, mint egy olyan helyzetet, amelyben szakadatlanul, nap mint nap meg kell küzdenünk identitásunkért, akkor tapasztalnánk, emberpróbáló, de emberhez méltó életvitel ez. Erőt és tartalmat ad.

Mert mit tesz, aki kesereg? Eleve elfogadja, hogy alantasabb sors az övé. És éppen ezzel igazolja azt, hogy sodródik, meg sem próbálja kiegyenesíteni a gerincét. Ők beszélnek keveréknnyelven, ők adják gyermekeiket a többségi nemzetek iskolájába. Tiltakoznak minden ellen, ami „magyarkodás”. Sokáig a nemzeti himnuszunkat sem voltak hajlandók elénekelni.

Így lesz a kisebbségből lelki nyomorék, félelber. Mert hiszen nem meri vállalni önmagát – s emellett, ha néha őszinte, mindenért a másik nemzetet okolja, okatlan irigységgel és gyűlölködve.

Tenni ugyanis nem hajlandó semmit a maga érdekében, még akkor sem, ha lehet. Végül is a szűk látókörű, csak a kis családjának boldogulására összpontosítani képes egyed számára a kisebbségi lét a legkényelmesebb: felment minden felelősség, minden cselekvés alól.

Alighanem ez a viszonyulás bénítja meg leginkább a vajdasági magyar tömeget. Immár a látástól való kulásig való munka, az anyagi javak hajszolása tölti ki életét. Mert amíg gürcöl, nincs ideje gondolkodni! S vajon ilyen életmód mellett mit tud átadni gyermekeinek, milyen szellemi és erkölcsi útravalóval tudja ellátni őket? Mindennapjainkban látjuk a szomorú igazságot. Céltalan, elveszett fiatalok részeg tömege lepi el a diszkókat hétről hétre.

Szerencsére a kép azért mégsem ennyire sötét. Örömmel látjuk a nyári táborok sokaságát, ahol népi mesterségeket tanulnak a fiatalok, hangszerekkel ismerkednek, népdalokat énekelnek és táncolnak, helytörténeti nevezetességekkel, tájunk növény- és állatvilágával ismerkednek. Ez a pozitív energia az egyes emberekből fakad, a megszállottakból, és hála Isten-

nek, feltartóztathatatlanul terjed. A fiatalok egymás között terjesztik, jó ösztönnel, még szüleik értetlenségét is legyőzve.

A másik pozitív energiaforrás a civil szervezetek világa. Tudjuk, az előző magyar kormány politikájának köszönhetően anyagi támogatás is érkezett e célra az anyaországból. Rövidesen kiderül, elapadnak-e ezek a források, lesz-e pályázati lehetőség?

A civil szervezeteknek közösségformáló erejük van. Végre megérezte az itteni magyarság is, hogyha többen összefogunk valamilyen gazdasági vagy kulturális cél érdekében – mégiscsak erősebbek vagyunk. Ezt a kishitűek is kezdik belátni.

Így újra eljutottunk az egyes ember példamutató erejéig, amikor a többség letargiájával szembeszegülve, igenis tenni akar, mert meg van győződve igazáról. Még ha gáncs, gyanakvás veszi is körül közvetlen környezetében.

Persze ezerszer jobb lenne a helyzet, ha iskoláink tanítói, tanárai hivatásbeli kötelességüknek éreznék az említett megmozdulások támogatását. Talán az új iskolaszékek, új igazgatók, szülői közösségek belátják ennek fontosságát és a diákokat maguk is a nyári táborok, az iskolán kívüli hasznos tevékenységek felé irányítják. Fontos lenne, hogy ez a tevékenység mint a nevelés tartozéka bekerüljön a pedagógusok feladatkörébe!

Manapság a legtöbb tanintézményben szakkörök sem működnek, „mert azt nem fizetik!” – mondják a pedagógusok. Az a kevés, aki még van...

Mert hogy a Vajdaságban nincs magyar nyelvű tanárképző főiskola vagy egyetem, Erdéllyel, Kárpátaljával ellentétben. Szakelladókra gondolok. Az Orbán-kormány a határon túli magyarságnak felajánlotta ennek anyagi támogatását, s aki szükségesnek érezte, élt is ezzel a lehetőséggel. Mi, délvidéki magyarok, vagy akik képviselnek bennünket, nem tartottuk szükségesnek. Pedig amellet, hogy egyre fogyó szakkadereink utánpótlását biztosítaná egy ilyen tanintézmény, egy

kis szerencsével, igen fontos szellemi erőforrás is lehetne. Pozitív energiagócpon.

Elgondolkodtak már Önök azon, vajon ki fog holnap tanítani a magyar osztályokban?

Példának okáért csupán a kanizsai községben jelenleg 69 magyar ajkú tanár, szakember hiányzik! A helyükben szerb káderek jönnek (néha oklevél nélkül is), mert magyar nincs.

Könnyű elképzelni, hova vezet ez az út.

Első létrafok

Kétnyelvűség a Vajdaságban a hatvanas és hetvenes években*

Jugoszlávia magyarok és délszlávok lakta vidékein az ötvenes évek közepén az ún. testvériség-egység érdekében létrehozott területi iskolák mindinkább a magyar diákok szerb tagozatokra való iratkozásához vezettek. Ez egyaránt forrása örömmek és bánatnak az ötvenes évek végén. Rehák László politikus pl. a Hidban (1959. 7-8. sz.) annak dacára, hogy a magyar gyerekeknek a szerb iskolákban való érvényesülését is haladásnak tartja a két világháború közötti korlátozottabb lehetőségekhez képest, Žarko Veselinov politikusra hivatkozva a jövőt a kétnyelvű oktatásban és a szabaddai gyakorlatban (a szerb nyelvű oktatásra való fokozatos áttérésben) látja. Ez a felemás helyzet akkor humanista csúcshelyzetnek tűnik, tehát jórészt megvalósult eredménynek tűnik. Pedig csupán voluntarizmus és dedukció. A Magyar Szó az együttélésben születő barátságot ünnepli. Arról számol be, hogy Szabadkán az egyik tárgyat csak szerbül, a másikat csak magyarul tanítják. Újvidéken pedig ugyanezeket a tárgyakat egyik órán szerbül, a másikon magyarul. Noha Szabadkán jobb eredményt érnek el, mégis az újvidéki változatot akarják elfogadni, mert ez állítólag értékesebb. Azaz a kétnyelvűség fontosabb, mint az anyanyelven való tanulás és az ismeretszerzés alapossága.

Varga László politikus a Hidban (1961. 2. sz.) – ugyancsak politikusra, Stevan Doronjskira hivatkozva – szintén jól beválnak tartja a kétnyelvű oktatást. Pedig – mondhatjuk mi – az említett kétnyelvű oktatásban csak magyar pedagógus dolgozhat, aki – aligha tud megfelelően szerbül, s emiatt aligha tűrhetné meg a többségiek. Varga a szülők (laikusok) jóváhagyására hivatkozik. Meg a rendőrségi tisztekre, akik állítólag magyar óvodába írták gyerekeiket.

Jellemző, hogy a tankönyvek nyelvét és tartalmát csupán egy művelt orvosnő (Czimmer Anna) meri nyilvánosan bírálni. Míg végre egy író, Bogdánfi Sándor is megszólal, és egy tankönyvnek a forgalomból való kivonását javasolja – a sokszáz hiba és a kirívó magyartalanságok miatt.

Hogy lényegében miről van szó, azt leghitelesebben B. Szabó Györgynek a valószínű öngyilkosságát néhány hónappal megelőzően tett mélyről fakadó vallomása tárja fel: „Tankönyveink elferdített, értelmetlen, tudománytalan, magyartalan és igénytelen szövegeivel nemzedékek **nyelvérzékét** sikerült elsorvasztanunk jóvátehetetlenül, és senkinek sem támadt emiatt lelkifurdalása, sovány, vérszegény egyetlen kötetecske is elegendő volt írószövegségi elismerésre, és süketen és vakon és némán álltunk olyan fordítói teljesítmény előtt, amely sokéves nyelvi kultúrát és nyelvi igényességet feltételezett és szüntelenül munkáló nyelvi igényességre figyelmeztetett.” (Magyar Szó, 1963. I. 1.) Nem egészen nyolc hónappal korábban még így írt: „A ma: a kétnyelvűség égető problémája, nekünk adatott megoldani! A kétnyelvűséget akarjuk itt, mindenütt és mindenben. Ami nem azt jelenti, hogy mi pedig „jó” magyarok, nem tanulunk meg szerbül. Megtanulunk szerbül! Megtanítjuk a szerbeket is magyarul beszélni! (Ifjúság, 1962. V. 10.)

B. Szabó lényegében azokat az eszményeket vállalta, illetve azokban csalódott, amelyeket Kossa János fogalmazott meg még 1956-ban (Hid, 1. sz.), hogy bevezesse az Így írunk mi c. cikksorozatot a Magyar Szóban. A neves nyelvész, a magyarság művelődésébe hatalmas összegeket fektető jugoszláv állam iránti kötelességünkre és a saját kultúránkkal szembeni tartozásunkra emlékeztetve, korszerű emberi érdekként hirdeti meg a kétnyelvűség, vagyis az anyanyelv és a társadalom nyelve elsajátításának programját. Magától értődően ő csak a magyarok kétnyelvűségéről (mint az érvényesülés egyetlen lehetőségéről) beszél. Csupán ellentétekben fogalmazhat. Egyrészt sötét képet fest az anyanyelv állapotáról (mint az értemiségünk hanyagságának következményéről), másrészt pedig idealista túlzással ecseteli mindkét nyelv tökéletes elsajátításának a fontosságát és lehetőségét. Nyilván tisztában van vele: az anyanyelv romlásának kérdését kizárólag a szerbhorvát nyelv kötelező megtanulását is mérlegelve vetheti föl büntetlenül.

Kossa egyelőre azt hiszi, hogy az anyanyelv vadhajlásainak nyesegetését külön intézmény alapítása nélkül is el lehet végezni. Hiába teszi meg azonban a magáét, a nyelv romlásának folyamatát lassítani sem lehet. A szerbhorvát szavak beáradásának és a szolgai tükörfordítás ingerének inkább csak azok tudtak ellenállni, akik az 1959-ben alapított Magyar Tanszéken tanulhattak. A nyelvjárások hagyományos ízeit csak az egynyelvű falvak őrizhették meg.

E kényszerhelyzetben került sor 1964-ben a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület megalapítására. Kossa János a megnyitó beszédében ismét óvatosságot fogalmazni, s az anyanyelvismeretet az egyedül lehetséges és funkcionális kétnyelvűség feltételeként jelöli meg (Hid, 2. sz.). Ezért az összevett nyelvtanulást szorgalmazza, s annak a módszernek az elsajátítását ajánlja, amelyet a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen alkalmaznak a magyar és orosz nyelv együttes tanulásakor.

Kossa ismételtelen egy jövőendő vajdasági nyelvészeti intézetben tenné kutatás tárgyává: melyik az az életkor és módszer, amelyben és amellyel a magyar és a szerb nyelv elsajátításában a legjobb eredmény lenne elérhető. Részben eretnek javaslat ez akkor, amikor már a politikusok érdekeinek megfelelően Vajdaság-szerke kialakulóban és megmerevedőben volt a kétnyelvűség gyakorlata.

Jellemző azonban, hogy a kétnyelvűség megoldatlanságának egyik fő okáért, a káderhiányért Kek Zsigmond az állam helyett még mindig a magyarságot kénytelen felelőssé tenni, mintha az entuziazmus még mindig helyettesíthetné az egyetemisták, publicisták, bemondók, színészek, lektorok, korrektorok, műfordítók és politikusok korszerű anyanyelvi pótoktatásának költségeit. Mert igaz ugyan, hogy az 1963-as alkotmány már nemzetiségként emlegeti a kisebbségeket, ám a közéleti anyanyelvhasználat teljes megvalósulása még csupán elvi lehetőség, és az önálló nemzeti intézményekről nem ajánlatos beszélni.

Rehák Lászlónak a *Kisebbségek Jugoszláviában* c. könyve (1967) már tudományos tényként kezeli a magyar gyerekek tetemes részének szerb tagozatra való irakozását. Szerinte ez azért van, mert a szerbhorvát nyelvű oktatás színvonala magasabb a magyarénál. Egyébként Rehák is még mindig a kétnyelvűségnek és a területi iskoláknak a már csődöt mondott koncepcióját erőlteti. A megoldást abban látja, hogy a magyar gyerekeket idejekorán jól meg kell tanítani szer-

bül, s így az anyanyelvi oktatás keretében is fölkészülhetnének az egyetemre a továbbtanulni óhajtók.

Jellemző, hogy a kétnyelvűsítés alapvető hibáját egy szerbhorvát ajkú pedagógus, Lazar Stankov mutathatta ki (Új Symposion, 1967. 20-21. sz.). Az ő vizsgálatainak tanúsága szerint a más nemzetiségű tanulók, akik otthon nem szerbhorvátul beszélnek, gyengébb eredményt érnek el.

Ekkor (a hatvanas évek második felében) már ki lehet mondani, hogy az eredeti cél nem is mindkét nyelv elsajátítása volt, hanem a különböző nemzetiségű tanulók azonos alapon történő nevelése. Nem csoda, hogy Tomán László a Hidban ezzel kapcsolatban kijelenti: „...sok mindent előről kell kezdeni.” (1967. 11. sz.). Bori Imre viszont a Magyar Szóban egyenesen a régi Jugoszláviában érvényben volt iskolapolitikához hasonlítja a diákok az anyanyelvtől elidegenítő szabadkai gyakorlatot.

A JMNYE-nek a tevékenységére minden bizonyítással Deme Lászlónak az a kijelentése is serkentőleg hatott, amely szerint a jugoszláviai magyarság felelős vezetői jó úton haladnak, mert a magyar nyelv köznyelvi használatát szorgalmazzák, ami által vidékünk nyelve ismét közelebb kerül a magyarországihoz (Hid, 1968. 5. sz.). A jószándékú Deme nem is sejtette, hogy ezzel a kijelentésével voltaképpen följelentette a JMNYE néhány nyelvművelőjét.

Hogy Deme jogos dicséretétől eltekintve mennyire egyoldalú és szűk körű volt a kétnyelvűség gyakorlata, az is bizonyítja, hogy pl. a szabadkai slágerkoncerten 1971 nyarán kifütyülték a házigazdát, amikor az nem csupán a többség nyelvén, hanem magyarul is tájékoztatta a közönséget a programról. Sőt ennél még jellemzőbb az, hogy a társadalompolitikai szervek elhárították magukat a neveletlen ifjúság egy csoportjának erkölcsi elítélésétől. A belgrádi lapok viszont egyenesen nacionalizmusnak bélyegezték az esetnek a 7 Nap általi szóvátételét.

A JMNYE tevékenysége mindennek az ellensúlyozására egyre szerteágazóbbá vált. A sajtó, a pedagógia, a beszédművészet, a helyesírás, a terminológiai tanácsadás és a könyvterjesztés központi szervei létesültek ekkor. Négy fiókszervezet is alakult: Szabadkán, Zomborban, Topolyán és Újvidéken. Ekkorra már Kossa János, a volt református pap, a Goli otokot megjárta volt sztálinista politikus Budapesten is elismert nyelvész. Lőrincze Lajos műsora a Kossuth Rádióban, az Édes anyanyelvünk, Kossától kölcsönözte a nevét. Magától értődik tehát, hogy a JMNYE tevékenységé-

ben a két nyelvűség programja mindinkább az anyanyelv védelem szolgálatába állítódott. Részben annak a közhangulatnak köszönhetően, amely a kortárs európai és az országos egyetemista megmozdulások hatására alakult ki. Nem véletlen tehát, hogy olyan neves nyelvészek tartanak előadásokat az Újvidéki Rádióban, illetve írnak cikkeket a Magyar Szóban, mint Deme László, Bencédi József, Lőrincze Lajos, Kovalovszky Miklós, Fischer Sándor és Ágoston Mihály.

A JMNYE hivatásos és amatőr nyelvművelői elsősorban a szlavizmusoktól kénytelenek tisztogatni a mi többnyire önmagából építkező nyelvünket. Eközben azt a tévhitet kell eloszlatniuk, hogy a magyar nyelv nem alkalmas a tudományos és a hivatalos fogalmak kifejezésére. Ezért nagy szerep hárul a készülő szerbhorvát–magyar szótár bizottságának közönségszolgálatára. Annál is inkább, mert egyre szélesebb körökben (így a címtáblák írásánál, vállalati hirdetések megszövegezésénél, prospektusok összeállításánál, közhivatalok magyar nyelvű iratainak kiadásánál, a bíróságoknak a lakosság nyelvi igényeihez való alkalmazkodásakor, a tartományi és községi politikai szervek nyelvi kulcsmegoldásaiban) érezteti létezését és funkcióját.

Mindez azonban nem az egy-, hanem a két nyelvűség céljainak szellemében történik. Sehol és senki nem adja a jelét annak, hogy e mozgalommá szélesedő törekvés tagjaként a magyar többségű helységekben az anyanyelvet az állami többség nyelvével szemben juttassa domináns szerephez. S még kevésbé, hogy a magyarok mint őslakosok politikailag is domináns funkcióhoz akarnának jutni a saját környezetükben vagy netalán Bácskában. Akkor sem, ha a JMNYE tevékenysége, habár többnyire öntudatlanul, az ún. vertikális szervezkedés, vagyis a nemzetiségi csúcsszervvé válás felé irányult. Az anyanyelv megóvásában elkötelezett magyaroknak ez a szervezete ugyanis nem tűzhette a zászlajára a kifejezés-kultúra gondozása mögött lappangó célt: a magyarok jogainak (sokszor az addigi gyakorlattal szembeni) teljes megvalósulását. Ezt ti. az alkotmány és a törvények szellemében eleve olyan realitásnak kellett tekinteni, amelyben vannak még ugyan kisebb-nagyobb hibák, de a lényeg már megvalósult, vagy legalábbis megvalósulóban van.

Ennek ellenére Szeli István közvetlenül a nyelvi mozgalom politikai szétzilálását megelőzően a Magyar Szóban indított Nyelvművelő c. közlöny bevezetőjében le meri írni, hogy „közönségünk foglalkozni kíván a társadalmi-politikai közösségek és öngazgatási szervek nyelvhasználatra vonatkozó határozataival... a szak-

szolgálatok elemzéseivel és felméréseivel is.” (1971. I. 12.)

Ágoston Mihály szerint is „Többnyelvű közéletre lenne szükség – a többnyelvűségnek sajátosan vajdasági értelmében” (Magyar Szó, 1968. V. 6.). S annak ellenére is a magyar nyelv közéleti használatát szorgalmazza, hogy egyelőre hiányzik a szótári alap, valamint a szótudat és a fogalomtudat egyidejűsége.

A JMNYE-re folyamatosan ránehezedő nyomásnak 1971-ben váratlanul az elviselhetetlenségig meg-növekedett mértékét jelzi, hogy az Egyesület vezetőinek leváltása idején Ágoston Mihály már másképpen kénytelen fogalmazni a többnyelvűsítés céljairól. Amellett ugyanis, hogy – a szabadkai Népkörben december 23-án tartott közgyűlés jegyzőkönyvének tanúsága szerint – tagadja az Egyesület határozott céljainak létezését, másokhoz hasonlóan szükségesnek tartja elhatárolni magát azoktól, akik a magyar többségű közösségekben a magyar orvosok számának növelése mellett voltak, ahelyett, hogy a magyarul tudó orvosok alkalmazása mellett kardoskodtak volna. Mintha ekkorra már nem lett volna nyilvánvaló: a délszlávok újabb nemzedékének tagjai között kevesen értenek s még kevesebben beszélnek magyarul. Mi több: a szerbhorvát nyelven tanult magyar származású, de keveréknyelven beszélő orvosok sem mindig értették meg magukat egykönnyen a falu tájszólásában rekedt emberrel. Az utóbbit viszont – inti Ágoston a munkatársait – az alkotmány értelmében a nyelvésznek nincs joga fölvilágosítani arról, hogy akkor jár el bölcsen, ha a gyermekét magyar nyelven iskoláztatja.

A JMNYE tevékenységének kibontakozásakor, de még inkább annak lényegi fölszámolását követően került felszínre az a tapasztaltabbak előtt már titokban kezdettől ismeretes tény, hogy a két nyelvűség igazából csupán a nemzetiségek ügye a Vajdaságban. A szerbek nagy többsége az anyagi motiváltság hiánya miatt, netalán közönyből vagy sznobizmusból, esetleg örökölt nacionalizmusból csak akkor sajátította el bizonyos mértékben (elvétve viszonylagos tökéletességgel) a magyarok nyelvét, ha a környezetükben nevelkedett.

Mindennek a hetvenes évek elején az lett a következménye, hogy a két nyelvűsítés úttörői (akik között az egyik vezető, Kongó Tivadar, azt is le merte írni a 7 Napban – 1969. IV. 4-én –, hogy mozgalomként tartja célszerűnek a JMNYE tevékenységét) a rendszer túlbuzgó magyar szolgáinak köszönhetően nacionalisták-ként megbélyegeztettek. Érthető tehát, hogy évekig in-

kább csak formálisan létezett a laikus politikusok által befektetett Egyesület.

A Vajdaságnak mint autonóm tartománynak a viszonylagos önállósodását (1974) követően látszólag mégis föllendült a kétnyelvűsítés folyamata. Annál is inkább, mert a korábban nagyobb belgrádi függőségű tartomány csupán azzal a föltétellel kaphatott teljesebb autonómiát, hogy az állam érdekeinek megfelelően elejét veszi a szeparatív törekvéseknek. A kétnyelvűségre tehát nagyobb szüksége volt a Vajdaságnak, mint bármikor. Valójában azonban csupán a magyarok voltak érdekeltek a többségi, azaz a nem hivatalos államnyelv tanulásában. A délszlávokat inkább csak a kommunista-szocialista elvek tisztelete, valamint az elsősorban a szerbek által egybentartott ország külföld előtti tekintélye kötelezte arra, hogy legalább formálisan eleget tegyenek a kölcsönösség követelményének.

Hogy a kétnyelvűség tekintetében milyen nagy távolságra volt egymástól eszmény és valóság, azt még a JMNYE szétverői közé tartozó politikus, Vlado Popin is kénytelen elismerni 1978-ban egy tanácskozáson: „...a Vajdaságban élő nemzetek és nemzetiségek nyelvének használata még megközelítőleg sincs arányban a társultmunka-szervezetekben foglalkoztatottak nemzetiségi összetételével. A munkások tájékoztatása nincs összhangban az öngazgatási fejlődés szükségleteivel, holott az öngazgatásból ered és annak előfeltétele.” (Létünk, 1980. 1. sz.)

A közélet kétnyelvűsítésében elsősorban a joggyakorlat nyelvének szükség szerinti magyarosítása érzékeny kérdés. A bíróságokon ugyanis kevés hivatalnok ismeri a magyarok nyelvét, és a magyar ügyvédek többsége számára is jóval könnyebb az egyetemen tanult szaknyelven szerkeszteni az okiratot, mint a házi bensőség számára tartogatott anyanyelven. Viszont miért tartanak szükségesnek a bíróságokon többségben levő délszláv hivatalnokok a magyar jogi szaknyelv tanulását, ha a beadványokat a fél nevében meghatalmazott ügyvéd leginkább szerbhorvát nyelven adja be, s ezzel eleve meghatározza az eljárás nyelvét? Ennek menetközbeni megváltoztatása ugyanis – Darinka Nedeljković szerint (Létünk, 1980. 1. sz.) – visszaéléseket tenne lehetővé. Ez pedig azt jelenti, hogy inkább csak a Tiszamelléken, Szabadkán és részben Közép-Bácskában közelíthette meg a bíróságok munkája a kétnyelvűség gyakorlatának a törvény által előírt szintjét. Ugyanis – miként Molnár Csikós László a Hungarológiai Intézetben folytatott kutatásai eredményeként megállapította: „A legtöbb községben, amelyben jelen-

tős vagy kis számú és százaléku magyar él, a jogi lehetőségek megvannak, de a reális lehetőségek kevésbé kedvezőek.” (Uo.)

A lektorátusok a hetvenes években csupán a köztudatban léteztek. Várady Tibornak az említett tanácskozássra készített beszámolója (uo.) szerint csupán a Jogi Kar 1970-ben alakult lektorátusa képez kivételt, ám a jogi-terminológiai gyakorlatokat a magyar hallgatókon kívül csupán néhány délszláv érdeklődő látogatta. Párhuzamos nyelvű oktatásról a magyar ajkú szakemberek hiánya miatt nem lehet szó.

A szerbhorvát, illetve a magyar nyelv környezetnyelvként való kezelése az oktatásban szintén nem járt jelentős sikerrel. A magyarok ugyanis az érvényesülésük érdekében kénytelenek tanulni az államalkotó többség nyelvét, míg az utóbbiak, ha egyes helyeken, mint pl. Szabadkán, ahol – miként Tóth Lajos állítja a Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig c. könyvében (1994) – ekkor „százszázalékan” tanulnak is magyarul, Gulka Géza szerint (Létünk, 1980. 1. sz.) általában 8 év folyamatos tanulás után sem képesek kielégítő mértékben elsajátítani a nyelvüket. Nincsenek ugyanis jól fölkészült szakemberek, akik megfelelő könyvek és módszerek segítségével áthidalhatnák a két nyelv közötti lényeges strukturális különbségeket.

Igy aztán a nemzetek és nemzetiségek egyenrangúságának kulcsterületén, a fordítószolgálatban is inkább csak kötelességszerűen, többnyire hozzáértés, és nem ritkán fontos segédeszközök nélkül végzik a munkát – miként Jan Kmeč, szlovák egyetemi tanár állapította meg a már jelzett, 1978-ban tartott tartományi tudományos tanácskozáson. Szerinte a szimultán fordításnak sincsenek meg az igazi föltételei. De a szükségletei sem mindig – mondhatjuk mi. A politikusok ugyanis jórészt azáltal lettek politikusokká és azáltal maradhatnak meg azoknak, hogy jól beszélnek a szerbhorvát nyelvet, tehát az anyanyelvi fölszólalásukkal nem szeretnék a szeparatizmus látszatával kacérkodni azon többség előtt, amely számára a nyelvi egység is fontos tényezője az ország épségének.

A magyar tagozatok diákjai is csupán elvben tanulhatnak teljesen az anyanyelvükön. Ugyanis nem képeztek és ekkor, a hetvenes évek végén sem képeztek kellő számú magyar pedagógust, tehát – pl. Újvidéken, Nagybecskerekén és Zomborban – csupán az általános tantárgyakat tanítják magyarul. Vagyis azon a nyelven, amelyet még az általános iskolában, részben a középiskolában elsősorban nem az anyanyelvükön ta-

nult tanároktól és gyöngé fordítású tankönyvekből sajátított el a pedagógus, aki a szerhorvátul folytatott tanulmányai során leginkább még lektori szolgálatot sem vehetett igénybe. A minőség kérdése tehát nem is mérülhet föl, hiszen – miként Tóth Lajos a Hungarológiai Intézet keretében végzett kutatása alapján az említett könyvében megállapította – ekkor „döbrentünk rá igazán, hogy egyes tudományágzatokban (pedagógia, filozófia, pszichológia) milyen kevés magyarul beszélő szakemberrel és tudományos munkatárssal rendelkezünk.” Valójában az addig is tudottak dokumentumok és bizonyítékok általi alátámasztásáról van szó.

Ma viszont a szörnyűlkedésre sincs lelkerő. Hiszen a magukat magyarnak valló emberek többsége nehezen és hibásan beszél az ősei nyelvén. Anélkül persze, hogy magyar akcentus és nyelvi botlások nélkül fejezné ki magát szerbül.

*Az MTA Kisebbségkutató Intézetében (2002. május 31-én) elhangzott előadás

Piramis

A vezérezredes utolsó levele

(Kisregény)

6.

Csütörtök. Jött az ügyvéd, megírtuk a kegyelmi kérvényt, ezt állítólag a nemzetgyűlés elnökségének küldik el, s onnan várjuk majd a választ. A védő nem tudott mondani semmi konkrétumot, de sejtem, hogy most már nem fognak bennünket sokáig itt őrizgetni, gyorsan, két-három nap múlva megszületik a döntés, s aztán már nem fogják halogatni, egykettőre végrehajtják a halálos ítéleteket. Nem kell írnom, mire ezt a levelet megkapod (és csak bízom ebben), addigra már tudni fogod (ezt csak megírják a pesti lapok is), hogy mind a kilenc vádlottat halálra ítélték (ahogy ez már várható volt), noha azért különbséget is tettek: Czeydner, Grassy, Zöldi köteleit kapott, a többiekkel katonákhoz méltóbb módon golyó végez majd. A fő bűnösökhöz képest ezt a méltányosabb elbánást még tölem, az első számú vádlottól sem sajnálták. Hogy fordulatokban nem szűkölködött az életem, az biztos. Hogy majd együtt fognak halálra ítélni azokkal, s azoknak a bűneiért, akiket én magam is keményen elítéltem, s akiknek a bíróság elé állítását követeltem, hát ilyesmi a rémálmaimban sem fordult meg. Kegyetlenségükben ezek legszörnyűbb rémképeimen is túltettek. Hátramaradt még a végrehajtás, az is sok mindenre esélyt szolgáltat, az eddigiekből ítélve ezeket nem hagyják kárba veszni; a teremben a közönség lépten-nyomon kifejezésre juttatta bosszúsomját, a hatalom most nyilván kedvükben jár, messzemenően kielégíti a magyarokkal szembeni bosszúvágyukat. El lehetünk hát készülve a legrosszabbra. Tehetnek velünk, amit akarnak. Szabad kezet kaptak. A Magyar Királyi Honvédség volt vezérkari főnökét kedvükre kínozzhatják, gyalázzhatják, ha a lábamnál fogva felkötnék, s úgy lógatnak napokig, azt is tűnöm kell, az ellen sem tehetek semmit, s köszönhetem mindezt annak az országnak, amelyet egész életemben szolgáltam, s amely ezért kiadott ellenségeimnek.

Hogy lehet ez? Van-e a világon még egy ország, amely így cserbenhagyja fiait? S mért tették ezt? Mért jó ez azoknak, akik a kiadatásomról döntöttek? Akik eleget tettek ezek követeléseinek? Kérdések, amikre választ már sosem kaphatok, pedig milyen jó lenne, akárha évek múltán is elbeszélgetni veled róluk. Ezt kívánom, ez hiányzik most talán mindennél inkább, rettenetesen. És az, hogy veled az életünk apró dolgairól elbeszélgessek (erre sosem futotta az időből), ez a kívánságom sem teljesülhet. (A halálos ítéletet nyilván nem azért mondták ki mindegyikünkre, hogy utólag majd megkegyelmezzenek. A tárgyalás egész menete alatt érződött az a határtalan gyűlölet, amely enyhébb ítélet kimondását eleve lehetetlenné tette.) Amit a nyugalomba vonulás utáni évekre hagytunk, az hiányozni fog az életünkből, az elvégzetlen marad. Sosem tudom már veled megbeszélni, mért lettem én (s velem te is) ilyen szörnyen szerencsétlen, miért büntet bennünket ilyen borzasztóan a Mindenható, mikor egész életemben bűnbánó alázattal könyörögtem irgalmáért.

A gőgös önteltség távol állt tőlem. Igyekeztem megérteni az emberek cselekedeteit, ha ellenséges szándék vezette is őket velem szemben. Mikor ott, az ausztriai tábor előtt sétálva láttuk, hogy arcát elfordítva elrobog mellettünk volt tábornok bajtársam, akkor még nem gondoltam rá, hogy látjuk viszont egymást két hét múlva.

Pár napra a szerencsétlen találkozás után a csendőrpáncsnok táborbontást rendelt el, felsorakoztunk, s mentünk tovább az ismeretlen felé. Odahallatszott már az amerikai ágyúk dörgése, s nem tudtuk elhinni, hogy a csendőrök még mindig látják valami értelmét a kíséretetésünknek. Megbeszéltük magunk között, hogy megpróbálunk alkut ajánlani nekik. Én vállaltam a közvetítést. Estefelé egy bajor gazda birtokán, a pajtában szállásoltak el bennünket, itt kerestem egy alkalmas pillanatot, egyedül akartam beszélni a páncsnokkal, aki napok óta mintha nyugtalanabbnak látszana.

Esteledett, álltunk a pajta előtt, a felhők leereszkedtek a köröttünk magasló hegyekre, a völgy aljából felhallatszott a patak tavaszi vizének csobogása, erre felé is érződött már a kikelet közeledte, de aludtak még az út menti fák rügyei, a váratlan fagyoktól tartva óvatosságra intettek.

–Itt éjszakázunk, parancsnok úr? – szölitottam meg Barcsay csendőralezredest.

–Itt – bólintott, keményen a szemem közé nézve.

–Az éjjel és aztán... – próbáltam puhatólózni.

–Holnap, hát... – méregetett gyanakodva.

–Nem jött semmi parancs? – Láttuk, előző napon tiszték keresték föl, tárgyaltak, de semmit sem tudtunk meg, pedig kíváncsiak voltunk, mindannyian idegesek, tennünk kell valamit, nehogy az utolsó napon végezzenek velünk.

–Nem. Nem jött – válaszolta kurtán, hosszabb gondolkodás után. Szokatlan volt neki a kérdezősködésem.

–Akkor csak, csak úgy...

–Ez kérem, ez az én gondom.

Kemény volt, fölényeskedő. Érthettem úgy is, hogy befejezte, lépjek le.

–Értem, igen – mondtam nem tágitva –, de úgy gondoljuk, elérkezett az idő, olyan helyzetben vagyunk, amikor talán kölcsönösen tehetünk egymásért valamit.

–Na – kapta föl a fejét gúnyosan mosolyogva.

–Napról napra közelebből hallatszik az ágyúzás...

–Aggasztja ez az urakat? – vágott a szavamba megint, fölényes gúnyval, eleve visszautasítva minden közeledési szándékot.

–Úgy gondoltuk, hogy talán.... – próbáltam volna a tulajdonképpeni kérdésünkre térni, de még mindig elérhetetlen magasságban érezte magát, s újra értésekre akarta adni: a helyzetünk közötti különbség továbbra is fönnáll, nem történt semmi, ami ezt megszüntetné, s erről nem szabad megfélekednem.

–Gondolták? Tehát értsem úgy, hogy az urak megbeszéltek valamit? Titokban készülődnek?

–Dehogy! Nem titokban. Éppen erről akarok beszélni. Engem kértek fel a többiek.

–A vezérezredek urat? Nicsak! Talán üzeni akar a vezérkari főnök a Sáska vezérőrnagy úrnak? Itt van a közelben. Vagy netán a Feketealmy vezérezredek úrnak kíván üzenetet küldeni?

Hallatlan a cinizmusa. Úgy látszik, tudja, hogy Sáskát mindjárt a razzia után leváltottam, hogy Feketealmyt bíróság elé állítottam, hogy ezeknek ha-

talomra jutásuk után első dolguk volt a bosszúállás. S ez most élvezi, hogy gúnyt űzhet velem. Dől belőle a pálinkabűz, folyton részeg, s egy ilyen alaknak vagyok (a többiekkel együtt) kiszolgáltatva. Le kell nyelnem, amit mond, el kell tűnöm a sértegetést, az ügy miatt, amit el akarunk intézni.

–Nem akarok üzeni, köszönöm a felkínált szolgálatot, sejtem, hogy nekik is van most elég gondjuk, nem érkeznek velünk törődni. Nem is tudják talán, hogy merre vagyunk...

–De tudják, hogyne. Kapcsolatban vagyok én.

–Igen?

–A Sáska vezérőrnagy úr mindenről tájékoztatva van.

Hogy mi mindenről beszélgethetek velem kapcsolatban, ezen elgondolkozhattam volna, de itt most a sorsunkról volt szó, a megmenekülésünk érdekében kellett cselekedni.

–Gondolom, ők is látják már, mi a helyzet, az alvezredek úr is naponta kapja a híreket, nálunk is jobban tudhatja, ez már nem tarthat sokáig, akármilyen keményen ellenállnak is a németek... Szóval mi úgy véljük, kölcsönös érdekünk kívánja úgy – tértem rá a javaslat közvetítésére –, hogy hagyjunk fel ezzel az egészszel, legyen vége a raboskodásunknak, s ha most szabadon engednek bennünket, megígérjük, hogy az amerikaiaknál majd megvédjük, viszonzásul megvédjük az őrséget. Erre, azt hiszem, szükség lesz. Tehát mindannyiunknak haszna származhatna abból, amit javasoltunk.

Nyerítve fölnevetett. Alkoholista, nehezen tudja irányítani, ellenőrizni a hangulatát.

–Nahát, csak nem gondolja komolyan? A magyar vezérkar főnöke, hogy ilyet mondjon! Ez egy komolytalan dolog. Komolytalan dolog. Még hogy a németek elvesztik a háborút! Gyerekes ötlet. Itt, Ausztriában fogjuk szétverni az oroszokat. Meg az amerikaiakat is! Még hogy elvesztjük a háborút! – röhögött eszelősen. Láttam, reménytelen a további próbálkozás, pedig igazán igyekeztem, de hiába volt az előkészítés, a parancsnok nem állt kötélnek.

Mikor a többiekkel ezt megbeszéltük, általában az volt a vélemény, hogy Barcsay olyan buta, meghülyült alkoholista, hogy egyszerűen képtelen felfogni az előállt helyzetet; de tartani lehetett attól is, hogy fölöttese, mindenekelőtt Sáska vagy Feketealmy utasítására terelget bennünket, akik csak az alkalmat várják, hogy végezzenek velünk, hát nem minden aggodalom nélkül húztam fejemre a télikabátom, ledőlve a szénába a hideg pajtában.

Másnap reggel újra sötét felhők ereszkedtek le ránk, a pajta egyik sarkától a másikig alig lehetett ellátni, mintha sose akarna kiderülni már. Legtöbben ki sem jöttek, csak néhányan sétáltak el a karám bejáratához, az ott álló öröktől tudtuk meg, hogy a parancsnok két helyettesével bement a minisztériumba, itt székelt az is egy közeli faluban, nyilván utasítást kér további sorsunkat illetően.

– Jól van, tudjuk, hogy Szálasi örült – lép mellém az eresz alatt Nagy Béla, Vilmosnak a bátyja, emlékszel rá, sokszor voltunk náluk is, ők is jártak hozzánk –, amit az csinál, azon nem kell csodálkozni. De ez a Beregfy! Mégis egy vezérezredes! Most már öt-hat hónapja ő a katonai parancsnok, a honvédelmi miniszter, hát lehetséges, hogy ami itt velünk történik, te el tudod hinni, hogy ez az ő tudtával, az ő parancsára történik?

– Nem tudom, én vele... Neki hát igazán semmi okot nem adtam a bosszúra. Vezérezredesi előléptetését is én javasoltam a kormányzónak. Igazán nem tudom, hogy...

– Egy alávaló gazember az a Beregfy. Az is volt! Mindig a nyilasoknak dolgozott – mondta Szentmihályi, a fiatal vezérkari őrnagy. – Ő szervezte be a tisztikart a nyilasokhoz való átállásra. Állandóan kapcsolatban állt a németekkel, az ő utasításuk szerint járt el – az őrnagy a honvédelmi tanácsban mindenről tájékozódhatott, nem légből kapta, amit állított.

– És képes volt ezt megtenni? Velünk, a bajtársaival... Hát mit érdemel az ilyen ember? De majd meg is kapja ő a magáét – mondta megint Nagy Béla ezredes, visszafojtott keserőséggel. Zsidó felesége miatt volt kénytelen már előbb nyugdíjba vonulni, nála együnk sem gyűlölhette inkább a nyilasokat.

– Hát megérdemelne, hogy... A legsúlyosabb büntetés, ami létezik, az sem lenne elegendő az ilyennek – fűzi hozzá még Szentmihályi, s szigorú ajkai még jobban elvékonyodnak.

– Biztos, hogy mindezt neki köszönhetjük. Ilyen volt mindig. Nem akadt a honvédségben még egy tábornok, akit a többiek ennyire gyűöltek volna. A nagy felkoncoltató! Istenem, olvashattatok még Kőhídnán az újságban, ki mindenkit akart fölkoncoltatni. Az ember nem sajnálná... – a pajtából csak az imént kilépő Kádár ezredes is Beregfyben látta minden kinszenvedésünk okozóját.

Hallgattam őket, hagytam, hadd mondják; sem helyeselni nem tudtam nekik, sem ellenkezni velük, egyszerűen képtelen voltam elhinni – noha képességeitől én sem voltam elragadtatva –, hogy egy magyar tá-

bornok ekkora aljasságokra képes lenne, hogy megengedje, vagy éppenséggel, hogy elrendelje volt bajtársainak ilyen embertelen megalázását. Én inkább Czeydnerre gyanakodtam, ő volt Szálasinál a vezérkari főnök helyettese s a számonkérőszék felügyelője. S hogy bosszúvágy fűti, már előbb tudomásomra hozta.

Nem múlt el fél óra sem, a ködből autózúgás hallatszott, azt hittük, Barcsay jön vissza, kíváncsian vártuk, mi hírt hozhatott, ám meglepetésünkre egyszer csak két teherkocsi fékezett le a karám bejárata előtt.

A kocsikról fegyveres tisztek ugráltak le, szinte pillanatok alatt lefegyverezték a meglepődött őrséget.

– Jó ég! Mi lesz ebből? – kérdezzük egymástól, de már ugrik is a nyakamba egy vezérkari ezredes, aztán haptákba vágja magát, tiszteleg, jelenti, hogy a honvédelmi miniszter parancsára jöttek értünk.

A pajta előtt még tíz-tizenöt tiszt géppisztolyokkal, a mi őrségünk lefegyverezve. Az ezredes újra elmondja:

– Beregfy miniszter úr küldött bennünket azzal a paranccsal, hogy szabadítsuk ki s vigyük a tiszt urakat a főhadiszállásra. Nem engedhetik meg, de egy napig sem tovább, hogy a csendőrök megalázva hurcoljanak régi bajtársakat, előjárókat. Mihelyt tudomásukra jutott, az uraknak micsoda szenvedésben van részük, nyomban elhatározták, hogy kiszabadítják önöket, mit sem törődve a nyilas vezetők szándékával. A tisztek szálljanak fel a teherautókra, most már szabadok, egy percig sem kell tovább itt maradniuk...

– Szabadok vagyunk? Szabadok! Megértük ezt is!

Mindez egyszeriben hihetetlennek tűnik. S mindezt éppen Beregfynek kell köszönnünk, hálával kell gondolnunk arra, akit csak az előbb akasztófán szeretünk volna látni. Most nincs idő tépelődésre, menni kell innen minél előbb, nehogy itt találjon bennünket az az ütött Barcsay. Ki tudja, lehet, hogy egész csapat csendőrrel jön, ebben a fejtelenségben minden lehetséges, s – mert róla minden örütség feltételezhető – mindjárt belénk ereszt egy sorozatot. Már pusztán csak azért, hogy megmutassa, ki az úr ennél a háznál. (Később derült ki, hogy napok óta folyt már a huzavona rólunk a miniszternél.) Kint állok a pajta előtt, többen fölmásztak már a kamionokra, mások a parancsoló ezredest veszik körül, hallom, rimázkodnak, könyörögnek neki. Ahogy magamhoz véve csomagom közelebb érek, akkor értem meg: a minisztérium csak a tisztek kiszabadítására adott parancsot, csak azokat viszik magukkal, a civilek nem tartoznak rájuk. Értsük meg: a miniszter

úr nem engedheti meg, hogy régi bajtársai ilyen megalázó helyzetben legyenek, ezért rendelte el kiszabadításukat.

Az asszonyok sírtak, a férfiak rimádkodtak, de egyes tiszték is követelték, hogy a civileket is vigyük magunkkal, megbocsáthatatlan embertelenség lenne, s arról szó sem lehet, itthagyni őket a részeges Barcsay kénye-kedvére.

– Természetes, hogy velünk jönnek – próbáltam lecsillapítani a hangzavart.

– De nem lehet, kérem alássan – magyarázta nekem is a karám bejáratánál az ezredes. Az lehetetlen, hogy a miniszter úr parancsát mi ne tartsuk be. Parancsszegést nem követhetünk el...

Persze, egy volt vezérkari főnöknek tudnia kell, mi a felsőbb parancs, hogy azt maradéktalanul teljesíteni kell minden körülmények között, se tétozásnak, se eltérésnek helye nincs.

– Igazad van – mondtam –, a parancsot teljesíteni kell, de – néztem végig a körülállók feszült figyelemmel várakozó tekintetén –, de vannak helyzetek, amikor megadatik a lehetőség a cselekvés szabad megválasztására... Ezek most olyan idők...

– Olyan idők, nagyméltóságú úr, amikor gyorsított eljárással föbe lövik a parancsszegőt.

– Téged nem fognak agyonlőni. Te nem korholást kapsz majd ezért, hanem dicséretet – jelentettem ki a még az én vezérkaromban szolgálatot teljesítő ezredesnek.

Kétkedve nézett. Én is keményen, vissza rá. Jól ismerem, mondták, milyen alávaló volt Köhidán a nyilas bíróság tárgyalásain, gaz hazaárulóknak nevezte feletteseit, bajtársait, a legszigorúbb büntetést követelve rájuk. Érezheti, milyen embertelenül viselkedett, s keresi az alkalmat, szeretne valamit ledolgozni a rovására irt vétkeiből. Megpróbál most emberségesnek látszani, mert ez csakugyan esély arra, de mint korábban sem volt, most sincs hozzá elég bátorsága. Ezért kell biztatni.

Kötélnek is állna végül, de mutatja, s láthatjuk – a tiszték nagy része már a kamionon vár, sürgetve az indulást –, hogy hiába lenne a jóakarát, ennyien nem férünk fel. Tehát semmiképpen sem vihet el mindannyiunkat.

Akkor mi legyen? A legegyszerűbb volna, hogy vigyenek el előbb minket, tiszteket, s utána visszajön a kamion a civilekért. Ezeket azonban nem nyugtatja meg a javaslat. Mindenfelől a bizalmatlanság, a félelem hangjai:

– S ha nem jönnek értünk?

– Ha majd Beregfy csakugyan azt mondja, hogy neki a civilekhez semmi köze? Ő azoknak az ügyeibe nem avatkozhat, az másik miniszterhez tartozik...

– És ha előbb visszaér Barcsay? Ki garantálhatja, hogy látva a tiszték kiszabadulását, nem löveti agyon nyomban az itt maradtakat? Ki garantálja, hogy mire a kamionok visszaérnek, itt már nem csupán hullákat találnak?

Csakugyan, ki? Ez az utóbbi, hogy nem következ be, azt egyikünk sem tudta teljes biztonsággal ki-zárni. De tény, hogy mindannyian egyszerre nem mehetünk. Az is igaz viszont, hogy megengedhetetlen embertelenség lenne, a többiek sorsával mit sem törődve elmenni. Ezt egyikünk sem akarta vállalni. Én a legkevésbé. Ha eddig közösen viseltük sorsunk viszontagságait, most, a szabadulás pillanataiban, nem hagyhatjuk cserben egymást. Akármennyire sietnénk már a világsodó felhő között felderengő szabadságba, ezen a vizsgán, amit emberségből kell tennünk, nem bukhatunk meg.

Magamnak mondom ezt, látva, itt van megint egy alkalom, hogy másokért tegyek valamit. Ebből következik a javaslatom:

– Menjete ti, vigyétek előbb a tiszteket, én maradok a civilekkel. Ha megérkeztek, mindjárt forduljatok vissza értünk.

Nem vártak tovább, a sofőrök indítottak, s a kamionok egykettőre eltűntek a hömpölygő ködben.

Jóleső elégedettség áradt széjjel bennem, a többiekkel együtt örültem, hogy megúsztuk, hogy mégis épségben szabadulunk, s ezt még szebbé tette, hogy alkalom nyílt az önfeláldozásra, s hogy elég erőt éreztem magamban ennek vállalására. Mintha valami meg-súgta volna, hogy olyan szakasz kezdődik az életemben, amelyre ilyen áldozathozattal kell felkészülnöm.

Szemerkélt az eső, de nem mentünk be a pajtába, az ereszt alatt várakozva lestük, mikor halljuk meg újra a visszatérő kamionok zúgását. Persze, tudtuk, valamennyiünkben ott pislákolhatott a balsejtelem, némelyikünkben talán izzott is a parazsa, hogy az esetleges távoli zúgás jelentheti éppen a csendőrpárancsnok érkezését is, s ez, akárhogy nézzük, nem ígérkezik barátságos viszontlátásnak.

Közben gondoltam már az előttem álló másik találkozáshoz is. Nem tudtam, milyen állapotban találjuk a honvédelmi minisztériumot, de föltételeztem, csak nem bíznak már a csodafegyverben, ők is sejtetik már, hogy napokon belül összeomlik a birodalom, fogságba

esnek, mi kiszabadulunk, s nekik, a foglyoknak szükségünk lesz majd az önigazolóshoz, talán az életük mentéséhez, a volt rabok tanúságtételére. Félnék a felelősségre vonástól, s nyilván ez az érzés határozza majd meg velünk szembeni magatartásukat, vagyis tele lesznek elnézés-kéréssel, s mindenben igyekeznek kedvünkben járni. De annyiszor csalódtam már az utóbbi néhány évben, hogy nem kell csodálkoznom, ha ez a feltevés is tévedésnek bizonyul.

Mindenesetre kíváncsi voltam, mivel magyarázza majd Beregfy vezérezredes, ha találkozom vele, a megalázó meghurcolásunkat, az amúgy is mindig riadt tekintetével lesz-e mersze a szemembe nézni. Lehet, hogy elvárja a hálánkat, amiért kiszabadított bennünket, megmentve így az életünket vagy néhány nappal megrövidítve kínjainkat, s ezt csakugyan nem kell a bűnei közé sorolni, de ettől függetlenül megmondom neki a véleményemet, s azt nem fogja a kirakatba tenni – kalandoztak türelmetlenül előre a gondolataim, amíg az ereszt alatt várok.

De a veszély, amely bármelyik percben bekövetkezhetett, a bizonytalanság szorongató érzése, amitől a kamionok érkezétségéig hiába próbáltunk szabadulni, minduntalan figyelmeztetett: fékezzem az ábrándozásomat, hiszen nincs kizárva, hogy a szívem sem dobog már talán tíz perc múlva. És (ismerve a csendőrpárancsnokot), ez csakugyan nem volt lehetetlen.

És most itt vagyok, mennyi rengeteg veszedelmet átvészelttem azóta, számtalanszor fölbukhattam volna az elmúlt években, s hogy minden életveszélyen épségben sikerült átvergődnöm (amikor pedig olyan sokan lették halálukat), ezt senki másnak, csak a Mindenhatónak, az ő végtelen jóságának köszönhetem; így kell ezt értenem most is, amikor rettenetes megpróbáltatásokon esem át, s amikor – tudva, hogy rengeteg fájdalmat kellett elviselnem – a holnaptól sem várhatok több kíméletet.

Ácsorogtunk a szitáló esőben (távol tőled, távol a hazámtól, de most már mégis erősebben derengő reménnyel, hogy hamarosan viszontláthatlak benneteket), különös gondolatok jutottak eszembe, elképzeltem, hogy egyszer csak megjelenik a ködben lebegő szénapajta előtt, annyira kívántam ezt, hogy egyáltalán nem találtam lehetetlennek, s nemegyszer meglepetten kaptam föl a fejem, mintha a te hangodat hallottam volna; éreztem, hogy életem olyan fordulatok előtt áll, ami után (mint mondják társaim közül sokan) lehetőség kínálkozik majd, hogy elégtételt vegyek magamnak az elszenvedett sérelmekért, s viszonozzam a megalá-

zást, amiben engem részesítettek azok, akik most a fordulat után várhatóan rabsorsra jutnak.

7.

Te tudod, sem a pályámon, sem a magánéletemben soha egy vereség után én meg nem adtam magam, mindig maradt erőm a küzdelem folytatására; lehetetlen, hogy éppen most, amikor sokkal inkább szükség van erre, mint volt bármikor, lehetetlen, hogy éppen most cserbenhagyjon az erőm, s összetörten várjam az utolsó megmérettetést.

Igaz, úgy látszik, most már vége mindennek, a kegyelmi kérvényt beadtuk, ez volt az utolsó, amit még tehettünk, ezután már nem marad más, csak várni, várni reménykedve a lehetetlenben.... Nem! Hinnem kell, nem lehet, hogy a hazám, a nemzetem, a barátaim teljesen megfélemedtek rólam. Ma, holnap biztosan...

Ma Mindenszentek napja van, mennek az emberek a temetőbe. Az apámnak, az anyámnak a sírjára virágot többet én már nem vihetek. S jövő ilyenkor az én síromra... S tudja-e majd egyáltalán valaki, hol lesz a sírom, vagy lesz-e majd egyáltalán? Hogy ezek kiadnák a halottat a hozzátartozóinak... Beledobálnak mindannyiunkat egy gödörbe, lehet itt most tömegsír, ki tudja, hány. De lehet, hogy ennyi fáradságot sem vesznek maguknak.

Micsoda gondolatok! Ez maradt belőlem? Rettenetes, néha úgy érzem, hogy nekem semmi sem sikerült az életben, akármibe fogtam, akármennyire bíztam benne, bármennyire igyekeztem, csak balul végződött. S rendre a legsúlyosabb következményekkel. Nem is csak reám nézve. Ilyenek voltak a feladataim, ha elmulasztottam vagy elvéctem, a nemzet látta kárát.

Ott, negyvennégy márciusában, amikor Klessheimban a kormányzó Hitlerrel összeveszett, magam próbáltam meg elsimítani az ellentéteket abban a reményben, hátha sikerül visszavonatni a megszállási parancsokat, de miután nem jött ki a lépés, s a hazafelé tartó vonatról kénytelen voltam elküldeni a honvédség tartózkodó magatartására vonatkozó táviratot, aztán is csak bizakodtam; úgy gondoltam, az a fontos, hogy ő, mint a legfelsőbb hadúr, a német megszállás idején is rendelkezik a honvédséggel, tehát az nem kerül ki ellenőrzése alól, nem megy át teljesen a németek parancsnoksága alá, s ha Hitler betartja ígéretét, va-

gyis ha a megbízható kormány megalakítása után kivonja csapatait, akkor a kormányzó (velünk együtt) folytathatja az ország megmentésére irányuló erőfeszítéseit a háború befejező, számunkra leginkább sorsdöntő szakaszában, s ha majd elérkezik a kellő pillanat, jól előkészített akcióval végrehajthatjuk az átállást. Nehéznek ígérkezett ez, de nem lehetetlennek. Nagyon fontosnak tartottam, hogy bizonyos német követeléseknek eleget tegyek, hogy lássák az odaadásunkat, s ne kételkedjenek; a hátuk mögött titokban csak így tudjuk a kiugrási előkészületeket folytatni. Erre kellett volna már eddig is jobban ügyelnünk, egyetlen olyan ellenséges gesztust sem tenni irányukban, ami felébreszthetné bizalmatlanságukat velünk szemben.

Mondtam én ezt már többször, előbb is figyelmeztettem a miniszterelnököt is a veszélyre, de leintettek, s még azt is rám fogták, hogy túlságosan engedékeny vagyok a német követelésekkel szemben. (S ha nem mondták is, de sokszor hozzágondolták, hogy a német származásom miatt.) Pedig amikor az ő igényeik kielégítésére törekedtem, amikor igyekeztem a kedvükben járni, akkor nem a német, hanem éppen a magyar nemzeti érdekeket tartottam szem előtt.

Nem mindenki értett egyet velem, sokszor a tanácsom ellenére cselekedtek, aztán megkaptuk, amit kerestünk. Most a megszállt országban sokkal nehezebb körülmények között kell folytatnunk, menteni a még menthetőt.

Nem sokáig ringathattam magam olyan illúziókban, hogy ezt valóban megpróbálhatjuk. Persze, bíróságomon, már előbb, decemberben, januárban lezajlott a tárgyalás a razzia ügyében. Számtalanszor átgondoltam itt az előkészületeket, mit tettem, milyen kockázatot vállaltam Feketealmy meg Grassy mentése érdekében. Amíg lehetett, húztam-halasztottam a dolgot. Az ügyészem jelentéséből ugyan láthattam: kétségtelen, hogy a razzia idején szörnyű vérengzést hajtottak végre. Hogy Feketealmy ebben milyen szerepet játszott, azt nem tudtam, de lehetetlennek tartottam, hogy olyan kegyetlenkedések elkövetésére adjon parancsot. Akárhányszor beszéltem vele, mindannyiszor tagadta, hogy oktan vérengzés lett volna, parancsnokai jelentésére hivatkozott, sértésnek véve, hogy bárki kételkedni mer ezek hitelességében. Különösen orrolt a belügyminiszterre meg a környezetére, így az újvidéki rendőrkapitányra is (ennek vádiratszerű beadványa miatt), akinek azonnali leváltását még akkor követelte, mivel részese, ha nem elindítója volt a honvédség elleni

zsidó kampánynak. (Másoktól is hallottam ezt a megfogalmazást.)

S valóban félelmetesnek tűnt, egyúttal megengedhetetlennek is, hogy amíg a honvédek ezrei a kemény orosz télben, a heves orosz rohamoktól vérezve védik a hazát, addig itthon azok, akiknek fogalmuk sincs a harctéri megpróbáltatásokról, teli szájjal pocskondiázzák a honvédséget, gyilkosoknak, fosztogatóknak kiáltják ki azokat, akik talán csakugyan – tudja valaki ennek az ellenkezőjét bizonyítani? – a mindannyiunk békéjét veszélyeztető felkelés lángját oltották el a Délvidéken. Sosem állítottam, hogy hőstett volt, amit ott végrehajtottak, de....

(Mindez csak azért fontos nekem, mert bizonyítani kell magamnak, hogy az én korábbi magatartásom alapján most joggal föltételezem, hogy Feketealmy végül mégis megbánja azt, amit itteni vallomásával ellenem elkövetett, és...)

Negyvenhárom nyarán (vagy őszén?) hívott meg Somogyi Béla vacsorára, velem együtt egyik beosztottamat, Kádár ezredest is. Előtte volt egy vitám Bajcsy-Zsilinszkyvel, főleg a kiugrási lehetőségek érdekelték, illetve nem is érdekelték, mindennél fontosabb volt számára, hogy meggyőzőzzön: itt a pillanat, haladéktalanul cselekedni kell, ki kell lépni a háborúból.

– Ki kell lépni?

– Ki.

– Azonnal?

– Azonnal, és szembefordulni a németekkel!

– Szétvernének bennünket.

– Dehogyan vernének.

– Még mindig nagyon erősek.

– Erősek? Ugyan!

Annóra magabiztos volt, hogy nem is tartott fontosnak érveket felsorolni állítása bizonyítására.

– Pár nap alatt letörmék az ellenállást.

– Dehogyan törnék! Ott van, a szerbekkel sem bírnak el. Mióta tartanak már a harcok, és...

– Az más. A szerbek „junákok”. Azok nem félnek harcolni. Mi, magyarok nem vagyunk ilyenek.

– Hogy mi magyarok tudunk harcolni – folytatta emeltebb hangon, már alighanem sértődötten –, azt bebizonyították már eleink. Már István király előtt is a mi nyilainktól rettegett fél Európa.

– Igen, hát amíg... – akartam közbeszólni, már alighanem akaratlanul is gúnyolódva, de nem hagyta magát félbeszakítani.

– És aztán István király is...

– Ő is, igen, a német hadvezéréivel...

– Mi akkor is, a németeknek is csak leckét adhatunk hadviselésből. Akárhányszor próbálkoztak ellenünk, mindig beletört a foguk. Mátyás király...

Mátyás király. Istenem, hát mindenki, hát még ez a politikus is, lehet akármilyen okos, de mit képzél, még ő is úgy érzi: megengedheti magának, hogy nekem leckét adjon hadtörténelemből? Nekem, akinek ez volt a legkedvesebb tantárgyam, ezt adtam elő a Hadiakadémián, s most ő akar engem oktatni! Istenem, hova jutottunk! S hova jutunk még? Az előbb ő emelte fel a hangját, most én, még magasabbra:

– Kikérem magamnak, hogy engem bárki is, érti: bárki hadtörténelemből oktasson! Elegem van az ilyen oktondiságokból, én nem vonom kétségbe elődeink érdemeit, sokszor csodálattal állok nagyszerű cselekedeteik előtt – folytattam már halkabban –, Mátyás királyunknak minden ütközetét részletesen elmagyarázhatom, most készülök éppen egy serlegbeszédben feleleveníteni alakját és tetteit. A történelmi idők, amikben élünk, jó alkalmat kínálnak példamutató életének felelevenítésére. Nincs szükségem hát arra, hogy nekem valaki Hunyadi Mátyás nagyságát bizonygassa. Nem is tudom, elképesztő, hogy van, aki ezt szükségesnek tartja. De éppen az ő hadi sikerei mutatják, s ebben a mostani konkrét kérdésben is arra figyelmeztetnek, hogy mielőtt valamit tennénk, a lehető legjobb alkalmat kell kiválasztanunk, s az előkészületeket hibátlanul el kell végeznünk, sikerre csak így számíthatunk...

– Sajnos, mi...

Többször félbe akart szakítani, de nem engedtem szóhoz jutni:

– Tehát itt most nem az a kérdés, hogy Németország elveszti a háborút vagy sem, nekem erről megvolt a véleményem már akkor, amikor átléptük a Kárpátokat, azt sem vitatom, hogy semmi értelme folytatni a háborút, tehát ki kell lépniünk belőle, s minél előbb, az lenne jó, tudom. A kérdés csak az, hogy lehet-e. Hogy mikor lehet. Szeretném hinni, hogy egy Bajcsy-Zsilinszkynek nem kell magyaráznom, hogy én meg még néhányan itt a vezérkarban nem azon törjük a fejünket éjjel-nappal, hogy miként tudnánk minél több honvédhadosztályt a frontra küldeni, de éppen ellenkezőleg, az itt felvetett kérdés megválaszolása okozza nekem már jó ideje a legtöbb álmatlan éjszakát.

– Sajnos – kezdte újra –, sajnos, ami az időpontot illeti, nincs mit várnunk – mondta, s tudtam előre a folytatást, máris elkéstünk, előbb kellett volna. Persze, hogy előbb, de még jobb lett volna (ám emiatt már hiá-

ba háborgunk) be se lépni a háborúba. Így utólag... Hallani, nagy a hőbörgés, miért nem lépünk már ki, mért nem fordulunk szembe a németekkel, a háború folytatásának borzasztó következményei lesznek. Ez így igaz. De vitathatatlan az is, hogy egy elő nem készített, elhamarkodott, meggondolatlan lépés nagyobb katasztrófát okozhat, nem győzöm ezt hangsúlyozni, több áldozatot követelhet, mint a háború folytatása, amit el akarunk kerülni.

Láttam, bizalmatlan volt, mikor jött, távozóban sem tett olyan benyomást, mint akit sikerült meggyőzőm. Ez a borzasztó! Ugyanazt akarja ő is, amit én, össze kellene fognunk a közös ügy érdekében, a célt csak így érhetnénk el, mégsem tudunk megbízni egymásban, az egymással szembeni gyanakvás megakadályozza a nélkülözhetetlen közös cselekvést.

Sejtettem, hogy Somogyi Béla vacsoráján is hasonló eszmecserét folytatunk. Aztán a razzia parancsnokainak ügyével – véletlenül vagy szándékosan? – provokált ki, s noha könnyökön jött már ki ez a dolog (annyit beszéltem róla az elmúlt másfél év alatt hivatalosan is, társaságban is), látva vendéglátóm lázas érdeklődését, megpróbáltam minden érvet felsorakoztatni magatartásom helyességének bizonyítására. S ha már ehhez így állok hozzá, akkor ott másra nem futja az időmből.

Vendéglátóm közel állt a kormányzó köréhez is, politikájához is. Elgondolásaim megvalósításakor számíthattam rá, megbíztunk egymásban, s noha ő is a fajvédők csoportjához tartozott, sosem érezte velem (én legalábbis nem vettem észre), hogy mert az apám német volt, hogy mert ő utána Knausnak hívnak, hát hogy emiatt bizonyos nemzeti ügyeket el kell titkolnia előlem. Ellenkezőleg: közös titkaink voltak. Az egyik legrejtettebb az a kormányzó akarata szerint föllállított partizánalakulat, amelynek a megtekintésére együtt utaztunk le a szegedi hadtest kiképzőtáborába. Előre sejthettem hát, hogy nem azért hívolt vacsorára, hogy kelepécét állítson, s miután beleestem, rávegyen valamire, amire egyébként nem lennék hajlandó. A razzia-parancsnokok ügyének a vacsora utáni szóba hozását sem fogtam fel úgy, hogy na, most lépre csaltak. Olyan emberek ismertem meg, akinek a szavai mögött nem kell hátsó szándékot keresnem.

Leszedték a tányérokat, evőeszközöket, a borosüveg, a poharak, a hamutálcák maradtak az asztalon. Istenem, a Lovas úti ház! Késő éjszakába nyúlt a beszélgetésünk. A hadihelyzet megítélésében egyetérttünk. Így a tennivalókban is. Ő maga mondta, annyi

mendemondát hallott már, szeretné végre tőlem megtudni, mi történt valójában a Délvidéken.

Kifejtettem, amit előbb már másoknak is elmondtam:

– A razziát nem a honvédség kezdeményezte, nekem arra nem volt szükségem, a belügyminisztérium szerzett értesüléseket a délvidéki kommunista szervezkedésről, ezek alapján szükségesnek tartotta egy nagyszabású tisztogatási akció végrehajtását, a rendőrségi és csendőrségi erőket nem találták elegendőnek, ezért kérték a honvédség segítségét. A belügyminiszter, a miniszterelnök is attól tartott, hogy – ezek az ő szavaik – a Délvidék a fegyveres felkelés előestéjén van, tehát haladéktalanul cselekedni kell. Ők kérték hát a beavatkozásunkat. A honvédség a kapott feladatokat teljesítette. Tudom, ártatlan áldozatok is vannak. Ez elkerülhetetlen, a katona kezében fegyver van, ez nem játék, ha odacsap vele, megvan a baj. A civilek, akik a beavatkozást kérték, most megijedtek, fel vannak háborodva, hajszát indítottak a honvédség ellen. Ez igazságtalan, ezt nem engedhetjük meg.

– De azt mondják, nemcsak gyilkosságok történtek, de fosztogatás is, a halottak szájából kitorrték az aranyfogak, levágták az ujjait, így húzták le a gyűrűket...

– A fosztogatást a csendőrök követték el – válaszoltam nyomban vendéglátóm megjegyzésére – ellenük folyik az eljárás, megkapják a büntetésüket.

– De méltóságos uram, ott nem egy-két véletlen áldozatról van szó, több száz... – figyelmeztetett Kádár ezredes is.

– Beszélnek összevissza. Láttatok? Ott voltak? Melyikőtök volt ott? Most felnagyítják az eseményeket, piszkos propaganda folyik a honvédség ellen, ezt nem szabad megengedni, tudjátok, mi a helyzet a fronton. – Elragadt az indulat, nem akartam, de anynyiszor kellett már ilyen kihívásra válaszolnom, hogy képtelen voltam megőrizni nyugalmamat.

– Igyunk is közben! – biztatott bennünket pohárát emelve a házigazda.

– Persze. Éppen jólesik. Kiváló furmint. Ugye, furmint?

– Igen. Tokaji.

– Tüzes – mondta az ezredes.

– Tűzbe jön tőle az ember – toltam meg.

Összemosolyognak, én (még pohárral a kezemben) hozzáfűzöm az előbbihez:

– Feketehalmy, Grassy magyar tábornokok, s miket összebeszélnek róluk! Hát lehet ezt? Szabad ezt

megengedni? Követelik a felelősségre vonást, a bíróságot. Nem és nem! Értitek? Nem engedem, hogy kiváló tisztakat meghurcoljanak.

Mint vezérkari főnök, kötelességemnek tartottam, hogy tisztjeimet megvédjem mindenféle rágalmazás ellen. Ez becsületbeli kérdés volt számomra. A vezérkarban mások is figyelmeztettek erre.

Somogyi Béla székében hátradőlve hitetlenkedve hallgatta indulatos szavaimat:

– Hát olyan kiváló tiszt az a Grassy?

– Az! Olyan kiváló. Ezt nálam jobban senki nem tudja megítélni.

Kurtán, határozottan jelentettem ezt ki. Talán megértették belőle, hogy nem is annyira Grassyt akartam védelmembe venni, inkább az ellen tiltakoztam, hogy még a tisztjeim megítélésében is illetékesebbnek higgyék magukat. Idegesített, felháborított az az önteltség, amellyel a civilek az ilyen tisztán katonai dolgokban is nálam szakavatottabbnak akartak látszani.

Úgy éreztem, nem sikerült meggyőződnöm, de tudomásul vette nézeteimet, nem erőltette a bírósági eljárás megindítását. Talán arra gondolt, hogy helyemben, mint vezérkari főnök, ő is hasonlóan viszonyulna bajtársaihoz. Lehet azonban, hogy én voltam megint a megengedettnél is indulatosabb. Most már látom ezt, de azt hiszem, újra csak tűzbe mennék a tábornokaim becsületéért.

Így, olyan általános elv ez, tartottam magam hozzá, egész munkásságom során, kivétel nélkül, védelmembe vettem a bajtársaimat; akit sokáig meghitt barátaim közé soroltam, azzal nem tehettem kivételt, akármilyen erős nyomást gyakoroltak rám felelősségre vonását követelve. Inkább megkockáztattam, hogy esetleg elrontom egy-egy vacsora hangulatát, de nem engedtem meg, hogy rágalmazzák. Ez is egy változata volt a felelősségvállalásnak. Mint az is, amit – bíróság elé állításukkal – ebben az ügyben később tettem. Éppen ezért nem értem ezt az író, hányszor kértem, hogy tegyen tanúvallomást, s most ezeknek állítólag azt mondta, hogy nem ismer engem. Nem tudom elhinni, a lillafüredi írókonferencián éppen a razziáról beszélgettünk, s a pesti tárgyaláson, ketten éppen azok közül, Illyés Gyula és Zilahy Lajos tett tanúvallomást az érdekemben....

8.

Képzeld, bablevest hoztak ebédre, jó nagy tányérral, csülök nem, de egy-két darabka kolbász jutott bele; hogy jólesett, azt nem mondhatom – mi esne most jól nekem? –, de megettem, muszáj enni valamit, és fölmelegített legalább, meg ez olyan tűrös koszt, mennyit ettem valamikor, még az első világháború előtt meg alatt. Káposzta meg bab, ez volt a katonakoszt. Különösen így ősszel meg télen. Szeretném, de nem tudom, sikerül-e megfelelő szavakat találni, hogy megsejtsem veled, mennyire elviselhetőbb a cella már attól, hogy itt leng benne a meleg étel illatmaradéka. Végeredményben ugye, most ezt is élveznem kell, ki tudja, talán ez volt az utolsó bableves, amit ettem, ki tudja...

Egy tárgyaláson sem bizonyosodott be annyira világosan az ártatlanságom, mint éppen itt, ahol pedig a legsúlyosabb ítéletet mondták ki rám. Ezek az ügyészek, bírák maguk is látták, hogy akárhogy igyekeznek minden badarságot rám fogni, a razziában betöltött szerepem miatt engem elítélni nem lehet; ezért kaparták össze – ami azután igazán nem tartozik rájuk –, felhasználva a budapesti vádirat hazugságait, amit a második hadsereg pusztulásáról, a klessheimi tárgyalásokról, a határtalan németimádatomról, a zsidóüldözésekről vagy a rögtönítélő bíróság működéséről a teremre írhattak. (Noha tudhatták, tudták is, hogy ez mind csak konkrét ténnyel alá nem támasztható valótlanosság.)

Síralmas volt hallgatnom, hogy igyekeztek a semmiből összetákolni ellenem a legsúlyosabb vádakat. De ennél is, mindennél síralmasabb és fájdalmasabb, hogy ez csak annak odaadó segítségével sikerült, akit sokáig bizalmas barátomnak, megbecsült bajtársamnak hittem.

Engem szerdán hallgattak ki, őt csütörtökön. Ekkor került sor kettőnk szembesítésére is. A közönség számára nyilván ezek voltak a tárgyalás legemlékezetesebb pillanatai; látszott, hogy a bírák számára is felejthetetlen marad az élvezet, nekem pedig a gyász és a keserűség, a fájdalom és a kiábrándulás, amihez hasonlót nem éltem át korábban soha. A legfontosabb, a legdöntőbb, az egyetlen cáfolhatatlan bizonyíték, ami a mentségemre szolgálhatott volna, s amiben, úgy éreztem, nem alaptalanul reménykedem, az ő vallomásaival egyszerre szertefoszlott. Nemhogy az érdekemben mondott volna legalább egy jó szót, de külön élvezetét lelte pocskondiázásomban. Nemcsak hogy minden

igyekezetével bizonyítani próbálta az ellenem felhozott vádakat, de amikor csak tehette, súlyosbította őket a bírák és a közönség nagy meglepődésére. Én meg ekközben csak ültem egyedül a vádlottak hosszú padján, a hideg teremben, télikabátban, várakozón figyelve szavait, majd hitetlenkedve (egy világ omlott össze bennem), hogy egy magyar tábornok ekkora árulásra képes.

Magyar tábornok. Jó, nem vagyunk egyformák. Nem. Mi, magyar tábornokok sem. Ez természetes. El kell fogadnom. De hogy ekkorát tévedhettem, hogy ennyire nem ismertem, hogy ennyire hagytam magamat tőle félrevezetni! Ropog a sortűz. Ezért, a naiv hiszékenységemért kell elébe állnom. Csupa tévedés, csalódás, kudarc. Ami az elmúlt néhány évben történt velem, azután csakugyan be kell látnom, be kellett volna már előbb (az újabb kiábrándulásoktól csak így kímélhetem meg magam), hogy semmi értelme sincs bármihez kezdeni, bármiben reménykedni még.

Őt persze semmi másról, csak a razzia eseményeiről, körülményeiről kérdezték, s válaszolt is minden kérdésre a bírák szája íze szerint, mintha hálával tartozna nekik a méltányos bánásmód miatt; a bíró ugyanis figyelembe vette súlyos torokbetegségét, ezért – mint előre bejelentette – csak olyan kérdéseket intézett hozzá, amelyekre röviden, igennel vagy nemmel kellett válaszolnia, így kímélték a megerőltetéstől; a kihallgatás közben is többször megkérdezte, nem fáradt-e el, nincs-e szüksége pihenésre. (Ország-világ előtt demonstrálhatták, milyen emberséges bánásmódban részesítették itt a vádlottakat.)

Őt már Pesten halálra ítélték. Tudhatta, akármit tesz, enyhébb büntetéssel itt sem úszhatja meg, egyedül, amit tehet, nem maradt számára más, mint hogy vallomásaival megpróbáljon segíteni bajtársain. Mégis, a kérdésekre adott válaszaiban nyomát sem lehet találni ennek a szándéknak. Ellenkezőleg.

Ismerve korábbi vallomásait, előbbi magatartásának változását, számomra végérvényesen bebizonyosodott bűnössége; igaz, előtte sem lehettek már kétegyeim, de csak vissza-visszatértek fenntartásaim az ellene felhozott vádakkal szemben, most maradéktalanul egyet kell értenem a Pesten kimondott halálos ítélettel. Semmilyen kételkedésnek nincs helye tovább. Többször is elárulta magát. Kezdetől fogva tisztán látta a maga bűnösségét, s az adott helyzettől függően próbált védekezni, előbb az elkövetett gazságok tagadásával, később másokra hárítva a felelősséget ezek miatt.

Itt is azt mondta, hogy ő úgy tudta, a honvéd egységek fegyveres csatákat vívtak a partizánokkal, hiszen Deák neki szakadatlanul azt jelentette, hogy rendes ütközetek folynak. Szabályos hadijelentéseket kapott tőle naponta kétszer, s ezeket eredeti szövegezésben továbbította Pestre. E beszámolók alapján kapta ő aztán Keresztes-Fischer Lajostól, a kormányzó katonai irodájának főnökétől azt az elismerő levelet, amelyben az a kormányzó nevében közölte vele, hogy a zsidók ugyan támadják, de úgy járt el mint katona és mint hazafi, amiért elismerést érdemel.

Vallomása után, még akkor, csütörtökön délelőtt engem is kiszólított a bíró, hogy az állításaink közötti ellentmondások tisztázása érdekében szembesítsen bennünket. Ahogy fölálltam, hátrafordulva végignézttem a termen, jobb kéz felől, elől főleg fekete ruhás, fekete kendős asszonyok ültek, nyilván éppen azok, akik gyermekeik, szüleik, férjük vagy más hozzátartozójuk legyilkolásának megbosszulását akarták látni, s akik a hallottak alapján úgy vélhették, hogy én vagyok a legelvetemültebb vadállat, én adtam parancsot az egész szörnyű vérengzésre.

Szembeállítottak bennünket egymással a Leventeotthon nagytermének színpadán, egymás szemébe kellett néznünk, állni egymás tekintetét. Reméltem – remélhettem? –, hogy ettől majd meginog, belátja, milyen átkos dolgot művel az ellenem kimondott rágalmakkal, hogy a közös ellenségünk bíróságának a kezére játszik egy tábornok bajtársa elleni hazug vallomással, s az ítélet, amit ezzel önmaga felett kimond, a közvélemény meg az utókor szemében a bíróság által kiírt büntetésnél is súlyosabb lesz. Hittem, hogy ha szemembe néz, be kell, hogy lássa, rá kell, hogy döbbenjen, mekkora igazságtalanságot követett el velem szemben, s ha hisz Istenben, ha hisz az utolsó ítéletben, akkor az örök kárhozattól való megmenekülés reményében meg kell, hogy ragadja, nem szalaszthatja el az utolsó, még kínáló esélyt a barátja elleni gonosztettek jóvátételére. Úgy gondoltam, nem tételezek fel semmi rendkívülit, helyében más ember is az elvárásaim szerint cselekedne. A menekülést ígérő, az istenítélet előtti alkalmat, elsősorban saját érdekében, tehát már pusztán önzésből is mindenki megragadná, két kézzel ragadná meg, gondoltam, s ha így van, ez hatványozottan vonatkozik rá, akinek igazán szüksége lesz a Mindenható kegyelmére. Azóta, tehát a büntetés kimondása után sem változott meg a véleményem. Ma is bíznom kell benne, hogy eszébe jut tiszti esküje, hallgatni fog lelkiismerete parancsára, s megteszi ő is azt,

amit tettek előtte többen mások, rádöbbenve vétkeikre. (Tetteinek igazolására előbb nekem is hazafias érzéseire, hazafias kötelességére hivatkozott, miközben szörnyűködve beszélt arról, mennyire ellepték a szerbek a dél-bácskai részeket, sürgette, hogy minél előbb telepítsünk magyar családokat a megüresedett házakba, különben visszaszivárog a szerb rokonság, és kárba vész az egész....)

Álltunk a színpadon, egyik oldalon a bíróság három tagja, a másikon a feszülten figyelő közönség ránk meredő gyilkos tekintete. Mintha az előttünk álló pillanatokban dőlné el a valamennyiünk számára legfontosabb dilemma, mintha most dördülne el az a pisztolylövés, amely után a párbaj egyik résztvevője (de senki sem tudhatja előre, hogy melyik) holtan terül el a helyszínen, a másik pedig diadalittasan hordozhatja végig büszke tekintetét a hálás közönségen.

Elhangzott a bírói kérdés, gondolkodás nélkül nyomban rá a válasz is:

– Szombathelyitől kaptam az utasítást a legerélyesebb rendszabályokra és megtorlásra.

Szép, szabályos válasz. Mintha az előre megszéjtet megtanulta volna. Amit most, ezt mondta a kihallgatása során meg máskor is.

Nem kellett gondolkodnom az ellenérveken: viszontvád nélkül csak emlékeztettem rá, hogy történt valójában:

– Én ilyen utasítást nem adtam. Ezt az utasítást az osztályvezetőm adta ki írásban. Utána le is váltottam.

Az előző kihallgatás során tisztáztuk már a kérdést, elfogadták az állításom, de megmagyarázták, ami persze igaz, hogy én felelősséggel tartozom azért is, amit a beosztottam rendelt el.

Ő most szemrebbenés nélkül mondta:

– És előzőleg szóbelileg ugyanezt mondta Szombathelyi.

Én vagyok hát az, ország-világ láthatja, aki hazugság árán is menteni akarom a bőrömet, s egyedül FCZF képviseli az igazságot. Így felel meg a bíróság érdekeinek, így kerül a jegyzőkönyvbe. Hogy az egésznek semmi köze az igazsághoz, az őket nem érdekli. Nekik csak az a fontos, hogy bebizonyítsák: mindannyian megérdemljük a halálbüntetést. (Jaj, a szőlőskert, végül csak azt el ne feledjem, amit arról tudnod kell.) Ebbéli törekvésünkben FCZF-nél odaadóbb támogatót nem találhattak. Nekik való ember – gondoltam kényszeredetten, válaszait hallgatva, de át-átvilant az agyamon a szikra: talán csak játék ez, s amíg a

birák örömmel nyugtázzák, hogy komolyan számíthatnak rá, ő mosolyog magában, előre élvezve a helyzetet, amikor majd az elvárttal ellenkező választ adja, s ezek döbbenet fogják belátni, hogy lóvá tette őket, s hogy amit eddig mondott, azt egyáltalán nem lehet komolyan venni; aztán magyarázatként még azzal is belejük szúr, hogy hozzáteszi: csak nem képzelték, hogyan is tételezhették fel egy magyar tábornokról, hogy egy ilyen szedett-vedett kommunista bíróság kedvéért majd cserbenhagyja bajba jutott bajtársait; ő itt igazán semmi kíméletet nem remélhet, s ha már mondhat, amit akar, úgysem kegyelmeznek meg neki, akkor lehetne olyan nagyvonalú, s lesz is – mért ne lenne! –, ennyi elégtételt megengedhet magának.

Képzletben messze kalandoztam, mikor az újabb kérdés, az első budapesti tárgyalás, amikor az én bíróságom ítélete elől megszöktek, az került terítékre. A bíróság elnöke emlékeztette, hogy már a Horthy-rendszerben bíróság elé állították, megkezdődött a tárgyalás, ítélet azonban nem született, a fő vádlottak Németországba szöktek. Itteni vallomásainkban már szoltunk erről, persze kijelentéseink nem egyeztek egymással, hát a bírák most páholyukból figyelhették, hogy tisztázzuk mi egymás között, ami elszámolni valónk még maradt.

Gyűrött, kopott tiszti köpenyében állva, kihívóan előreugró áll, szeme csontos arca mély üregéből, bozontos ősz szemöldöke alól támadásra készen, a pillanatot várva:

– Azért szöktek meg akkor Budapestről, mert láttam, hogy annak a Szombathelyinek a bírósága ítélkezik felettem, aki maga is felelős mindenért.

A lényeg tehát megint csak az, hogy ő mint a legilletékesebb bizonyítsa, hogy a délvidéki vérengzésekért senki más, csakis én vagyok az első számú felelős. Micsoda bárgyú, vissza-visszatérő erőlködés! Az embernek felfordul a gyomra tőle, válaszolni sincs rá kedve. Mégsem hagyom szó nélkül:

– Ha felelős lettem volna, akkor engem is bíróság elé állítanak.

– Igen, föltéve, hogy nem maga a vezérkari főnök – jegyzi meg fölényeskedő vigyorral, (mintegy segítségére sietve ellenfelemnek), a fiatalabb szavazóbíró, aki már többször gúnyolódott velem, s most sem akarta kihagyni az alkalmat, serényen gyakorolta cinizmusát. Úgy gondolta talán, itt az ideje a kegyelemdfésnek.

Nem tudja, hogy kaptam én már ilyet nem egyet, fájdalmasabbat is, mégis mindig talpra álltam.

Te tudod jól, hogy ennek az altábornagynak, akit én gyávának neveztem, amikor megszökött az ítélet elől (noha a tárgyalás előtt maga mondta, hogy elege van már a hercehurcából, alig várja a tárgyalást, hogy igazolhassa, tisztázhassa magát), a nyilasok hatalomra jutása után, amikor a vezérkari főnök helyettese lett, első dolga volt, hogy letartóztassa azokat, akik felelőségre vonását követelték: Bajcsy-Zsilinszkyt, aki kezdetől fogva a leghevesebben elítélte a vérengzés felelőseit, fölakasztatta, Kiss János altábornagyot, aki az ügyét tárgyaló bíróság tagja volt (s később az ellenállási mozgalom katonai vezetője), ugyanarra a sorsra juttatta, engem, aki a tisztikar nagy részének tiltakozása ellenére elindítottam az ügyészi vizsgálatot, szintén elfogatott, azt állítva, mint itt is, hogy ha őt bíróság elé állítják, akkor nekem is ott a helyem, mert a vérontásra én adtam parancsot.. (Úristen! Hát azt kell magyaráznom, hogy gyermekek legyilkolására parancsot soha nem adtam ki?) Ameddig tudtam, védelmeztem, mikor pedig meg kellett indítanom ellene az eljárást, akkor sem csukattam le. Elképzelni sem tudtam, hogy én parancsot adjak egy tábornok bajtársam letartóztatására. Borzasztó lett volna. Már a bírósági tárgyalás, már az ügyészi vizsgálat elrendelése alkalmával nem egy tábornok a legerélyesebben tiltakozott a felelősségre vonás miatt, azt állítva, hogy hazafias cselekedetet hajtottak végre, ezért pedig dicséret jár, nem büntetés. Mi lett volna még, ha börtönbe vetem valamelyiküket, ahogy az ügyészem követelte? A németek akkor is kiszabadították volna őket.

Megdöbbenett ez akkor, hihetetlennek véltem. Hogy magyar tábornokok gyáván megszökjenek az igazságszolgáltatás elől. Te is emlékszel rá, felháborodva, erélyes nyilatkozatban ítéltel el tetteket. Aztán tiszti értekezleten ismételtelen rámutattam felelősségük súlyára, hangsúlyozván (1944 januárja), hogy az a vérontás, az ártatlan emberek ezreinek meggyilkolása beláthatatlan időkre megrontotta a két nép, a magyarok és a szerbek közötti viszonyt. Hallottam később, hogy a tisztikarból többen felháborodva kommentálták kijelentésemet, szégyenletesnek tartva, hogy a vezérkar főnöke a honvédség elleni zsidó propaganda hatása alá került.

Vártam ezt a reagálást, nem törődtem vele, tekintet nélkül mindenre, ki kellett mondanom, ami már rettenetesen nyomta a lelkemet. Sejtettem persze, hogy Németországba szökve FCZF rögtön áskálódni fog ellenem, s minden követ megmozgat, csak hogy minél többet árthasson nekem; bíztam azonban abban,

hogy a németek többre becsülik majd az én szolgálataimat, inkább adnak hitelt az én szavamnak, mint egy jellemtelen besúgóvá züllött volt tábornoknak.

Azóta féktelen dühében megingathatatlan kitartással munkálkodik vesztemen. És mégis, mert ő is ember, biznom kell benne, hogy emberségét csak bizonyítani fogja. (Megint pislog a villany, ki tudja...) Itt lehet az ideje, ha nem késnek már vele, a délutáni sétának, ha szó nélkül is, de ott még szembenézünk egymással. Ez is egy alkalom lesz. Talán az utolsó? Mennyit írtam róla! Nem kellett volna? Annyiszor elmagyaráztam már ezeket a dolgokat, borzasztó, hogy itt sem akarják tu-

domásul venni. Neked semmi érdeked, hogy hazudj nekem (hogy mindig őszinték maradunk egymáshoz, azt megbeszéltük már réges-régen), mondd, hát lehet... Elkopott a ceruzám, pedig a legfájdalmasabb dologról, ami miatt mindenekelőtt bocsánatot kell kérnem, ama sértő gorombaságomról még mindig nem írtam semmit, s ha nem lesz már több alkalmam azt jóvátenni...De lesz! Biztosra veszem, nekem is, neki is, és FCZF azt, a legutolsó esélyt, nem fogja elszalasztani.....

(folytatása következik)

A teljesebb igazság érdekében

Mészáros Sándor: Holttá nyilvánítva (délvidéki magyar fátum 1944-45) II. Bánság, Szerémség, Baranya, Muravidék

Az ARACS folyóirat 2002. augusztus 20-i számában a 66. oldalon Mészáros Zoltán ismertette a fent jelzett könyvet és kiadásának bonyodalmait, de az ismertetőből kimaradt egy név, mely sorsdöntő szerepet töltött be a könyv megjelentetésében. Különben ítéljen majd az olvasó.

Mint valamikori gimnáziumi történelemtanár nyugdíjaztatásom után helytörténettel is foglalkozom.

Dr. Mészáros Sándor történész személyes ismerősöm volt és munkájáért tisztetem. Halálával a délvidéki magyarság sokat veszített.

1999 tavaszán Mészáros Ilonka azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy vállaltam el a Holttá nyilvánítva második részének összeállítását, illetve megírását. Közölte velem, hogy már kérését két fiatal történész elutasította. Habár akkor is nagyon el voltam foglalva, meg a bombázások is nagyon idegesítettek, mégis elvállaltam. Mészáros Ilonka ekkor átadott egy műanyag szatyrot, amelyben számításom szerint legalább 300 papírgyűjtet, feljegyzés volt. Ez volt tulajdonképpen a forrásanyag, amit a megboldogult Mészáros Sándor összegyűjtött. Ezt kellett nekem összeállítani, hogy olvasható legyen. Két hónapi megfeszített munkámba került, hogy elkészüljön a kézirat. Külön nehézségem volt megbirkózni másnak a kézírásával is. Két példány-

ban az egész elkészített anyagot legépeltem (kb. 100 oldalon) és átadtam a felkérőnek!

Meg kell nézni a könyv impresszumát, ahol ez áll: Az előszót írta és a kötetet szerkesztette Csorba Béla. Az 5. oldalon ez áll: Előszó, míg az aláírója Uri Ferenc. (Úgy látszik a szerkesztő ezt elfelejtette megváltoztatni.) Nem kívántam, hogy a nevem mint társíró szerepeljen, de azt elvártam, hogy az impresszumban, legalább megemlítette volna a szerkesztő, hogy „Mészáros Sándor jegyzetei alapján a könyvet Uri Ferenc írta”. Ez a kisemmizés, a munkám semmibe vétele nagyon bántó és megalázó, ezt nem vártam Csorba Bélától!

A könyv teljességéért a végén összeállítottam a terjedelmes magyarító jegyzeteket, az életrajzi megemlékezést a szerzőről, elkészítettem a tartalomjegyzéket és végül megrajoltam a Délvidék térképét a tájegységeivel együtt, feltüntetve a két könyvben szereplő helységneveket. Mindezek után már csak a recenzi és a lektori munka következhetett.

Különben a két havi munkámért kaptam egy könyvet. Megbocsát Mészáros Zoltán, de ez a teljesebb igazság.

A még teljesebb igazság érdekében

Szeretném megköszönni az Aracs szerkesztőknek, hogy lehetővé tették számomra az azonnali válasszadást Uri Ferenc keserőséggel és szemrehányással teli cikkére. Ugyanis Uri Ferencnek alighanem igaz van, csak éppen bírálata nyilait lötte téves céltáblába, azt feltételezve, hogy én sikkasztottam el nevének említését a könyv impresszumából. Erről viszont szó sincs, lévén hogy az impresszumot, sőt tulajdonképpen magát a könyvet sem én szerkesztettem, noha kétségtelenül volt hozzá közöm. Valójában Mészáros Sándor, Uri Ferenc és Mészáros Ilonka szövegeit gondoztam, nyelvi sutaságait javítottam, s a kéziratba csúszott tárgyi hibákat igazítottam helyre. Egyszóval lektori, majd később korrektori feladatokat vállaltam magamra, szerény tiszteletdíj fejében, amit számomra a könyv kiadója hiánytalanul meg is fizetett.

Munkám során több szerkesztési természetű javaslatot is bátorkodtam tenni, amit Mészáros Ilonka (a könyv kiadója) részben megfogadott, részben nem, sőt utólag (számomra korábban ismeretlen szövegrésszel is) bővítette a könyvet. Erre természetesen joga volt. Az viszont engem lepett meg a legjobban – erről legelőször a sajtóból értesültem –, hogy én volnék a kiadvány szerkesztője, sőt még előszót is írtam. Én ugyanis addig egyikről sem tudtam, csak arról, hogy korábban volt egy recenzióm Mészáros Sándor hagyatékban maradt munkájának kiadását elősegítendő.

Korábban Mészáros Ilonkától arról értesültem – s ezzel részben meg kívánom erősíteni Uri Ferenc állítását –, hogy a Holtta nyilvánítva első kötetéből további átdolgozásra kihagyott fejezetek és dr. Mészáros Sándor jegyzetei, cédulái alapján a kiadásra szánt kéziratot az író özvegye és Uri Ferenc állította össze, sőt, hozzá is írtak az eredetileg megfogalmazottakhoz, ami utóbbit én problematikusnak tartottam, s ezért írásban (Mészáros Ilonkához eljuttatott észrevételeimben) a következőket javasoltam: „Uri Ferenc előszava. Fontos volna megírni, hogyan és ki pótolta a könyv egyes fejezeteit, s amennyiben ez lehetséges, mindezt jelezni is kéne valamilyen formában. (Pl. lábjegyzettel stb.)” Ha

semmi más, talán ez is jelzi, hogy eszem ágában sem volt Uri úr nevét elhallgatni, ellenkezőleg, üdvös lenne mind az olvasók, mind a kérdéskör kutatói számára, ha tudhatnák, meddig terjednek Mészáros Sándor szövegei, és hol kezdődik Uri Ferenc vagy Mészáros Ilonka kiegészítése. A filológiai pontosság ugyanis ezt mindenképpen megkívánná, amennyiben nagyobb terjedelmű pótlások történtek. (Márpedig történtek.) Az általam javasolt módosításokra azonban nem került sor. Bevallom, azt sem tudom, hogy a könyv kiadója javaslataimról egyáltalán tárgyalt-e Uri tanár úrral!

Mindent összevetve számomra logikus lett volna, hogy a könyvet akár Uri Ferenc, akár Mészáros Ilonka jegyezze szerkesztőként. Én erre nem tartottam, nem is tarthattam igényt, egyedüli kérésem az volt, hogy a kiadó tüntesse fel, szerkesztési javaslataimmal és tanácsaimmal hozzájárultam a könyv megjelenéséhez. Hogy ezek után hogy lett belőlem „szerkesztő”, és hogy Uri Ferenc neve miért nem került az impresszumba, erre talán csak a könyv kiadója tudna válaszolni. Miként arra is, hogy recenziói véleményem miatt került Uri tanár úr előszava elé.

Mindezt látva egyáltalán nem fogott el az öröm, hiszen ha én lettem volna a tényleges szerkesztő, a könyv több tekintetben más formában látott volna napvilágot. Így viszont a nevemhez kötöttek egy olyan kiadványt, amelyhez ugyan nagyon sok közöm van, s megjelenésének örülök, de „szerkesztője” igazából sohasem voltam, hiszen erre nem is kértek fel, s nem is érezhetem a könyvet botcsinálta szerkesztőként igazán az „enyémnek”. Nem ide tartozik, de itt kell elmondani, hogy évekkal ezelőtt valami hasonlót követtek el – mint kiderült, jószándékból – a szenttamásiak, amikor honfoglalási kiadványuk impresszumában szerkesztőbizottsági tagként tüntettek fel értesítésem elmulasztása mellett és jóváhagyásom nélkül. Az ilyen jelenségek a könyvkiadási tapasztalatlansággal párosuló igen gyakori dilettantizmus számlájára írhatók. Valószínűleg ezúttal is ez történt, s csak remélni tudom, hogy mindennemű hátsó szándék nélkül. Egyébként mindaddig, míg

Uri Ferenc cikkét nem olvastam, szentül meg voltam győződve arról, hogy a könyv szerkesztését valamilyen oknál fogva éppen ő nem akarta vállalni, s azt hittem, a könyv kiadója kényszerhelyzetbe kerülve jobb híján engem nevezett meg szerkesztőként a kiadvány impresszumában. Vajon mit tehettem volna ez ellen a könyv megjelenése után, kész tények elé állítva, a nevetségessé válás veszélye nélkül? Így aztán, bár nem érintett kellemesen, kénytelen voltam jó képet vágni a do-

loghoz. Hogy végül is mi és hogyan történt, nem tudom, de legkevésbé rajtam múlt, annál is inkább, mert nincs miért elvitatnom Uri Ferencnek a könyvbe fektetett munkáját, hiszen erről a kiadó, Mészáros Ilonka is beszélt nekem. Természetesen arra sem tudok válaszolni, hogy Uri Ferenc ennek ellenére miért nem került említésre az impresszumban, arra pedig végképp nem, hogy miért kapott csupán egyetlen könyvet tiszteletdíj fejében.

Napló

1989. V. 29.

Kedden Faludy-esten voltam Újvidéken. Érdekes volt, néha sziporkázott, de ugyanakkor teatrális is (ami végső soron érthető, hiszen nagyon sokan föltették már neki ugyanezeket a kérdéseket, s ő mint egy „kerek egész” kis történetet mesélte el a vele történeteket). De: közvetlen volt, szerény, egyszerű, megnyerő. Homyik villogtatta tárgyi tudását. Emese, jellemző módon, fontoskodott, Szűcs Imre meg még a közönséget is kellemetlen helyzetbe hozta erőszakosságával, minden áron való szereplési vágyával.

Szerdán Milošević Újvidéken és Szabadkán járt. Hogy a biztonság mekkora volt körülötte! Mint Arafatnál, esetében sem közöltek előre semmit sem, ellentüntetésektől (?), diverziótól tartva. De ennek ellenére a Jugóaliban tett látogatásakor elment az áram. Nagy a bátorsága annak, aki ezt megtette.

Csütörtök majdnem olyan nap volt, mint a többi. Hol vannak már az eufóriás május 25-ék, a táncos, dalos szocrealista ünnepélyek? Az ok viszont nem a növekedő demokrácia, hanem az erősödő Tito-ellenes szerb kampány.

Tegnap este tudtam meg a pesti hírt: a Hitel lehozta a Sütőhöz címzett írásomat. S a következmények? – Ki tudhatja?

1989.V. 30.

A szombati M.Sz.-ban az Öregasszonyok. Örülök neki, a Kilátó miatt ezt a számot többen olvassák.

Ott olvasható egy interjú S. Seleničtyel, a Jugoszláviai Írószövetség elnökével. Szerinte Szerbiában, Belgrádban igenis lejátszódnak demokratikus folyamatok, csak ezek a nemzeti/nacionalista sajtóban nem kaphatnak helyet. Bizonyára így van, gondoljunk csak az olyan falfirkára, mint a „Stalinoševića, ne!” (Sztalinoševityet nem!).

1989.VI.4.

Ma adták a hírt: meghalt Khomeini, a XX. század egyik nagy zsarnoka. Iszlám fundamentalista államfő, Hitler, Sztálin, meg még ki mindenki hasonlítható hozzá? Hány évre vetette vissza Iránt/Perzsiát? S hány évig tart, mire majd összeszedik magukat...

És a másik hír: a kínai katonaság belelőtt a békesen (!) tüntető tömegbe. Több ezer halott – szocializmus, oh!

A pénteki M.Sz.-ból tudtam meg, Dormán az Újvidéki Rádió éjszakai műsorában beszerkesztette a Sütő Andráshoz írt Hitel-beli írásomat. Örültem is neki, meg félttem is. Félttem, mert arra gondoltam, mi lesz, ha telefonon föl hív, s nekem beszélnem kell róla. Hazudni nem akartam, az igazságot elmondani nem lehet, ... szóval tartottam tőle. Négy után került műsorba, megelőzte Nagy Margit újságíró nő erdélyi beszámolója, a Sinkovits Imréhez címzett Sütő-levél, beszélgetés Bicskei Istvánnal (Kolozsvárott végezte a színiakadémiát), majd beszélgetés Sinkovitscsal (amit az a Varga Szilveszter készített, aki odát írt a „Tito örök” témára, 1956-ot pedig ellenforradalomnak nevezte), és a telefoninterjú után következett az én írásom Bicskei tolmácsolásában, aki valóban szépen olvasta. Ezután újra Nagy Margit beszélt Erdélyről, majd néhány népdal. Szép összeállítás, Dormán érdeme.

Tegnap Szegeden az Ünnepi Könyvhét sátrai, könyvei. Gyönyörű volt a rengeteg könyvsátor előtt megállni, nézelődni. Mindegyik sátornál fölfedeztem olyan könyvet, ami a másikon nem volt. És az antikváriumba, valamint a Móra és a Tömörkény könyvesboltokba még el sem jutottam. El se tudom képzelni, mi lenne Szeged közelsége nélkül.

1989.VI.18.

Nagyon régóta nem írtam egy sort sem, ill. ide a Naplóba nem.

Az elmúlt időszak két legfontosabb eseménye a pénteki (16-ai) Temetés és a kínai gyilkosságsorozat volt. Előbb talán a Temetésről.

Nem tudtam meghatódottság és elérzékenyülés nélkül nézni. A legfőlegképpen a fegyvermezett tömeg volt. (Micsoda különbség tud lenni százezres tömegek között, pedig alig néhány száz kilométer választja el őket egymástól. Az újvidéki, belgrádi stb. züllött, részeg horda, a budapesti a végsőkéig fegyvermezett 250.000 ember! Pedig Budapestnek és az ország lakosságának lett volna miért elszámolni, „revansot venni” az eltelt harminc, negyven év miatt, a kivégzések, a kínzások, a megaláztatások miatt, de a nemzet bizonyosságot tett szellemi nagykorúságáról és érett politikai magatartásáról. Sehol egy rendőr, akinek „fölügyelnie” kellett volna. Ezt elvégezték helyettük a karszalagos civilek, kulturáltan, emberségesen. De nem is nagyon akadt dolguk.) Még a legfeszültebb pillanatokban is megmaradt a fegyelem: Király Bélát rövid taps köszöntötte, egyetlen hangos szó el nem hangzott, kivéve az eskütételt és a Himnuszt, valamint az egyházi himnuszt. Egyetlen politikai jellegű föliratot sem láttam, csak a városnévtáblák, és Székelyföld – szívszorongató érzés volt látni azt a csontos, szikár fiatalembert, aki a táblával kezében néhány szál virágot helyezett el a ravatal előtt. ...Hány halált hoz még a szocializmus világszerete? És a fájdalmas mozzanatok: amit eddig is tudtunk, csak hangosan kimondani nem lehetett, azt most már azok harsogják öröktől fogva tudott igazságként, akik eddig ellenforradalomról, zűrzavarról beszéltek!

Szomorú, fájdalmas tudat, hogy szétszóródtunk, hogy százezrek, vagy milliók haltak meg ártatlanul, s ugyanazok fognak most is a fölszínen maradni, akik az előző rendszert kiszolgálták. Mi lesz velünk? Hol van öntudatra ébredésünk?

Szegény kínai fiatalok! Sorra végzik ki őket is. Nem volt elég? Persze logikus következményei ezek a kommunista diktatúráknak, az emberek tankokkal történő széttiprása, halomra lövetése. Most a kivégzések, az el- és a meghurcoltatások ideje van, a megaláztatásoké. A módszer ugyanaz, legyen szó Kínáról vagy Kosovóról.

A Magyar Televízió közölte: a szlovén parlament meghozta a döntést a köztársaság kiválási jogáról. Fél év, egy év múlva élni is fognak vele? Minden bizonnyal: igen, hiszen a növekvő diktatúrát egyetlen civilizált nép sem lenne hajlandó eltűrni.

Holnap mitingelni fognak a parasztlak a mezőgazdaság áldatlan helyzete miatt. A megmozdulás még rokonszenves is lenne, ha nem „azok” szerveznék, hanem spontánul jött volna létre, s nem újra a szerbek és a montenegróiak lennének a hangadók, valamint (amit

most már tisztán látok) nem a Marković-kormány megdöntésére hozták volna létre, pedig (és ezt Csikos Zsuzsa a ma esti híradóban elmondta) ha a kormány megbukik, bekövetkezik a teljes csőd, aminek (persze ezt már ő sem tette hozzá) az ország széthullása, polgárháború vagy a miloševići diktatúra lesz a folytatása.

1989. VI. 25.

A nyár megérkezett illataival. Az erdőben, a parkban éreztem azt a nehéz, jellegzetesen nyári szagot, amit először gyermekkoromban regisztráltam. Különös, kissé kellemetlen is talán? Semmiképpen sem üde, friss, hanem nehéz, nehézkes, talán „szürke”. Istennem, de jó lenne nem tudni ezt a rengeteg szennyet, ami napról napra rakódik ránk. Nem tudni halálokról, fájdalomokról, börtönről, megkínzásokról. Nem tudni a kiszolgáltatottságot, ezt a rengeteg hazugságot, egyéni és nemzeti tragédiákat, meghurcolt, kivégzett embereket.

A szerbek nagyon készülnek a rigómezei ütközet megünneplésére (az érvényben lévő kosovói gyűlekezési tilalom ellenére már ma megkezdtek a mítingszerű felvonulásait). Tolnai talán most kezd rádöbben, mibe is ment bele, milyen aljas játszmába keveredett. Turi szerint (M. Sz.-beli tudósítás) békülékenyebb hangnemben szólt a szlovén írók kiválási próbálkozásairól, több megértést szeretett volna, de lehurrogták. Turi a vezércikkben fölroja a szlovéneknek finnyasságukat, s a Bulatović-botrányra hivatkozik, hiszen a szlovének tiltakoztak ellene mint a Jug. Írószövetség elnökjelöltje ellen. A szomorú az, hogy Turi elfelejti Bulatović azon kijelentéseit, miszerint tankokkal menne Kosovóba, s mindjárt rendet is csinálna – kívánsága részben teljesült is, már ami a tankokat illeti -, hogy az albánok és más nemzetiségek másodrendű polgárok, elfelejti a csetnikmozgalom rehabilitálását célzó törekvéseit stb. Ejnye-ejnye, Turi Tibor!

Matuska egy 1956-os jugoszláviai magyar kivégzése kapcsán a megkezdett sorozatában hangsúlyozottan ír az újvidéki és más hasonló „hideg napok”-ról, de ezúttal nem említi a partizánok atrocitásait. (Szalma mesélte, nagyapját hogy végezték ki a bevonuló partizánok Szabadkán, összetereelve az útjukba kerülő magyarokat, férfiakat, asszonyokat, gyerekeket és öregeket is.)

Pozsgay és Nyers szimpatikus emberek, talán olyanok, akikben még lehet bízni.

1989. VII. 11.

Vasárnap délből értem haza Hajdújárásról, az Etno-campból. Gyönyörű kilenc nap – álom és valóság. Álom, mert ilyen a valóságban nincs, de valóság mégis, mert velünk esett meg, ott voltunk, részt vettünk benne. Jó volt látni a táborban hegedűvel, furulyával, dudával sétáló gyerekeket, másokat, akik egy-egy zugban együtt énekelnek... És a dalok. A népdalok fájdalmas aktualitása. Széki, mezősegi, gyimesi, kalotaszegi dalok.

A munka öröme, a kétkezi és a szellemi munka nemesítő ereje. S a szabadság: mindenki azt tette, amihez kedve volt: fűrt, faragott, énekelt, citerázott, gyapjút nemezelt, kosarat font, táncolt, furulyázott.

És mit hoztunk magunkkal? Emlékeket, tárgyakat, amelyeket mi készítettünk, a közösségi érzést, az össze- és az egymáshoz tartozás tudatát, lelkiert, amit talán elő lehet majd hívni rejtekéből.

És közben dül a nagyszerb nacionalizmus. Kninben keltettek zavargásokat a neo-csetnikek, még az istentiszteletüket sem tisztelve. Mi lesz a vége?

És egy érdekesség: Purger állítása szerint őt elsősorban Tolnai javasolta és támogatta 1983-ban a Symposium főszerkesztői tisztjére!

1989. VIII. 15.

Egyre nagyobb kiesések vannak a naplóírásban, a munkáról nem is szólva. De lehet-e így dolgozni? Lassan véget ér a nyár, és nekem nem volt annyi időm, hogy leüljek, s folyamatosan dolgozzam.....

Fejtő Ferenc Érzelmes utazását olvasva az első gondolatom az volt, hogy egy kamaszfiú írja le családja történetét, nem túl izgalmasan, itt-ott megható, szép részletekkel – anyja halála, szenvedése. Azután a dalmát tengerparttal fordulatot vesz a napló-regény is, gondolatokkal gazdagodik. Kicsit emlékeztet Th. Mannra, pontosabban szólva A varázshegyre, még pontosabban Hans Castorp elmélkedéseire. De benne van a tenger és a tengerpart hangulata, Ragúza, Spalato, Cattaro, Otlik Fiuméja. Én is írni fogok a tengerről, illatról, a Vízről, a szűk kis utcákról, terekről, a középkori hangulatot árasztó adriai városokról. Bár el lehetne választani napjaink szennyétől azt a csodálatos, hatalmas, mindig mozgó, lüktető, beszélő öseleket, partjaival, szigeteivel, hajóival, sirályaival....

A levegő egyre jobban telítődik egy végsőig lezúllott állam bomlásszagával.

1989. IX.8.

Véget ért az első tanítási hét. Meglehetősen fárasztó, egyáltalán nem pihenten (kipihenten!) kezdtem, kezdem a tanítást. Talán megszokom, talán rendszerebben dolgozom.

Tegnap este a Kanizsai Íróklub irodalmi estje után végre találkoztam Sinkovits Péterrel. Igazán örültem, hogy személyesen is megismerkedhettünk, s hogy elmondhattam, mennyire becsülöm az ő és a szerkesztősége munkáját. Láttam, jólesett neki, nekem meg az, hogy őszintén elmondhattam, mennyire fontos a becsületes kiállításuk, tartásuk és hogy természetesen nem lehet azt elvárni a M.Sz.-tól, amit egy Vjesniktől, vagy a Danastól. Fontos, hogy naponta megjelenik, hogy magyarul jelenik meg, s ha burkolt formában is, de becsületes próbál maradni.

Jó volt hallani, hogy a tárcákban fölfedezni véli egy regény csirait. Miután visszagondoltam az eddig megjelentekre, valóban össze lehetne fűzni őket. Csak amíg bennem nem áll össze „a mű”, addig hozzá sem foghatok. És jó volt Dudás Karcsiékkal is együtt lenni, mert egyet tudtunk érteni azoknak a jelenségeknek az abszurdításában, hogy Tolnai még húsz író hívt meg Belgrádból, és hogy Végel László Balázs Attilával együtt vett részt a Brankovo kolón, s annak is a „költői miting” c. részében.

A szerb forradalomba pedig beállt a változás (!), ami tkp. várható volt: a legprimitívbbeket kezdik félreállítani az elvtársak.

Szegedről hazafelé tartván, amikor a több kilométeres kocsisort próbáltam elkerülni, az ott veszteglők elébem álltak és leállítottak. Akkor értettem meg, ezek valóban mindenre képesek: ölni, rabolni, erőszakolni! Szidta az anyámat, a szabadkai rendszámtáblámat az, aki az autót is, meg engem is szét akart verni, valahol a röskei határátkelő előtt néhány kilométerrel, augusztus 31-én, az Úr 1989. esztendejében.

El kellene már olvasni és megírnai a Th. Mann – Kerényi K. levélváltás kritikáját, beszélni a mítoszról, és újra visszavinni oda, ahol a helye, megtisztítani a rárokodott mocsoktól, szennyből, amit a neo-csetnikek aggattak rá.

Tegnap Kanizsán Bordás közölte, Bori pozitív recenziót adott a kéziratomról, de át kell formálni, bele kell tenni az új verseket is.

1989. IX. 12.

Magyarország megnyitotta határait az NDK-mekültek előtt. Szép, humánus gesztus, némi gazdasági számítás-háttérrel: Bush bejelentette, korlátlan időre folyósítja a magyarországi hiteleket. De mindenképpen bátor tett, úgy tűnik, végleges a szembefordulás a sztálinista hatalmakkal, Kelet-Németországgal, Csehszlovákiával és Romániával (Bulgáriával csak azért nem, mert azok a Bérce Balkánon alusszák Csipkerózsika-bajuszos (kis- és nagybajuszos) álmukat, messze, nagyon messze a bugyorgó Közép-Európától). S minő véletlen, amíg Jelcin az Egyesült Államokban, Jegor Ligacsov az NDK-ban tesz látogatást.

A szerb nacionalizmus újra erősödő tendenciát mutat – égő vonat a dalmát tengerparton, D. Čosić szájából csak úgy ömlik a demagógia. Szabó István elvállalta a belgrádi filmetem vezetését. Tájékozódnia kellett volna, hova megy, kikhez megy. Ma már nem lehet semmit felelősség nélkül, ill. felelőtlenséggel tenni. Minden lépésünkkel el kell számolni. Minden szavunkkal, minden mondatunkkal.

1989. IX. 17.

Pénteken Toldi Éva beolvasta telefonba Bori recenzióját. Jóindulatú, semmi sértő szándékot nem éreztem ki belőle. És meg is értem, miért pont azokat a verseket nem ajánlaná kiadásra – politikailag problematikusak, viszont bennhagyott „kemény dolgok”-at is. Éva szerint semmi esetre sem végleges a „Jeltár”, lehet hozzáadni és elvenni is belőle. Ha már így alakult, szeretnék még néhány verset hozzáfűzni. Talán a jövő év elején (első felében) meg is jelenne a könyv(ecske). S hogy ez mit jelent? A munkát, a tenni akarást, s ha csak annyit elérek vele, hogy valakit, valakit főlé-

resztek az anyanyelv igénylésére, már megérte. És ezért kell dolgozni, imi, minél többet, minél igényesebben. Tenni a fennmaradásért, a „csakazértis”-ért, csöndes ellenállással, kitartással.

Pénteken Bozsik eltántorgott hozzám a verseskötetével. Mitikus esemény: részegen hozza el a Viszszakéből című fél-alkoholista verseskötetét, és én nem vagyok otthon – már nem tud elérni. Pedig valami-kor sokkal közelebb volt hozzám, mint bárki más, mára azonban eltávolodtunk egymástól. Talán leginkább felelőtlensége miatt. Felelőtlenül dobálózik a szavakkal, fogalmakkal. Politizál, amikor nincs tisztában a dolgok mögötti történésekkel, s még mindig hisz azok jóindulatában, akik már rég a késeket élesítik.

Bozsik olyan valakit (Horvát Ottót, vagy Oto Horvátot) fordít szerbből magyarra, aki magyar szerző, de szerbül ír, s a Magyar Tanszékre iratkozott. Komolytalan emberek.

Szombaton meglátogatott Bogdán József, a papköltő. Rendesnek tűnik. Talán ha a magánya nem kezdi ki, sikerül megőriznie identitását abban az előre-gedett bánati kis faluban. Őszinték a versei, s nagyon érezni rajtuk a lelkesi kéz vonásait. S ami fontos: többé-kevésbé átlátja a közéleti emberek (írók, politikusok), valamint a politikai történések mozgatóerőit, mozgásait.

Desanka Maksimovićyal közöl interjút a 7 Nap, aki egyebek között badarságokat beszél önmagáról is. Mellesleg ő írta a Milošević-könyv hátlapjának a szövegét.

Valami készül, M. már hosszabb ideje nem látható, hallható.

Csak háború, vérontás ne legyen!

Ellenkezőleg!

JÓ KIFOGÁST TALÁLT KOSTA ČAVOŠKI belgrádi egyetemi tanár, hogy lejárassa a Vajdaságot és a vajdasági nemzeti kisebbségeket. Elővette a majdani vajdasági alkotmánynak (vagy alaptörvénynek) a tervezetét – amely még semmilyen hivatalos jóváhagyást nem kapott, de még csak nem is került teljes egészében a nagy nyilvánosság elé -, és megbotránkozásának adott kifejezést a Književne novine c. belgrádi lapban. Mi bántja Čavoškit? Elsősorban a nemzeti kisebbségek egyenjogúsítása, amit ő úgy állít be, hogy a Vajdaságban a szerbség alá lesz rendelve a nemzeti kisebbségeknek, ha hatályba lép ez az alaptörvény. Másodsorban úgy véli, ugyancsak a még el nem fogadott tervezet alapján, hogy nemcsak a Vajdaság nem lesz része Szerbiának, hanem fordítva, Szerbia függ majd a Vajdaságtól, mégpedig – mivel a Vajdaságban, a nemzeti kisebbségek fognak uralkodni a szerb többség felett (!) – épp a nemzeti kisebbségek akaratától, úgy-hogy Szerbia egyfajta kondomíniuma, azaz „közös gyarmata” (Idegen szavak és kifejezések szótára) lesz a vajdasági nemzeti kisebbségeknek. S itt bújik ki a szög a zsákból: nem a Vajdasággal, a Vajdaság autonómiájával van az igazi baj, hanem azzal, hogy – mint Čavoški beteges képzeletében megrajzolta – a nemzeti kisebbségek uralkodnának a szerb többség felett, kisebbséggé változtatva őket. Čavoški terjedelmes cikkének persze nincs nagy foganatja – a belgrádi irodalmi lapot kevesen olvassák, az általa felboncolt alapokmány-tervezet még messze van az elfogadástól -, annyit azonban elérhet, hogy még többen ellenzik a Vajdaság autonómiáját, még többen válnak idegengyűlölőkké a lap olvasói közül. Mi pedig várhatjuk az ún. gyűlöletbeszéd újabb megnyilvánulásait. (Már meg is jelentek. De erről alább.)

A BELGRÁDI IRODALMI LAPNAK UGYANABBAN A SZÁMÁBAN bizonyos Branislav Đorđević nyílt levelet írt Predrag Matvejević horvát írónak. A levél a Književne novine egész utolsó oldalát elfoglalta, de mi itt csak néhány sort szenteltünk neki, mert többet nem érdemel meg. Đorđević tulajdonképpen vitába száll a

horvát író Szarajevótól Szarajevóig c. cikkével, amely a spanyol El Paisban jelent meg. Ez a „vita” azonban nem vita, hanem szemrehányás, vádaskodás, rágal-mazás. Matvejevićről mindenkinek meglehet a véleménye, ismerjük múltbeli tevékenységét, álláspontjait, de az a hang, amelyet Đorđević megüt Književne novine-beli cikkében, teljes összhangban van Kosta Čavoški előbb elemzett írásának hangnemével, módszerével, szótárával, és ami a legfontosabb: céljával. Az pedig visszavezet bennünket a múlt század 90-es éveinek céljaihoz, módszereihez, eseményeihez és eredményeihez. Úgy látszik, a jobb napokat megért belgrádi irodalmi lap körül csoportosulóknak erre van szükségük, ezt hiányolják. Mi nem.

NEM SOKBAN KÜLÖNBÖZIK ČAVOŠKI ÉS ĐORĐEVIĆ hangjától, állásfoglalásától az egykori szabadkai főszerkesztő cikke, amely a budapesti 168 órában jelent meg. Ő a vajdasági magyar kisebbséget vette célba. El van keseredve, hogy nálunk némely kisebbségi magyart kellemetlenül érintette a Fidesz választási balsikere, és siet is Orbán választási gyűléseit Hitler, Sztálin, Rákosi, Kádár, Ceaușescu, Milošević gyűléseihez hasonlítani. Megtámadja még a tóthfalui Logos nyomdát, mivel szerinte „a magyarországi adófitetők pénzéből... egy klientúra (!) Tótfalura (így!) méltóztatott valamennyit csurragtani”. A cikkíró még egy összehasonlítást tesz: Milošević győzelme a korábbi választásokon „egyre nagyobb arányú” volt a sötét déli vidékeken, ahova nem jutott el az ellenzéki média hangja, mint ahogy Magyarországon is „ott nyert a jobboldal” (helyesebben a polgári koalíció), ahol „nem láthatók-hallhatók a kereskedelmi tévék, rádiók, ahol a mezőnyt az M1 és M2 no meg a Duna TV uralja”. (Zárójelben: ha nem volnának ezek az adók, még gyorsabb volna a kisebbségbe szorult magyarság eltűnése, felmorzsolódása.) Igen ex főszerkesztő úr, mi a „királyi” magyar tévéket nézzük – ahogy Ön nevezi őket-, és hálásak vagyunk nekik munkájukért. Isten tartsa meg őket, még az MSZP-SZDSZ-SZSZP-vagyak ellenére is!

FELÉBREDT A SZERB DIASZPÓRA, s szavazati jogot követel magának a szerbiai (jugoszláviai) választásokon. Állítólag három és fél milliónyi szerb él külföldön (ki politikai, ki gazdasági okokból, ki kalandvágyból), s a Diaszpóra Tanácsa azt követeli a szerbiai kormánytól, hogy a külföldön élő szerbeknek (mert csak róluk van szó, nem a külföldön élő szerbiai nemzeti kisebbségekről is) adjon állampolgárságot (ez nem vitatéma, de akkor engedjék meg a szerbiai nemzeti kisebbségeknek, hogy felvegyék anyaországuk állampolgárságát is), adjon szavazati jogot a diaszpóra tagjainak (akik nemcsak hogy távol élnek az őshazától, de azt sem tudják, mi történik itt, vagy legalábbis késve, esetleg tévesen értesülnek, nem vesznek részt a hazai eseményekben, nem élnek a mi életünket, nem érzik mindennapi életünk keserveit), és szolgálhassák a katonaságot Szerbiában (ehhez mit szólna új hazájuk hadserege?). Itt a legfontosabb és legsürgősebb a szavazati jog. Hogy a távolban élők beleavatkozhatnak az őshaza életébe. Döntsenek azoknak a sorsáról, akik itt maradtak. Akik itt fizetnek adót. (Mert az adózást nem követeli a szerbiai kormánytól a Diaszpóra Tanácsa.) Jasmina Vujić, a Diaszpóra Tanácsának egyik társelnöke úgy véli, a mostani államhatalom fél a diaszpóra tagjainak szavazatától, mert nem tudja, mire fog szavazni egymillió külföldi szerb. Véleményem szerint nem a hatalom félelme a fontos, a döntő ebben a kérdésben, hanem a hazai szavazók, az itthon maradottak joga arra, hogy döntsenek életükről, sorsukról. Anélkül, hogy a politikailag tájékozatlanok, az idegen környezetben másképp élők, más szokásokat elsajátítottak beleavatkoznának életük folyásába. És továbbra is távol maradjanak, akárkiről van is szó.

ELÉG RÉGEN MEGALAKULT MÁR A Cirill Írásmód Védők Egyesülete, s elég hangosan – tüntetésekkel, falragaszokkal, röpcédulákkal – harcol céljáért: a cirill írásmód megmentéséért, jogainak elismeréséért.

Ezeréves a cirill írásmód – olvastuk a Večernje novosti című belgrádi lapban –, meg kell hát védeni, ugyanis mind nyilvánvalóbb az eltűnése. Állítólag Szerbiában nem tisztelik se az alkotmányt, se a hivatalos nyelvhasználatról szóló törvényt, s így Szerbia áttért a latin (azaz idegen) írásmódra. Dragoljub Zbiljić, az egyesület végrehajtótanácsának elnöke szerint Újvidéken például a városi feliratoknak csak 18,5% cirill. (Mária Terézia korában sem volt ez így – mondja az elnök. Persze, lehet, hogy ő a gót betűket látta cirillnek.) Belgrádban a feliratoknak csak 31,8%-a cirill, Kikindán

12%-a, Nagybecskerekén (azaz Zrenjaninban) kb. 14%-a, Palánkán valamivel több mint 14%-a, Zomborban 12%-a. (Nem véletlen, hogy Zbiljić – Belgrádtól eltekintve – csupa vajdasági példát sorolt fel, így nem tudjuk, mi a helyzet a többi európai városban, például, Vranjében, Preševóban, Svilajnacban, Kuršumljában stb. A tévékre is panaszkodik Zbiljić: október 5. után úgy eltűnt a cirill írásmód a képernyőről, mintha „a nép október 5-én a cirill írásmód ellen lázadt volna fel”. Az egyesület azt követeli, hogy a cirill írásmód legyen Szerbiában a hivatalos, mint ahogy – mondta Zbiljić – többek között Magyarországon a latin írásmód a hivatalos. „A cirill írásmódot ebbe a helyzetbe a »két írásmód«, a kommunista találmány hozta, ami a cirill és a latin írásmód egyenrangúságát jelenti.” Ezt elfogadta néhány szerb nyelvész is, habár az egyfajta írásmód sokkal gazdaságosabb (!).

„A cirill írásmód tökéletesebb a latinnál (az idegengyűlöletet, a felsőbbrendűségi érzést tehát ki lehet terjeszteni az írásmódra is – T. L.), de ha nem lenne is, ez nem ok arra, hogy elfeledkezzünk arról, ami létünk alapja?” – kérdi Dragoljub Zbiljić. Mert ha elfeledkezzünk írásmódunkról – fejtegeti a továbbiakban –, akkor mit őrzünk meg értékeinkből? Egyébként Zbiljić – a már említett idegengyűlölet szellemében – a latin írásmódot horvátnak nevezi. Ha a „horvát írásmóddal” be lehetne kerülni a világba (?), „akkor az egész világ elfogadná és megtanulná a horvát latin írásmódot”. Mintha – bizonyos kivételekkel – nem használná az „egész világ” a latin írásmódot, amely nem is horvát, hanem latin... Szerencsére Zbiljić az egész helyzetért nem másokat okol, hanem a szerbeket, akik „szerb szokás szerint – ha választásra akad alkalmuk – rendszerint az idegent fogadják el, bármennyire értéktelenebb és tökéletlenebb is az”. Dragoljub Zbiljić és egyesülete egy dologról elfeledkezett: arról, hogy a választás szabadsága adva van mindenkinek, és ha valaki, még szerb létére is, jobban szeret latin betűkkel írni, akkor se Zbiljićnek, se társainak – akik között országgyűlési képviselők, egyetemi tanárok, írók is vannak – nincs joguk ezt megtiltani. Falragaszain az említett egyesület még arra is felhívja a polgárokat, hogy ne olvassanak latin betűkkel nyomtatott újságokat. Érdekes, hogy ez egy cseppet sem zavarja a belgrádi lapkiadókat, újságírókat, hogy – a Politika, a Borba, a Atlas, az Ekspres és a Večernje novosti kivételével (bocsánat, hogy latin betűkkel írtam le a címüket!) – latin betűkkel nyomtassák lapjaikat (Danas, Blic, Vreme, Nedeljni telegraf, sőt a jobboldali Nacional is). Most már csak az hiányzik,

hogyan A Cirill Írásmódot Védők Egyesülete megtiltsa a latin betűk használatát a cégtáblákon. Az Emberi Jogok Ligája (vagy ehhez hasonló nevű szervezet) felfigyelhetne ennek a cirillvédő szervezetnek a működésére: szerintem emberi jogokat sért az, ha valakire rá akarunk kényszeríteni egy írásmódot. És itt ez a legfontosabb.

AZ IDÉN IS MEGRENDEZTÉK A TOKAJI ÍRÓTÁBORT – ha nem tévedek, a harmincadikat –, s furcsálva vettem tudomásul, hogy a vajdasági magyar írók közül egy olyan személy tartott előadást, akinek mindenekelőtt hamut kellene szórnia a fejére, s aztán előadást tartania. Úgy tetszik, az anyaországban nem tudják, vagy nem akarják tudomásul venni, hogy az elmúlt időszakban a vajdasági magyar írók közül ki milyen szerepre vállalkozott. Pedig illene tudniuk.

A MAGYAR NEMZETI TANÁCS elektorai között megtaláljuk majd a VMNYE elektorát is, egy olyan személyt, aki 1989 előtt eléggé dicstelen feladatokat végzett. És mi is az a VMNYE? Tudja-e valaki, mit jelent ez a rövidítés? Segítek: ez az a szervezet – mindegy, hogy hívják –, amelynek egyetlenegy tagja van. Tudják, ki az? Az elnöke.

ILLYÉS GYULA SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁT FOGJUK MEGÜLNI novembere 2-án. Lesznek tanácskozások, ünnepi megemlékezések, könyvek fognak megjelenni. Vajon legalább akkor kiderül, mi is történt itt nálunk 1983-ban, az egyik frankfurti lapnak adott Illyés-nyilatkozattal kapcsolatban? Vajon kiderül – legalább akkor! –, kik álltak a mögött az akció mögött, amely nálunk Illyés Gyula ellen folyt? Irodalmunk egyik szégyenfoltja az, senki még nem mosta le rólunk, de akik bele voltak keverve (és barátaik), el akarják feledni. Pedig nem szabad.

EGY RÖVID IDŐRE FELTÜNT, AZTÁN SZERENCSERE LETÜNT Milan Paroški, a Narodna stranka (Néppárt) nevű fantompárt elnöke. S míg le nem tűnt, nyilatkozgatott is a sajtónak. A Građanski list című újvidéki lapnak adott nyilatkozatában (2002. szeptember 3.) azt mondta, hogy a mostani hatalom eladta a Vajdaságot a Duna–Körös–Maros–Tisza-régióknak – képzeljék: eladta! –, s ezt a régiót „Jenyelte a magyar többség”. Megint mi, magyarok vagyunk a rosszak, akárcsak 70-80 évvel ezelőtt, amikor Paroški szellemi elődei, az ORJUNA meg a SRNAO uszítottak a magyarok ellen. Ez a régió – mondta Paroški az újvidéki napilapnak – „önkéntes elnevezése az anyaországnak (az eredeti szövegben: „Anja Ország”), Magyarországnak, a nagy édesanyjának, amely a Szerb Vajdaságban a

genocíd 1848-ban, 1914-ben és 1941-ben jelenik meg”. „A Vajdaságot nem lehet szétszakítani – mondta Paroški –, ahogy ezt önkényesen Nenad Čanak (a vajdasági képviselőház elnöke – T. L.) tette... s ezzel egy újszülött régiót teremtett, Eszék, Újvidék és Tuzla részvételével, horvát többséggel. Honnan veszi magának a jogot Čanak, hogy... felszabdálja a Vajdaságot, s a Vajdaság egy részét besorolja egy horvát többségű régióba?” Paroškit persze – ezt régóta tudjuk, emlékszünk egykori szerepléseire nagygyűléseken, a szerbiai parlamentben, amíg képviselő volt – nem szabad komolyan venni, s most le is szerepelt Velja Ilčićel, pártfogójával és partnerével együtt, de amit mondott, ami megjelent a sajtóban, azt sokan hallották, olvasták, s az benne marad az emberek tudatában vagy tudatalattijában. S Paroški sem jobb, mint a hasonszőrűek, például Le Pen, Mečiar, Funar, hogy a hazai Le Penekről ne is beszéljünk.

NEM VAGYOK A FALFIRKÁK gyűjtője, de jártamban-keltében kénytelen-kelletlen észreveszem őket. Meg kell állapítanom: tükrözik a városban – s talán az országban – uralkodó hangulatot. A falfirkák, szerencsére, mind más nyelvűek, én pedig veszem magamnak a bátorságot, hogy magyar fordításban közöljem őket, tanulságul és kordokumentumként: *Halál a cigányokra!* – *A zsidó a gonoszság jelképe.* – DOS (Szerbiai Demokratikus Ellenpárt) = ☆ (Dávid csillag). – *Megöljük a siptárokat!* (albánokat) – *Szerbia a szerbeké* – *Čanak zsidó janicsár.* (Az utóbbi három falfirka a szerb ortodox püspökség falán olvasható.) *Magyar p...* (a Forum épületének falán olvasható.) – *Biztosítsuk a jövőt a fehér gyermekeknek! A fajért, a nemzetért!* – *Halál a zsidókra!*

Úgy vélem, mindehhez nem kell kommentár, de az alábbi két eset jobban megvilágítja a falfirkák ügyét is.

A BELGRÁDI REX KULTURÁLIS KÖZPONT ÉS AZ 1991-1999 KÖZÖTTI HÁBORÚK DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONTJA más szervezetekkel együtt rendezte meg Újvidéken a Vojvodina Sport- és Üzletközpontban Ron Haviv amerikai fotóriporter felvételeinek kiállítását. Több szerbiai városban a jobboldali erők megakadályozták a kiállítás megszervezését. Újvidéken – igaz, jelentős rendőri erők jelenlétében – megnyitották. Egy csoport fiatal – részben Radovan Karadžić arcával díszített trikókban – megpróbálta akadályozni a megnyitást, közbekiáltásokkal, füttyszóval zavarták a megnyitóbeszédet – Nenad Čanak tartományi képviselőházi elnökét is –, de a kiállítás megnyílt, és szeptember

20-áig, miként tervezték, nyitva is volt. A rendezők Ron Haviv nagyméretű felvételei mellé papírlapokat ragasztottak, golyóstollakat akasztottak, hogy mindenki odairhassa a véleményét. Hát volt mit olvasni: *Öld meg a muzulmán! Öld meg a horvátot! Öld meg a siptárt! (albánt) Öld meg a magyart! Stb.*

A feliratok, mint láttuk, az újvidéki falfirkák rokonai. Forrásuk közös.

HÓNAPOK ÓTA FOLYIK A TILTAKOZÁS az ellen, hogy az új országút egy szakasza miatt máshova helyezték az újvidéki Almási temető néhány régi sírját. Szakértők szerint az utat nem lehet máshova építeni, azaz elterelni. A város vezetősége is ezen a véleményen van. Az ügy bíróság elé került, ezért leállították a munkálatokat a jogerős ítélet meghozataláig. Időközben azoknak a halottaknak a hozzátartozói, akiknek a sírját át kell helyezni, beleegyeztek az áttelepítésbe, a tüntetés mégis folytatódik. Valaki uszítja a salajkaikat. Azt is kitalálták, hogy a temetőnek azon részén, ahol az útnak át kellene haladnia, a háború alatt kivégzett újvidéki zsidók és szerbek tömegsírja található. Azt pedig – így a tiltakozók – nem szabad meggyalázni. (Eddig még soha senki nem említette, hogy az almási temető „veszélyeztetett” részén tömegsír van. Most jöttek ezzel elő az útépités ellenzői. Mert ki mer hozzányúlni a fasizmus áldozatainak tömegsírjához?) Mivel az ügyben még nincs bírósági döntés, ki tudja, mikor és milyen lesz, a tiltakozók újabb cselhez folyamodtak: keresztet állítottak az állítólagos tömegsír fölé. Próbálja valaki bántani, elvinni, áthelyezni, kitépni, meggyalázni a keresztet! (A szerb ortodox egyház nem szentelte fel a keresztet, habár az egyébként szokásos, sőt talán kötelező is.)

Áll tehát a kereszt az Almási temetőbeli állítólagos tömegsír felett. Fölteszem a kérdést: ha az Almási temetőben szabad keresztet állítani, ha senki sem tiltja, nem tépi ki, nem töri össze, nem dönti le, akkor miért bántják, miért szedik ki, döntik le azokat a kereszteteket, amelyeket a római katolikus és református hívők állítanak évente az újvidéki katonatemetőben a kommunizmus ártatlan áldozatainak? És nem állítólagos tömegsír fölé, hanem csak szimbólumként, a megemlékezés jeleként! Erre a kérdésre meg kell adniuk a választ azoknak, akik az Almási temetőben felállították a keresztet, de azoknak is, akik a katonatemetőben évek óta megsemmisítik a kereszteteket!

AZ ÚJVIDÉKI UTCÁKON A PRESS INTERNATIONAL újságárusainál megvásárolható egy sor németországi, franciaországi, olaszországi, sőt horvátor-

szági napi- és hetilap, de magyar nem. Még a Magyar Szó sem, hát még valamelyik magyarországi újság! Pedig szívesen olvasnánk időnként a Magyar Nemzetet vagy a Heti Választ, s nemcsak a La Repubblica-t vagy a Die Zeitot.

Ha magyarországi könyveket akar vásárolni az ember Újvidéken, hiába tér be a Forum shop boltjába, ott csak hazai kiadványok kaphatók. Bezzeg a Vojvodina Sport- és Üzletközpont emeletén, a Libro könyvesboltban szebbnél szebb angol könyveket találunk. Magyarot egyet sem. Állítólag olyanok a jelenlegi jugoszláviai könyv- és sajtóbehozatali előírások, hogy csak az idegen nyelvű lapok és könyvek behozatalának nyitnak utat. A magyar pedig nálunk nem idegen nyelv. Olvassunk tehát vagy csak hazai, vagy csak angol, német, olasz, francia lapokat! Na és a horvát újságok? Azok minek számítanak? Szemmel láthatóan idegen nyelvűeknek.

Vannak, akik ezt így is gondolják.

EGY SZERB FILMSZÍNÉSZNŐ KIJELENTETTE, HOGY LEVÁLTANÁ AZ ÖSSZES színházigazgatót, mert úgy viselkednek, mintha a színház apai örökségük volna. Maguk döntenek a szereposztásról, a darabválasztásról, arról, hogy kit vesznek fel a színházba, kit bocsátanak el. „Ez túl nagy hatalom egy ember kezében, aki nem tulajdonosa a színháznak” – fejezte be nyilatkozatát a színésznő. Lehet, hogy némely színházban ez így van, de úgy véljük, nemcsak ott. Például némely könyvkiadóban: az igazgató dönt a kiadandó könyvekről – jó barátainak sugalmazásai, tanácsai alapján –, ő dönt arról, kit vesz fel a cégbe, kit mar ki a cégből, kinek mennyit fizet művéért, fizet-e egyáltalán, milyen lesz a könyvkiadó politikája. Pedig ő sem tulajdonos. Hogy mi a szerzők vagy az olvasók véleménye, az nem érdekli. A szerzők kénytelenek hozzá vinni a kéziratukat, mivel más közszolgálati kiadó nincs. Ez is a kommunizmus öröksége, akárcsak a színházigazgatók önkénye.

SZEPTEMBER 1-JÉN ÜNNEPELTE SZABADKA VÁROSA A VÁROS NAPJÁT, az ünnepet azonban megzavarta egy röpcédula, amely azt állítja, hogy Szabadkán most is idegenek uralkodnak, például olyan idegenek, mint Kasza József és Kern Imre. Ez persze elrontotta az ünnepi kedvet. Voltak, akiknek a kedvét az rontotta el, hogy a szabadkai tévében és a helyi rádióban az ünnep napján a Radetzky-indulót sugározták. Márpedig a Radetzky-induló az osztrák katonai erőt jelenti, és egy ellenforradalmi tábornok, a rossz hírű Radetzky nevét viseli. Alulírott pedig hallotta, hogy

Belgrádban is játszották hangversenyen Strauss zene-művét, a hallgatók még tapsoltak is neki, de a szabadságkaiak egy részét, a szabadságeszmény nagy híveit ez bántotta. Megértem őket, de azt már nem értem, miért a Radetzky nevet látják benne, s nem a Straussét, s nem a jó muzsikát, jó ritmust. Vagy az már nem is fontos?

VÉGÜL AZONBAN SZÓLJUNK MAGUNKRÓL IS! E sorok szerzője jól tudja, gazdag a tapasztalata a sajtó terén, hogy a nyomda ördöge nagy hatalom, s ezért már sokszor voltak kellemetlenségei. Amikor kamaszt-t irt le, kanász jelent meg egy lapban, gőz helyett géz stb. Folyóiratunk előző számában azonban az írógép ördöge tréfálta meg. Azt akarta a szerző leko-

pogni a gépen, hogy „megtűri, hogy két sógor legyen a famulusa”, s mit ad isten, ezt gépeli le: „megtűri, hogy két sógora legyen a famulusa” (63.o.). Tehát a hiba a szerző kezében volt, nem a számítógépben, amiért is mindenkitől elnézést kérek.

MÁR BEFEJEZTEM E ROVAT ÍRÁSÁT ÉS SZERKESZTÉSÉT, amikor Szabadkán megválasztották a Magyar Nemzeti Tanácsot. A Duna TV szép, terjedelmes riportban számolt be róla. Másfél órával később az újvidéki tévé ügyetlen, semmitmondó riportot sugárzott. Lehet, hogy majd a hétfői Napjainkban többet láthatunk mi, akik nem voltunk ott, de amit szombat este láthattunk, az szégyen.

Fára(ó)

musical 3 felvonásban, záróképpel

SZEREPLŐK

O.LEON, elnök
MIA, a felesége
HASONMÁS

Világúri hangok
MAMA
PAPA
JÓISTEN

Zárókép
I. II. III. IV. V. VI. TANÚ
FŐBÍRÓ
GéBé (gumibot) RENDŐRKAPITÁNY

Színhely: az elnöki palota
Zárókép: tárgyalóterem

I. FELVONÁS

(sötétben)

FŐBÍRÓ: (szellemhang) ...ezért a bíróság úgy döntött,
Nulladik Leon minden vádpontban bűnös, ezért
őt életfogytiglani fegyházra, és a...

O. LEON: (felüvölt) Ártatlan vagyok! ... Állítsák le ezt a
gyászos komédiát... én nem adom a... (kigyullad
az éjjeliszekrény lámpája, az elnök hálósobájá-
ban vagyunk)

MIA: (felkönyököl, O. Leont rázogatja) Mi van veled
apus? Miért üvöltözöl?

O. LEON: Nem üvöltözöm. (a paplanra csap) Békésen
alszom... A füled cseng... (cseng a telefon)

MIA: (tompán) Csakugyan...

O.LEON: Nem. Ez a telefon (nyúl a kagylóért) Halló ...
Itt én vagyok. (kis idő múlva) A pofádat, azt! ...
Kinyitod? ... (lehangoltan) Nem...

MIA: Ki volt az?

O.LEON: (kitör) Hát tudom én?!... Van még kérdés?

MIA: Van, igen... Nem ismerted fel a hangjáról?

O. LEON: Dehogynem... Ő az... A Néma Levente.

MIA: Ne idegeskedj papi. Az nem tesz neked jót.

O. LEON: Topp! ... Akkor most jót teszek magamnak...
(kászálódik)

MIA: Jótett helyébe jó sokat várj.

O.LEON: (rosszat sejtve) Ezt úgy érted, hogy...

MIA: Pontosan.

O.LEON: Mármint?

MIA: Jó sokat várj... Eldugtam.

O.LEON: (felhőrdül) Eldugtad a csillagjaimat?!

MIA: Mind a három üveget.

O.LEON: Bestia!

MIA (szípgöngy) **HOGY BESZÉLSZ VELEM?** ...Azonnal kérj bocsánatot...szfh...

O.LEON: (még mindig a konyak reményében) Bocsáss meg, (félre) pukkadj meg!... Csókdoslak Miácskám...Légy jó is, ne csak szép...

MIA: (megrázza erőlyesen a fejét) Adios Chivas – nincs ivás!

O. LEON: Most, amikor úgyszólván nem élhet nélkülem?

MIA: Ki?

O. LEON: A pia.

MIA: Már ott tartasz, hogy délelőtt is szlopalod a whisky... A múltkor kezét akartál csókolni a skót különcség vezetőjének.

O.LEON: Talán a szoknya miatt...

MIA: Rajtam is szoknya van, mégsem tudom mikor csókolnál utoljára kezét.

O. LEON: Pedig nagy skót vagy... Rendben van, mosdál kezét.

MIA: (kisértél az ágyból) (dal) Benned egy csepp szenvedély nem ég, Megbánod te még...Megbánod te még!

O.LEON: Megbocsájtok ugye nagy ég, hogy nem ég, Szeretlem és szeretet rosál, S már csak pisálól, mint klotyón a clochard.

MIA: Uram, szégyellje magát!

O.LEON: A nátha Drága, Ezért nem érzem hajába a rózsa szagát.

MIA: (csavarjaiba tőr) Éjszakára levetem,

O.LEON: De azért így is szeretem, szeretem! (letérdel előtte)

MIA: Kedves úr, kívánságát teljesítem nevetve, Mit kíván legjobban e kései órán?

O. LEON: Virághajú flórám, Egy kis Metaxát, ha lehetne.

MIA: Uff! (megtaszítja homlokán gyengédtelenül)

O.LEON: (feltápáskodik, idegesen jár fel s alá)

MIA: (aggódva) Rosszat álmodtál, papi?

O.LEON: (kitörve) Nem!... (letörve) De...

MIA: Elmondanád?

O.LEON: (gépiesen) Igen... (vadul) Nem!

MIA: Összemáskálod nekem a tapettát! ...Az utóbbi időkben egy kellemetlen hír, s máris a falon vagy.

O.LEON (gúnyosan) Mikor jártam utoljára a falon?

MIA: Például tegnap is, mikor az albóss idetelefonált, hogy "kipukkadtunk!"

O.LEON: Jéghidegen fogadtam...

MIA: Csak a szemed józott.

O.LEON: (felhorkan) Hogy a pi...khm... a jó fenébe ne! Sipi egy nagy marha!...Hamiskártyás létére ne tudná, hogy eddig minden választást elvesztettünk? Utána kalapáltuk ki a győzelmet.

MIA: Tudom. Ahol lehetett, előre kitöltött szavazólapokkal, ládászám.

O.LEON: Is...

MIA: Is – és?

O.LEON: Mikor a ládákat kihelyeztük a szavazóhelyeken, már félig tele voltak.

MIA: S az elég lett?

O.LEON: Hogyne...Te nem is tudod, hányan haltak meg az utolsó tíz évben.

MIA: S AZ NEKÜNK MÉRT JÓ?

O.LEON: A sárkeresztokról írtuk le a neveket.

MIA: És nem volt fárasztó kijárni a temetőbe?

O.LEON: Eleinte igen...Később kiírtuk az anyakönyvből... Az anyakönyvvezetők a mi embereink.

MIA: Aranyos drága népek!

O.LEON: Az nem kifejezés, hogy drágák... Alig tudtuk kifizetni őket. Egyeseknek még most is tartozunk néhány halottal.

MIA: De most azt mondd meg: mit álmodtál?

O.LEON: (idegesen) Mit!.. mit!... (megvakarja a fejét) Mit is?

MIA: Őszintén!

O.LEON: (felháborodva) Csak nem képzeled, hogy hazudni fogok neked!

MIA: (elgondolkodva) Igen...

O.LEON: (dühösen) Mi az, hogy "igen"?!

MIA: (megszeppenve) Igen, hogy nem...

O.LEON: (gyanakodva) Na, azért... Szóval... szóval ál-momban üldöztek a kutyák... (félre) Jó!

MIA: Már a múltkor is üldöztek, de nem ütöttél pofon.

O.LEON: Pardon! ... Ál-momban széles mozdulataim vannak... Szerencsére, hogy akkor nem.

MIA: Akkor nem... Akkor rúgtál. Majdnem legurultam az ágyról... Egy hétig sántítottam.

O.LEON: (felkacag)

MIA: Mi olyan mulatságos?

O.LEON: Elképzelem, mekkorát koppansz, amikor le-esel. (nevetnek)

O.LEON: (elkomorodva) Most is rúgni kellett volna.

MIA: (felszisszen) Papi!

O.LEON: (elterelő) Az embereim azt mondják: "Ahogy te rúgsz, nem rúg úgy ki senki!" A főtanácsadó-mat például...

MIA: (nem engedi elterelni magát a témától) De mért kellett a kutyának azt üvölni: "Ártatlan vagyok... Ártatlan vagyok!"...??

O.LEON: (megvakarja a fejét hitetlenkedve) Üvöltöttem volna? (dal)

Ha volna nem lett volna,
Hallgattál volna,
Megugrott a lázad,
Felverted a házat,
A fogad csikorgattad,
Az ágy nyikorgott alattad,
Mintha egy rekedt varnyú szólna,
Ha bili volna, feldöntötted volna.

O.LEON: Kibuggyant a vulkán leve, (felnéz)

Az, kinek mégis áldassék a neve,
Üssön rajtuk egy bazi lyukat,
Rogyassza rájuk a palotájukat!

MIA: Palotájukat?

O.LEON: (csüggedten) Na jó... elmondom. (nagy levegőt vesz) (cseng a telefon)

O.LEON: (felkapja) Igen!... Most micsodád pukkad ki?... Ja?... A főügyész... Elkaptad a torkát? ...A farkát?...Jó!...Remek!...Kitűnő! (lecsapja a kagylót, diadalmasan) Beletaposott!

MIA: (örvendezve) Mozdult a főügyei?

O.LEON: Igen... Megsemmisítette a szavazatokat... Új választást ír ki.

MIA: Mivel lehet elkapni a farkát egy ilyen ramaty vénembernek?

O.LEON: Hát nem sok mindennel, de... (elhallgat)

MIA: (meglőki, mint egy elakadt automatát) Na!

O.LEON: De...GéBé megfenyegette, hogy őrizetbe veszi, mert kiskorúakkal fajtalanzkodott.

MIA: És csakugyan?

O.LEON: És csakugyan mi?

MIA: Fajtalanzkodott?

O.LEON: Csakugyan érdekel?

MIA: Én úgy gondolom, büszke lenne, hogy ezt terjesztik róla.

O.LEON: Ő igen... Ha nem rettegne a feleségétől.

MIA: De hát bizonyítani kellene.

O.LEON: GéBének minimum tíz kiskurvája van, aki eskü alatt vallja majd, hogy megdugódott.

MIA: No és ha bizonyítani tudja flepnivel, hogy impotens?

O.LEON: Nem számít. Elfeleddet, hogy hazánkban a törvények szerint is szabad nyelvhasználat van. Lehet fuvolázni.

MIA: Ebből mi jön ki?

O.LEON: Ebből egy jenki jön ki.

MIA: Csak nem a volt elnökre gondolsz?

O.LEON: (vigyorog)

MIA: (kapcsol) Értem... És mivel bűvölte meg GéBé a szüzecskéket?

O. LEON: Gondolom, dugja őket.

MIA: (meglegyinti) Rossz vagy!

O.LEON: Sebaj!... Fő, hogy az ellenzék pofája be lesz fogva.

MIA: De hát a választást – amelyet egyebek közt te erőszakoltál ki – mindenképpen meg kell tartani, a törvények alapján.

O.LEON: Semmi vész!... Egyébként most sem megy a fejembe: *hogy tudtuk elveszteni?*... A korteshadjárat alatt az összes rádió- és tévéállomást kisajátítottuk, a kormánylapok szabadon bőmböltek, az ellenzékieket betiltottuk. A külföldi megfigyelők nem kaptak beutazási engedélyt. A választási bizottságokban, a ládatológatóktól az elnökig mind a mi embereink voltak. Csak a három baráti ország megfigyelője lehetett jelen néhol.

MIA: Hát akkor, hogy szívároghattak ki az eredmények?

O.LEON: (felnyög) Nem tudom... (üvölt) *T u d o m!*..

MIA: Mit?

O.LEON: A kurva anyádat!

MIA: (megsértődve) Hé!

O.LEON: (rá se hederít) A Szőke Raccsista!... A saját koalíciós partnerünk!

MIA: Em Jé eF? Azaz a „Most jöttem a Fáról” párt?

O.LEON: Igen... Ott ültek a nyomorultak a választási bizottságokban.

MIA: Azt mondtad, csak a saját embereink.

O.LEON: Eddig azok voltak.

MIA: S most?

O.LEON: Zsarolni akarnak... Több miniszteri poszt kellene nekik.

MIA: Hát add oda.

O.LEON: Belügy, külügy, hadügy? S akkor édes Miám, elmehetünk mi ám...

MIA: A...?

O.LEON: Igen, oda! (dal)

O.LEON: Gügye,
Akinek nincs belügye,
Jobb ha leprás vagy, mintsem,
Hogy gumibotod nincsen,
A józan szóból a nép nem ért,

Hisz tán,
Nem imádnak pusztán Két szép szemért.

MIA: Szeresd őt, mint rokont,
De ha kell, adj neki nagy pofont.

O.LEON: Sereged adjon időben hangot,
Tüntetőkre küldjél tankot,

MIA: Csókold meg a hernyótalpat,
S maradj a korona rajtad,

EGYÜTT:
A nép, a nép, a nemzet,
Ablakod alatt üvöltözve hemzseg,
Szeresd őt, mint rokont,
De ha kell, adj neki egy nagy pofont!
(leülnek az ágy szélére)

MIA: Folytasd!

O.LEON: Mit?

MIA: Az álmodat.

O.LEON: (kócos hajába túr) A...
(cseng a telefon)

MIA: Mondd, hogy nem vagyunk itthon!

O.LEON: Pszt!... (a telefonba) Ki vagy?.. H2? (fütyönt) Ó!... Szépen megmondtam, hogy csak sürgős esetben... És hol van... Az ajtó előtt? Honnan tudod?... Az egész ház ekránon, csak a hálószo-
ba nem. Ide figyelj! (hátra sandít Mia felé) (sutogva) Ha mindent láttok, mondd meg gyorsan, hová dugta az elnök a whiskymet?... (kuncog) Igazán?... S a kulcs? (búsan) Cseszd meg az infódat!

MIA: Ki volt az?

O.LEON: A biztonsági főnök.

MIA: Valamilyen kulcsokról hallottam...

O.LEON: Nem azt mondtam, hogy kulcsok, hanem...
(kivágja magát)... túlsok.

MIA: De...

O.LEON: Túlsok!... Túl sok a szöveg drágám... Melyik gomb a video?

MIA: A fekete...

O.LEON: (bekattintja az ekránt) (Az ajtó előtt homályos alak bámul mereven, majd fülét az ajtóhoz szorítja, aztán lehajol és bekukucskál a kulcslyukon)

MIA: Mit csinál?

O.LEON: Kukucskál.

MIA: *A pofáját, azt!*

O.LEON: (a kulcslyukhoz hajol, erőteljesen beleköhint)
(az árny az ekránon ijedten elugrik)

O.LEON: *Kimegyek!*

MIA: *Vegyél magadra valamit.*

O.LEON: (szófogadóan felteszi a bojtos sipkáját és hálókabátját. El.)

MIA: (dohog) *Ki fognak röhögni!* (cseng a telefon)

MIA: (felveszi az éjjeliszekrényen levőt, majd átsétál a kaputelefonhoz. barátságtalanul) *Mi van!?... Nincs itt... Te ki vagy?... Kiment... Nem a klotyón ül, ha azt szeretnéd tudni... Te is beszélni akarsz vele sürgősen?... De nagy itt a forgalom, haj!... Sorba kell állni az ajtó előtt... Ő hivatott?... Na jó... Mondd a kapuőmek: Tescamasca... (visszaakasztja a kagylót. A készülék azonnal berreg. Belehallgat) (dühös) Tescamasca!... Hogy nem lehet ezt megjegyezni? (leteszi, de ismét csengetés. Elkapja, robban) Tesc...! (elakad, mert az éjjeli szekrényen levő cseng. Odamegy) Bolondokháza! (felveszi) Ott is?... Nem, most nem mehetek... Fontosabb dolgom is van, minthogy összerántsam az igazgatóbizottságot... Micsoda?! A lányom?... Mióta?... Megyek mindjárt. (Kopognak, magára kapja a pongyoláját) Jöjjön be! (az ajtó kitárul, belép O.Leon tökéletes mása ünnepi öltözetben. Meghajol.) Jó reggelt elnökasszony!*

MIA: (pattog) *Mi a fene! Hát nem mondtam százszor: M i a !*

HASONMÁS: *Mi...Mi...Mi...*

MIA: (kedvetlenül) *Hát ezt még gyakorolni kell... Mاما mit avatnak fel?*

HASONMÁS: *Mama semmit... Utazo...zom...a csa...csa...csa...csatlósokhoz. A be...be...beszédért jöttem...*

MIA: *Ott is így fog dadogni?*

HASONMÁS: *Nem dehogy! ...Csak ez a po...po...pongyola.*

MIA: (kihívóan) *Úgy nézel, mintha meg akarnád simogatni a po...po...pongyolámat.*

HASONMÁS: *Szűz Máriám!... Inkább kiugranék az ablakon!*

MIA: (odamegy becsukja az ablakot.)

HASONMÁS: *Visszajöhetek később...*

MIA: *Nem szükséges... Mindjárt adom.*

HASONMÁS: *Hát tudja...*

MIA: (dühösen közbevág) *Tudod!*

HASONMÁS: *...tudod, hol van... M...Miácska.*

MIA: (megveregeti a vállát) *Én írtam... (az éjjeliszekrény fiókjából előveszi, kisimítja) El tudod olvasni?*

HASONMÁS: *Így, igen, de ha szemüveg van rajtam, nem jól látok.*

MIA: *Ja igen... (a fiókból szemüveget vesz elő) Ezt próbáld.*

HASONMÁS: (felteszi, vakon tapogatózva indul az ablak felé)

MIA: *Várjunk! Ez az enyém.. (másikat vesz elő. A Hasonmás felpróbálja)*

MIA: *Szintiszta ablaküveg. Most jó?*

HASONMÁS: (bólint, leesik a szemüveg, de elkapja) ...
Ez jó, csak egy számmal nagyobb a fülemnek.

MIA: (kíséri ki) *És vigyázz magadra, nehogy ledurranassanak.*

(dal)

HASONMÁS: (büszkén kihúzza magát)

*Nem fog golyó, nem most nőttem ki a pólyát,
Aki lelőne, jól kösse fel a gatyóját,
Bámulnak engem a részeg legyek,
Ahogy én cikk-cakokban megyek.*

*Bámulják azt a bátorságban is legek,
Ahogy én cikk-cakokban megyek
Ha cikkben lönek, megyek cakkban,
Ha cakkban – cikkben,
Melyikben vagy jobb? Maradjunk abban,
Mindegyikben!*

MIA: (angyali mosoly, megsimogatja a fenekét)

HASONMÁS: (ijedten megugrik, kiszalad cikk-cakokban)

MIA: (merengve áll az ajtónál) (éteri muzsika, túlvilági hangok)

MAMA: (fantomhang fentről) *Lányom, lányom, gyöngyvirágom.*

MIA: (dühösen megperdül) (fel néz az ég felé) Te vagy az MEGINT, Mama?!

MAMA: Aggódok érted, hát nem érted?

MIA: Jó lenne már, ha nem szólnál bele a dolgaimba odafönről!

PAPA: (sarastroi tónus) Te nem odafönről dingálsz a népnek?

MIA: (gúnyosan) Jó kommunista vagyok, mint te voltál, Papa.

MAMA: Kicsinek is milyen csintalan voltál.

MIA: Jaj, nehogy megint azt kezd mesélni, hogy a vendég bácsik zsebében kutakodtam, és ha óvszert találtam, azt kilyuggattam.

MAMA: Már meséltem?

MIA: Most lesz a jubiláris ezredik alkalom.

MAMA: (sértődötten) Hallgathatok is...

PAPA: De nem sokáig!

MAMA: (pattog) Csend abban a rozzant glóriában!

MIA: Ne pöröljetelek folyton... Azt hittem "odaát" lecsendesedtek... Azám! Hogy lehet az Papa, hogy nagy kommunista létedre nem... Khm... Odalent vagy? (mutatja lefelé fordított hüvelykujjával)

PAPA: A pokolban fiacskám telt ház van.

MAMA: Most menekült státusunk van az édenben.

MIA: Ami azt jelenti, hogy...

MAMA: Kikerültünk a Tejútra (sikoly)... Vigyázz Pap!... Meteorit! (vad sístergés, csend)

MIA: Itt vagy még?

O.LEON: (belépett közben) Igen... (bosszankodva, hogy asszonya az égbe bámul) Már megint UFÓK-kal társalogsz?

MIA: Ufók az eszed tokja!... A Mamával és a Papával beszéltem.

O.LEON: (unottan) Mi újság a pokolban?

MIA: (dohog) Ehh!.. Tökfej!.. (meglepődve) Hol a bojtod?

O.LEON: (gépiesen megsimítja az elárvult madzagot) Bojtomat a bánat eljegyezte...

MIA: Egy pillanatra lépsz ki a közéletbe, máris lelopják.

O.LEON: Nem lopták le. GéBé levágta.

MIA: Micsoda?

O.LEON: Rájöttek, hogy az Á.B...

MIA: Állambiztonság?

O.LEON: Az... Minket is...

MIA: Lehallgatnak?

O.LEON: Sőt... „J e n é z n e k” ...Úgyhogy most átvizsgálják tüzetesen a bojtod, nincs-e benne tetű.

MIA: Az mi a tetű?

O.LEON: Az kérlek videóban, ami a "poloska" audióban.

MIA: (az égre néz, sóhajt) Anyám!..

O.LEON: Már megint kezdted?... Nem engedlek többet a bolondokházába.

MIA: Először is: nem bolondokháza, hanem, Pszichiátriai Központ... Másodszor is: most éppen oda indulok, csak előbb felöltözöm. (indul a gardrób felé)

O.LEON: (gúnyosan) A szorgos kis I.B. méhecske.

MIA: Nem, hanem az aggódó anya... A lányod Nina.

O.LEON: Megint kitört rajta a hisztii...

MIA: ...és földhöz vágta magát, mikor megtudta a szavazás végeredményét.

O.LEON: Jó nagyot koppanhatott.

MIA: (dühösen) Hő!...Hő!..Van még kérdés?

O.LEON: Mikor jössz?

MIA: Az orosz után... Ki nem állhatom a sanda képét.

O.LEON: Kit szeretsz te egyáltalán?

MIA: (szólni akar)

O.LEON: (elvágja) Tudom, de lelőtték.

MIA: (szembefordul) Tudod, de azt nem, hogy ki! (farkasszemet néznek)

O.LEON: (elvigyorodik) Azt nem.

MIA: (dacosan elfordul, kilép)

O.LEON: (utána szól) Miácska!

MIA: (legyint)

O.LEON: L á t t a m !

MIA: (ugyanúgy) Mit?

O.LEON: Színesben!... Nos?

MIA: (kihívón) Nos: mi?... Hiszen ő is te vagy... (ártatlanul) Én csak gyakorlok.

O.LEON: (tűnődik) Erre nem is gondoltam... (felderül) Tudod mit?

MIA: Mit?

O.LEON: Maradjunk az én fenekemnél!

(függöny)

II. FELVONÁS

(a szín ugyanaz)
(sötét van, majd Mia hangja,
mintha valahonnan letről jönne)

MIA: Eresszetek!... Nem akarom!... Nem akarom!

O.LEON: (felkattintja az éjjeliszekrény lámpáját) Valami baj van, kicsim?

MIA: (még mindig kábultan) Eresszetek!... (felébred) Hát te vagy az?... (megcsókolja boldogan)

O.LEON: Ki bántott, aranyom?

MIA: Be akartak tuszkolni egy cellába a bolondokházában.

O.LEON: (kijavítja) Pszichiátriai Központ!...

MIA: Nem... Ez tényleg az volt... (megrázkódik) Sok-sok bolonddal.

O.LEON: Volt köztük ismerős?... (berregés, odasántikál a kaputelefonhoz) Mi van!... (paprikásan) Mi van? ...Semmi...aludjatok tovább!... (visszasántikál az ágyba)

MIA: Ki volt az?

O.LEON: Az őrparancsnok... Kiabálást hallottak.

MIA: Hát ideér a fülük?

O.LEON: Nem, hanem a te hangod ért oda.

MIA: Attól sántultál meg?

O.LEON: Is.

MIA: Rúgkapáltam?

O.LEON: Nem kapáltál, csak rúgtál...(megtapogatja a fenekét)

MIA: Megsimogassam?

O.LEON: Kősz...inkább bekenem.

MIA: (felkacag)

O.LEON: Most mit nevelsz?

MIA: Eszembe jutnak a Szüreti Napok, amikor...

O.LEON: (belevág) Ne folytasd!... Hogy van a lányunk?

MIA: Nem értél oda...

O.LEON: NYAKAMON ült az orosz delegáció... Különben nem is...

MIA: Különben nem is arra gondoltam, hanem (kuncog) a mustra.

O.LEON: Uff!... (berreg a kaputelefon) Uff!.. (odamegy, belehallgat) Dagi?... Megvan a negyven tank?... (felhőrdül) Hogyhogy csak tizenöt?! A többi megbízhatatlan... Nem fognak a tüntetőkbe durrantani az aljasok... De honnan tudod?... (gondterhelten) Tizenöt tank és egy locsolókocsi többszáz ezres tömeg ellen?... Körül fogják őket röhögni... (tanácsstalanul álldogál)

MIA: Hazudik!... A győztesek felé kacsingat.

O.LEON: Sajnos igazat mond... A szavazóhely vezetője, (ahol a katonák adták le voksukat) jelenti, hogy kettő híján minden szavazatot az ellenzék-re adtak le.

MIA: (elérzékenyedve) Ki lehetett az a két drága...

O.LEON: Az ellenőr. (dal)

Édesszép, amit mondtam volt és tény:
Senki se verhet eztán bennetek, csak én.

MIA: Vezérelj a tüntetőre tankot,

Az majd kinyomja belőlük a hangot..

O.LEON: Békét és megnyugvást szerez,

Ha a légierő belőlük gépfegyverez.

MIA: Ezerből nem maradnak tizen,

Ha a naszád megjelen a vízen.

O.LEON: A cselekedet, akárhogy is hívják

Rendet terem, s kapom a Nobel Béke-díját.

MIA: Mi csak kacagunk a zord Hágán,

Néphős leszel, néphős, drágám! (körültáncolják az állólámpát)

MIA: (a tánc után) Miből következtetel, édes a Béke-díjra?

O.LEON: Megbeszéltem a Veterán Únióval.

MIA: Ők illetékesek?

O.LEON: Ők küldik el a felterjesztést.

MIA: Tudnak írni?

O.LEON: Haha!... Nem bíztam a véletlenre.

MIA: Ki írta?

O.LEON: Én. (berreg a kaputelefon)

MIA: (odamegy, leakasztja) Az ügyes.

O.LEON: Miféle ügyes?

MIA: A belügyes.

O.LEON: Küldd a francba!

MIA: (a telefonba) A végén ül...

O.LEON: Jó, hogy mondd!.. (indul)

MIA: Érdekes, mekkora forgalom van máma a kapu előtt.

O.LEON: Én rendeltem őket ide.

MIA: S most mért a francba?

O.LEON: A muki megkapta a pontos listát: kit kell letartóztatni az ellenzékéből, és ki követ el váratlanul öngyilkosságot.

MIA: És?

O.LEON: És az Euró-Izén láttam, hogy a zöme még mindig gágároz a főtéren. (kaputelefon)

MIA: (odamegy beleszól) Még mindig kakál... Ja?... Te vagy az Misu?... Eredj a...

O.LEON: (vadul integet)

MIA: ...várj csak!

O.LEON: (átveszi a kagylót) Figyelj csak Misu... Tizenhat millió kell sürgősen... (ráncolja a homlokát)

MIA: Mit mond?

O.LEON: Amit a skót a vöröskeresztnek... „Már adtam!” (a telefonba) Mi az, hogy honnan... Nyomd ki a Reál-Bankban a Pinuskából... Vagy állj ki a határra, és végy el mindenkitől mindent... Igen

...Elismervénnyel.... És aláírod a pátriárka nevét.... Már kiátkozott... Csipkedd magad, mert a Vasorrú már türelmetlen... Vétel!

MIA: A Bábit is iderendelted a portára.

O.LEON: Nem. Ő már ott toporoghat a szalonban.

MIA: Minek kell a Bábinak annyi pénz?

O.LEON: Nem a Bábinak – nekem! ...Kicsempészi Rodoszra, ha netán... (megborzong)

MIA: De hogy?... Tisztelem és becsülöm a nyanya muffját, de tizenhat millió nem fér bele.

O.LEON: Ne törődj te az ő muffjával... Már kivitt többet is.

MIA: Mennyit?

O.LEON: Ne szólj szám, nem fáj fejed.

MIA: (bosszús-gyengéden) Te kis szarka!

O.LEON: Az ám, retyó! (indul a toalettire)

MIA: Kimenjek hozzá, hogy szóval tartsam?

O.LEON: Menj, tartsd... (üres a szín kis ideig)

O.LEON: (bedugja a fejét, körülkémlel) Tiszta a levegő!... (kijön a toalettől, bemegy a gardróbba. Nemsokára nyakába akasztott női táskákkal jön ki)... Belekukkantunk... (sorban átkutatja. Talál egy dobozt, megrázza füle mellett. Csodálkozó képet vág) Hát ez meg? (visszadobja a táskába, tovább kutat)

MIA: (az ajtóban meglepődve lecövekel, majd belenyúl a keblébe, s aranyláncon egy kulcsot húz elő) Ezt keresed?

O.LEON: (paff) Né...né...nézem, hogy megvan-e a pisztolyod.

MIA: És megvan?... (az éjjeliszekrény fiókjába tűr)

O.LEON: (még mindig zavarban) Ni...ni...nincs... Mondd csak, minek neked fogamzásgátló tabletta? Tudtommal nem is...

MIA: (boldog sikollyal) Hát megvan?... Épp azt keresem... (megvárja, hogy a férje kikotorja, majd kapja a kezéből, indul vele) A Bábinak megígértem, hogy kiíratok a főorvosunkkal. Tudod, milyen pirulós, ha piruláról van szó.

O.LEON: Nem tudtam... S azt sem, hogy valakinek is gu...gu..

MIA: Az unokájának lesz, sütyi! (el)

O.LEON: A kis pinapalánta már cserkészik? (Cseng a telefon. Belehallgat, gyászos hangon:) Lebuk-tunk GÉBÉ!... Ki beszél itt szavazatlóplásról?... Az asszony kapott el, mikor a táskájában kutat-tam... Mit kerestem?... A kisebbik széf kulcsát... Miácska államosította a whiskymet... De igen, de, de amelyet a kló víztartályában rejtettem el, épp az imént lehelte ki a lelkét... Juttass el vala-hogy egy-két flasival... Nem, nem azért hivat-talak... A H.M. nem ad csak 16 tankot, és egy szar locsolót... De működik... Azzal locsolják a tüntetőket... Te felkészültél a mai nagy dzsem-borira?... Lőni fognak gumigolyóval? Ennél szebbre gondoltam... Páncélkocsi... Gépágyú... Azt mondod: újoncok, szétlövik az országház ku-poláját... Fizetem!... Ki kárál ott melletted?... A miniszterelnök... Mit akar... Premiért nem ren-deltem... Na jó... dugjátok fel... Igen, a hátsó be-járaton... (párlándó, zenés aláfestéssel) Ki pa-rancsol a kabinet urának? Én. Ki parancsol nek-em? A nejem. Ki parancsol a nejemnek? Apja-anyja szelleme. Ki parancsol a szellemeknek? Tumu, a spiritisza. Ki parancsol a spiritisztának? A kopogó lábú asztal. Ki parancsol a kopogó lá-bú asztalnak? A takarítónő. Törölgeti, tologatja, Ki parancsol a takarítónőnek? Láttam szlopálni, - a z ű v e g ! Űveg – űveg – űveg! A próféta sza-vai ezek: „M i n d e n ű t k ó m á b a vezet!”

(halk kopogás)

(kimegy)

(a szín egy darabig kihalt, majd halk muzsika)

MAMA (fentről) Hallottad ezt?

PAPA: Delirium!

MAMA: Trémens!

PAPA: Csakugyan rémes...

MAMA: Papi!... Te az utóbbi időben kissé siket vagy.

PAPA: Hogy mondod?

MAMA: (hangosabban) **MONDOM:** NAGYOT HAL-LASZI!

PAPA: Nem lehetne egy kicsit hangosabban?... Vatta van a fülemben.

MAMA: Nem akarom felverni a szeráfokat...

PAPA: Mii?

MAMA (még hangosabban) **MONDOM:** VEDD KI A VATTÁT A FÜLEDBŐL!... Űgy!... (HALKABBAN) Most hallasz?

PAPA: Most mért kiabálsz?

MAMA: (elveszti a türelmét) Egyáltalán... Mért van vat-ta a füledben?

PAPA: (panaszosan) Ez a szar muzsika!

MAMA: (felhördül) A Szférák Zenéje neked szar?!

PAPA: Szerinted, lehet rá koccintani, vagy fergetegest jární?... (Elkeseredve) Sosem szerettem a plasz-tikus zenét.

MAMA: Klasszikus!

PAPA: Mii?

MAMA: (felcsattan) V a t t a !

PAPA: Lebegj át a másik felemre, abból már kibá-nyásztam.

MAMA: Űgy tudom: gyermekkorodban zongorázni ta-nultál.

PAPA: Csak arra emlékszem, hogy a tanárom térdét...

MAMA: Az egészből csak a tanárom térde maradt meg emlékezetedben?

PAPA: Meg a marhanagy pofon, amit lekevert... Ja... És a pedálozás. Na, annak hasznát vettem.

MAMA: Hol?

PAPA: Az Autóiskolában... (sóhajt) Istenem... Ha én még egyszer hallhatnám a Tragacsfalvi Trombi-tásoktól a „Négy kövér paci”-t (dörgés villámlás)

JÓISTEN: (még magasabbról) Szólit valaki... Ah, te vagy az kufferos?

MAMA: (sértődötten) Menekült!

JÓISTEN: Madár-madár... Lássátok kivel van dolgotok: teljesíték!

MAMA: (felsikít) Csoda!

JÓISTEN: (szárazon) Csodák nincsenek, de az Űrangyalék szólístáit, azt tudom nyújtani....

(Szférák Zenéje drasztikusan félbeszakad, „Négy Kö-vér Paci” trombitán. Rettentő klapancia: „Trla-trla!” A trombitálás elhalkul, majd távolba vész)

O.LEON: (Be. Egyik kezében whiskys üveg. A másikban is, fogai között összehajtott levél-iv. Bemegy a toalettbe. Egy nagy és egy kis kofferrel tér vissza. Forgolódik a kofferokkal)

MIA: (Az ajtóban. Összecsapja kezét) *Hát te?*

O.LEON: *Hát te?*

MIA: *Én kérdeztem előbb!*

O.LEON: *Meglépett a nyanyi?*

MIA: *Elaludt a fotelben.*

O.LEON: (szórakozottan) *Alvás előtt bevette az antibébit?*

MIA: (dobbant) *Oszkár!*

O.LEON: (leteszi a koffert, elérzékenyedve) *Milyen régen mondtad nekem, hogy: Oszkár.*

MIA: *Te mondtad, hogy az egy hülye név.*

O.LEON: (elkomorodik) *Az!... Azért is jelzem egy betűvel. És képzeled: az a hülye bíró így olvasta: Nul-ladik Leon!*

MIA: *Miféle bíró?*

O.LEON: *Nem meséltem még?*

MIA: *Nem.*

O.LEON: *Akkor nem is fogom... (gyorsan másra tereli a szót) Hozott a Babi dzadzikit?*

MIA: *Mi a túró az?*

O.LEON: *Eltaláltad.*

MIA: *Túró?... Nem mondta... Amúgy eléggé illatozik.*

O.LEON: *És horkol.*

MIA: (gépiesen) *Igen... (kapcsol) Nem!...*

O.LEON: *Akkor az aggregátor indult be.*

MIA: (a kofferre) *Hová utazunk?*

O.LEON: *Csak én... Te itthon fogadod a reklamációkat.*

MIA: *Ki mer itt reklamálni?*

O.LEON: *Jönnek a svédek, olaszok, ruszlik...*

MIA: (meglepődve) *A ruszlik?*

O.LEON: *Kamu...*

MIA: *És mit mondok? Azt folyton, hogy a klotyón ülsz? Ebből arra következtethetnének, hogy...*

O.LEON: *Ne folytasd... Még hogy én?... Egy néphős?!*

MIA: (boldogan sikkan) *Hát megszavazták?!*

O.LEON: *Egy millió szavazat, minimum... Tudod, hány temetőt kell összejármí,... Nos, elmondhatod az uraknak, hogy elmentem felavatni a cinkbánya új vágatát.*

MIA: *Cinkbánya?... Ilyen van?*

O.LEON: *Ilyen nincs, de ha rezet mondok, rögtön kitálják, hogy hol vagyok.*

MIA: *Van ott valami szép?*

O.LEON: *Igen... Egy hétszintes pince-bunker.*

MIA: (komoran) *Ilyen rosszul állunk?... Miből gondold?*

O.LEON: *Itt járt a prömier úr.*

MIA: *Mit akart?*

O.LEON: *Elhozta a felmondólevelét.*

MIA: *Hol van?*

O.LEON: *Húztam rá egy kis vizet a retyn.*

MIA: *Szóval, nem engeded?*

O.LEON: *Nem engedhetem!... Ki hoz nekem... (észbekap)... friss híreket.*

MIA: (keserűn) *A friss hír, hogy a patkányok menekülnek a süllő hajóról.*

O.LEON: (megköszörűli a torkát) *Khm!.. Khm!!*

MIA: *Nem te, drágám... Te elmentél... rezelni.*

O.LEON: (még hangosabb torokreszelés) *KHM!... KHM!*

MIA: (ártatlanul mosolyog) *Mi van abban a nagy kofferben?*

O.LEON: *A fogkefém.*

MIA: *S a kicsiben?*

O.LEON: *Abban viszem a könyveimet. (körbejár, le-akasztja tükröt, és beteszi a nagyobbik bőröndbe) Előtte akarom betanulni a nagy beszédemet, ha diadalmasan visszatérek... (megáll a polcnál, leemel egy picit könyvet)*

MIA: *És a Tőke?*

O.LEON: (farzsebére üt)

MIA: *Marxtól!*

O.LEON: *Aki sokat Marxol, keveset fog... (dal)*

O.LEON: K.M. úr jelenleg nem kell,

Sem a mennyből az Engel, (sz) Hisz ez az, amin
nőttünk fel mi, Meg a materializmus, a történel-
mi,

MIA: Hiába,

Én most is hiszek benne, mint a Bibliába

O.LEON: Noha,

Abban nem is hittél soha.

MIA: A szoci minden kételyt megvet,

Egymilliárd kínai csak nem tévedhet.

O.LEON: Nagy szám, beszarusztó,

S hozzá még a Fidel Castro,

És a drága hullák, Sztálinok, Rákosik

MIA: Aki nem hisz, az kárhozik.

O.LEON: Szállj, te büszke ének. Aki hisz – megmarad
hülyének!

MIA: Az eszme él, Lenyin, ments meg minket:

Eltársak, őrizzük meg hülyeségeinket! (lövés
dördül)

O.LEON: (elégedetten) Látogatónk jött... (fejéhez kap)
Csak nem a sofőrömről lődöznek ezek a barmok
a kapunál?!

MIA: Mikorra ígérte, hogy jön?

O.LEON: Hétre.

MIA: (az órára néz) Most van fél nyolc... Mit csinálunk?

O.LEON: Várunk... (idegesen dohog a karfán)
Várunk!...

MIA: (megsimogatja a fejét)

O.LEON: (még idegesebben) Ne piszka!... Összebor-
zolsz. (eszébe jut valami, felpattan)

MIA: Hová?

O.LEON: Megyek fésülködni... (vidáman el a toalettre)

MIA: (sóhajt) Szép akar lenni a bányában... (az ablak-
hoz megy, kinéz. Lövés dördül, ijedten ugrik hát-
ra) Na!... Még egy látogató?... Ezek mindenre lö-
nek, ami mozog... Nincs már macska az utcá-
ban.

O.LEON: (derűs arccal jön ki, elterpeszkedik a fotel-
ben.)

MIA: (leül a másikba, s most ő dobol a karfán) Piszko-
sul pontos!

O.LEON: (megnyalja a száját) Tudok várni.

MIA: (megborzong) Lehet, hogy már le is lőttek!

O.LEON: (kedélyesen) Hogy tetszem én ezt érteni?

MIA: Az álnok csatíósok Polda Gogicában.

O.LEON: Mindjárt megszakad a szívem értem.

MIA: Hát nem fáj, hogy szétlővik a képmásodat?

O.LEON: Kibírom.

MIA: Nem értem... Mintha direkt örülnél.

O.LEON: S miért ne?... Ha őt lepuffantják, én mártír le-
szek ezeknek a lángoló hazafiaknak. Plusz, az
útlevélével nyugodtan mászkálhatok Európában,
még a fényképet sem kell kicserélni.

MIA: Szégyelld magad!

O.LEON: Jó.

MIA: Egy ártatlan vére szárad a kezeden.

O.LEON: (felpattan) Megyek megmosom. Szappannal.

MIA: Lassabban!... előbb tán megvámád, míg tényleg
meghal!

O.LEON: A bűnbánatot nem lehet elég korán kezdeni...
(be a toalettre)

MIA: (magának) Azon tűnődöm: ezt a tükör-szenáriót,
nem-e az én kedvemért adta elő?... (hervadt
mosollyal)... Diadalmas visszatérés?... Öpf!..
nem lehet győzni és bujdokolni egy időben... (az
ablak alatt, először távolabbról, majd egyre kö-
zelebből, ütemes skandalás: „FÁRA-Ó...FÁRA-
OH!”)

O.LEON: (be. Diadalmas visszatérés, szája körül elé-
gedett mosoly)

MIA: (az ablak felé) Hallod ezt?

O.LEON: Igen, és muzsika a fülemnek... „Hajrá Amon
Rá!”

MIA: Érted is?

O.LEON: Én ne érteném?... Az V. Rumszesz?... (bi-
zonytalan léptekkel a fotelhoz vitorlázik.)

MIA: (felcsattan) Még van kedved viccelni ?!

O.LEON: (egy pillanatra kijózanodik) Nevetni fogsz –
nincs.

MIA: (gyanakodva körülsétálja, indul a toalettre)

O.LEON: Hová??

MIA: Megyek, megnézem, nem húztad-e meg a Chanelomat. (el)

O.LEON: (halkan dúdol) „Darumadár lenn a jégen”... (a kórus kinn: „FÁRAI”... „FÁRAI” ...ÓÓÓÓÓÓ! ...dühösen l.f.-et mutat) PFRRRCC!

MIA: (be) Megesküdtem apám szellemére...

O.LEON: (belereccsen) Apád szelleme?... A jó öreg most is huzatja odalent a pokolban a füstösöket: „Nem, nem, nem, nem, meggyünk mi innen el!”... Pardon! Mit fogadtál meg?

MIA: Nem jól tudod...

O.LEON: Akkor az „UTOLSÓ ÍTÉLET BAND”-del, és csapdossa a felhőhöz az üres poharat... Mi meg itt szlopáljuk a nincs mit...Szóval mit?

MIA: Mit-mit?

O.LEON: Mit fogadtál meg Szellem-Apónak?

MIA: Azt, hogy leszoktatlak az italtól.

O.LEON: Sikertült... Már két antialkoholista is van a házban.

MIA: Hogyhogy kettő?

O.LEON: Én meg a bejárónő... Rájárt a piámra.

MIA: (gondterhelten sétál előtte) De, hogy foglak leszoktatni a Chanelról.

O.LEON: Űlj le!.. Ettől a túrázástól csuklani fogok.

MIA: (leül)

O.LEON: (csuklik)

MIA: Emlegetnek... (kint: „FÁRA-Ó!”... „FÁRA!”-Ó!)

O.LEON: (feltápáskodik)

MIA: S most?

O.LEON: Pisilni kell!... (meg-meginogva bemegy a toalettre.)

MIA: (elgondolkozva mered utána illatos férjeurának) Szinte biztos, hogy szerzett valahonnan... (homlokára csap) Excellenciás úr, te disznó!... Felmondólevél, plusz „METAXA”! (a toalett-ajtóhoz megy. Zárva van. Dörömböl) Mindent tudok!

O.LEON: (rekedten) Én pisilni nem, ha dörömbölnék... (csend)

MIA: Az ajtóra szorítja fülét. Csobogva leszalad a víz. (Megfordul, széttárja karjait) Húzd, ki tudja meddig húzhatod!

O.LEON: (kidugja a fejét vigyorogva) Kérem a következőt!

MIA: Nekem nem kell!

O.LEON: Akkor mért dörömbölsz?

MIA: Akkor mért zárkózol?

O.LEON: Szemérem is van a világon.

MIA: A világon igen, de nálad?!

O.LEON: (kihúzza magát) Hogy beszélünk egy örökös elnökkel? (kint: „FÁRA-Ó!”... „FÁRA-OSZKÁRI!”)

MIA: Az örökös elnök most távozik a hátsó bejáraton. (farkasszemet néznek)

O.LEON: (sóhajt) Igazad van, örökös elnökéné... (kiveszi a tükröt a kofferből és hosszas trafálgatás után visszaakasztja. A fotelhoz imbolyog, belebotyan... (tompán) Az örökös elnök, marad.

MIA: Annál is inkább, mert nem jönnek az örökös elnökért. (két rövid túlkölés az ablak alatt)

O.LEON: (felpattan) Ez ő! ... (fekapja a bőröndöket, indul)

MIA: (könnyeivel küszködik) Mikor látlak?

O.LEON: (rekedten) Most...

MIA: (utánamegy, hátára hajlja fejét) Vigyázz magadra, O... (elakad) Nulladik Leon... (gyengéden megsimogatja)

O.LEON: (gyanúsán nyeldekeli) ...g.... (kilép)

MIA: (egyedül, feje lehajtva) (szférák zenéje)

MIA: (felneéz a magasba) Mama!... M O S T N E I

MAMA: (szellemhang) Jól van kislányom,... Csak azt mondd meg, mit akar azzal a nagy üres kofferrel?

PAPA: (szellemhang, gúnyosan) Nem üres, benne van a fogkefe.

MIA: (fájdalmasan) Papa!

PAPA: Csak áltasd magad, lányom. Tudod te jól.

MAMA: (belekottyan) Meg fog állni az első önkínél és televeszi whiskyvel.

PAPA: Ezt azért nem kellett volna, Mama.

MAMA: Kinek a pártját fogod, te...

MIA: (dobbant) Elég!... Menjetelek a ...!

PAPA: (keserűn) Már voltunk, de ott sem kellünk.

MIA: Akkor ti...

PAPA: Ne mondd ki!... Már hallottuk.

MIA: Kitől?

PAPA: A jóistentől... (sistergés, a Szférák Zenéje szer-
tefoszlik)

MIA: (könnyei között elmosolyodik) Szegény két kuffer-
os. (az ajtóban O.LEON áll a bőröndökkel)

O.LEON: Igen. Az.

MIA: (boldogan) Osz!.. (kijavítja magát) Osz! mi van?...
Nem a sofőr volt?

O.LEON: De igen.

MIA: Hát akkor?

O.LEON: Jött szólni, hogy nem jön.

(függöny)

III. FELVONÁS

(sötétség, vad kiabálás)...

„Megállni!... „Agyoncsaplak gazember!” ...
„Fussunk!”... „Nincs itthon!”... „Nem én vagyok
az!”... „Pisil!”... (meggyullad a lámpa a két éjjeli-
szekrényen, O. LEON, és MIA a földre tottyant)

MIA és O.LEON együtt: MÉRT LÖKTÉL LE?

O. LEON: Pardon!... Én a...

MIA: Én is a... (nevetnek)

MIA: Mit álmodtál?

O. LEON: Képzeld... (legyintett) Inkább ne!

MIA: Mért ne?

O.LEON: Mert olyan... (határozatlan mozdulat a kezé-
vel)

MIA: Mert olyan milyen?

O.LEON: Várj... Összeszedem magam... (behunyja a
szemét)

MIA: Segíthetek?

O.LEON: (kipattannak a szemei)

MIA: Megint bíróság előtt álltál?

O.LEON: Ezt honnan veszed?

MIA: A múltkori álmodból, amelyet nem meséltél.

O.LEON: (megdöbbenve) Mi?... Ho?... Hú!

MIA: Tudod, amelyikben Nulladik Oszkárnak neve-
ztek.

O.LEON: Hogy kutakodol az álmainban!... (odamegy,
felségíti a földről)

MIA: (nyújtózik) Mondhatom...

O.LEON: Melyiket?

MIA: Ezt a mostanit.

O.LEON: Inkább a régit. Azt úgyis tudod. (távoli lövöl-
dőzés) Ezek még most sem alszanak... Hány
óra?... (nézi a porcelán órát, a füléhez tartja,
megrázza) Mindjárt tizenkettő. (elballag a toa-
lethez, kopog)

MIA: Mért kopogsz?

O.LEON: Mit tudom én... azt mondták megszigorítják
az őrizetet... Dögsokan vannak az utcán... (be-
megy)

MIA: (a fiókból mobil-telefont vesz elő. Tárcsázik)
GéBé?... Igen én... Pisil... Mi az, hogy megint!...
Te mondd meg, hogy egy vezérnek hányszor
kell pisilni? ... (sóhajt) Bár pisilne... Azt hiszem
egy üveg whisky rejtetet a klón... Mi hír?... Az
nem hír, hogy a főgügyi megsemmisítette a vá-
lasztásokat... (kuncog) Hatott a liliumtíprás...
Tudom, de olyan cukros bácsi fazon... Te hol
vagy?... A parlament előtti lószobor hátán?...
Kapaszkodj, mert ágaskodik!... És mért pattan-
tál lóra... Onnan jobban látni az erkélyt, ahon-
nan az ellenzék vezérei gágároznak... Jön!...
Átadom?

O.LEON: (átveszi a kagylót, majd átteszi a másik fülé-
re) Süket!

MIA: Ne!... Megsértődik!

O.LEON: A telefon.

MIA: Úgy látszik lelökték.

O.LEON: Honnan?

MIA: A ló hátáról.

O.LEON: Mit keres a ló hátán?

MIA: A... (legyint) Hosszú!

O.LEON: És mért hívtott?

MIA: Nem ő hívtott... Én hívtam.

O.LEON: Érdekes, hogy újabban nem hív engem senki...

MIA: (elhúzza a száját) Azt hiszem, drága a telefonálás külföldről.

O.LEON: Gondolod, szétspricceltek?

MIA: (bólint)

O.LEON: A dögök!

MIA: Lassabban!... A te fiad is Zimbabweben napozik.

O.LEON: Azt hiszed, léhaskodik?

MIA: Csak azt ne mondd, hogy dolgozik.

O.LEON: És igen!

MIA: Ugyan mit? Talán edényt mosogat?

O.LEON: Nem, hanem pénzt.

MIA: Azt, amit málnaszedéssel keresett?... A riporter majd eldobta magát, mikor ezt mondtad.

O.LEON: (sértődötten) Szerintem, jól hangzik...

MIA: Tudod te egyáltalán, hány szem málna van egy kilóban... Abból venni sarokházat az Akropolisznál?

O.LEON: Azt a pékség jövedelméből vette.

MIA: Nahát, azt igazán kedvezményes áron szerezte. Kirúgta a tulaját az utcára.

O.LEON: Több elfoglaltságot, drágám... Nem lehet így szeretni egy gyermeket. A lányom is csak azért csinált tisztos karriert, mert születésnapjára vettem neki egy tv-adót.

MIA: (Elérzékenyedve) Mit csinálhat most annyi bold között?

(cseng a telefon)

MIA: (sikkant) Nahát lányom! Éppen rólad beszélünk apáddal... Mit üzensz neki? (megdöbbenve)... Kapja cuccát és sipirc?!... Egymillió tüntető tart a központ felé, autón, traktoron, földgyalun... Ezt a bolondjaid mondják?... Ott vonulnak el a

klinika előtt transzparansekkel... És mi van ráírva?... Értem...

O.LEON: (idegesen) Mi van?

MIA: Mi mi van?

O.LEON: R á í r v a ? !

MIA: „VÉGED VAN”

O.LEON: Ezt ki mondja, te vagy a jelszó?

MIA: Ők!

O.LEON: (dühösen összecsapja a kezét) A világ legnépesebb nemzetbiztonsági szolgálatával rendelkezem, és a bolondokházából...

MIA: (kijavítja) Pszichiátriai Központ!

O.LEON:diliátriai központból kell megtudnom, hogy a rohadékok bolondközelben vannak! (Nyel egyet) Aki én vagyok...

MIA: Mért vagy te bolond?

O.LEON: Mert bíztam bennük.

MIA: Én ezt azért nem mondanám... Igaz, hogy sokat isznak, de többen vannak kirúgva, mint berúgva... (a kagylóba) Igen, itt vagyok... Sajnos apád sofőrje úgy döntött, hogy nem megyünk sehová... Mit mondasz?... Meg lehet örülni?... Akkor pont jó helyen vagy. (leteszi a kagylót)

O.LEON: „VÉGED VANI”... „VÉGED VANI”... Erre ihatok egy kicsit?

MIA: Csak a nyelved hegyére... (előkotorja a kulcsot)

O.LEON: Hangya faszányit...

MIA: (kinyitja a széfet, kiveszi az üveget. Döbbenet.) Ü r e s !Ezt, hogy csináltad???

O.LEON: (szerényen) Maradjon az én kis titkom.

MIA: (visszazárja)

O.LEON: Mért zárod el az üres üveget?

MIA: Jobb, ha azon gyakorolod parafenomén adottságodat... (közömbös hangon) A víztartály kifogyott?

O.LEON: Hát tudod?!

MIA: Most, hogy mondd, igen.

O.LEON: (homlokára üt) Hülye!

(lövések a távolban, és kiáltások): „VÉGED VANI”...
VÉGED VANI”

O.LEON: Visszafekszünk?

MIA: (az ablak felé) Tudsz ettől aludni?

O.LEON: Tudok jobbat... Mennyi a Gébé Nokián?

MIA: 98-90-33-3....

O.LEON: Ez nem a lottó-eredmény?... (tárcsázik)
Gébé?... Hanem?... Ki a fene vagy te
? !...Hogy én ki a fene vagyok?... Nem érde-
kes... (elkattintja)

MIA: Ki volt az?

O.LEON: Egy rekedt üvöltöző.

MIA: Hogy került a titkos vonalba?

O. LEON: Nem kérdeztem... Megpróbálom még egy-
szer, hátha mellényúltam... (tárcsázik) Halló!...
Megint én... Nem fontos!... Add a főnököt... Épp
most beszél... Nem hallom!... Most igen (szóta-
golva ismétli) „Nem fog-juk-hagy-ni-hogy-el-lop-
já-tok-a-sza-va-za-ta-inkat!” (hitetlenkedve) Kur-
va élet!... Ez az ellenzék!... Mit mondasz
csórikám?

MIA: Mit mond?

O.LEON: Azt, hogy „stimmel!” ...és...

MIA: És?!

O.LEON: Gondolom sír... Legalább is szipog.

MIA: (tapsol) Azt hiszem, Gébé már üzemel a könny-
fakasztóval!.. Aludjunk! (lefekszenek. O.Leon
fejére húzza a takarót. Lövéssorozat)

O.LEON: (kidugja a fejét) Azt hiszem már lő is...

MIA: Nem ott lőnek... ITT lőnek!

O.LEON: Ja?... Jó!

MIA: Hogyhogy jó??

O.LEON: Ezek a mi lesipusi-pasijaink. (pátosszal) „A
gárda meghal, de leszarni nem hagyja
magát!”...

MIA: (levegőt vesz)

O.LEON: (elébe vág) Ez vicc volt.

MIA: (felül) Megyek....

O.LEON: Hová?

MIA: A padlásra.

O.LEON: Minek?

MIA: Nevetni...

(közelítő kiáltások: „VÉGED VANI!”... „VÉGED VAN!”)

O.LEON: (utánaszól) Ne felejts el nevetni ezen is...
(az ablakhoz megy, kiszól) Csend legyen!

(Egy pillanatig csend lesz, aztán még nagyobb ri-
csaj...” VÉGED VANI!”... „VÉGED VAN!”)

O.LEON: (vállat von) Nem, nem... (Miához) Nem
akarsz te beszélni velük?

MIA: (a polcnál) Keresem a könyvedet, a „HOGYAN
LETTEM ÉN AZ, AKI”-t.

O.LEON: Mit akarsz vele?

MIA: Idézni akarok belőle.

O.LEON: E z e k n e k ? !

MIA: Neked.

O.LEON: Köszönöm, nem kérek... De hisz tudod, ki
írta, amit írtam.

MIA: (ellágyulva) Mindegy... de olyan szép! (felstó-
szolva a párnát nekidől, és lapoz a könyvben)

O.LEON: (vattát dug a fülébe)

MIA: (felháborodva) Én felolvasok neked, s te vattát
dugdosol a füledbe!?

O.LEON: Nem akarom hallani a kísérőzenét.

(Még közelebből: „VÉGED VANI!”... „VÉGED VANI!”)

MIA: (idegesen lapoz előre-hátra) Nem találom azt a
részt a kongresszusról... Tudod, amikor a főnö-
köt...

O.LEON: (füléhez teszi a kezét „nagyothallva”) Há?...
Mit?

MIA: ...kirúgtad... Az ám, hol van most?... Úgy hallot-
tam...

O.LEON: Hallottakról vagy jót, vagy semmit!

MIA: Itt van!... (olvas) ...„Szembe kell néznünk...”

O.LEON: (mintegy révületben az ajtóerkélyhez megy,
kinyitja, feltépi pizsamakabátját) I d e l ő j e -
t e k !

(csend lesz)

O.LEON: (megfordul diadalmas ábrázattal, kihúzza
magát, emelt hangon)

(párlándó, aláfestő zene)

Nem alakítják fűből-fából, a bátor

Születik magától,

Tudja a percet, hogy éppen eljött,

Kételyt, félelmet messze ellök,

Nem kér engedélyt tegnapról, mátról,

A holnapból jött a bátor,

Ágy és párna,

Rá hiába várna,

Sisak, nem hálósipka a fején,

Ott esik el a harc mezején,

Se temető, se sír rajta nem lesz úrrá,

A legendába vonul – *H u r r á !*

MIA: (lelkiesen tapsol)

O.LEON: (meghajol... Baljós durranás, szökken, mint akit meglőttek, a fenekéhez kap)

MIA: (sikít) Élsz még, apus?!

O.LEON: Mit tudom én... (megnézi a kezét) Nem véres... Gumigolyó! (kitör) ...A SAJÁT HÜLYE KOPÓIM LŐNEK RÁM!

MIA: (megnyugodva) Nem akarják, hogy ott balettozzál a balkonon... Feladod a ziccert... (kuncog) A merénylő feljebb is célozna.

O.LEON: Mi olyan mulatságos!?... (panaszosan) Tudod, hogy fáj?? (sántikál egy kört)

MIA: Kérsz egy aszpirint?

O.LEON: Te gúnyt űzöl a fenekemből! (berreg a kaputelefon)

MIA: (odamegy) ...Hallgatom!... (hallgatja).

O.LEON: Ért em j ö t t e k ? !

MIA: Egy alak van a portán, nagyobb csomaggal... Nem akarja odaadni.

O.LEON: (vigan) Coloska!

MIA: Ki??

O.LEON: Zoli... Douane... Vámos... Megyek!

MIA: Nem mégy sehová, így meglöve!

O.LEON: Húzzam össze magam? Nyalogassam a se... sebeimet?

MIA: Az nem mondtam, de sejtem, hogy nem örülnének, ha ott flangéroznál a kapuban, és a nyakukra rántanál félmillió embert. (a gardróbhoz megy, kiakasztja a bundáját és előhúzza kalapokat. Azokat a tükör előtt próbálgatja.)

O.LEON: De kicsipünk egy kis szar csomaghoz.

MIA: Nem kicsi, azt mondták nagy... És én... (elakad)

O.LEON: És te?

MIA: Ha bomba van benne, nem akarok pizsamában kerülni a jóisten színe elé.

O.LEON: Egy marxista ne ábrándozzék a jóistenről... Különben is pénz van a csomagban... Tizenhat millió... Az ám!... A Babi még itt van?

MIA: Lefekvés előtt még megvolt.

O.LEON: Kialudta magát?

MIA: A televíziót nézte?

O.LEON: A II. HÍRADÓT?

MIA: A „BUGGS BUNNY”-t.

O.LEON: Az ország talpon van, és ő a Cartoon Networkot nézi, nem a hazait.

MIA: Azt édesem szétlőtték.

O.LEON: Mért nem mondtad?!

MIA: (megsimogatja lőtt fenekét) Azért édes, mert akkor sem tudtál volna.

O.LEON: Intézkedni.

MIA: ...elaludni...

O.LEON: (megcsókolja) Vigyázz magadra drágám, és...

MIA: És?

O.LEON: Ha csakugyan ő, megsimogathatod a fenekét.

MIA: (dühösen legyint, becsapja maga mögött az ajtót) Ufff!

O.LEON: (indul a toalettbe, cseng a telefon. Felveszi) Nocsak, GéBé!... Meglett a mobil?... Ez egy másik? Hát hány van?... Ne számold, azt mondd meg: hol vagy... Még mindig lovon?... Nem, hanem a lépcső tetején... Farkasszemet néztek a tüntetőkkel... Hát nem sírnak?... Vizes zsebkendő az arcukon... Hol van ott víz?... A szökőkút... Nem zártatok el. Bele akartatok

dobálni őket... Vigyázzatok a szemetek fényére... Mert kikaparják, ha kimásznak... A lo-csolóautó ott van? Az Uzi kézben... Mire vár-tok?... Parancsra?... (körülkémlel, belesuttog a kagylóba):... "T Ű ZI" (leteszi a kagylót, befogja a fülét)

MIA: (az ajtóban) Hol van?

O.LEON: Mi hol van?

MIA: Tűz.

O.LEON: Te két lábon járó lehallgatókészülék, világűr antenna!

MIA: Olyan hangosan suttogsz, hogy lehallatszik a sarokig. Szóval: hol?

O.LEON: A parlament előtt GéBé most durrant a tömegbe... Mutisd a csomagot!

MIA: (az asztalra teszi a degesz válltáskát.)

O.LEON: (vigyorogva dörzsöli össze tenyerét, kivesz belőle egy köteg zöldhasút)

MIA: Pinuskától?

O.LEON: (megszagolja, vigyorog)

MIA: (indignálódva) Nah!... Nah!

O.LEON: (zsebrevágja a pénzt)

(az utcán felharsan a tömeg): „TOLVAJOK!... TOLVAJOK!”

O.LEON: (IJEDTEN VISSZATESZI, MAJD ELFUTJA A MÉREG. Odamegy, kiszól az erkélyajtón.)
KUSS LEGYEN! (kihívóan néz farkasszemet, aztán lekapja a fejét és iszkol befelé, mert az üvegen koppannak az apró fémpénzek)

MIA: (elhúzza a száját) Ez is fordítva van, mint más országban. Ott az uralkodó szórja a pénzt a nép közé.

O.LEON: De az éljenez és nem kurváz... (hirtelen ötlettel) Dobjak ki egy köteggel?

MIA: Egy túrút nekik. Holnap az lenne a „MÁ”-ban: A diktátor az ablakon szórja ki a nép keservesen megkeresett pénzét.

O.LEON: A „MÁ”-t tegnap betiltottam.

MIA: (felkapja a tasakot) Viszem a Bábihoz, mielőtt ki-törne a Vöröskereszt.

O.LEON: Csókolom a pofikáját... (levegőbe cuppant)
Add át!

MIA: Uff!... Add te!

O.LEON: (összerázkódik) Inkább a ló rúgjon meg.

MIA: (nyitja az ajtót)

O.LEON: Drágám!

MIA: Tessék!

O.LEON: Várj egy picit... (odamegy, elveszi tőle a tasakot, szenvedélyesen átöleli és megcsókolja. Elérezékenyülve) Látlak-e még?

MIA: Tőlem nem szoktál ilyen érzékeny búcsút venni.

O.LEON: Te nem vagy ilyen jó pénz. Te nem veszel el.

MIA: (villámlik) Ezért még számolunk... Ül le, és bánd meg a bűneidet!

O.LEON: Ne maradjál el, mert nincsen sok.

MIA: (a folyosóról visszhangzik a kacagása)

(az ablak alatt: „FÁRAÓ MÁR CSAK A FÁRA JÓ!”)

O.LEON: (AZ ABLAKHOZ LÉP. Megvetőn) Ez nép?... Ez egy rakás... (ismét fémpénz sorozat az üvegen. Nagyot nyel)... alattvaló.

(dal)

O.LEON:

Szeretjük egymást, mint atya és gyermek,
Így örül egymásnak, akit a jóisten ver meg,
S íme a jövődöt fogom idézni:

Csak így tovább, és jól fogunk kinézni!

Most már tudjátok: azért vagyok nagy én:

Mert kettő közt választhattok: vagy én – vagy én!

(komoran bámul maga elé) Még itthon is vádolnak...

Hogy is mondta mémé Piaf? (dúdolván) „Zsö nő rögtöt rjen”. Bűn?... A z m i ?

(halk éteri muzsika)

O.LEON: (nyugtalanul kapja fel a fejét) É s e z ?

MAMA: (fantomhang az ürből) Lányom...

O.LEON: (felkiabál az égbe) Tűnés nyanyil!... Thá!...
Már engem is bezsongit Miának ez a drótnélküli

kapcsolata a túlvilággal.... Hangokat kezdek hallani... (fület kotorja, mintha ki akarná rázni. Fel-néz.) Aki meghalt, az ne dumáljon... (vad kiabálás lent) „SENKI SEM VERHET MINKET!” (gúnyosan:) Azt majd meglátjuk! Csak érkezzenek meg a tankok!.... (fanyar grimasz) S még ők üvöltözték nemrég: „Szeretünk téged!”... Igen, s én sem mondtam igazat: „Én is szeretlek benneteket”. (az ablakhoz lép megvetően) Helyesbíték: ez horda nem alattvaló, hanem alávaló. (hangosabban) Nép!... (kiált) „N É P”... Akkor lássalak benneteket, amikor a hátam közepét!

(sötét lesz)

O.LEON: (megszeppenve) Ez a kívánságom ugyan-csak gyorsan teljesült... (felordít) MEGVAKULTAM! (letörten)Megvakultam... (csörömpölés) Na, te hülye fotel! Hát nem nekem jössz!... Kitapogatom a portát... ez az!... Kattant! Halló!... Küldjetelek fel nekem egy fehér botot, és vakvezető kutyát... Ez nem a telefon... Ez a légkondi... Miatyánk! (dühösen) Hogy jut ez eszembe!... Hogyne jutna, mikor be vagyok szarva... Hogy találom meg magamat ebben a sötétben... Minden irányban fekete... (megborzong) Kezdek félni... (felemeli a hangját) Itt vagy még, mama?

MIA: (megjelenik az ajtóban gyertyával)

O.LEON: (boldogan) Csoda történt!... L á t o k !

MIA: Mi van a Mamával?

O.LEON: (visszanyerte a hidegvérét, közömbös hangon) ...Téged kerestél.

MIA: (odamegy, az arcába világít) Jól vagy Nulladik?

O.LEON: (idegesen) Ne mondd nekem azt, hogy Nulladik!

MIA: Oszkár...

O.LEON: Sel!

MIA: Ūj le szépen... (gyengéden a fotelhoz kíséri) ...Ereszd el magad...

O.LEON: (türelmetlenül) Mi baj van?

MIA: Az a baj, hogy nagy baj van, ha már te is hangokat kezdesz hallani.

O.LEON: Csak neked van szabadalmad?

MIA: Nem, de te olyan fakutyi vagy, hogy kiröhögsz minden természetfölöttit.

O.LEON: Nem, csak fölöttébb mulattat, hogy milyen ostobák az emberek.

MIA: (sértődötten) Köszönöm!....

O.LEON: Bocsnat!... Te csak egy kis butácska vagy, akinek káprázik a füle.

MIA: UFOkban sem hiszel...

O.LEON: UFO?...Ufff!

MIA: Kérdezhet valamit a „kis butácska”?

O.LEON: Tied a mikrofon.

MIA: Hogy van az, hogy mégis hittél az üveggolyónak, mikor megkérdezted a választás várható kimeneteléről?... Mi több: hittél a jósnak!

O.LEON: Miből gondolod, hogy hittem?

MIA: Különben nem ugrottál volna fejest az előrehozottba.

O.LEON: Na és nem volt igazunk?... Néhány gágározó arénázik csak, és az eredmény meg van semmisítve... (sorozatok a távolban, elégedetten) GéBé most lő a feketesegűekbe!

MIA: Demokráciát ígértél a feketesegűeknek, nem golyót... (gúnyosan) Nem bírnak magukkal a fenenagy jólétükben.

O.LEON: A jó szándék megvolt, de néhány csirkefogó kilopta a szemünket.

MIA: A kormányra gondolsz?

O.LEON: Is.

MIA: Is – és?

O.LEON: Mért nézel így rám... Arra a kis csomagocskára célsz?

MIA: Is.

O.LEON: Hát igen... Nem szeretném, hogy az én kisonokám rongyokban járma és a népkonyhán étkezne... Beszéljünk másról... Hogy van Buggs Bunny?

MIA: Nem tudom... Bábí már az EUROUP-ot nézi.

O.LEON: Érdekes?

MIA: (rekedten) Igen... A rohamrendőreid a feketesegűekkel csókolódnak.

O.LEON: *Fúj, micsoda gusztus!... (megdermed)
Csókolódnak?!... (hitetlenkedve) ...Csókolják a
Fekete Segget!?!... (az asztalra csap) Jut
eszembe!... (az éjjeliszekrény fiókjából noteszt
vesz elő, lapoz benne) Ez az!... 569-973... (tár-
csázik) Halló! Kristály Gömb?... Kérem a fölát-
nokot... Igen, ilyenkor!... Itt az elnök beszél...
Csipkedje magát... Hogy tud egy mágus ilyen-
kor aludni!... Halló! Te vagy az, Jóskám? Ide
figyelj!... Csak azért hívlak, hogy kifejezzem ha-
tártalan csodálatomat... "Főlényes győzelem!..."
„Örökös elnökség”... Béke és újjáépítés!...
(üvölt) HOGY LEHET VALAKI EKKORA NAGY
MARHA!?!... (hallgatja, aztán lecsapja a kagylót)
... Ez speciel igaz....*

MIA: *Mit mond?*

O.LEON: *Hogy nem a horoszkópomban, hanem a
lapjaimban olvasta... (nyúl a kagylóért)*

MIA: *(komoran) Jobb, ha nem telefonálsz nekik.*

O.LEON: *Miért?*

MIA: *Az „ESTI HIRNÖK”-öt még nem sikerült eloltani.*

O.LEON: *(erőltetett mosollyal) Tűzes hazafiasság,
nemde, minden mennyiségben. (a fotelhoz cso-
szog, letotyan.) Látszik rajtam, hogy húsz per-
cet öregedtem.*

MIA: *(hozzáviccel) Á!... Még húsz évet se. Még min-
dig olyan vagy, mint a...*

O.LEON: *(keserűen) Mint a minta-elnök.*

MIA: *Biztosan van egy zseniális ötleted...*

O.LEON: *(diadalmasan) V A N !*

MIA: *Mi az?*

O.LEON: *Kimegyek a balkonra, és összeszedem az
aprópénzt, amit hozzámvtágtak.*

MIA: *(szárazon) Akarsz a hátsód másik felibe is egy
gumibogyót?*

O.LEON: *(megtorpan, leverten) Más ötletem pedig
nincs...*

MIA: *(idegesen) De miért nem indítják be az aggregá-
tort?*

O.LEON: *Nem találják a sötétben.*

MIA: *Azt a dögnagyot?*

O.LEON: *Vagy a benzint, amit bele kell önteni... Ha ki
nem szippantották kaniszterekből Dracula-
mód... Most mit csinálunk?*

MIA: *Visszafeksztünk!... (bundástul, kalapostul hany-
attvágja magát az ágyon)*

O.LEON: *Le sem vetkőzöl?*

MIA: *Majd, ha jön fel a Nap.*

O.LEON: *Azt hiszed...?*

MIA: *Tudom, ha a Mama szóba áll veled, akkor nagy
a baj.*

O.LEON: *Ugyan!*

(nagy robbanás, csörömpöl a csillár)

MIA: *(ijedten felül) Mi volt ez?*

O.LEON: *Megtalálták a benzint.*

MIA: *(megcsapkodja a párnát, hátradől)*

O.LEON: *(le-föl járkal hosszában, keresztben)*

MIA: *(felül, tekintetével követi)*

(a közeli toronyban éjfél ut az óra)

O.LEON: *Tizenegy... tizenkettő.*

MIA: *Ha kísérteti óhajtasz, figyelmedbe ajánlom a le-
pedőt.*

O.LEON: *(bosszankodva) Épp eszembe akart jutni
valami. Ez a szar harang kiverte a fejemből!*

MIA: *Töröd tovább, vagy visszafekszel te is?*

O.LEON: *(áll, tűnődik, majd legyint) Helyet!... Jövök!...
Csak előbb felöltözöm én is... (a szekrényből
hálósipkát vesz elő, de a levágott bojtú akad a
kezébe. Dühösen vágja földhöz. Végül is talál
egy bojtosat. Állig lehúzza. Drámaian): Megint
megvakultam!*

MIA: *Várj!... (odamegy feltűri)*

O.LEON: *Kössz, hogy visszaadtad a szemem világát
(indul az ágy felé)*

MIA: *Várj!... (a bundája alól nagykest vesz elő, le-
nyisszantja a bojtot és tenyerére teszi.)*

O.LEON: *(belesuttog... A késre) Hát ez a jatagán?*

MIA: *Mindig nálam szokott lenni, ha megyek valaho-
vá.*

O.LEON: *(kuncog) Aki bújít, bújít, aki nem, nem... Kint
most olthatnád a vérszomjadat.*

MIA: Mindjárt fenéken böklek, csak gúnyolj!

O.LEON: Úgy veszem észre, a fenekekre specializál-
tad magad.

MIA: (az ablak felé sétál) Virrad...

O.LEON: Éjfélkor bajosan... (mellélép) Nyugaton plá-
ne...

MIA: Akkor mi lehet?

(cseng a telefon)

O.LEON: Majd GéBé megmondja (felveszi) Halló!...
(Miához) Már mondja is!... Na fiú, kicsókolódtad
magad?... Nyelves puszi volt?... Honnan tudom?
Nem is a hazai tévéből... AZ EUIZÉ volt olyan
kedves... Ide figyelj, fogjad jól a mobilodat, mert
ezt is kikapják a kezedből... Igen ezt is... Beszél-
tem vele... Azt mondod hátul is baj van?...
Bemégy a Parlamentbe?... Mire vársz?!... Kíván-
jak neked jó szerencsét?... Jó... Je vous dis
merde, monsieur!... (irtóztatós üvöltés, eltartja a
fülét a kagylótól)

MIA: Mi volt ez az üvöltés?

O.LEON: Pszt!... (hallgatózik) A fenébe is?

MIA: Meghalt?

O.LEON: Megfogta a kilincset... SÜT!... Reccs!.. alig-
hanem ráhagott a mobilra. (dühösen föld-
hözvárgja ezt a sipkát is)

MIA: (simogatja csitítón) Nyugodj meg apus... Nem
lesz semmi baj...

O.LEON: (rezignáltan) Ezt a gömböd mondja?

MIA: (durcásan hátbavágja, meggy visszafeküdni)

O.LEON: (Hanyattveti magát ő is, az arcára húzza a
takarót. A paplan alól) Hű, de álmos vagyok!...
(rángatódnak a lábai)

MIA: Ne twistelj!... És ha aludni is akarsz, csukd be
szemed... Gondolj valami szépre...

O.LEON: Zseni vagy csillagom!... Gondoltam!... Men-
tem is! (kászálódik)

MIA: Nincs... Megnéztem.

O.LEON: (megtörpan) Benéztél a kád alá is?

MIA: Azzal kezdtem.

O.LEON: Meg vagyok átkozva!... (arcát a kispárnába
temeti)

MIA: Stimmel...

(a szoba egyre jobban világosodik, füst tódul be az er-
kélyajtón).

MIA: Tudod, mi újság?

O.LEON: (a párna alól) Mi?

MIA: Ég a ház... (köhög)

O.LEON: (lekapja a kispárnát az arcáról) És ezt te
csak így mondod?!

MIA: Kh... khérlek... (hisztérikusán visít) ÉG A
HÁZ!

O.LEON: (kipattan az ágyból, kirohan a balkontra)

MIA: (elgyengülve) Gyere vissza... Nem élhetek... nél-
küled...

O.LEON: (diadalmasan bontakozik ki a füstből) Nem
a ház ég! ... A VÁROS!

Függöny

ZÁRÓKÉP

(fantom-jelenet)

(Bírószági terem. Pszichedelikus megvilágosítás.
Az emelvényen a Főbíró két társával, talárban,
parókában. A fejfedők különböztetik meg őket.
A tábornokokon sisak, a miniszterelnökön cylinder,
stb... Két nő is van közöttük.

Az aláfestő zene, ahogy meg-megszólalnak
más-más állat hangját intonálja finoman. A Fő-
bíró a MGM oroszlánja. A bődülés egy-egy tanú
vallomásra szólítását jelzi

Legelői, háttal, a fővádolt, O.LEON áll)

FŐBÍRÓ (elbődül... „AV”... „AV!”)

MINISZTERELNÖK: (előlép, meghajol, a fővádolt fe-
lé fordul, széles fontoskodó gesztusok...
„KURUTTY!”... „KURUTTY!”... „BREKEKE!”...
„BREKEKE!”... „KOAX!”... Meghajol, leül.)

FŐBÍRÓ: (a második számú tanúhoz) „AV!”... „AV!”

TÁBORNOK: (szalutál... Mutogatózás... Nyerítés...
„NYIHA!”... „NYIHAHA!”... Patkócsattogás:
„TAGADA!”... „TAGADA!”... „TAGADA!” (visszaül)

FŐBÍRÓ: (az egyik nőhöz) „AVI”... „AVI”

SEX-ALFÖNŐ: (liliomot tart a kezében egészen közel lép a vádlotthoz, az arcába kotkodácsol:) „KOT-KOT”... „PÁKH!”... „PÁKH”... (visszaslattyan a helyére, leül, majd felpattan...) „PÁKH!”

FŐBÍRÓ: (a vádlotthoz) „AV?”... „AV?”

O.LEON: „BEEEE!”...

FŐBÍRÓ (a gumibotoshoz) „AV!”... „AV!”

RENDŐRFŐNÖK: (kilép, kétszer meghajol a bírák felé, majd egyre kisebbre véve a köröket körülugatja a vádlottat) „VAU!”... „VAU-VAU!”... (Helyére menet is vissza-visszaugat) „VAU!”... „VAU!”... (Mielőtt leülne?) „V A U !”

FŐBÍRÓ: (a szőke pocakoshoz) „AV”... „AV!”

KOALÍCIÓS: (számárfület mutat a bírának... Csattan a fakalapács, behúzza a nyakát, majd, mint aki tudja mi a rend, nyelvét ölti a vádlottra. Óriási rozsdás kiskanalat vesz elő, szemkivájó mozdulatokat tesz a vádlott arca előtt, miközben vadul vihog) „HI!-HI!”... „JHHHHIHI!” (... Kísértetiesen vihogva visszaül, a térdét csapkodja...) „JI-HI!” „JI-HI-HI!”

FŐBÍRÓ: (Főügyészhez) „AVI”... „AVI”

FŐÜGYÉSZ (hátán paragrafus)

(üdvözlőszaktársi kézlegyintés)... „HI-HANI!”... HI-HANI!” (a vádlottnak megbilincselte kezét mutat. Méltóságteljesen a helyére vonul, majd visszalép a vádlott elé?) „HI-HANI!” (emelt fővel viszszaül)

FŐBÍRÓ: (a titkárnő felé gyengéden) AV.. AV..

TITKÁRNŐ: (erotikusan riszálván jön előre, tenyeréről pusztít fuvintva a bírák felé. A főbíró irul-pirul, bírói fővegének bojtját a mutatóujjára csavargatja. A Titkárnő a fővádlottnak is pusztít fuvall, aki ijedten kapja arca elé a kezét. A szőke baba csikozott kebelén? „I LOVE F”... Érzelmes gágogás. Táncléptekkel vissza a helyére... Kényesen elnyújtva: „GÁÁÁÁÁ!” Leül)

(a zene elhallgat)

FŐBÍRÓ: AVI... (megköszörüli a torkát) Khm...khm... A vádlott megértette a vádakat?

O.LEON: Érteni értem, de nem értem...

FŐBÍRÓ: Mit nem ért?

O.LEON: Hogy mért nem mehetek haza?

FŐBÍRÓ: (nem akar hinni a fülének) H a z a ? ?

O.LEON: Igen... Én kérem ártatlan vagyok... Vagy, majdnem.

FŐBÍRÓ: De hiszen beismerte, hogy ezek a dolgok nevezetesen: a választási csalás, az ellenzék jeles képviselőjének meggyilkolása, a volt főnökének elrablása, az ország kifosztása AZ MEGTÖRTÉNT, NULLADIK OSZKÁR!

O.LEON: Pardon! Oscar Leon!... Ami pedig a felsoroltakat illeti, én csak mondtam, de ők (a vádlókra mutat) csinálták... Nagy különbség.

FŐBÍRÓ: (nagy levegőt vesz) Nulladik....!

O.LEON: (közbevág) Oscar!... De elég, ha csak annyit mond: O...

FŐBÍRÓ: O?... Ó!... Hát ide figyeljen Nul... (elharapja) Osc... Ó!... Állítani meri, hogy az argentói vérengzést nem a maga egyenes parancsára követték?!

O.LEON: Argentói vérengzés?... Arról speciel nem is hallottam... Nekem se mondanak el mindent.

FŐBÍRÓ: Állítja, hogy halvány fogalma se volt róla??

O.LEON: Állítom, s ha kell, leteszem a főesküt... (esküre emeli a két ujját): ITT SÜLLYEDJEK EL, HA HALLOTTAM RÓLA!

(túlvilági zene)

O.LEON: (lassan süllyedni kezd... Már csak az esküvő két ujját látszik ki... majd az sem)

(Mindenki odamegy körülállják döbbsen a lyukat... A lobogó lángok fénye vörösre festi arcukat)

VÉGE

E számunk kiadását a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

és a

támogatta.

Aracs

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító: az Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Kiadja a Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu

Főszerkesztő: Utsi Jenő

Felelős szerkesztő: Vajda Gábor

Lektor: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Tagjai: Bata János, Cirk Zsuzsanna, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor (képzőművészeti szerkesztő), Marcsók Vilma, Tari István, Tomán László, Utsi Jenő, Vajda Gábor

Egyes szám ára 50,00 dinár, évi előfizetés 200,00 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek kétszerese.

Szerkesztőségi fogadóórák: **hetente szerdán 8-tól 12 óráig** a szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében. A szerkesztőség címe: **Gradska Biblioteka – Városi Könyvtár, 24000 Subotica – Szabadka, Dušan cár u. 2. Telefon: (024) 553-115. Fax: (024) 42-069.**

Készült a Logos Grafikai Műhelyben, 500 példányban

A folyóirat megrendelhető: Grafička Radnja „LOGOS”
24427 TOTVO SELO
Zlatiborska 4.

Tel/fax: +381 (0)24-883-040, www.aracs.org.yu; e-mail: logos@tippnet.co.yu

A Logos folyószámja száma: 46610-685-7-2020626 ZOP Subotica, filijala Kanjiža

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

Tisztelgés a Mindenség előtt

E számunk képzőművészeti anyagát
Szarapka Tibor munkái alkotják.

